

প্ৰেয়সী

লক্ষ্মীনন্দন বৰা

জ্ঞান মন্দিৰ

PRFOSEE an anthology of Assamese short stories by Dr Lakshmi
Nandin Bora and Published by Bhaben Saikia Jyan
Mandir Orang 784114 Darrang Assam
First edition ~~January 1994~~
Price—Thirty five ~~only~~

প্ৰকাশক :
ভবেন শইকীয়া
জ্ঞান এন্ডিব

প্ৰথম প্ৰকাশ
জানুৱাৰী, ১৯৯৪

প্ৰচ্ছদ পদ্ম সিংহ

মূল্য—৩৫.০০ টকা মাত্ৰ

মুদ্ৰক
দৰ্শ প্ৰিণ্টাৰ
হিম্মিতাল ৰোড, ওৰা

আগতে কৈ থওঁ

গল্প আৰু উপন্যাস, কাহিনী কলাৰ এই দুয়োটা মাধ্যমত হাত দি মই এতিয়া ভাবিবলৈ বাধ্য হৈছো যে ভাল গল্প এটা লিখা অত্যাধিক পঠনযোগ্য উপন্যাস এখন লিখাৰতকৈ বহুত টান। অবশ্যে সকলোৱে এই কথাত সমৰ্থন নজনাবও পাৰে।

বামধেম্বে যুগত অসমীয়া সাহিত্যত গল্প সাহিত্যই পূৰ্ণতা পাইছিল। এতিয়া সেই যুগৰ লেখকসকলে খুব কমেই লিখে। চুটি গল্পৰ সমৃদ্ধি ঘটায় কাকত আলোচনীয়ে। অসমত সম্প্ৰতি কাকত-আলোচনী বহুত। অথচ গত প্ৰকাশিত বহুত গল্পৰ ভিতৰত আজিকালি আগৰ দৰে মনোগ্ৰাহী গল্প পঢ়িবলৈ পোৱা নেযায়। অসমীয়া গল্প সাহিত্যত এতিয়া উদ্ভৱৰ দিশ এটা বিচাৰি পোৱা নেযায় বুলি সাহিত্যবাসিকসকলে বোলাকুই বৰে। তেতিয়া ভাবো, গল্প লেখক হিচাপে সাহিত্য জীৱন আৰম্ভ কৰি সম্প্ৰতি উপন্যাসত উঠি গৈ লগা এই লেখকজনো গল্প-লেখক হিচাপে শেষ হৈ গৈছে নেকি, তাকে পৰীক্ষা কৰি চালোঁ। উপন্যাস লিখিবলৈ লোভনীয় তাগিদা পোৱা নহওঁ যোৱা ডেৰ বছৰৰ ভিতৰত 'প্ৰেমসী'ৰ গল্প কেইটা লিখি পেলালোঁ। লিখি সন্তুষ্ট হ'লোঁ। তাকে প্ৰকাশ কৰিবলৈ মন গ'ল। উদ্দেশ্য মাথোন এটাই গল্প লিখি সন্তুষ্ট লাভ কৰা আৰু সহৃদয় পঢ়ুৱৈ-সকলক তাৰ ভাগা দিয়া।

সকলকলটি যুগুত কৰোঁতে সহায় কৰিলে অপৰাজিতা ভট্টাচাৰ্য্যই। তেওঁৰ শলাগ ল'লোঁ। ইয়াত প্ৰকাশ কৰিবলৈ আগ্ৰহ দেখুওৱাৰ বাবে হীৰেন শইকীয়া আৰু 'জ্ঞান মন্দিৰ'ৰ স্বাধিকাৰী ভবেন শইকীয়াৰো শলাগ ল'লোঁ।

লক্ষ্মীনন্দন বৰা

ৰাজশ্ৰী পাৰিবেশ্বন প্ৰাইভেট লিমিটেড

১ নবেম্বৰ, '৯৯৩

বিহাৰাবাৰী, গুৱাহাটী ৮

গল্প-ক্ৰম

মন-হৃদয়ৰ ৰূপ	১
আয়না	২৬
অনাস্থা	৩৪
আগে নিচিনিলোঁ	৪৩
ব-ছেৰা	৫৪
বৈষয়িক	৭০
চাকৰিৰ প্ৰযোজন	৮১
আবোহী	৯১
প্ৰত্যাঘাট	১০১
বান-বোকা নেওচি	১১০
নবেতালৰ সাধু	১২৩
প্ৰাণচক্ৰ	১৪০
প্ৰেমসী	১৬১

শ্রেয়সী

মন-হৃদয়ৰ ৰূপ

এতিয়া আৰু সেই দিনবোৰ নাই। এই বৰগছ নোহোৱা ঠাইখনত মোৰ দৰে এডা গছেই বৰগছ। ভাবিলে হাঁহিও উঠে, থাওকতে মনটো ডাবৰে আনৰে। ক'ত খৰ্গেশ্বৰ বৰাইদেউ আৰু ক'ত এই অধম বনমালী? খৰ্গেশ্বৰ বৰাইদেউৰ ঢোলত প্ৰভুৰ, জগতৰ নিয়ন্ত্ৰাজনৰ, মহিমা ওলাই পৰে। ডলডল পটপটকৈ। সেই ঢোলত বাৰিষাৰ বৰষুণ হয়, মেঘে গাভে, দেশৰ ঝাঁহ ফলা কথাবোৰে বিননি জোৰে। এষাহে ঢোল। কথাতে কয় বোলে খৰ্গ জোৰ ঢোল, দেশ বিয়াকুল। আৰু কি ছেও। তাকে শুনি আশা মাত ফুটা কেচুবাযো ডেও পাৰি পাৰি নাচে। নাচনীৰতো কথাই নাই।

এতিয়া আকৌ এইফালে ময়েই হেনো সাংঘাতিক ঢুলীয়া। মোৰ ঢোলত হেনো আঠখ ফুটে। মোৰ ঢোলটো যেন ঢোল নহয়, ডেকা-ডেকেৰীৰ উচাটন মনটোহে। এয়া মোৰ কথা নহয়। কোনোবা বাতৰি কাকতৰ নানুহে খৰ্গেকাই (মই খৰ্গেকাই বুলি মাতো, সূদামে মাতে খৰ্গে বৰাই বুলি)ৰ কথা লিখোঁতে এই অধমৰ কথাও এনেকৈ লিখিছিল। তাকে খৰ্গেকাইৰ প্ৰথম শৰাধৰ দিয়া মোক চকুলাবে বাট নেদেখা কৰিছিল। এই অধমনো সেইজন পুৰুষৰ লায়কবনে? কাজলী পেহীয়ে কয়, সি যদি গমাৰি, তই সৰা গছ তয়ো মজবুত।

এইখিনি ভৰসা লেখে মই সূদামক লগত লৈ বাটজৰ আগত ঢোল বজাওঁ। দিনৰ সভাতো, ৰাতি নাটঘৰতে ওখকৈ সজা ভেটিত, কিবা বোলে মঞ্চত। আমাক মটৰ গাড়ীৰে অনা-নিয়া কৰে। ছুপইচা নোপোৱা

নহয়। পিছে সংসাৰৰ জোৰা নমৰে। ভাগৰ নিমাতী আছিল ভোগৰ জেগা, এতিয়া কঙালৰ জেগা। পাৰোঁতেনো ঢোলৰ বিদ্যা নেওচি 'পোল্টি ফাৰাম'ত সোমাই গৈনে? পিছে মালিকটো ভাল কাৰণেহে এনেকৈ এদিন-দুদিন ওলাই আহি ৰাইজক ঢোলৰ গেল দেখুৱাবলৈ সুবিধা টো পাওঁ। ধইন আমানুজা মণ্ডল। তেওঁ কামৰ পৰা অৱসৰ লৈ ডাঙৰ 'ফাৰাম' বৰিছে। তাত মোৰদৰে মানুহ দহটামান আছে। হওক তেও, এনেকৈয়ে দহখন ঘৰ পোহ গৈছে। আমানুজাৰ আগ্ৰহ আকৌ যাত্ৰা পাৰ্টিলৈহে। একদম থিয়েটাৰৰ দৰে যাত্ৰা পাৰ্টি। তেও এইবোৰ ঢোল-খোল ভাল নেপায়। কিন্তু কাউ-বাউক ধৰিলে মোক ঢোল বজাবলৈ আক্ৰিয়ালৈ না-মঞ্জুৰ নকৰ।

এইবোৰ ভাব সাধাৰণতে মোৰ মগজলৈ না'হে। কিন্তু সেইদিনা চাৰিঙৰ বহাগী মেলাত ঢোল বজাই আহি মেলে, পাওঁতেই মনটোক আক দমাব নোৱাৰিলোঁ। বৰ আলিটোতে গাড়ীৰ পৰা নামিলোঁ। লুণ্ডীয়া বাটটোৰে খোজ দিলোঁ। ঢোলটো সুদামে লৈ গ'ল। আলতে যাৰ নিমখ খাইছো, গুণ নেগালেও অন্তত তাৰ উপকাৰ কৰাৰ কথা ভাবিব লাগে। মই ভাবিব লাগিছিল আমানুজা মণ্ডলৰ কথা। এই সপ্তাহটোত বেচেৰাৰ মনটো বিমৰ্ষ। ৭চৰৰ গাওঁকেইখনত আৰ আনকি বাঘচোঙৰ কুকুৰা পামতো বেমাৰ হৈছে। তাহঁত উৰি অহা বেমাৰ। কাৰ সাধ্য তাক ৰোধ কৰেহি। এই বেমাৰে বিলাতী কুকুৰাবোৰকহে, ৰোড, আইলেণ্ড, ব্ৰাইলাৰ আদিকে বৰকৈ ধৰে। সেয়েহে আমানুজা ভয়তে পেখুৱা লাগি আছে। জানোচা তাৰ কুকুৰাবোৰকো পায়হি। মই প্ৰবোধ দি আহিছো। কাইলৈ পুৱাতে পামহি। চহৰৰ পৰা বেজী দিয়া দৰব তানিমগৈ। কোনটো দৰবেৰে বেজী দিব লাগে মই জানো। কুকুৰা চৰাইৰ আলপৈচান খৰা নিয়মবোৰো মোৰ আঙুলিৰ মৰত। আমানুজাৰ মোলৈ পৰম ভৰসা। শুধাপি তেওঁ দীঘল আধা পকা ডাটি কোছাত আঙুলিকেইটা বোলাই জমুনিয়াহ কাটে।

এতিয়া মই আমানুজাৰ কথাহে ভাবিব লাগিছিল। কিন্তু ভাবিছোঁ

খৰ্গেকাইৰ কথা। লগতে বস্তাৰ কথা। কিয়নো নেভাবিন? জেগা আৰু খেন বুজি সেই মতে একোটা কথাই মনক আমনি দিবই। এতিয়া মেলেওত সোমালেই আকনো কাৰ কথা মনত পৰিব? সেইদৰে 'চপৰা' জাতি তামুলীজিগালে গ'লে দস্তবমতে বোধেন গাঁওবুঢ়াৰ তাহানি পুলিচৰ লগত হোৱা যুঁজখনৰ কথা মনত পৰিবই।

মোৰ মনটো চেৰাই গৈছে। এতিয়া যদি বস্তা সেইটো খৰত নাই? তেনেহ'লে বাতিখন থাকিম ক'ত? চিন্তা নাই অৱশ্যে। যিটো কামত আহিছিলো সেয়া নহ'ব। বাতি থাকিবলৈ জেগা ওলাব। বনমালী এজাকনো এইখন জিলাত কোনে চিনি নেপায়? এঘৰত এলাশেগৈয়ে সকলোৱে আতৌ-পিতৌকৈ ৰাখিব।

এতিয়া আগৰ দৰে জয়াল বাহনিখন নাই। জাগীৰ কাগজ কললৈ বাহ চান্দান যায় হ বলা। তেনেহ'লে গলপ দিনতে গাওখন কলা হ'বগৈ। জোনৰ পোহাৰা এতিয়া লু লুঙীয়া বাটটোত পৰিছেছি। আজৰ কাণ্ড।

মই বস্তাৰ আগত কি সতেৰে খৰ্গেকাইৰ কথা উলিয়াম? তাই উলিয়াই যদি উলিয়াওক। মই যি মনলৈ আহে তাকে ক'ম। দুখৰ কথা ক'বলৈ বৰ টান।

মানুহটো সিমান ওখ নাছিল। মাজত সেওঁতা থকা কিচ কিচ ক'লা চুলিখিনিৰ কি পেখম। কি বাহাৰ। ঢোল বাওঁতে খৰ্গেকাইৰ চুলি গিনি বৰদৈচিলা আহোতে বাৰীৰ তামোল গছ কেইজোপা হলদি হালে। মেঘৰ গাজনি শুনি যেন ম'ৰা চৰায়েহে নাটিছে। মানুহটোৰ গাটো আটিল। শিলেৰে বজোৱা শলীল বেমাৰ-এজাৰো দুৰতে বিহুৰ। খোজ নহয় যেন গজপতি গমনহে। পকা কলৰ দৰে বৰণ। মুখখনত কিবা এটা স্কীয়া পোহৰ। কিবা এটা আৰু স্কীয়া গুণ আছিল খৰ্গেকাইৰ। ব'তে সি কথা কয়, ত'তে, বিশেষকৈ মানুহৰ জুমত, উত্তম-অধম সকলোৱে দৰক লোৱা মানুহৰ দৰে থাকি মনশুভি শুনে আৰু খৰ্গেকায়ে কি যেন বচিয়া কথাবোৰ কয়। কিছুমান কথা শুনি মাজে মাজে মোৰে গাটো খমবমাৰ

যায়। দেশৰ দুৰ্গতিৰ কথা কয়। নৰাধৰ নেতাবোৰে দেশখন বসাতলে
 নিয়াৰ কথা কয়। কেঁকোৰা পোৱালিবোৰে মাকক খুলি খুলি খোৱাৰ দৰে
 আন দেশৰ পৰা অহা মানুহবোৰে বোলে অসমী আইৰ অবস্থা দিনে দিনে
 কাহিল কৰিছে। আইৰ উশাহ-নিশাহ বন্ধ হব খুজিছে। আই দুখৰ বান-
 পানীত সাঁতুৰি সাঁতুৰি থাউনি পোৱা নাই, তললৈ যাওঁ যাওঁ অবস্থা।
 এইখন দেশত আমি ছেনো কোনেও থাউনি পোৱা নাই। আমি লাভে
 মূলে সকলো হেৰুৱাম, আথাউনি পানীৰ তলত আমি খেলকু বিচাৰিব-
 গৈছে লাগিব। পিছে সময় উকলি যোৱা নাই। আমি কঁকালত টঙালি
 বন্ধিবৰ হ'ল।

এইবোৰকৈ দেশজোৰা ডেকা-ডেকেৰীৰ আন্দোলনত আহাৰ
 চকল ডেকা খৰ্গেখৰ ওজাই জাপ দিছে। ঘৰে ঘৰে আক মানুহৰ জুঁত
 কথাবোৰ কয়। বাতিও খৰ্গেকাইক দিনত কোৰা কথাবোৰে জ্বলনি কৰি
 শুবলৈ নিদিয়। সেইবোৰ কথাৰে পদ বান্ধে। মেল-মিটিঙত সেইবোৰ
 পদ মুখতো ফুটে আক ঢোলতো ফুটে। ময়ো থাকো। মই পিছৰ ডোখৰ
 টানো। ৰাইজৰ মাত-বোল হৰে। ডেকা-ডেকেৰীহঁতে খৰ্গেকাইক সিহঁতৰ
 আন্দোলনটোৰ শাহটো বুলি ভাবে। কি যে বিয়াগোম আন্দোলন।
 গান্ধীৰ দিনতো বোলে এনে আন্দোলন হোৱা নাছিল।

পিছে আন্দোলন মানেই বিপদ, মৰণ, পীড়ন, লাঠিৰ কোব,
 গুলীয়াগুলি। বীৰবো মৰণ, মাজতে ইকৰাবো মৰণ। ভালেমানে গ্ৰাণ
 এৰিলে। বীৰবো মৰণ হ'ল। তাকে ভাবিলেই মোৰ গাৰ ভেজে উজনিভাটী
 কৰে।

খাকী থৈলা পিক্কা সোণা যেন উজানৰ মাছহে। সিহঁতৰ কি যে
 'পৰাক্ৰম। সিহঁতৰ ভয়তে বহুত পলাল, মানে সিহঁতে গোপনে ক'বাত ক'ব-
 বাত থাকিবলৈ ল'লে। ৰাইজেও সিহঁতক সহায় কৰিলে। আমাৰ খৰ্গেকায়েও
 তাকে কৰিলে। লগতে ময়ো। কিয়নো, মোৰো পুলিচৰ বহীত নাম
 উঠিছিল। এদিন মেলেঙৰ হাটলৈ যাওঁতে দৰাৰগাটোৱে চিনি পাই
 চিঞৰিলে, "ধবধব এই ভেমেকাটোক"। মই লবল্লাৰি মাৰিব নোৱাৰিলো।

হুচাটমান পালো। দুদিন হাজোতত অথবা চাউলৰ আধা মিজা ভাত খালো। তাৰ পাছতেই আমি দুয়ো পুলিচৰ পৰা জবত থাকিলো। কেতিয়াবা বাঁহতলীত থাকো, কেতিয়াবা পাঠশালা স্কুলৰ বেঞ্চিত লীফল দি পৰি থাকো। বেছিভাগ সময় থাকো ভিন ভিন গাওঁৰ মানুহৰ ঘৰত। তেওঁলোকে গোপনে গোপনে আমাক বেছি আলহী সোধে। খৰ্গেকাইৰ এতিয়া লগত ঢোলটো নাই, ঢুলীয়াৰ পোছাকো নাই। ময়ো এতিয়া এটা খুটি তাল নোলোৱা পালি। খৰ্গেকায়ে পিছে ভুলতেও এটা বস্তু এৰা নাছিল। এখন ডাঠ বকলা থকা বহী আৰু এটা কলম। এই বহীত মনত পৰিলেই নিজে ভবা পদবোৰ গোট গোট মুকুতা যেন আখৰেৰে লিখি যায় আৰু ঢোলৰ ছেবাই যাৰ খোজা ছেওবোৰো।

এনে ছেও লিখাৰ ‘বিতাস্ত’ও এখন মহাভাৰত। এইখন জিলাৰ কোন কোন চুবুৰীত কোন কোন নিশকতীয়া বুঢ়া ঢুলীয়া কলধপ কলধপকৈ জীয়াই আছে, সেই মানুহখিনিৰ নাম খৰ্গেকাইৰ ভেনেই ওঠৰ আগত। আমি মনে মনে তালৈ যাও, তাতে বুঢ়াহতৰ ঘৰৰ আলহী হওঁ। খৰ্গেকায়ে কয়, “বুইছ বনমাগী, আজি বহুত কাম। বহুত লিখিব লাগিব। এইবোৰ ঢোলৰ আপুৰুগীয়া মাত। বুঢ়াইত সিয়লীয়া হ’লে এইবোৰো সিয়লীয়া হ’ব। মানে লগতে যাব, দেশে নেপাব। এতেকে লিখি ল’ব লাগিব।” সেইবোৰ লিখি যায়। মোৰ ভাব হয়, মুকুতালেখীয়া আখৰবোৰ যেন আখৰ নহয়, একোটা ঢোলৰ চাপৰহে। মোক তাৰ বহু আগতেই কামে কৈছিল, “কেল তাল বজাই থাকিলেই হ’ব জানো? ঢোল বজাবলৈ শিক।” মই খৰ্গেকাইৰ ‘আইগা’ ‘অবইগা’ কৰা নাছিলো। এতিয়া ভাবিলেই গাটো জিনজিনাই যায়। খৰ্গেকাই মৰাৰ আগলৈকে এনে বহী দুখন হৈছিলগৈ। এতিয়াহে সেই পৰীয়েন কপটো মোৰ মনলৈ আহিছে। বজাৰ কপ। ‘যৌৱনে’ দেহ ভৰপূৰ কৰা কপ। পোনতে খৰ্গেকাই ভোল যোৱা নাছিল। চগা হৈ জুইৰ ওচৰলৈ আহিছিল। অৱশ্যে তাইক উৰিবলৈ ময়ো হাত উজৰি দিছিলো।

জাইৰ গাওঁ খঙীয়াত। তাই খুব ভাল দৈ তৈয়াৰ কৰি ৰাখিব

জানে। এঠা দৈ। পনীয়া বস্তু বুলি ক'বই নোৱাৰি। তাইৰ হাত দুখনও অক্ষত আছে। যি বান্ধে তাৰ সোৱাদেই বেলেগ। বোঁৱা-কটাতো ভেনেই বিচকৰনী।

বস্তা খড়ীয়াৰ সকপাই বৰাৰ জীয়েক। বৰ জীয়েক হ'বলা। কাৰণ তাইৰ বয়স দুবছৰ নৌ হওঁতেই মাক ঢুকাল। নৰিয়াটো অচিন আছিল। পুলিবৰৰ বৰকটকী ডাক্তাবেও চিনিব পৰা নাছিল। সকপাইৰ ডেকা ভেজৰ গৰম সোঁত লেছেমীয়া ছোৱাৰ আগতেই এনে হ'ব নেলাগিছিল। সকলোৱে হায় হায় কৰিলে। সিকালে দুবছৰীয়া ছোৱালীজনী বাথিব কোনে? তাইক ৰখি থাকিলে পথাৰৰ কামবোৰ কৰিব কোনে? সকপায়ে আক এজনী চুপালে। নাম ৰমিলা। তাই ভেজীমলাৰ মাহীয়েকৰ নিচিনা নহ'ল। বস্তাক মৰমোৱাই ডাঙৰ দীঘল কৰিলে। পিছে নিজৰহে এপুৰল ল'ৰা-ছোৱালী হ'ল। এয়ে দুখৰ কাৰণ হৈ পৰিল। বাৰকৈ ৰমিলা আক বস্তা কাকী আছিল। নহ'লে এপাল ল'ৰা-ছোৱালীৰে ঘৰখন পোহপাল নগ'লহেঁতেন।

এইবোৰ কথা তাইৰ মুখৰ পৰা নিজ কানে শুনা। তাই মোক কোঁৱা নাছিল। তাকহে কৈছিল। গোপনে। গহীন ৰাতি। চক্ৰধৰইতৰ ডাঙৰ পুখুৰীটোৰ পাৰত। তৰাৰ পোহৰতে মই সিহঁতক চিনি পাইছিলো। তেতিয়াৰে পৰা খগে কাইৰ কামত, ঢোলৰ বহীত ছেও লেখাত আক পুলিচৰ চকুত ধূলি মাৰি গাঁৱে গাঁৱে ঘূৰি ফুৰাত বৰ উছাহ দেখিছিলো। ময়ো খগে কাইৰ লগত ছাটোৰ দৰে আছিলো।

এই আন্দোলনৰ সময়তো পিছে বস্তাই বাট চাব নোৱাৰিলে। কিজানি আমাৰ খগে কাইয়েও। সকপাই বৰা আমাৰ ঘৰ ওলালগৈ। পিতাইক ক'লেগৈ। তেওঁ ক'লেগৈ খগে কাইৰ ভিনিহীয়েকক। তেওঁ ক'লেগৈ খগে কাইৰ বায়েক বেউলাক। বেউলা ফুলতে বাঁৰী ছোৱা তিবোভা। সন্সাৰত মাথোন বেউলা আক খগে কাইহে। দুয়োটা আছিল ষাট মাউৰা। মোমায়েকে ডাঙৰ-দীঘল কৰি বৃদ্ধন হৈ নিজে খুটি খাব পৰা ছোৱাত বাপেকৰ ভেটিত থ'লেহি। বেউলাই পিতাইৰ কথা শুনি ক'লে,

“কথাটো ভালোই হৈছে। মোৰো ডেও এটা লগ হ’ব। পিছে কিতাপখনেই দেখোন পোহৰটোই কোঁজাল-কোঁজাল হ’ব। প্ৰায়কালো লুপ পোৱা। দৰাব পোহৰখনেই মোৰ খানজাক ‘কোঁকৰ’ লগাবলি। মজিক ”

মজিক বুলি কৈ নেউলাই এটা চকুৰ ব্যৱ কৰি দিলে। হৰ, খোঁৰী-জৰী-কিছৰ সকলো। মজিক, নেউৰীটিও মজিকৰ ব্যক্তি বিলাকৰ নাতিয়েই হ’ল। কথাটো হঠাৎকৈয়ে পুৱন হ’ল। বজাব সেইডাত সেমুৰ লবিল। খোঁৰীনা-পোহৰই এককালী কোঁকৰী দেখিলে। পিছে কোনেও বুৰ বা কা নকৰিলে। এয়া পুৰৰ বিয়া নাছিল, মজিবৰ বৰ পূজাৰিয়ে ‘মঙচকিত’ মাতি পতা দিয়াছে।

পলৰীয়া খণ্ডে কাই মাছটোত কেয়াবাবো মেলেওলৈ, অহা হ’ল। ইকালে চৰকাৰে দেশৰ মানে ল’ৰা বোৰক হালে হালে সাঙুৰি ফেলিলে নিজে, পিটিছে, গুলিয়াই মাৰিছে। এয়া যেন মানব দিনহে আছিল, বোকে পুৰিচে ধৰিলে। হাজোত যেকি পিটন! পাঁচ দিনমান মোৰ গাটো উখহি আছিল। পাহত জেল হ’ল। এদিন জেলতে শুনিলা, খণ্ডে-কাই গুলি খাই মৰিল। সেইবোৰ বহুত কথা। পুলিচলৈ কেৰেণ নকৰি বাইছে খ-টো লৈ ডাঙৰ ‘পছেখন’ কৰিলে।

উকা কপালৰ বজাক মই তেতিয়াৰে পৰা ছবাবহে দেখিছিলো। এবাৰ বেউলাৰ লগত। বোৰহাটৰ বুঢ়ী গোসানীৰ খানত। একেলগে দুজনী জীয়া গাভৰুক বাঁৰী ভিৰোতাৰ বেশত দেখি সিহঁতৰ মলিন মুখ দুখন দেখিও মোৰ বৰ বেথা হৈছিল। সিহঁতৰ লগত ভালকৈ কথাই পাতিব পৰা নাছিলো। বজায়ে সেপ ঢুকি কৰা কোঁকৰী নিচিনাই মোৰ লগত ছ-এবাৰ কথা পাতিছিল। হয়তো মোক দেখি তাইৰ খণ্ডে কাইলৈ মনত পৰিছিল। হয়তো পূৰ্ণি দিনৰ ভালোমান কথাও। তেতিয়াই মই পূৰ্বা চুলীয়া। মই বনমালী ওজা। মোৰ স্ত্ৰীৰ দৰে এটা খাতিৰ আছে।

আক এবাৰ পাইছিলো চহৰতে। ভাল সময়তে। আনন্দোজন কথা ল’ৰাখাই বাজপাট ধোঁৱিছিল সময়তে। বজা কেহাবলৈ টল মিছিলে আহিছিল। ল’ৰাখাৰ চৰকাৰে তাইক মাছে মাছে অলপ টকা পোহাব

‘বেবকা’ কৰি নিছিল।

মই তাইলৈ জলটকি ভালো। কপাল উকা, দেওতাও উকা। ভয়ানক দেখি বেয়া লগা নাই। বৰ বোহু লগা হুঁ। মামুহৰ মন টানিৰে খৰা বিৰখ। কপাহী বেবেল-চান্দৰেই নিছিছে। কিন্তু পাটত বেঙেনাখটী কুল। ‘বালাউক’টো মাৰিব বড়ব। তাই ভালোই কৰিছে। বাঁৰী হ’ল হুলি সৰুৱা হুঁথকে বিয়াই থাকিবনে? জগতখন সৰাধি বড়হুৱা। সকলোৰে মনও জৰ্জৰমান হ’ল নেলাগিলে মামুহ কিইব ভবসান্ত জীয়াই থাকিব। গোলাই বাবুণে কোৱা সিটো জনমভঁৰো কেবলৈকে সজাও থাকিব? এই জীৱনেই সকলো। ইয়াতে সকলো পোহৰ, সকলো এন্ধাৰ আছে। সকলো ব, আছে। বস্তাক দেখি সময়ক খলাগ ল’লো। সময় এক একোৰ বেয়াও, এক একোৰি ভালো। সময়ৈ ডেকাক বুঢ়া কৰে, ভালকো বেয়া কৰে; পিছে জগিয়ানীকো গিয়ানী কৰে, বেয়াকো ভাল কৰে আৰু আটাইতকৈ ডাঙৰ কথা হ’ল, আগৰ শোক-তাপবোৰ পাতলাই পেলায় নাইবা মাইকিয়া কৰি পেলায়। বোধকৰো বস্তাবোৰে সেয়ে হৈছে। তাইৰ মুখখন আৰু তিৰবিৰ চকুখাল যিকোনো এজনী গাভৰু ছোৱালীৰ দৰেই লাগিল।

মোক দেখি তাই উত্ৰাবল হ’ব বুলি ভবাও ভুল। পিছে তাই খুব ভাল বেন লাগিল। মই বেন মামুহৰ জংঘলৰ এটা সাধুকথাৰ কোঁৱৰ। বাস্তাৱ বেছি কথা ক’ব নোৱাৰি। সিকালে মটৰ আৰু বিজ্ঞানৰ পেঁ-পেঁ ভেঁ-ভেঁ। আমি ওচৰৰে চাহৰ দোকান এখনত বহিলো।

—পেকৰটো কেতিয়াৰ পৰা?

—মামুহ মন হৈছে।

—কেনেকৈ পালি?

—এসেসেই টিক কৰি নিলে।

—অকলে আছি দিগন্ধাৰ পোকা নাই?

—মিনিটে মিনিটে গাড়ী, বাছে, সকলো গাড়ীও।

—বেউগাৰ কেমে?

—জ', নেজাম হবলা ? ভেনেজুয়েলা তোক ভালোমান দিন পোজো আই । হেজাব হওঁক ভেজ-মওহৰ শৰীল । পক্ষপাত হ'লে বেয়াইক কুচকাট কৰা নাই যেনে । মানুহজনলৈ পুতৌ হৈছিল কিজানি । আনকি দেৱানলৈ শ্বকৰ কৰে মানুহেও ক'লে মোলে আজিৰ দিনত কোৱো সঁজৱৰে পথী হৈ থাকিব নেপায় । কি কৰ ?

—আচলতে কথাটো কি ? জোঁৱোৱাই নিলে ?

—ঠিক ধৰিছে । এয়া, ইমানবোৰ ঠাইত ঢোল বজাই ফুৰা মানুহটোৰ এইকণ বুজিও নহ'বনে ?

—কাৰ লগত ?

—ফুৰাব লগত । পবিত্ৰ চমুৱা । কেঁকুৰিটোৰ কাষত যে গেলামালৰ দোকানখন আছে, তাৰ মহাজন । টুকটাকৈ চলি থাকিব পৰা দোকান । মাজুলীৰ বানপানীয়ে খেদা মানুহ ।

—সম্পৰ্কটো কেনেকৈ হ'ল ?

—বেচি সময় নেলাগে নহয় ।

তাই বড়িয়াকৈ হাঁহিলে । শব্দো হ'ল । হঠাতে মুখখনৰ আঁহ-পাহৰোৰ মুকলি হ'ল, জাপ খাই থকা ফুলপাহি মেল খোৱাৰ দৰে । তাই ইজিভেবে কথা কব পৰাও হ'ল । নহ'লে এনেকৈ নকলেহেঁতেন, হেজাব হওঁক, ভেজ-মওহৰ শৰীল । ইয়াৰ বহুত অৰ্থ । বিহুগীততো ইমানবোৰ অৰ্থ লুকাই থকা নাই ।

মোৰ মনত ভেজাল কথা কেইটা সোমালত মই বস্তালৈ চিৰাচিহ্নি চাব নোৱাৰা হ'লো । তালৈ চাই থাকিলো ।

—এতিয়া লগত কোন থাকে ?

—পুনৌ । মোৰ ভাইটো । বৰ অঘাইজ । অমৰবত অলৌ-ভলৌকৈ ফুৰি ফুৰে । বাতি কোনোবাই পোলা কাটি সোমালেও উপায় নাই । তাৰ মৰটোপনি । তাক চালপীবাৰ সৈতে দাঙি নিলেও সি গম নেপায় । ডাঙ-খালখন নথকাহেঁতেন মই অকলশৰে থকা হেতু বলিয়া হবলীয়া হ'ল হেঁতেন । জইভেও পিঠি জিৰি ।

সোৱ মমটো চেৰাই ধ'ল । মই ভয়লৈ ভালে কৰ্ত্ত-কোৱলৈ ৷ বাহ
কটকট কৰিবা আছে কহন্তে ৷ অম্বাহুৰাই কনো-কুৰি দিব ৷ মই এলিৰ
সৈধাকিলেই হাঁহকাথ ৷

ভাব পাছিত "আক বজাৰ" দেখা পোৱা গাই । প্ৰায় চান্ধি লাইল
বাট আহিছো । এটাও চিনাকি মানুহ দেখা নাই । দেখিলেও চিনিবৰ উপায়
নাই । তৰাৰ পোহৰত মাথোন বাটটোৱেই ধৰিব পাৰিছো । "পিছে আমনি
লগা নাই । ভাববোৰ মোৰ লগৰীয়া হৈছে ।

ঘৰটো প্ৰায় চুহালিচা মাটিৰ চৌহদৰ এমুৰো । চৌতাল-ভোতাল
নাই । চৌহদত ঘাঁহনি । ভৰি দিয়েই ধৰিব পাৰিলো । ঘৰটোৰ ভিতৰত
কলি থকা চাকিটোৰ কালে পোনালো । মই মাত দিলো । তাই ততালিকে
ছৰাৰ খুলি নিদিলে । মোৰ মাতটো শুনিছে হাতত চাকিটো লৈ ছুদাৰ
ভাঙাল খুলি দিলে । তাই মোক দেখি আচৰিত ভাব এটা নেন্দুৰালে ।
প্ৰথমতে পোৱা খোটালিটো আহল-বহল । ভাত দুখন গাঁৱ, এটা বৃঢ়
আৰু দুখন বেকি । এখন বেকিত পুনো নিচা কৰা মানুহৰ দৰে লাংখাই
পৰি আছে । কুট গধূলিতেই তাৰ ছৰোৰ টোপনি । তালৈ চোৱাত বজাই
ক'লে, "জাগবেলা খেলায় ভটা-গুটি, বিয়লি বৰাৰ টেঙাৰ বল । পঢ়িবলৈ
বহিলেই ভাব চকু জাপখাই আছে ।"

—ভেনেহ'লে সি বঢ়িবা বৰবৰীয়া হৈছে ।

—মাথোন সাকীগোপাল ।

তাই মোক, আৰে-বেথে ক্ৰা-কলপান থুৱালে । ইতিমধ্যে তাইৰ
সকলো থা খবৰ ল'লো । মোৰ কথাও ক'লো । মই বাবলৈ গুলালো ।
ভাব থকা আৰা মাইলান গ'লেই গহীন ভবনীৰ মৰ । তাতে বাজিটো
কটকট কৰি জাবিলো ।

—ভেনেহ'লে আহিছিলি কিয় ?

ইয়াকৈ কৈ তাই মোলৈ এনেকৈ চালে যে সেই চাৰনিৰ মোৰ সেই-
পুৰি বোৱাৰ অবস্থা । সেই চাৰনিয়ে বহুত কথা ক'লে । শুধাৰি মই

আগুৱাই আহিলো। জীৱনত কেতিয়াও এনে ভৱিষ্যৰ মুখামুখি হোৱা নাছিলো। এনে কাণ্ড ঘটাব বুলি মই সপোনতো ভবা নাছিলো।

মই লাহেকৈ দুৱাৰৰ ডাঙাল খুলিলো। তাই কিজানি তাইক ‘অবইগা’ কৰা বুলি ভাবিলে। আশ্বাত আঘাত কৰিলে কিজানি সকলো-বেই এই অবস্থাত বাঘিনী হয়। তাই মোৰ হাত এখনত জোৰেৰে থামুচি ধৰিলে। বাঘিনীৰ হাতোৰা যেন হাত। তাইৰ মাত্ৰটো কঁপা কঁপা।

—বাতিটো আহিলেই মৰিম মৰিম লাগে। তহঁতে বুজ। অকলশৰীয়া হৈ মনটো চম্ভালি পাইছ জানো? মই ভাবিছিলো তই ইমান নিদাকণ নহয়।

—পিছে পিছে ইয়াৰ

মই কি ক’ব খুজিছো, নিজেই ক’ব নোৱাৰো। বৈ গ’লো। হতভম্ব হৈ বেঞ্চখনত বহিলোঁ। তাই দুৱাৰৰ ডাঙাল মাৰিলে। মই ঠাণ্ডা মগজেৰে কথাখিনি ভাবিব পৰা হ’লো। এতিয়া ভেজাল হৈ পৰা মনটোক শাসন কৰি যদি ইয়াত পুনোৰ দৰে তক্তা এচলাৰ দৰে পৰি থাকো, তেতিয়াও মোৰ চেতনাই আঘাত পাব। তেনে নহ’লেও পাচদিনা দেখোন গোটেইখন বৌজাল-বৌজাল লাগিব। বস্ত্ৰায়ে এইখন গাওঁত থাকিব নোৱাৰা হ’ব আৰু মোৰো গাঁৱে গাঁৱে ওজা বোলোৱাৰ মূদা মৰিব।

বস্ত্ৰ কাষৰ আন্ধাৰ খোটাটিটোলৈ গ’ল। মই তাইৰ উচুপনি শুনিলো। এই উচুপনিয়ে মোক বশ কৰিলে, মোৰ সকলো মনৰ বিচাৰ আৰু যুক্তি তল পেলালে। মই যেন এটা সাপহে। অকণো শব্দ নকৰাকৈ উচুপনিটোৰ ফালে গৈ থাকিলো। গাত হাত দিয়াৰ লগে লগে তাই থিয় হ’ল আৰু মোৰ বুকুত সোমাই পৰিল। এনেকৈ ভালেমান পৰ থকাৰ পাছত তাই ক’লে, “মই জানো, বনমালী এনেকৈয়ে এদিন ওলাবহি। সেইদিনা চহৰত তোক দেখিয়েই বুজিছিলো।”

ইমান উত্তাপ, ইমান লালসা। ইমান মৰম। ইমানবোৰ জীয়াই থকাৰ আঁচনি। এইবোৰ বুকুত বান্ধি ইমান দিনে তাই কেনেকৈ দিন নিয়াইছিল? ইচ্ছাৰ লগত নিবোধ হৈ দিন পাৰ কৰাটোহে কিজানি কলংক।

এৰাতিৰ ভিতৰতে সকলো সহজ হৈ পৰিল। আমি যেন যুগ যুগৰ চিনাকি।

চৌকাষৰ জগতখন মোৰ চিনাকি। মই নিজকে নিশ্চয়কৈ পৰা কেনেকৈ বচাই ৰাখিব লাগে জানো। গতিকে কাউৰীঘেৰা কৰাৰ আগতেই মই যোৰহাটৰ ফালে যোৱা ৰাজআলিটোত উঠিলো। মনত পৰিতাপ লেশমানো নাই। নিজৰ জগতখন এতিয়া বিচাৰি পাইছো। এইখন জগতত পাপ আৰু পুইনৰ মাজত থকা বেৰখন তেনেই পাতল কিজানি।

এখন মালবোজাই কৰা 'টাটা ডিজেল' গাড়ী দেখি হাত দাঙি দিলো। তাতে উঠি বেলি এলোৱাৰ আগতেই পুলিবৰ পাই হৰি হৰি মানিলো। দুদিনতে বাক এনে অবস্থা হব লাগেনে? বতাহত অহা বেমাৰটোৱে আমাৰ কুকুৰা পামখনকো ছানি পেলালে। পায়ুৰ কামত এদম মৰা কুকুৰা। ঘৰটোৰ ভিতৰত থকা কুকুৰাকেইটাও কলপ ধলপ কৈ বাচি আছে। ইহঁতো মৰিব। আমানুল্লাৰ তলত কাম কৰা ল'ৰা কেইটাৰ মনবোৰ মৰা। পোহপাল দি থকা কুকুৰাসোপাৰ দুখতো, নিজৰ বোজকাৰ হেৰুৱাৰ ভয়তো। আমানুল্লাই আৰ এনে কচুপাতৰ পানী যেন ব্যবসায়টো ৰাখি নথ'ব। কালি সক্ৰিয়তে মনৰ দুখত সি এই ল'ৰাকেইটাক কথাটো ক'লে। দিছে মই নথকাৰ কাৰণে কুকুৰাবোৰ মৰিল বুলি ক'ব নোৱাৰি। আমানুল্লাৰ ভায়েক কুতুবে মপেদ নামৰ ভটভটীখন চলাই হাই-কুকুৰা পালন বিষয়াৰ 'আপিচ'ৰ পৰা ৰোগ হ'ব নোৱাৰা বেজি দিয়াৰ দৰবো আনিলেগৈ। বেজিও দিয়া হ'ল। কিন্তু কামত নাছিল। তেনেই গুণ নথকা দৰব হেনো। ফল দিব পৰা দিন উকলি যোৱা দৰব। তত্পৰি সিহঁতে ৰাখিছিলে যেনেকৈ তেনেকৈ। এনে দৰবে আন কেবাখনো কুকুৰা পামত কাম দিয়া নাই। অথচ আক্ৰামৰ 'হিউ-ভেট' ষামেটীৰ পৰা কিনা বেজীৰ দৰবে হেনো বালিগাঁৱৰ মজুৰা হাজৰিকা, পকামুৰাৰ সোনাই মহৰী, চেউনীগাঁৱৰ বাতিৰাম আৰু কেন্দুগুৰিৰ জগত নেওগৰ কুকুৰাবোৰ বচালে।

তেতিয়াই গৈ লগ হ'বোতে আমানুল্লাই দুখ মনেৰে মোক এই কথাখিনি ক'লে। মোৰো বুকুখন শিঁহৰি উঠিল। মোৰো দেখোন বোজকাৰ

বন্ধ হ'ব। আন্ধ কেম্বেকৈ ? সিকালে জীৱনৰ ইটো জখলাৰ খাপত ধোজ দিব খুজিছো।

এবা, মই ডবাটো কথাই কলিয়ালে। আমানুজাই খঙতে মাটি ডবাৰে সৈতে কুকুৰা থকা ঘৰবোৰ বেছি পেলাশে। পাজাবী এটাই কিনি ল'লে। কুকুৰা পুহিবলৈ নহয়, মটৰ গাড়ী মেৰামত কৰা কাৰখানা এটা বহুৱাবলৈহে।

মই নিঠকৱা হ'লো। বস্তাক কথাটো জনাওঁ বেনেকৈ ? শিক্ষালে ঘৰতো মাটি-বাৰী নাই। কেবল ভেটিটোহে আছে। মই ওপজাব আগতেই বন্ধ মহাজনে আমাৰ কপিত মাটিখিনি চক্ৰান্ত কৰি লৈ পেলালে হেনো।

মোৰ চাকৰি যোৱাৰ গম পাই স্তদাম ওলালছি। সি বিমৰ্ষিত মনটোৰে বহিছে থাকিল। একো নক'লে। এবাটি চাহ খোৱাৰ পাছতহে তাৰ মাতটো ওলাল। সি ক'লে, “কেৱল ঢোল কোবাই কোবাই জীয়াই থাকিব নোৱাৰি। কমিউনিচ দেশত পাৰিলোহেঁতেন। মেৰাই ওজাই এনে বুলি এদিন কৈছিল। আজি মোৰ তালৈ যাওঁ ব'ল।”

স্তদামৰ অৱতে পালো তাৰ পেহীয়েকক। ঘৰ শিৱসাগৰত। আমাৰ দুটাৰ মনবোৰ গোমা গোমা দেখি ভেঙ ক'লে, “হাত দুখন থাকোতেনো ভয় কৰণে ? হেৰ, পেহাবৰ কথাটোৱেই নেচাৰ কিয় ? অ' এন জি চিত নিস্ত্ৰী কাম কৰিয়েই কোঁৱৰ গাঁৱত পকীঘৰ সাজিব পাৰিছে।”

তেওঁ আমাক শিৱসাগৰলৈ নি আমাৰ কিবা এটা গতি লগাব বুলি ক'লে। আমি হাততে সবগ ঢুকি পালো।

স্তদামৰ পেহাকৰ নাম পথালি। পিছে মানুহটো পথালিয়ে বঢ়া বিশ্ব নহয়। ওখত মোৰ সমানেই। গ্ৰায় ছকুট। মাতটোহে ছটা, অন্তৰখন মাখন যেন। পথালি পেহাদেৱে আমাৰ দুয়োৰে হাতত পাঁচ খনকৈ এশটকীয়া খমখমীয়া 'লোট' দি ক'লে, “ভইঁতৰে ভাগ্য। কালি বনাচ পাইছিলো। ইয়াৰে আৰম্ভ কৰ। সাধ্যতে অ' এন জি চিত কাম নেপাব। কুৰ্তাহঁতক পইচা দিব লাগিব। দহ হেজাৰকৈ অলায়ক হ'লেও

কামটো পাবি, কিন্তু তই ইমান ওখ-পাখ মতগজ ভেকা যদিও টকা নেপালে
সিহঁতে চকিদাৰ কামটো ভোক নিদিয়ে।

এদিনৰ ভিতৰতে দুটা ডাঙৰ কথা শিকিলো। অ' এন জি চি
মানে হেনো তেল-গেছ কোম্পানী আৰু বনাচ মানে দৰমহাত বাদেও পোবা
ধন। এই কোম্পানীত চকিদাৰ পদটোও উলা মূলা নহয়।

এটা ঘৰ ভাৰা ল'লো। সন্দাম পেতাকৰ ঘৰত থাকিল। মই
অলংকাৰ ফুকন নামৰ তেল-গেছ কোম্পানীত ঘৰ সাজি থকা ঠিকাদাৰ
এটাৰ লগত কাম কৰিলো। সি দিয়া গাড়ীত উঠি মই ইটা আনিব লাগে,
বাঁহ-কাঠ যোগাৰ কৰিব লাগে আৰু তাকে কৰিবলগীয়া নোহোৱা কেইদিন
মহৰী হ'ব লাগে। দেছুৱালী 'লেবৰ'থিনিক দৰিয়াই-২মকিয়াই থাকিব
লাগে। উপাৰ্জন ভাল, তাত এবছৰ কাম কৰি এদিন দেওবাৰে পুৱাই
বস্তাৰ ওচৰ পালোগৈ। আজি-কালি পুনৌ তাইৰ লগত নৈথাকে। সি
ৰব ধিতিঙা হ'ল। ওচৰৰ মানুহবোৰে গুজৰ-গাপত্তি কৰি থকা হ'ল।

—ভেনেহ'লে ভোৰ সাহ কম নহয়।

—উপায় নেথাকিলে চববে সাহ হ'ব। সৌ মেচীদাখন দেখিছ নহয়? সেয়ে
মোৰ সাহ। পিছে চব থান খিত লাগিলনে?

—নিবই আহিছো। তই লগত একো নিব নেলাগে। চব কিনিছো।

তাতে দুপৰীয়া ভাত সাজ খালো। তাই সাজি-কাজি ওলাল।
মই দুৱাৰদলি চেৰোৱাৰ পাছত তাই বাঁহৰ দুৱাৰেদি সবকি অহা লোহাৰ
শিকলিডালত উলমি থকা ভলাটো মাৰিলে। ভেটিত সেৱা এটাও কৰিলে।
তাইৰ চকুহাল সেমেকিল। তাই নাকৰ পানীও উজ্জালে। মোৰ ভৰি দুখন
চুলে আৰু মাতবোল নকৰাকৈ মোৰ পিছে পিছে আহি থাকিল। কোনেও
আমাক সন্দেহৰ চকুৰে নেচালে। শিৱসাগৰত ঠিকাদাৰৰ মহৰী হোৱাৰ
দিন ধৰি আজিৰে সৈতে ধৰিলে বস্তাৰ ওচৰলৈ ছবাব আহিছো।
সকলোৱেই মোক তাইৰ দেৱৰ বুলিয়েই ধৰে। কাৰণ খৰ্গে'কাইয়েই মোক
মানুহ কৰিলে।

চুবুৰীটো পাৰ হ'লো। ইমান পৰে তাইৰ চকুলো শুকাইছিল। কিন্তু আকৌ সোঁত-সোঁতনি। তাই লেহেমাই খোজ দিবলৈ ধৰিলে। তাইক যেন ককালত লেজুৰ বান্ধি কোনোবাই পিছফালৰ পৰা টানিছে। তাই থমকি ব'ল। মোৰ যাা চালে। একেবাৰে ভৰিৰ পৰা মুৰৰ চুলিলৈকে। তাইৰ ওঠ দুখন কণিবলৈ ধৰিলে। গাটোহে কষ্ট কৰি নিথৰ কৰি ৰাখিলে।

একসম়াত তাই আচৰিত মতি দেখুৱালে। একো নকৈ লৰালৰিকৈ ঘৰৰ বালে খোজ দিলে। মই অস্থিৰ। তাই মত সলাইছে। তাই মোক মূৰৰ পৰত চৌঠেঙীয়াত গোলালে, ২গিলে, মোক অপমান কৰিলে। পুৰুষ হিচাপে মোৰ গুল্য থাবিল ব'ত ?

মই অতিকৈ হতাশ। মোৰ এতিয়া অতিকৈ আক্ৰোশ। মই গুলি খাই আধা মৰা হোৱা এটা বাঘ। মই এতিয়া দোৰি গৈ তাইৰ টেটু চেপি ধৰিব লাগিছিল। কি হ নোৱাৰিনো। তাই ছলনা কৰিব পাৰে, কিন্তু তায়েইতো মোক জীবনত পহিলাবাৰ বহুত কিৰা দিলে। দেহ সপি দিলে, মৰমেৰে মোক বুৰাই দিলে। মই কোনোপধ্যে তাইৰ ধাৰ হুজ্বিব নোৱাৰিম। তাই মোক ধন্য কৰিছিল। সেয়েহে মোৰ তাইলৈ এটা অবুজ মোহ। তাই মোক এনেকৈ এৰি থৈ যোৱাটো মোৰ বাবে এটা ডাঙৰ নোৱাৰা সাঁথৰ। মই নিজক নিজে কৈছো, “বনমালী, ধৈৰ্য ধৰ। তাইৰ মনটো তই কি বুজিবি ? তই নিজকেই দেখোন নিজকে বুজি পোৱা নাই।” মই একুট পদ গুণগুণাইছো “মধুৰ মুকুতি মূৰাক, মন দেখু হৃদয় হাৰাক।”

মোৰ অভ্যন্তৰে তাইৰ ঘৰৰ ফালেই ভৰি দুখন চলিল। জপনা-খন পাৰ হৈ পিৰালিৰ পৰা বানি দুৱাৰেদি ভুমুকিয়াই চাই আচৰিত হ'লো। তাই ঢোলটোত লাগি থকা ধূলি-মাকৰিঘোৰ মচি তাৰ ওপৰত মাটিৰ ঢাকি এটা জ্বলাই থৈছে। মূৰটো দৌ খুৱাইছে। তাৰ পাছতেই হাতত ফুলাম গামোছাৰে ঢকা টোপোলা এটা কাধলতিৰ ওলত লৈ লৰালৰিকৈ ওলাই আহিছে।

নোক দেখি তাইৰ মুখত এটা নীৰস ঠাঁহি বিৰিঙিল। তাই আকৌ
আগৰ দৰে জ্বলাটো মাৰিলে ভেটিটোত সেবা কৰিলে আৰু মোৰ পিছ
ল'লে। এইবাৰ তাই নিমাত্তে নেথাকিল।

—সেইবোৰ এৰিলি নেকি ? ঢোল-ঢোল ?

—সময়কে নেপাওঁ। বস্তুটো আছে। মোৰ হাততহে মামৰে ধৰিছে কিজানি
বুইছ, দুখীযাক এইবোৰে নুসুজে।

—টকা গোট খাইছেনে ?

—নহেজাৰ দুশ আৰু আঠশ লাগিব। সুদামৰ পেহাকে কৈছে অপিচাৰ-
টোৱে হেনো এপইচাও নকৰায়। ভাটী ফালৰ এ বেং কথা কোৱা মানুহ।
সি হেনো জেওৰা খনিৰ পৰাও বস উলিয়াব পৰা বিধৰ।

— এতিয়া একা ?

— মানে ?

—সেইটো বজাবলৈ ইচ্ছা হ'ব ?

—ক'ব নোৱাৰো।

—এস, গাঁৱত যদি আমাৰ মাটিবাৰী থাকিলহেতেন।

ৰাজতালিত এখন বাছ পালে।। সোনকালেই ভাৰাঘৰটো পালোঁগৈ।
তাই পিছে ভেটিত সেবা কৰিহে মোল। পানতে গামোছাৰে ঢকা
টোপোলাটো আলবুলকে এৰাইত থ'লে।

তাহৰ ভাগৰো লাগিছে। সদায় থকা মানুহ এজনীৰ দৰে তাই
মোৰ বিছনাখনতে দীঘল দি পৰিল। চকু ছটা মুদি শুমিলে “সেইটো ৰাম
পালে ইয়াত থাকিব নেলাগে নহয়,” মই ক'লো, “সুদামৰ পেহাকে তাত,
খতল-গছ কোম্পানীৰ মাজতে ঘৰ এটা পাম বুশি কৈছে।

মই ক'ব লাগে কাৰণেহে ব'লো। মোৰ সকলো ভাৱনা-চিন্তা
থুপ খাই আছে সেই টোপোলাটোৰ ওপৰত। তাকে থুলিলে তাই বেয়া
পাব পাৰে। মাংকী মানুহৰ ক'ত কি গোপনীয় বস্তু থাকিব পাৰে মই
এতিয়ালৈকে নেজানো।

শেষত উপায় নেপাই তাইক জ্বৰিকে পেলালো। তাই ওপৰলৈ
চাই নিৰ্বিকাৰ হৈ ক'লে, “খুলি চা আকৌ।”

টোপোলাটো খুলি চাই মোৰ চকু ছুটাকে পতিয়ন যোৱাৰ
নোৱাৰিলো। দুখন বহী। খৰ্গে কাইৰ সেই ছেওবোৰ লিখা আছে।

খন্তেকতে মই মন বান্ধিলো, ~~বন্ধাৰ~~ কাম ধাওক লাগে, সদায়
এবাৰ টোলটো বজামেই। খৰ্গে কাইৰ কথা এবাৰ মোৰ কাণত গুণগুণাবলৈ
ধৰিলে, “বুইছ, বনমালী, এইবোৰেই আমাৰ আচল বস্তু, এই ছেওবোৰ।
জগতখনে স্তুনি ভাল পাব। ইয়াকে পতিতবোৰে কি বুলি কয় জান?
সচ্চ কিত্তি সচ্চ কিত্তি।”

মই এতিয়া ভাতচক ঘৰটোত সোমাই ন-বোৱাৰী হিচাপে বস্তুক
অস্তুত একাপ চাহ খুৱাব লাগিছিল। বৰঞ্চ মই টোলটোৰ ধূলি-মাকৰি
বোৰ গুচাই ছেও এটা মাৰিলো। গোটেইখন বজ্জনজনাই গ'ল। মই
নিজৰে শলাগ ল'লো। তেন্তে মোৰ হাত দুখনত এতিয়ালৈকে মামৰে
ধৰা নাই।

বস্তু একে চাবেই বিছনাৰ পৰা উঠিল। মোৰ ওচৰলৈ আহি তাই
ক'লে “খুব ভাল কথা। বুইছ, বনমালী, এয়েহে আচল। তই মন ভাল
লাগিলেও বজ্জাব লাগিব আৰু বেয়া লাগিলেও। কি ক'ব?”

মোৰ দেহটো শাঁত পৰি গ'ল।

.. + ..

আয়না

নেকিবে তাৰ কেৰ কেৰণি তোলা চাইকেলখনেৰে গুলীটো অহাদি আহি চোভালৰ মুঢ়াটোত আমনজিমনকৈ বহি থকা ধীৰেনক ঘনাই উশাহ সলাই সলাই ব'লেহি, “ওলাচোন, তুৰন্তে ওলা। এতিয়াই। নহ'লে মোৰ মাহুহজনী নিজীয়ে।”

কথা বিষম ভাবি ধীৰেনে একো নুশুধিলে। কামিজটো বান্ধত পেলাই তাৰ টেক্সীখন ষ্টাৰ্ট দিহে সি শুধিলে, “ক'লৈ?”

চলন্ত টেক্সীত নেকিবৰ ওচৰতে ধীৰেন। সি বিপদৰ পৰা মুক্তি পোৱাৰ আশা এটা দেখি অলপ শান্ত হ'ল। সি ক'লে, “চিভিললৈ। ইমান খাটি, ডাক্তৰ-নাৰ্চক কাৰ্বো কৰি যৰিদাক পেয়ি, কেবিনত দিয়াইছিলোঁ, কিন্তু সেইখন চিভিল হাস্পতাল নহয় যেন ধন ঘটাব যান্দহে।”

টেক্সী ড্রাইভাৰ ধীৰেনে বিবক্ত হৈ ক'লে, “যি ক'ব খুজিছ বুজি পোৱাকৈ ক। এইকণ ধৈৰ্য্যও নাইনে।”

নেকিবে কৈ গ'ল, “ডাক্তৰ-ডাক্তৰণীৰ মতে তাইৰ আজিয়েই দিন পৰিছে। প্ৰথম কেঁচুৱা হ'ব। কিবা অচিন বিঘিনি হয় বুলিয়েই পৰহিৰে পৰা পেয়িং কেবিনত ৰাখিছো।”

“এতিয়া, পুডেৰ বা জীয়েৰৰ মুখ দেখিলি নেকি?”

“নহয় অ' ধীৰেন, কথাটো ইমান সহজ নহয়। বিপদত বেচি বিপদ ষড়ায়—এই ডাক্তৰ সোপাই। সি, মানে সেই আগে-পুৰিয়ে সমান ফুটবলটো যেন ডাক্তৰটো, অল্প শৰ্মা, হেনো তিবোতাৰ বিয়াধি ভাল কৰাত অতিকৈ

পাকৈত। পিছে সিয়ে মোৰ কাল হ'ল। এতিয়া তুৰন্তে সেই পাখিগুটোৰ
তাৰ পৰা কবিতাক আনিব পাৰিলেই হ'ল। নহ'লে তাইব সি পেট কালি
চিৰাচি কৰিব, মানুহজনী চিৰদিনলৈ খুদীয়া হ'ব।”

“মানে চিকিৎসিয়ান অপাবেশ্বন?”

“অ' ধীবেন, তই ঠিক শব্দটো কৈছ। সি তাকে কবিতা খুজিছে। তাৰ
হাতত পেন্সি, ব্লাডত দহজনী গৰ্ভৱতী ডিহোতা। সি হেনো আঠজনীৰে
পেট কালি কেঁচুৱা বাত নকৰিলে মৰিব বুলি ভয় খুৱাই গিৰিয়েকহঁতৰ
পৰা এহেজাবকৈ টকা শৈছে। মোকো তেনেকৈ ক'লে। মই হ'লে পতিয়ন
নগ'লো। আমাৰ পকামূৰাৰে প্ৰফুল্ল চকিদাৰ তাত আছে নহয়। সিহে
মোক মাতি আনি ক'লে,—“তোৰ মানুহজনীক তুৰন্তে লৈ যা মিথুন
হাচ পাতাললৈ। এই ভুটীয়া ডাক্তৰটোৱে ধনৰ ধান্দাতে এইবোৰ কাম
কৰে। চিকিৎসিয়ানত কিমান বিপদ আছে মই জানো নহয়। এবাৰ এজনীৰ
চিকিৎসিয়ান হৈছিল। তাৰ পাচতেই তাইৰ কাঁহ হৈছিল। কাঁহৰ কোবত
পেটৰ চিলাই ছিগিল। মানুহজনীক বচাবৰ কাৰণে ডিক্ৰগড়ৰ পৰা ডাক্তৰ
আনিব লগা হ'ল। প্ৰফুল্ল চকিদাৰৰ কথা শুনি চিখা তোৰ ওচৰলৈ
আহিছো। অল্প ডাক্তৰক চৰ এপাত সোধাই তাইক মিথুন হাস্পতাললৈ
আনিম। এতিয়াই। খৰচ বেছি পৰিব। পৰক, যিমান পৰে। জীৱনটোহে
তালে।”

অসামৰিক চিকিৎসালয়ত ধীবেনৰ টেক্সীখন সোমাল। এঠাইত
টেক্সীখন ব'ল। ধীবেন আক নেকিৰে কবিতা থকাৰ ফালে খোজ দিলে। সেই
সময়ত তাক নাৰ্চ এজনীয়ে আছিল। কঁকালত বঙা ফিটা বন্ধা নাৰ্চজনী
নাৰ্চ নহয় যেন অশোক বনত সীতাক পহুৱা দি থকা কোনোবা ব্যক্তীয়ে।

তায়ে অল্প ডাক্তৰৰ লগত। কিবা ভাগ পায় হ'বলা। তাই
কোনো পথে কবিতাক নিবলৈ নিদিয়ে। কিন্তু সিহঁতে তাইৰ কথা
হুজুৰিলে। কবিতাক আকি টেক্সীত বহুৱালে।

নেকিৰৰ সিদ্ধান্ত দ্বন্দ্বৰ। সি ভাল ভাগ্য সাধি আহিছিল। অল্প
পাচতেই কেঁচুৱাৰ কেঁহে কেঁহে শব্দ। তাক ভিতৰৰ পৰা এজনে ধব

দিয়াছে। স্বৰ এটা ল'ৰা হৈছে।

ধীৰেনে আনন্দত নেকিব্বক মাৰুট মাৰি ধৰিলে। ধীৰেনৰ অক্লো
এতিয়াহে খঙটো উঠিল। সি ডলৰ ওঁৰ পলা চোক নাইকিয়া হোৱা চুখ-
খিনি আঙুলি এটাৰে উলিয়াই মাটিত পেলাই, থুৱাই থুৱাই ক'লে, “থুই
কটা। এনে মানুহৰ নামটো উচ্চাৰণ কৰাও পাৰ। মানে সেই অধৰ্মী
ডাক্তৰটোৰ কথা কৈছো। ব'ল এতিয়া তাক এপাত চৰ সোধাই আহোঁগৈ।”

“আজি নহব, ধীৰেন মানুহজনীৰ চেতন আহক, কেঁচুৰাটোও চাই
লওঁ। তাৰ পাচত দেখিব।”

নেকিৰে কথা কেইটা ধীৰে সৃষ্টিৰে ক'লে। ধীৰেনে তাৰ মুখত
পছিলা বাপেকী হোৱাৰ সম্ভাৱৰ চিন দেখা পালে। সি জেপুৰ পৰা ফিটা
ছিগা ঘড়ীটো উলিয়াই চালে। সময় বহুত হ'ল। এঘাৰটা পোন্ধৰ। তাৰ
গড়কাপ্তানী বিভাগৰ অফিচলৈ যোৱাৰ সময় হ'লেই। তোক জুনিয়ৰ
ইন্টিনিয়াৰ শেখৰে মাতিছে। আজি হেনো কিবা এটা ফয়চলা হৈ যাব।
শেখৰৰ এক কথা। তাৰ জেপত যিমান টকা সোমাব, নিমানেই সি ঘৰটোৰ
ভাড়া বেছিকৈ ধৰিব হেনো।

নেকিৰে চাইকেলখন ধীৰেনৰ তাতে থৈ আহিছিল। সি কৃতজ্ঞ হৈ
ধীৰেনৰ হাতত অলপ টকা গুজি দি ক'লে, “আমাৰ ঘৰত আকৌ ভাল
খবৰটো দিবি।”

ধীৰেনে টকাখিনি লেখিয়েই নেচালে। ধীৰেন, প্ৰফুল্ল চকিদাৰ
আৰু নেকিব্ব, সিহঁত পকামুৰাৰে সান্নিহ। সৰুকালৰে পৰাই সিহঁত লগ।
ধীৰেন বছৰছৰ তাৰ জেল ৰোডৰ ঘৰত আছিল। কিন্তু টেক্সীৰ ব্যৱসায়
বন্দা হোৱাৰ কাৰণে জেল ৰোডৰ ঘৰটোত থাকিবলৈ তাক পইচাই
মোজোৰা হ'ল। পকামুৰাৰ পুৰণি ঘৰটোলৈ আহিল। তাৰ সৰু পৰিয়াল।
ঐকীয়েক সাৰিত্ৰী আৰু স্কুললৈ যোৱাৰ বয়স নোহোৱা ল'ৰা দুটা— মুন
আৰু মকু।

সি গড়কাপ্তানী বিভাগৰ অফিচলৈ যোৱাৰ আগতে এবাৰ অক্লো
পকামুৰালৈ যাব লাগিব। ব্ৰাউন পটখন আছিল আগৰ ৭-শেখৰে যদি
৮-ঘৰৰ ভাড়াৰ নিৰ্দিষ্টটো বকি কাৰজখন উলিয়াবলৈ অক্লোৰ চিন্তাদাৰ

কৌশিক দণ্ডলৈ পঠিয়ায়, তেতিয়াহে তাৰ কাম শেষ হ'ব। কৌশিক দণ্ডই তাৰ ওপৰত কিবাকিবি লিখি উপায়সূক্তৰ চহী ল'ব। তেতিয়াহে সকলো কয়চলা হৈ যাব। জেল বোডত ভাড়া দিয়া ঘৰটোৰ বাবদ সি চৰকাৰী অফিচটোৰ পৰা মাহে মাহে টকা পাই থাকিব।

সি পকামুৰাৰ ফালে গাড়ী চলাই ভাবিলে, সেই খজুৰ শেখৰ অভাৱচিয়াবৰ বাবেই তাৰ ইমান জঞ্জাল। তাৰ ঘৰটো পাঁচ মাহৰ আগতেই অফিচে ল'লে। হোম গাৰ্ডৰ অফিচ। কিন্তু গড়-কান্তানী বিভাগে ভাড়াটো ঠিক কৰি নিদিয়াৰ বাবেই এনে অভাৱৰ দিনভো সি এটা পইচা পোৱা নাই।

ধীৰেন কলিতাৰ বাপেক শ্ৰীধৰ কলিতা মুৰু'ৰায়া চাহ বাগিছাৰ বৰ কেৰাণী আছিল। শ্ৰীধৰ কলিতাই কামৰ পৰা অৱসৰ পোৱাৰ দুবছৰ মানৰ আ'তেই জেল বোডৰ যোগেশ্বৰ বৰাৰ পৰা নাটি কিনি পাঁচ খোঁশীয়া ঘৰটো সাজিছিল আৰু তেওঁৰ তাত দুবছৰমান থকাৰ পাচতেই মৃত্যু হৈছিল। তেওঁৰ তিনিটা ল'ৰা আৰু এজনী ছোৱালী। ছোৱালীজনী শিশুসাগৰৰ তেল-গেছ কোম্পানীত কাম কৰা ল'ৰা এটালৈ বিয়া দিলে। এটা ল'ৰাই গুৱাহাটীত ভাল চাকৰি কৰে। এটা নাগালেণ্ডৰ ইঞ্জিনিয়াৰ। তাৰ বেধুম টকা। দুটা ল'ৰা আৰু ছোৱালীজনীৰহে ভালটো দেখিবলৈ পালে, কিন্তু ধীৰেনৰহে একো ভাল নেদেখি শ্ৰীধৰ বৰকেৰাণীয়ে চকু বুজিল। তেওঁ কম দূৰদৰ্শী মানুহ নাছিল। জেল বোডৰ ঘৰটো ধীৰেনৰ নামত লিখাই দিছিল তাক টেক্সী এখনো কিনি দিছিল। সেই ঘৰটোতে সেই ঘৰটোতে থাকি টেক্সী চলাই ধীৰেনে ভালকৈ খাই বৈ আছিল। তাৰ বিয়াত সি কইনাক দুয়োৰ পাৰ্টৰ সাজ দিব পাৰিছিল। কিন্তু যোৱা দুবছৰমানৰ পৰা টেক্সী চলোৱা পইচাবে সি ঘৰখনৰ জোৰা মাৰিব নোৱাৰা হ'ল। এতিয়া টেক্সীৰ বহুত ক্ষত্ৰ। ব'তমানে লাইন বাহুবোৰ, চিটি বাহুবোৰ, মিনি বাহুবোৰ। এইবোৰ ডিজেলৰে চলে। এইবোৰত খৰচ কম, লাভ বেছি। তদুপৰি অ'টো বিল্লাবোৰ আছেই। কলেজ পাচ কৰা ল'ৰাই নিবজুৱা ছোৱাৰ কাৰণে আজিকালি বেংকৰ পৰা ধাৰ পাইছে। তাৰে

সিহঁতে অটোবিল। কিনিছে। টেক্সটকৈ আধা দামত এইবোৰে যাত্ৰী
কঢ়িয়াইছে। অটোবিল্লাও টেক্সীৰ প্ৰধান শত্ৰু। আৰু শত্ৰু হ'ল বহুৰে
বহুৰে ৰাতি থকা পেট্ৰ'লৰ দাম। গতিকে টেক্সী ভাড়া লোৱা মানুহৰ সংখ্যা
তেনেই কমি আহিল আৰু লাভো কমি আহিল। সি টেক্সীৰ পৰা পোৱা
ধনেৰে পৰিয়ালটোক পোহপাল দিয়াটো টান হৈ পৰিল। বপালৰ বসন্ত
বাক্কৈ চৰকাৰে তাৰ ঘৰটো হ'মগাড'ৰ অফিচৰ বাবে ল'লে। পকামূৰাত
পূৰণি ঘৰটো আছিল বাবে অন্তত মূৰটো ওজি থ'বলৈ বাৱস্থা এটা হ'ল।
এতিয়া ঘৰৰ ভাড়াটো পাই থাকিলে তাৰ সংসাৰখন ভালকৈয়ে চলিব।
মুন আৰু মটুক ভগীৰথ কেবাগীৰ ল'ৰা দুটাৰ দৰে লিচুবাৰীৰ ই ৰাঙী
মাধ্যমৰ স্কুল বা বৰৈয়াৰ চেণ্ট্ৰেল স্কুলত দিব পানিব।

শেখৰ জুনিয়ৰ ইঞ্জিনিয়াৰ কম বস্তু নহয়। এইটো কাম কৰি সি
চহৰৰ ভাল ক্ষেত্ৰত কম বয়সতে ছুটা ঘৰ সাঙিলেই। টৰ্কীৰে হাতৰ
খজুৱতি মাৰিব নোবাৰিলে সি একো কামকেই নকৰে। এতিয়া চৰকাৰৰ
হাতত ধন কম। গতিকে গড়কাপ্তানী বিভাগৰ ঘৰ সজাৰ কামো খুব কম,
গতিকে তাৰ মানুহৰ দুই নম্বৰী ধন অৰ্জাৰ উপায়ো কম হৈ পৰিছে।
সেয়েহে শেখৰহঁতৰ দৰে মানুহবোৰৰ ধনলৈ খঁকটো আগতকৈ বেছি হৈছে।
শেখৰে ধীৰেনৰ কামটো কৰিম কৰিম বুলি দুমাহ পেলাই থৈছে। সি
অফিচলৈ অহা-যোৱা কৰি হায়ৱান হৈছে। সি অফিচলৈ গলেই গিম
জোপাৰ তলত থকা চেউনী গাঁৱৰ ছৰাইৰ পৰা তামোল এখন প্ৰায়ে খায়।
দুমাহৰ ভিতৰতে ধীৰেনক বহুবাৰ দেখি তাৰ কৌতুহল হ'ল। কথাটো
সোধাত ধীৰেনে সকলো কথা কোৱাত ছৰাই শইকীয়াই ক'লে, “অ’,
সেইডালৰ লগত কাম ? ভোৰ তেনেহ'লে এনেকৈ কাম নহ'ব। তাক চাক
চাক সুধিবি—কিমান টকা লাগিব ? দেখিবি ধনে তাক ঠাণ্ডা বনাই দিব।
ভোৰ কামটো চাকৰৰ দৰে কৰি দিব।”

সি ওৰহী গছৰ ওৰ পাই গ'ল। সি আৰু ঘৰটোৰ নক্সা এখন
অঁকাই শেখৰৰ হাতত দিছিল। শেখৰে তাৰ ঘৰটোলৈ গৈ কিবাকিবি
জুখি-মাখি আছিলগৈ। তথাপি সি দুমাহ কামটো পেলাই থ'লে। সি

ধীৰেনক পালেই ক'বলৈ ধৰিলে, “ঘৰ পুৰণা হ'লে দাম কমি যাব। তোমাৰ ঘৰটো কিমান পুৰণি জানাই নহয়। মই তাকে চিন্তা কৰি আছোঁ।”

শেখৰে এনেকৈ কৈ থকাৰ অৰ্থটো কি ছৰাই শইকীয়াই কথাখিনি কওঁতেহে ধীৰেনে গম পালে। এদিন সি আহি শেখৰক ক'লেহি, “মই বুজিছোঁ, আপুনি মোক উপকাৰ কৰিলে মই উপকাৰ পাহৰি যাম বুজি ভাবিছোঁ। আপোনালোকৰ আজি-কালি আন কাম নাই। গতিকে বাঢ়িবা ৰোজগাৰো কৰিছোঁ। মই সেইটো কথা চিন্তা নকৰা নহয়। ভাভাৰ নিৰিখটো অলপ বঢ়াই দিলেই হ'ল।”

তাকে শুনি শেখৰে নিৰ্শঙ্কভাৱে কৈ পেলালে, “মোক যিমানেই দিবা সিমানেই ভাভাৰ নিৰিখ বাঢ়িব। মই এইটো নিয়ম কৰি লৈছোঁ, মোক টকা আগতে লাগিব।”

“কিমান লাগিব।”

“এহেজ্জাৰত কমে মই কোনো কামেই নকৰোঁ।”

“বৰ বেছি কৈছে। মই সাধাৰণ এটা টেক্সীৱালা। আজিকালি টেক্সী ভাড়া কৰিবলৈ মানুহে টান পায়। মোৰ তেনেই নি কিনি অৱস্থা। ইমান টকা কেনেকৈ যোগাব কৰোঁ।”

“সেইবোৰ তোমাৰ প্ৰ'ৱেম। চোৱা, মই যিটো উপকাৰ কৰিম তাৰ ফলটো বহু বছৰলৈ মাছে মাছে পাই থাকিব।”

ধীৰেন ঘৰ পালেহি। সি বিমোহিত পৰিল। ঘৈণীয়েকে তাইৰ গহণা এপদ বেচিবলৈ ক'লে। তাই লগে লগে খাক দুপাত আৰু আঙঠিটো খুলিলেই। তাকে দেখি তাৰ চকু সেমেকিল। সি শুককা মাৰি ঘৰৰ পৰা ওলাই আহি চাৰি আলিটো পালেহি। সি ৰাস্তাৰ মানুহ আৰু ঘান-বাহনবোৰ এনেয়ে চাই থাকিল। এনেতে গোলাঘাটৰ পৰা অহা লাইন বাছত মুইল অ'হমেদক দেখা পালেই সি এটা উপায় পাই গ'ল। মুইদে চহৰৰ বালিবাটত মটৰ গাড়ী মেৰামত কৰে। তাৰ ভাভাঘৰত চাৰিটা কাবুলী থাকে। সি ভাবিলে, এই কাৰণেই হয়তো কাবুলীৰ কাৰবাৰটো দেখাও

ইমানবোৰ বেছ থকা সৰ্বেও চলি আছে। সিহঁতে খুজিলেই টকা দিয়ে, টকা দিয়াৰ কোনো ধৰাবন্ধা নিয়ম-কৰণ নাই।

সি মুইদৰ লগতে বাছত উঠি চহৰ পালেগৈ আৰু কাবুলী এটাৰ পৰা এছেজাৰ টকা ল'লে। পাচদিনা শেখৰে তাৰ পৰা পোৱা টকাখিনি ছৰাই শইকীয়াৰ পানৰ দোকানৰ আগত গনি লৈ জেপত ভৰালে।

আজিৰ দিনটোতে শেখৰে তাক খবৰ কৰিবলৈ কৈছিল। সি অফিচত তাক নেপালে। গোমোঠা হৈ বহি থকা কেবাগীটোৱে একো ক'ব নোৱাৰে। বুলি ক'লে। তাৰ ভাড়াৰ কথা থকা কাগজখন উপায়ুক্তৰ অফিচলৈ গ'ল নে নাই, এই খবৰটো সি অফিচটোৰ কাকো সূঁচি গম নেপালে। সি বিমোৰত পৰিল। শেখৰে পইচা খায়ো বামটো নকৰিলে নেকি? সি সেইবাবেই অফিচলৈ নাছিল নেকি? ইমান চয়তাননে?

এনেতে সেই অফিচৰে পিয়ন ৰামবিলাস ক'ৰবাৰ পৰা ওলালহি। সি ক'লে যে শেখৰ পৰহিৰে পৰা অফিচলৈ অহা নাই, তাৰ ঘৈণীয়েক চিভিল হাস্পতালত আছে,—কেঁচুৱা হ'বৰ হৈছে বাবে।

“এতিয়া ক'ত পাম?”

“তাতে পাবা। তেওঁ পেয়িং ৱাৰ্ডত মাইকীটোৰ লগতে থাকে।”

কথাটো জানিবলৈ শেখৰক জিলা চিকিৎসালয়তে লগ পাবলৈ ধীৰেন উদগ্ৰীৱ হৈ পৰিল। সি বিজ্ঞা এখন ল'লে। হাস্পতালত গৰ্ভৱতী তিৰোতা ক'ত থাকে সি জানে। নেকিৰ ঘৈণীয়েকক সি তাতেই পাইছিল।

পিছে সি হাস্পতালৰ চৌহদত সোমায়েই আচৰিত হ'ল। পেয়িং ৱাৰ্ডৰ বাৰান্দাত এটা শ ঢাকি ধোবা আছে। শটোৰ পিতানত মুখখন গুজি শেখৰে হুকুকাই কান্দি আছে। ওচৰতে তিনি বছৰীয়া মান ছোৱালী এজনীয়ে হতভম্ব হৈ চাই আছে। সেইজনী কিজানি তাৰেই ছোৱালী।

তাৰ ঘৈণীয়েক কিজানি মৰিল। গৰ্ভৱতী তিৰোতা প্ৰসবৰ সময়ত মৰেও। তয়াকে ভাবি ধীৰেনৰ বৰ দুখ লাগি গ'ল। এই অৱস্থাত সি শেখৰক মাত লগায় কেনেকৈ? কথাটো কি হৈছে জানিবলৈ ওচৰত নাৰ্চ

এজনীও নাই। আন কিছুমান মানুহহে নিৰ্ধিকাৰভাৱে বাৰান্দাইদি অহা-
ঘোৱা কৰি আছে।

ধীৰেনে অলপ দূৰৈৰ পৰা লক্ষ্য কৰি থাকিল। শেখৰ শটোৰ
পৰা অলপ আঁতৰ হ'ল। কান্ধত তিনিবছৰীয়া ছোৱালীজনী লৈ সি
দৃঢ়ভাৱে থিয় হ'ল। তাৰ এফালে এনেযে একেৰাহে চাই থকা চকুহালৰ
পৰা যেন জুইহে জ্বলিছে।

ধীৰেন তাৰ ওচৰ পালেগৈ। শেখৰে তাক দেখি তিনি বছৰীয়া
ছোৱালীজনী মাটিত থৈ ক'লে, “ভূমি আহিলা ভালেই হ'ল, ধীৰেন।
টেক্সীখন আনিছা?”

“নাই অনা।”

“যেনেতেনে এখন যোগাৰ কৰা ভাই। যিমান পইচা লাগে সিমান
দিম।”

“বিস্তৃত আচলতে কথাটো কি?”

“অল্পপ শৰ্মাক গুলী কৰি মৰাৰ পাচতহে ক'ম। জৰুৰ আগত।”

“মই একো বুজা নাই, শেখৰ বাবু। মোক ক'লে একো হানি নহয়।”

“ধনৰ লোভত সি ভয় খুৱাই কয়, মানে সেই পাতকী ডাক্তৰটোৱে
বোলে চিকিৎসিয়ান নকৰিলে তাই নেবাচে। কিবা বেজী এটা দি দিয়ে।
তাকে দিলে স্বাভাৱিক প্ৰসব নহয়, চিকিৎসিয়ান কৰিবই লাগিব। সি
পাতকীয়ে তাকেই কৰিলে। মোৰ পৰা বাৰ শ টকা ল'লে। কিছুমানক
এনেস্থেচিয়াই কাম নকৰে। চিকিৎসিয়ান কৰাৰ আগতেই গাৰ সাৰহুৰ
নোহোৱা কৰিবলৈ এনেস্থেচিয়াৰ বেজী দিওঁতেই মোৰ বস্তু দম বন্ধ হৈ
মৰিল। পাচতহে গম পালে”, এইটো চিকিৎসিয়ান কেচ নাছিল। বন্ধা
নহ'ব, তাক মই গুলী কৰি মাৰিম, তাৰ গডআলিৰ চেদ্দাৰতে।”

ধীৰেনে জানে যে শেখৰবোৰে সেই ডাক্তৰটোৰ লগত বেছি তথ্যত
নাই। তথাপি তাৰ বৰ দয়া হ'ল। সি শেখৰৰ চুলিত হাত বুলাই শাস্তনা
দিবলৈ চেষ্টা কৰিলে। +

অন্যথা

আমাবেই গোবৰৰ কথা। এনেকুৱা সৰ্বভাৰতীয় সন্মান-উত্তৰপূৰ্ণ ভাৰতৰ কোনো লোকেই পোৱা নাছিল। কিন্তু আমাৰ ড অজয় দত্ত মজুমদাৰে পাই গ'ল। শ্ৰেষ্ঠ কৃষি শিক্ষকৰ পুৰস্কাৰ। এখন মানপত্ৰ, এখন ফলি আৰু নগদ ডেৰ লাখ টকা।

খবৰটো আমাৰ বাতৰি কাকতসমূহৰ প্ৰথম পৃষ্ঠাতে ওলাল। আগ দিনাও দূৰদৰ্শন আৰু অনাতাঁৰত মানুহে দেখিবলৈ-শুনিবলৈ পাইছিল। মই কিন্তু বাতৰি কাকততহে পঢ়িবলৈ পালোঁ। বাতৰিটো পঠিয়াইছে গ্ৰেছ ট্ৰাই অফ ইণ্ডিয়াই (পি, টি, আই)। চুস্কক আৰু নৈব্যক্তিকতা পি, টি, আইৰ বিশেষত্ব। তথাপি বাতৰিটোৰ পৰা নিজৰ মাহুছ এজনৰ বিষয়ে বহু কথাই গম পালোঁ। মই সাংবাদিক হ'লে কি হ'ব? ইমান দিনে ড. অজয় দত্ত মজুমদাৰৰ নামেই শুনা নাছিলোঁ। মোৰ এই দোষ মার্জনীয়। কাৰণ আমাৰ বহুতেই দেশৰ বৈজ্ঞানিক গ্ৰেচেষ্টাৰ ভূ নেৰাখোঁ। তত্পৰি বিজ্ঞান সম্পৰ্কীয় কথাৰ সংবাদ হিচাপে বিক্ৰয়যোগ্যতা নাই। তাৰ সলনি মন্ত্ৰীসভাৰ ভিতৰৰা কল্ললৰ কথা সঁচাই-মিছাই লিখি কাকতৰ বিক্ৰীসংখ্যা অটুট ৰাখিব পাৰি। এই বিষয়ত মোৰ নাম আছে।

পি, টি, আইৰ পৰিবেশিত খবৰটো আকৌ এবাৰ পঢ়ি গ'লোঁ।

ডঃ অজয় দত্ত মজুমদাৰলৈ শ্ৰেষ্ঠ কৃষি-শিক্ষক বঁটা

নতুন দিল্লী ডিচেম্বৰ, ১৯৮৭, এই বছৰৰ শ্ৰেষ্ঠ কৃষি-শিক্ষকৰ বঁটা লাভ কৰিছে পূৰ্বভাৰতী গ্ৰামীণ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পাদপ্ৰভাৱন বিজ্ঞান মূৰব্বী অধ্যাপক, ডঃ অজয় দত্ত মজুমদাৰে। তথা ফেব্ৰুৱাৰী মাহৰ ২৩ তাৰিখে নতুন দিল্লীৰ বিজ্ঞান ভৱনত এই বঁটা প্ৰদান কৰা হ'ব বুলি ভাৰতীয় কৃষি অনুসন্ধান পৰিষদৰ মুখপাত্ৰ এগৰাকীয়ে জানিবলৈ দিয়ে। বঁটাৰ মূল্য ডেৰ লাখ টকা। লগতে এখন মানপত্ৰ আৰু ফণিও প্ৰদান কৰা হ'ব। উল্লেখযোগ্য যে ১৯৮২ চনৰ পৰা এই বঁটাৰ প্ৰবৰ্তন কৰা হৈছে। এতিয়ালৈকে বঁটা লাভ কৰা কৃষিবিজ্ঞানৰ শিক্ষক সকল হ'ল, লুইয়ানাব পাঞ্জাব কৃষি বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ডঃ অমৃত ভাণ্ডাৰী পত্ননগৰ ব্লভ ভাই কৃষি প্ৰযুক্তি বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ডঃ বুদ্ধন লাল হায়দ্ৰাবাদৰ ৰাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদ কৃষি বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ডঃ আৰ পি ডি চুব্বাৰামায়া, কুইম্বাটোৰ কৃষি বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ডঃ কুমুদিনী বৈদ্যানাথন আৰু নতুন দিল্লীৰ ভাৰতীয় কৃষি গৱেষণা সংস্থাৰ ডঃ শ্ৰীৰাম পোলেকাৰ।

এই বঁটাটোৰ বাবে বিশেষকৈ পূৰ্বভাৰতী গ্ৰামীণ বিশ্ববিদ্যালয়—পুগ্ৰাবি নামে বেছি পৰিচিত—বিশেষভাৱে গৌৰৱান্বিত। আমিও গৌৰৱান্বিত। এদিন গৌৰৱান্বিত হৈছিলোঁ। জ্ঞানশীঠ বঁটাটো আমাৰ এজনে পোৱা কাৰণে। কিন্তু সেইটো আছিল এটা বেচৰকাৰী প্ৰতিষ্ঠানে দিয়া বটা। এইটো স্বয়ং ভাৰত চৰকাৰৰ।

পিছে এইটো বটাই মোক কম বিপাক্ত নেলোৱা নাই। ডঃ অজয় দত্ত মজুমদাৰৰ বিষয়ে আৰু লগতে কৃষিবিজ্ঞান চৰ্চাৰ বিষয়ে মোৰ ছানতম বাৰণাও নাই। অথচ পুৰাত্মক বিশেষ কটকী যোগে প্ৰেৰিত এখন চিঠি পালোঁ, মই যুক্ত থকা ইংৰাজী দৈনিক কাকতখনৰ পৰা। সম্পাদকজনে লিখিছে যে মই শীঘ্ৰে ডঃ অজয় দত্ত মজুমদাৰৰ বিষয়ে সৰ্বিশেষ জনাই সাক্ষাতকাৰ এটাৰ সৈতে এটা কাহিনীমূলতঃ বাতৰি পঠিয়াব লাগে।

‘পুগ্ৰাবি’ মই বাস কৰা চহৰখনৰ পৰা প্ৰায় ছয় কিলোমিটাৰ নিলগত। এতিয়ালৈকে ‘পুগ্ৰাবি’ সম্পৰ্কে মোৰ বাৰণা ইমামেইছে যে ই

ভিত্তিধাৰী লোক তৈয়াৰ কৰা এক কাৰখানা য'ত চহা জীৱনৰ আৰ্হি
অল্পপস্থিত।

মই 'পুত্ৰাবি'ৰ পঞ্জীয়কজনলৈ ফোন কৰি জানিব পাৰিলোঁ। যে
বঁটাটো ঘোষণা কৰাৰ লগে লগে ড° অজয় দত্ত মজুমদাৰে কামৰ পৰা
ভিনি দিনৰ ছুটী লৈছে আৰু কাৰো লগত দেখা নকৰে। তেওঁ আৰু
জনালে যে 'পুত্ৰাবি'ৰ ছাত্ৰ, শিক্ষক আৰু কৰ্মচাৰীসকলে যুটীয়াভাৱে
সম্বৰ্ধনা জনাবৰ বাবে দুজনমানে দাগ ধৰিবলৈ যাওতে কৃতী শিক্ষকজনে
এই অদ্ভুত ঘোষণাটো কৰিলে।

আজৰ কাণ্ড। ইয়ো এণী বাতৰি। তাকে পঠিয়ালোঁ। কাইলৈ
নিশ্চয় পৰিহা পঠাত বৰ্গক্ষেত্ৰেৰে ঘেৰা গৈছে এই বাতৰিটো প্ৰকাশ পাব।
কিন্তু সম্পাদকে এইবাৰ/মোলৈ তাৰবাৰ্তা পঠিয়াব পাৰে, এনে আজৰ
কাণ্ডৰ পম খেদিবলৈ। পিছে সম্পাদকে মোৰ নিৰ্দেশ নিদিলে মই নিজেই
এই শিক্ষকজনৰ বিষয়ে অতিশয় কৌতূহলী হৈ পৰিছোঁ।

মোৰ ওচৰতে পুত্ৰাবিৰ শিক্ষক এজন থাকে। ল'ৰা মানুহ।
পঢ়াশুনা শেষ কৰি মাথোন কামত সোমাইছেহে। এতিয়ালৈকে কৰ্মস্থানত
বাসভৱন পোৱা নাই বাবে তেওঁ ভাড়াঘৰত আছে। তেওঁৰ ওচৰলৈ গৈ
সোধাত বেছি খবৰ নোপালোঁ। মাথোন ব'লে যে ড° দত্ত মজুমদাৰ
আমেৰিকাৰ কোনোবা এখন বিশ্ববিদ্যালয়ৰ (নাম ক'ব নোৱাৰিলে) ডক্টৰেট
আৰু তাত তেওঁ অধ্যাপনাও কৰিছিল। বিজ্ঞানত কি কি বৰঙনি আছে
এই সম্পৰ্কে তেওঁ নোজানে। ড° দত্ত মজুমদাৰ কি সঁচাকৈয়ে ঔৰ্দ্ধ শিক্ষক?
তেওঁৰ আপেক্ষীয়া উত্তৰ-চাঁ এনেকুৱা : দুদিন মানহে আমাৰ ক্লাছ লৈছিল।
ভালনে বেয়া ধৰিব নোৱাৰিলোঁ। ভাল বুলি শুনিছোঁ। পিছে প্ৰাইজ
পোৱাত আৰু বহুত কথা আছে।

মই ল'ৰাটোক মানে ডেকা শিক্ষকজনক ভাল নোপালোঁ। নিজৰ
শিক্ষক যদিও তেওঁ উল্লাসিত হোৱা নাই চৰকাৰে তেওঁৰ শিক্ষক এজনক
স্বীকৃতি দিছে, তেওঁহে দিয়া নাই কিজানি। তত্পৰি ডেকাটোক সহকৰ্মী

সকলৰ কৃতি আৰু কৃতিত্বৰ প্ৰতি উদাসীন ৰেখা লাগিল। “তেওঁক এক
 কুলমুগ্ধিক-ভাগ্যবশী বুলি মোৰ ধাৰণা হ’ল। তেওঁ ক’লে, “চাওকচোন,
 মোৰ ছাব যদিও মই হ’লে ক’ত তেখেত বৰ বাটি গৈছে। সম্বৰ্ণনা নলয়,
 কাকো দেখা কৰিবলৈ নিদিযে। তেখেত গৰ্ভাৱেতমে, ছাদাম জুছেইন?”
 মই ক’লোঁ, “কিন্তু ইয়াৰ কাৰণটো মজনাটো এজন শিক্ষাপ্ৰদৰ্শকক উপকৰণকৈ
 দেখি দিয়াটো মই হ’লে ভাল দেখা নাই। ইয়াে তামাৰ শিক্ষাৰ সমস্যা,
 যি শিক্ষাই আমাৰ পৰা কেঁতুহল বোলা বস্তুটো নাইকিয়া কৰিছে।”

ইয়াকে শুনি তেওঁ কি কয় তালৈ বাট নেটাই ঘাওঁ বুলি কৈ
 ঘিমান সোনকালে পাৰি সিমান সোনকালে তেওঁৰ গুচিবৰ পৰা আঁতৰ
 হৈছে স্বস্তি অনুভৱ কৰিলোঁ।

মোৰ কাৰণে এজন উদাত্ত লোক থাকে। হজ্জল মাগুহ। তেওঁ
 চহৰৰ ঘৰটোত মাহেকত দুই-তিনি দিনমানহে থাকে। প্ৰায়ে গাঁৱতহে
 থাকে। তাত খেতি-খোলা কৰি খায় আৰু সময় বৃত্তি পাৰ্টীৰ কাৰ্য্যকৰে।
 নিজৰ পাৰ্টীৰ তেওঁ এজন পুৰণা কৰ্মী। তেওঁৰ পাৰ্টীৰে কামতা দখল
 কৰাৰ কালচোবাত তেওঁ কৃষি মন্ত্ৰীও আছিল। তেওঁ চহৰলৈ আহে পাৰ্টীৰ
 কামতহে। আছিলে মোৰ তাত এপাক মাৰেই।

নিজস্ব বৈশিষ্ট্য থকা এনে এজন কৃষকৰ বন্ধুক নিজৰ ঘৰতে লগ
 পাই মই হাততে সবগ ঢুকি পালোঁ। তেনে ড অজস্ৰ দত্ত মজুমদাৰৰ
 খবৰটো পাইছে। ‘পুত্ৰাৰি’য়ে সম্বৰ্ণনা জনাবলৈ বিচৰাত তেওঁ ম’ত নিদিলে
 আৰু কেই দিনমানলৈ কাকো দেখা নকৰে। এই সংবাদ কাইলৈহে বাতৰি
 কাকতত প্ৰকাশ পাব। প্ৰাক্তন মন্ত্ৰী গৰাকীয়ে এই সংবাদ এতিয়ালৈকে
 কাৰো মুখে শুনা নাই। তাঁকে মোৰ পৰা জানিলত তেওঁ উল্লাসিত হৈ
 ক’লে, “ভেঙে এনে একোঁ গৰাকী ভাল মানুহ আছে বাবেই ইমানবোৰ
 দেশজোৰা অনাচাৰ, অত্যাচাৰ, ব্ৰটচাৰ আৰু ভণ্ডামিৰ ষাঙতো দেশখন
 বৰ্তি আছে।”

পত্নীয়ে টেবুলত থৈ ৰোজা চাহৰ পিৰল্লাটো তেওঁৰ ফালে আগুৱাই
 -লি ক’লিলে, “তেওঁক সম্বৰ্ণনা নোলোৱাৰ বাবেই দেশৰ ধৰনী বুলি ক’লেনে?”

বঁটাটো লাভ কৰাৰ কাৰণে ?”

তেওঁ ঘোৰ ফালে কৌতুকমিহলি চকুৰে চাই ক’লে, “মই যি কম
তাকে কাগজত ছুতুলিব আকৌ। কথা দিছে।”

“কৈ যাওক। এনে ভুল নকৰিব।”

“গুনক, বোধকৰোঁ আমাৰ এইফালৰ কবিৰ বৰমুৰীয়াসকলৰ ভণামি
দেখি তেওঁ অতীৰ্ত্ত। বঁটাটো কিজানি তেওঁ গ্ৰহণ নকৰে। প্ৰতিবাদ
হিচাপে।”

“এয়ো সম্ভৱনে ? বঁটাৰ মূল্য ডেৰ লাখ টকা।”

“আজি-কালিৰ দিনত ডেৰ লাখ টকানো কিমান বেছি ? জুনিয়ৰ
ইঞ্জিনিয়াৰ এটাই দুই তিনি মাহত এইখিনি টকা ঘটে কিজানি। ড. দত্ত
মজুমদাৰৰ টকা নাই বুলি ভাৱে নেকি ? আমেৰিকাত চাকৰি কৰোঁতে
তেওঁ ঘৰ এটাও কিনি শৈছিল। আহোঁতে বেচি থৈ আহিছে। প্ৰায়
পোন্ধৰ-বিছ লাখমান টকাৰ ঘৰ।”

“আপুনি ইমানবোৰ কথা জানে কেনেকৈ ?”

“আমাৰ পাৰ্টি শাসনত থকাৰ সময়তে তেওঁ এই বিশ্ববিদ্যালয়লৈ
আহিছিল। অৱশ্যে আমাৰ মুখ্যমন্ত্ৰীৰ অনুৰোধত। আমাৰ পাৰ্টিৰ প্ৰাক্তন
মুখ্যমন্ত্ৰীজন আমেৰিকাৰ সেইখন ঠাইলৈ গৈছিল—চিকিৎসাৰ বাবে।
তেতিয়াই চিনাকি। দত্ত মজুমদাৰৰো নিজ ঠাইত চাকৰি কৰিবলৈ মন
মন। তেওঁ গোটেই জীৱনটো আমেৰিকাত কটাবৰ মন নাছিল।”

“আমেৰিকাতনো চাকৰি নকৰেনে ? আমাৰ শিক্ষিত সোণাৰ কাৰণে
দেখোন আমেৰিকা কুসুৰ্গ।”

“সকলোৰে মনবোৰ একে নহয়। তেওঁৰ জন্ম হ’ল, তেওঁৰ ল’ৰা-
ছোৱালীবোৰ আমেৰিকাৰ আৰ্হিত ডাঙৰ হ’ব, পাচত ৰাপেক বাক
নেচান, শিহঁতে বোনে পালে গুৰু গোসাই নমুনা হ’ব, বাটে-পথে কুৰু-
বান্দৰৰ দৰে প্ৰেম কৰিব আৰু এইবোৰ তেওঁৰ সহ্য নহ’ব। তত্পৰি
ওপজা ঠাইখনৰ প্ৰতি তেওঁৰ মায়াটো আছেই। সেইবাবে ল’ৰা-ছোৱালী
কেইটা সৰু হৈ থাকোঁতেই তেওঁ ইয়ালৈ গুচি নাছিল। অৱশ্যে এই ক্ষেত্ৰত

আমাব পাৰ্টিৰ তেতিয়াৰ এই মুখ্যমন্ত্ৰীজনে বৰ্ষেই সহায় কৰিলে।”

“তেওঁ বহুত দিন আমেৰিকাত আছিল নেকি ?”

“প্ৰায় চৈধ্য বছৰ বুলি শুনিছোঁ। পচোত্বে পাঁচ বছৰ। স্বাক্ষৰী
সময় চাকৰি। বিয়া কৰালে সহকাৰী অধ্যাপক হোৱাৰ পাচতহে। কোনো
বিশ্বেশিনী লভিবলৈ সুবিধা নেপালে। তেওঁ নিজৰ ঠাইতহে বিয়া পাতি
লৈছি।”

“ড দত্ত মজুমদাৰৰ লগত আপোনাৰ নিশ্চয় খুব ভাল। নহ’লে
ইমানবোৰ কথা জানিব নোৱাৰে।”

“আক সোধক, চব কৈ যাম। তেওঁ মোৰে পেহীৰ জীয়েকক বিয়া
কৰাইছে।”

তেওঁৰ পৰাই আক বহুত কথা জানিলে। ড° দত্ত মজুমদাৰ এজন
বিচক্ষণ ছাত্ৰ আছিল। তেওঁ ‘এচিচ টেক্সিপ’ লৈছে আমেৰিকাত উচ্চ
শিক্ষা লাভ কৰিছিল। আমেৰিকা এবিধৰ সময়ত তেওঁ টেক্সাছ এ এণ্ড
এম বিশ্ববিদ্যালয়ত সহযোগী অধ্যাপক আছিল। আক দুবছৰমান থকা-
হেঁতেন তেওঁ তাতে অধ্যাপক হ’ব পাৰিলেহেঁতেন। আমেৰিকাৰ প্ৰখ্যাত
বিজ্ঞানীসকলৰ ভিতৰত তেওৰ নামো সঘনে উল্লেখিত হয়।

তিনিদিন পাৰ হ’ল। সকলো সংবাদদাতাই ড° দত্ত মজুমদাৰৰ পৰা
একোখন চিঠি পালে। তেওঁ সংবাদমেশ পাতিছে। আমি তান্ত সময় মতে
হাজিৰ হ’লোঁগৈ।

পোনতে কেইটামান গভাৰ্ণগতিক প্ৰশ্ন আৰু অগভাৰ্ণগতিক উত্তৰ।

“বঁটাভো পোৱাৰ বাবে অভিনন্দন জনাইছোঁ।”

“ধন্যবাদ।”

“আপোনাক এই বঁটাৰ বাবে বাছনি কৰাৰ মূল কাৰণ কি থাকিব
পাৰে বুলি আপুনি ভাবে ?”

“বাছনি কৰোঁতাসকলৰ মহত্ব।”

“উত্তৰটো বিশ্বাসযোগ্য হোৱা নাই।”

“এটা কাৰণ হয়তো থাকিব পাৰে। মই ভাৰতৰ কৃষি বিশ্ববিদ্যালয় সমূহৰ পাঠদান সম্পৰ্কে সৰ্বভাৰতীয় আলোচনা চক্ৰত যথেষ্ট ক্ৰটি দাঙি ধৰিছিলোঁ। মই কৈছিলোঁ যে ভাৰতৰ কৃষি বিশ্ববিদ্যালয়সমূহ আমেৰিকাৰ কেইখনমান স্বাৰ্জ্যিক বিশ্ববিদ্যালয়ৰ আৰ্হিৰে তথা লেণ্ডগ্ৰাণ্ট বিশ্ববিদ্যালয়ৰ আৰ্হিৰে প্ৰতিষ্ঠিত বুলি যি প্ৰচাৰ কৰা হৈছে, সেয়া সঁচা নহয়। এনে প্ৰচাৰত স্বাৰ্থ আছে। তুচ্ছ সা নুবিধাও জড়িত আছে। যিবোৰ বিষয়ত প্ৰাধান্য দিব লাগে, তাত প্ৰাধান্য দিয়া হোৱা নাই, প্ৰাধান্য দিয়া হৈছে এনে কিছুমান বিষয়ত য’ত কোনো বৌদ্ধিক বিশ্লেষণ আৰু গবেষণাৰ নতুন ধাৰা বিচাৰি পোৱা নেযায়। বিশেষকৈ ইয়াত মূল কৃষিসংক্ৰান্ত বিষয় বুলি ভবা বিষয় ছুটাত। সম্প্ৰতি কৃষিবিজ্ঞানে এনে এটা উচ্চতৰ স্তৰ পাইছেগৈ যে যদি আমাৰ কৃষি শিক্ষা এনে অৱস্থাত থাকে, ভবিষ্যতৰ কৃষিবিজ্ঞান ভালকৈ বুজি পাব এজন ৰসায়নবিদেহে, ইলেকট্ৰনিক্স জনা লোকেহে, পদাৰ্থ বিজ্ঞানীয়েহে, এজন ইঞ্জিনিয়াৰেহে। তদুপৰি মই ‘চেমেষ্টাৰ ছিষ্টেম’ৰ অপকাৰিতা সম্পৰ্কে ভালেমান কথা লিখিছিলোঁ। মই বহুত তৰ্ক-বিতৰ্কৰ বাধা অতিক্ৰম কৰি মোৰ মত সাব্যস্ত কৰিব পাৰিছিলোঁ।”

“তেনেহ’লে বৈষম্যৰে চিন্তা কৰিয়েই আপুনি তেওঁলোকৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিলে আৰু আপোনাক সম্বোধন কৰিবলৈ বা আপোনাৰ মুখ বন্ধ কৰিবলৈকে দিল্লীৰ বৰমূৰীয়াসকলে এই বটা দিলে?”

“আপোনালোকে যি বুজিছে তাকে লিখিব পাৰে। মই কিন্তু তেওঁলোকৰ মহত্ব বুলিছে আগতে ক’লোঁ। এই মত সলাব নোৱাৰোঁ। তেওঁলোকে মোক যথেষ্ট অপকাৰ কৰিব পাৰিলেহেঁতেন। ডঃ মহেশ্বৰীক নাপাত্তা কৰাৰ দৰে মোকো নাপাত্তা কৰিব পাৰিলেহেঁতেন। কিন্তু তাকে নকৰি গুলোটো ফলি খটুৱালে। অক দি ৰেকৰ্ড দেই। প্ৰিজ ।”

“বোধকৰোঁ আপোনাক নাপাত্তা কৰিব নোৱাৰিলেহেঁতেন। কাৰণ আপুনি পুনৰ আমেৰিকালৈ গ’লহেঁতেন। তাতো হয়তো ঞ্চন কথাই ক’লেহেঁতেন।

“আপোনা লোককে নিঃস্বৰ্ণ জাবল, এই বিজ্ঞ ইয়াৰ জন ইতিহাসিত-
 মান, এই ইতিহাসক পৰা-কথ্যইতি বিলাসিতা। এই ইতিহাস ইতিহাস ইতি
 ইতিহাস কৰ”

যেওকৰে। আমাৰ সাজত আৰু প্ৰেৰণ আভাৰ হ’ল। এই ইতি-
 কোনোৰা মাৰাধিকৈ মতন প্ৰেৰণ অবতাননা কৰিছিল বিয়া ভাৰি আৰে।
 আমি যদি লৈছো যে শৈবত হ’ল তদন্ত দত্ত মজুমদাৰে আমাৰ সাজত এক
 বিবেচনণ ঘটাব।

এতিয়া প্ৰত্যেকজন মাৰাধিকৈব সজ্জত চাই আৰু প্ৰেৰণিত
 মিঠাই। হয়তো যন্ত্ৰক আঘোষিত বিবতিব ইয়া এক কাৰণ।

হঠাৎ আমি সকলো ব মূৰ দাঙি চালে।। তদন্ত মজুমদাৰে
 নিস্তৰতা ভক্ত কবিলে “আপোনা লোকক নিমন্ত্ৰণ কৰাৰ প্ৰধান কাৰণ হ’ল,
 মই এই বঁটা প্ৰত্যাখ্যান কৰিছো।”

এই উক্তি শুনি কোনো আচৰিত নহ’ল। আগতে কোৱা কথাখিনি
 শুনিয়াই তেওঁ এনে সিদ্ধান্ত এটা ল’ব বুলি আমাৰ বহুতেই ধৰি লৈছিল।

“তদন্ত মজুমদাৰ, ইয়াৰ কাৰণ আগতে কোৱা কথাখিনি দুলিয়েই
 আমি ধৰি ল’ব পাৰোনে।”

“আচলতে মই যোগা শিক্ষক নহয়। সেই কাৰণেই।”

“আপুনি নিজেই তেনেকৈ ভাবিছে।”

“ভাবিবলৈ বাধ্য হৈছো। আমি যদি যোগা শিক্ষক হ’লোহেঁতেন,
 আমাৰ কিছুমান ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে চাকৰি বিচাৰি স্বাধাৰুৰি নেখাই নিজে খেতি
 কৰি কৃষকতাৰ আদৰ্শ দেখুৱাব পাৰিলেহেঁতেন। ইয়াৰ পৰিভাৰ অৰ্থ
 এয়ে যে তেওঁলোকে নোৱাৰে—অদৰ্কাৰী জাৰেবে ভাৰাজাত হোৱা
 কাৰণেই। দ্বিতীয়তে, আমি নৈতিকভাৱে তেওঁলোকক গঢ়ি তোলাত বিফল
 হৈছো। অহাৰো, বানপানী শুকুৰাৰ পাচত পট্ট-চাৰিহঁত বহুখানী কুৰি
 মজুমদাৰ বিচাৰি ধৰি পত্ৰৰ পত্ৰ বিক্ৰমণ নাহত লাগ লাগ টকা আৱণ
 কৰে। তেওঁলোকৰ কাৰ্য্যই বনাই চাইছে। এই কাকে কি? এয়ে আমাৰ
 বিলাসিতাৰ পৰিণতি।”

“আক কিব ক’ব ?”

প্ৰযুক্তিবিদ্যাব্যৱ আচল উদ্দেশ্য হ’ল উৎপাদন বৃদ্ধি । এতিয়ালৈকে যোৱা পাঁচছ বছৰৰ ভিতৰত আমাৰ প্ৰায় আট্ট হেজাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীকে ৰাজ্যখন ছাটি আছে । কিন্তু উৎপাদন বাঢ়িছে জনো ? আমাৰ খেতিয়ে আমাক মাখোন এতিয়া তিনি মাছহে খাবলৈ আঁতে । তেনেহ’লে এটোপেকৈ প্ৰযুক্তি বিজ্ঞা ব্যৱহাৰ কৰাৰ চিন ক’ত ? জুটচাৰী ইঞ্জিনিয়াৰেও অন্তত এৰোটা ঘৰ সাজে, ৰাস্তা বনায়, দলং সাজে । তেনেহ’লে মই কি কাৰণে যোগ্য শিক্ষক হ’লো ? বঁটা দি মোক আক ৰাজ্যখনক অপমান কৰা হোৱা নাইনে ?”

ড° দত্ত মজুমদাৰ যামি-জামি গ’ল । সাংবাদিকসকলে বিভিন্ন কোণৰ পৰা ডেউৰ আলোকচিত্ৰ ভোলাত লাগি গ’ল ।

সাংবাদিক মেল শেষ হ’বৰ হওঁতে ডেউ আমাক সকলোকে ধন্যবাদ জনাই খুব সাধাৰণ কথা এটা কোৱাৰ দৰে কৈ গ’ল,—“বিশ্ব নল’লে নহ’ব । আমেৰিকান দৰ্শন হ’ল—ডাঙৰ সফলতা অৰ্জন কৰিব পাৰি ডাঙৰ ৰিপদৰ মুখামুখি হৈছে, গ্ৰেট চাকচেচ ক’ল’জ গ্ৰেট বিশ্ব । মই আক দৰমহাভোগী হৈ নিৰাপত্তাৰ মাজত মৰিব নোখোজে । ই নিশ্চয়কৈ জীৱন, এ ভিজিটেবল লাইফ । চাকৰি এবিম ।”

“কি কৰিব ড. দত্ত মজুমদাৰ ?”

“ৰাজনীতি । ইয়াক এতিয়াও ভালমানে সমাজসেৱা বুলি ভাবে । মোৰ বিশ্বাস, কিবা এটা ভাল কৰিবলৈ হ’লে, প্ৰথাটোক, মানে ছিষ্টেম-টোক বাহিৰৰ পৰা আঘাত কৰিব লাগে ।”

∴ + + ∴

আগে নিচিনিজেঁ।

চহৰৰ চৌধিন অংশটোতে একমাত্ৰ পুতেক জ্ঞানেশ্বৰে সাজি দিয়া চকুত লগা ঘৰটোত মনেশ্বৰ থাকে। লগত ঘৈণীয়েক আৰু নাতি-নাতিনী দুটা। তেওঁ গাঁৱৰ মানুহ আছিল। ভাতেমৰা গাঁৱৰ। ভাগ্যৰ বলত জ্ঞানেশ্বৰৰ দৰে এটা যোগ্য পুতেকৰ বাপেক হ'ল বাবেই মনেশ্বৰ ঘৈণীয়েক আৰু নাতিপুতিৰে সৈতে চহৰৰ ডাঙৰ মানুহ থকা অংশটোতে আৰামত আছেহি। কিন্তু তেওঁৰ আওতাওৰোৰ গাঁৱলীয়া হৈয়ে আছে।

চহৰৰ এইটো অংশত আনকি বোৱাৰী ছোৱালীয়েও পোহনীয়া কুকুৰৰ লগত পুৰা দেহাটো ভালে ৰাখিবলৈ ফুৰা-চকা কৰে। ঘৰে ঘৰে মটৰ গাড়ীৰ ঘিট্‌ঘিটনি। চহৰৰ এই চুবুৰীটোত উকীল মুক্তিয়াৰ আছে, ঘোচেখোৰ ইঞ্জিনিয়াৰ আছে, ভগা-মন্ত্ৰী আছে, আনকি ক্ৰমাৎ অৱস্থা হীন হৈ অহা চাহ বাগিছাৰ মালিকো আছে। মনেশ্বৰৰ ঘৰটো এওঁলোকৰ ঘৰ-বোৰৰ লগত ফেৰ মাৰিব পৰা বিধৰ। নতুন ঘৰ কাৰণে চুবুৰীটোৰ উকীল-মুক্তিয়াৰৰ ঘৰ কেইটামানতকৈ বেছি চকুত লগা। সিফালে পুতেক জ্ঞানেশ্বৰেও আমেৰিকাত চাকৰি কৰে। খুব ভাল চাকৰি। বহুত কিবা-কিবি পাচ কৰি' সি তাত ইঞ্জিনিয়াৰ হ'লগৈ। নিজৰ ৰাজ্যত জ্ঞানৰ স্থান নহ'ল। এইটোৱেই মনেশ্বৰ মেধিৰ ওৰফে মনাই বায়নৰ মনত তুখ।

চহৰত তেওঁ থাকি বৰ আৰ্হি পায়। যোগ্য পুতেক এটাৰ বাপেকী হোৱা সত্ত্বেও ওচৰৰ মানুহবোৰে তেওঁক সমকক্ষ বুলি নেভাবে। তেওঁৰ

নীতি-নিয়ম, ধৰণ-কৰণ আৰু কথা-বতৰাবোৰ হেনো গাঁৱলীয়া হৈয়ে আছে কাৰণেই। চহৰৰ মানুহবোৰেনো তেওঁক কিয় ভাল পাব ? পুৱাই চুবীয়া-খনৰ আগভোখৰ গাত মেৰিয়াই লৈ ভাতেমৰাৰ পৰা অনা ভোট এবাৰ ঠাৰিবে দাঁত ঘঁহি ঘঁহি আধা ঘণ্টামান আলিত ঘূৰি শুদ্ধ বায়ু সেৱন কৰে, দূৰৈত চিনাকি কাৰোবাক দেখিলে কোনোবা নাওৰীয়াক চিঞৰাৰ দৰে চিঞৰে। তেওঁ দিনটোত কেবাকৰেই খোন্দ খোন্দেই ওচৰৰ মানুহে অনুমান কৰে যে ভাতেমৰাত তেনেহলে বানপানী সোমাই মানুহৰ নাগৈনাশুতি কৰিছে। একো কৰিব নোৱাৰি তেওঁ দুখতে খোলত কোব দিয়ে। ওচৰ-চুবীয়াই বৰ আশনি পায়। সেহবোৰ টি ভি-ভিভিঅ' চোৱা আৰু কেছেটৰ গান শুনা মানুহ। তেওঁৰ খোলৰ বোলে তেওঁলোকৰ কাৰ কাণত সুত লগাব ? তহুপৰি তেওঁ ভোৰতাল বজাই দিনটোত দুবাৰ নাম প্ৰসঙ্গ কৰে আৰু মাজে মাজে 'সেৱা পাতিলে ভাতেমৰাৰ পৰা ভকত আহি ডাঙৰ মানুহ থকা চুবুৰীটো তেনেই গাঁও যেন কৰি পেলায়। মুঠতে মনাই বায়নৰ ডাঙৰ দোষ হ'ল—তেওঁ চহৰলৈ ভাতেমৰা গাঁওখনক লৈ আহিছে।

পিছে মনাই বায়ন কম কপালৰ মানুহ নহয়। চাহাবৰ দেশত জ্ঞানেশ্বৰ চাকৰিটো এতিয়া শকত হ'ল। সি ভাবিলে, বাপেক-মাকক তালৈকে লৈ যোৱা ভাল হ'ব। কিমাননো তেওঁলোক ভাতেমৰাত খৰলি পিৰ্দ্ধি থাকিব ? তহুপৰি বছৰেকত তালৈ দুবাৰকৈ বানপানী আহেই। বানপানীৰ পাছত বেমাৰ-আজাৰ হয়েই। তাত লাগ বুলিলে বস্ত্ৰ এপদ পাবলৈ নাই। যিজন বাপেকৰ কৈকোৰা নাঙলটোৰ আৰু যিজনী মাকৰ তাঁতশালখনৰ বলত সি ইঞ্জিনিয়াৰ হ'ব পাৰিলে আৰু পাচত সাত সাগৰ জেৰ নদীৰ সিপাৰেও পঢ়িবলৈ যাৰ পৰা হ'ল, তেওঁলোককনো কোনসতে ভাতেমৰাত এৰি থৈ বিদেশত লাহ-বিলাসত থাকিব ? কিন্তু মনাই বায়ন আৰু ককুণীয়ে তাৰ কথাত হয়ন্তৰ নিদিলে। মনাই বায়নে ক'লে, "তাত গৈ কৰিম কি ? শিপা উল্লা গছহে হ'ব লাগিব। মৰিবলৈ বাকী থকা এইকেইটাদিন ইয়াতে সন্ত-মহন্তৰ মুখ চাই থাকিব পাৰিলেই হ'ল। ইয়াতে ঈশ্বৰক চিন্তি হাড় কেইডাল পেলাব পাৰিলেই হ'ল।"

কিন্তু মনাই বায়নৰ ভাতেমৰাত হাজকেইডাল পেলোৱা নহ'ব
 কিজানি। পুতেক এবাৰ আহোঁতে তেওঁ চহৰতে থাকিম বুলি মত দিলে।
 জ্ঞানেশ্বৰৰ যেন কথা তেনে কাম। ভাতেমৰাৰে দশৰথ বৰা এতিয়া
 চহৰত থাকে। ডাঙৰ ঠিকাদাৰ। তেওঁক জ্ঞানেশ্বৰে ঘৰ এটি সাজি দিবলৈ
 আচল খণ্ডতকৈ বেছি টকা দি গ'ল। ফলত চহৰত এতিয়া মনাইৰ ঘৰ
 হ'ল। পিছে মনৰ সুখ নহ'লে ধুনাৰা পকী ঘৰে জানো তেওঁক সুখ দিব
 পাৰিব? গিয়ান চাহাবৰ দেশলৈ যোৱাৰে পৰা ঘৰখনক অথন্তৰে লগ নেৰা
 হ'ল। ইটোৰ পাছত নিটো লাগিয়েই থাকিল। ককুণীক বেমাৰে নেৰা
 হ'ল। আজি বোলে যাহ লগা কাহ, কাইলৈ গৈলে আকৌ বুকুৰ বিষ।
 এতিয়াতো তাইৰ বিষম অস্থি। দেহৰ এঘাল মৰি গৈছে। কিবা বোলে
 'পেৰেনানি' বেমাৰ। ককুণীৰ ফাহ লগা বাহটো নাইকিয়া হোৱাৰ আগ-
 তেই আকৌ গৰখীয়া দ'লত বিয়া দিয়া একমাত্ৰ ছোৱালী ৰালিমাছী কাল
 হ'ল। বানপানীৰ পাছত হোৱা পেট চলা বেমাৰটোত তাই আৰু নেৰাছিল।
 তাই এৰি থৈ গ'ল দুটা ল'ৰা-গোৱালী। জোঁৱায়েকটোৱে তাত বানপানীৰ
 কোৱত খেতি কৰিব নোৱাৰি তিতাবৰৰ ফালে পাম কৰি থাকিলগৈ।
 ল'ৰা-ছোৱালীকেইটা মনাইৰ ঘৰত থৈ গ'ল। সিহঁত নথবাহেঁতেন মনাই
 আৰু ককুণীৰ হিয়া শাঁত পৰাৰ কোনো বাটেই নেথাকিহেঁতেন।

এনেকৈয়ে মনাই বায়নৰ দিন কেইটা চলি গৈছিল। কিন্তু হঠাতে
 জ্ঞানেশ্বৰ আমেৰিকাৰ পৰা ভূটুকৈ এনাই সকলো গোলমাল লগাই দিলে।
 সি যে এটক ওলাবহি বায়নে সপোনতো ভবা নাছিল। সি হেনো
 'টেলিগ্ৰাম' ক'ছিল। কিন্তু বায়নে 'টেলিগ্ৰাম' পোৱাৰ আগতেই সি
 পালেহি। এ য়শেহেম তিতালা আমাৰ দেশৰ বাওঁকাৰ পনা।

গিয়ান প্ৰায় এপৰ থাকিল। তিনিটামান ডাক্তৰে ককুণীক চালে।
 ডাক্তৰৰ কথা শুনি সি হতাশ হ'ল। ককুণী হেনো এনেকৈয়ে পৰি থাকিব
 লাগিব। কবিৰাজী তেলেকে মালিচ কৰাও লাভ নাই।

১০ গিয়ানৰ বহুত ধন। সি থকা দেশখনৰ আটাইতকৈ সৰু 'লোট'খনত-
 কিংবা ডলাৰ হেনো—আমাৰ দেশত ভাঙালে একুৰি পাঁচটকা পোৱা যায়।

এনেকুলা ডলাবেই সি মাহে কেবা হেজাবো পায। সি তাত বাপেক-
মাকক বাজন্তুখত ৰাখিব পাৰে। ঘৰো জাৰন্তু উম লগা আৰু জহত চেঁচা
লগা বিধৰ। এদিনৰ ভিত্তৰতে সি মটৰগাড়ীৰে ভাৰন্তখন ঘৰাৰ পাৰে।
তাত খাৰও পাৰি ৰাজ-খানেনেৰ।

এইবোৰকে কৈ গিয়ানে বায়নক আমেৰিকালৈ নিবলৈ কুচুশালে।
কিন্তু নিজ ঘৰত তেওঁৰ শিপাডাল দীঘল। ক'লে, “মাৰৰ অৱস্থা দেখিছই
নহয়। তইনো কি সতেৰে এই ‘পস্তাপ’ কৰিলি?” তাকে শুনি বিছনাৰ
পৰা ককুণীয়েহে মাত লগালে, “তাৰ হেঁপাহ বোলা বস্তু এটা নাই জানো?
মই ভালে থাকোঁতেই আমি দুয়োটা যাব লাগিছিল। তুমি কিন্তু
আকোৰগোঁজ হৈ থাকিল। মনত ৰাখিবা, মোৰ এই অধৰনী জীৱটো
সোনকালে ৰাজ নহয়। এনকৈ লেলাই খেলাই ৰাছি থাকিম। দুখ
পাবলৈ আছে নহয়। এতেকে তুমি যোবা। মোক পাবাহি। হেঁজাৰ হওঁক,
সি চাহাবৰ দেশত কেনেকৈ আছে তাকে আগৰ ছটাৰ ভিতৰত এটাই
চাই আহিল সি ভাল পাব।’

ককুণীৰ গাজত লগা কথা কেইটাই কাম দিলে। মনাইৰ মত
বদলিল। গিয়ানেও ভাল ব্যৱস্থা কৰিলে। ঘৰখন চাবৰ বাবে সি তামুণী
ছিগাৰ পেছীয়েকৰ পুতেক ধৰণীক থ'লেহি। ধৰণী টিয়ক অঞ্চলৰ ছিটা দাৰ
হোৱাৰ আগতে হেৰৰ দোকান এখনত কাম কৰিছিল। গতিকে সি
থাকিলে গিয়ানৰ মাকৰ একো অসুবিধা নহ'ব। ধৰণীয়েই জগজুৱাৰ
কালিন্দীৰ কথা ক'লে। তাই ইচবুল পাছ কৰি অপিচত কাম নেপাই
এতিয়া হাওপতানত নাচ হৈছে। গিয়ানে তাইক দুমাহ ছুটী লৈ তাৰ
মাকৰ লগত থাকিবলৈ ক'লে। কালিন্দীও মান্তি হ'ল। কাৰণ গিয়ানে
তাইক দৰমহাৰ দুগুণ টকা দিব বুলি ক'লে।

গতিকে সেমেকা চকুৰে থোকাখুকি মাতেৰে মনেৰে মেধিয়ে
ককুণী আৰু নাতি-কাকিনীৰ পৰা বিদায় লৈ জাহাজৰ দেশত অহা পুতেকৰ
লগত চাহাবৰ দেশলৈকে এলাল। থোকাখুকি বুলিবলৈ চুবীয়া আৰু

পাঞ্জাবীৰ ওপৰত বুকুবন্ধ গৰম কোট, মূৰত এটা বগা কাপোৰৰ পাগ আৰু মোজাই ঢকা ভৰিত বাটা কোম্পানীৰ মজপুত চেমেল।

এতিয়া এইবোৰকে ভাবি মনোহৰ মেধি তন্দ্রয়। তেওঁ এইবোৰ ভাবিছে আকাশীপথত। তেওঁ এতিয়া মাটিৰ পৰা ইমান ওপৰত যে তললৈ চালে খেতি-বাতি ঘৰ-গুৱাৰ আদি চকুত নপৰে, ডাৱৰহে চকুত পৰে। এইখন যেন মহাভাৰতৰ দিনৰ মায়াবী ৰথহে।

তেওঁৰ মনটোক এতিয়া ছফালে টানিছে। চাহাবৰ দেশত এৰি থৈ অহা গিয়ানে আৰু বকুণীয়ে। নাতিটো আৰু নাতিনীজনীলৈকো চেৰেং-চেৰেকৈ মনত পৰিছে। পুতেক গিয়ানৰ মুখলৈ চাইছে তেওঁ কোনো মতে একুৰি পাঁচ দিন কটালে। তাত থাকি তেওঁ ভাল নেপালে। অঞ্চ বোৱাৰীয়েক চম্পাই নিজে ৰান্ধি বাঢ়ি ওদাদানীকৈ খুৱালে। গিয়ানে নিজৰ মটৰ গাড়ীৰে তেওঁক বহুত ঠাই ঘূৰালে। তথাপি তাত তেওঁৰ মন নবহিল। এৰা, এটা বয়সত লগত ঘৰৰ মানুহজনী নেথাকিলে একো ভাল নেলাগে। তদুপৰি বুঢ়া কালত তেওঁৰ চাহাবৰ দেশৰ ডেকা গাভৰুৰ আঁৰ-বেৰ নথকা চেলেকা চেলেকিবোৰ আৰু অবাধ লীলা খেলাবোৰ সমূলি ভাল নেলাগিল। বৰঞ্চ এইবোৰে বুঢ়া মানুহটোক অবহিগা কৰিলে যেনহে লাগিল। এতেকে তেওঁ আবাসী জাহাজত উঠিহে শান্তি পালে। মনাই বায়নে ভাবিলে, এৰা, যাৰ যত পোনতে শিপা মেলে সি তাত থকাই ভাল। তদুপৰি পুতেক-বোৱাৰীয়েকৰ লগত দিনটোত মাজে মাজে কথা পতাৰ বাহিৰে তেওঁ বৰ অকলশৰাযা হৈয়ে সময়ৰ পাৰ কৰিলে, টি,ভিতো অৰুচি, অমৰাবতী যেন ঠাইবোৰ দেখিও অৰুচি। আচল কথা হ'ল—বুঢ়া বয়সত মনৰ খোৰাকহে। এই খোৰাক দিব পাৰে তেওঁৰ পুতলা যেন নাতি-নাতিনী দুটাই, প্ৰায়ে ভাতেমৰাৰ পৰা আহি থকা আঠে কেইজনে আৰু অনবৰত নৰিয়াপাটীত পৰি থকা ইহ-কালৰ লগৰী বকুণীয়েহে। এইবোৰহে তেওঁৰ মনৰ শিপা। বাকীবোৰ, বিদেশৰ জাহাজমৰবোৰ, এই বয়সত তেওঁৰ বাবে তেনেই ফুটুকাৰ ফেন।

পেচৰী যেন ছোৱালী এজনীয়ে তেওঁক কিবা কিবি খাবলৈ

দিলে। এইবোৰ বস্তু পিছে তেওঁ ঘৰত থোৱা বস্তুবোৰৰ দৰেও নহয়, বোৱাবিয়েকে বন্ধা বস্তুবোৰৰ দৰেও নহয়। তথাপি খুব ভোক লাগিছিল বাবে তেওঁ ছুপদমান বস্তু মুখত ভৰালে। শেষত চাহ একাপো খালে। ব'তি হ'ল নে নাই তেওঁ খবিকৈ নোখোৱিল। পিছে লগত অহা মানুহ-বোৰৰ কিছুমান গুলে, কিছুমানে কাণত বিৰা এটা ঠিলা মাৰি লৈ দূৰৈৰ বেৰত থকা চিনেমাবোৰ চোৱাত লাগিল। তেওঁৰ উপায় নোহোৱা হ'ল। নামঘোষাৰ গোটেই পহিলা আধ্যায়টো ভুন-ভুনাই গালে। তাৰ পাচত আৰু এটা আধ্যায়। তাৰ পাচত কীৰ্ত্তনৰ পাৰঙ-মৰ্দন। মাজে মাজে কিছুমান খোৱাৰ বোণ। কিন্তু কিমাননো কোনেও নুশুনাকৈ এইবোৰ মুখৰ ভিতৰত চেপা মাৰি ৰাখিব ? তেওঁৰ সময় নেযান সুপুৰায।

পুতেকক এৰি অহা কিজানি এদিনমান হ'ল। মুঠতে হেনো এ নকৈ যোৱা ঘণ্টা যাব লাগিব। পাছত ভাৰতৰ ৰাজধানীত থকা বিমানকোঠৰ পৰা আকৌ গুৱাহাটীত থকা বিমানকোঠলৈ প্ৰায় দুঘণ্টা। তাৰ পাচত গুৱাহাটীৰ বামুণী মৈদামৰ বিন্দেশ্বৰৰ ঘৰ। পিছদিনা পুৱাই চৰকাৰী বাছত নিজৰ ঠাইলৈ। বিন্দেশ্বৰৰ ঘৰ ধেমুচৌগা গাঁৱত। গিয়ানৰ সৈতে একেলগে পঢ়া। এতিয়া সি গুৱাহাটীৰে অপিত এটাত কাম কৰে। তালৈ সাদিন-মানৰ আগতেই গিয়ানে 'টেলিগ্ৰাম' কৰিছিল। সি তেওঁক টেক্সী মটৰেৰে তাৰ ঘৰলৈ লৈ যায়।

গিয়ানৰ লগত বিদেশলৈ আহোঁতে কেনেকৈ আকাশী ভাহাজ চলোৱা মানুহক মালবস্তু শোধাব লাগে আৰু কেনেকৈ শেষত তাক খালাচ কৰিব লাগে এইবোৰ তেওঁ শিকি ল'লে। ভাৰতৰ ৰাজধানীত তেওঁৰ দিগদাৰ নহ'ব। কৰুণীয়ে চাগৈ খেন গণি আছে।

সেই বিমানকোঠাটোৰ নামটো মুখতেই নুফুটে। কিন্তু ডেগাখনৰ নাম নিউয়ৰ্ক। তাতে শেষ বাৰলৈ ভৰি চুই সেৱা কৰি পুতেক গিয়ানে কৈছিল, 'বুকু জেপত থকা টিকট দুখন ভালকৈ ৰাখিব। এই দুখন নেদেখুৱালে ডোক কিন্তু বাকচ দুটা নিবলৈ নিদিব। আৰু এটা ডাঙৰ

কথা। ৰাতি দুটা বজাতে দিগ্ৰী পাবিগৈ। তাতে বৈ নেথানিবি। এলাই
অহি টেক্সীৱালাক কবি গুৱাহাটীলৈ যাব পৰা এযাব পৰ্টলৈ লৈ যা।
গুৱাহাটী জানোশা এযাব পৰ্টলৈ। এই কে টা হিন্দী কথা মুখস্থ আছে
নহয় ?

আকাশী জাহাজে অ শেষত ভাৰতৰ ৰাজধানী চুলেহি। মন্থৰ
মেধিৰ ধাৰু আহিল। ইকে তেও, নিচৰ দৈৰ্ঘ পালেহি যেতিয়া সময়-
বোৰে তেওক ভাক আদৰ্শ নিদিয়। সাউ কৰে সময় পাৰ হৈ যাব।
গুৱাহাটীলৈ অহা আকাশী জাহাজ নৰ নদৰটো ইৰাজীত গিখা থাকিলেও
তেওঁ চিনি পায়। কাৰা তেওঁ ইৰাজী সংখ্যা কে-টা পঢ়িব পাৰে।
ইয়াৰো এটা কাৰা আছে। অসমৰ ৰাস্তাৰ কিছুমান কিলোমিটাৰৰ খুটিত
ইৰাজীতহে কিলোমিটাৰৰ চিহ্নপটো দিয়া থাকে বাবে তাকে পঢ়িব
নোৱাৰিলে কিমান দূৰ আগুৱাই অহা হৈছে ধৰিব নোৱাৰি। সেইবাবে
সংখ্যা বেইটা মনত ৰাখি বোৱাটে এই যুগত বুলি বিবেচনা কৰি তেওঁ
নাতিনী নীলাৰ পৰা একৰ পৰা নলৈকে ইৰাজীতে সংখ্যা কে-টা শিকি
ল'লে। এতিয়া সেইকণ গিয়ানৰ পৰাই তেওঁৰ আকাশী জাহাজত উঠা-
নমা বৰাত স্তুবিধা হৈছে।

গুৱাহাটী বৰষুণৰ বিমানকোঠ যিমান সময়ত পাবলৈ লাগে তাতকৈ
দুখণ্টামান দেৰিবৈহে আকাশী জাহাজখন নামিলগৈ। কাৰণ অলপ আগ-
লৈকে বিমানকোঠত হেনো পানী জমা হৈ আছিল। আকাশী জাহাজ
চলোৱা মানুহে এই কথা হেনো 'বাণেশ্বৰ' নামৰ ঠাইখনত নামোতেই
গম পাইছিল।

মুখেৰে মেধিয়ে মাল খালাচ কৰিবলৈ আগুৱাই আহোঁতেই বিন্দে-
শ্বৰক দেখি ছাততে সৰগ ঢুকি পালে। বাহিৰত বৰষুণ। তেওঁ মুক্কে হৈ
বৰষুণ চাই থাকিল। এনে বৰষুণ যে তেওঁ কত দিনে দেখা নাছিল।
বিদেশৰ আকাশত নিজৰ ঠাইৰ আকাশৰ দৰে অগণন তৰাৰ দীপালিও
দেখা নাছিল।

—গিয়ানৰ মাকৰ বাক ভাল নে ?

—ভাল ।

—কালিন্দী আছে নে নাই ?

—আছে । সিদিনা দেখি আহিছো ।

—নাতি-নাতিনীহঁও অলপ ডাঙৰ হ'ল নে ?

—ইস এমাহতে ডাঙৰ হ'বনে ?

—তোৰ ঘৰত ভাল ?

—আছো আৰু কোনোমতে ।

এখন টেক্সীত দুয়ো গুৱাহাটীৰ বামুনী মৈদামৰ ফালে বাওনা হ'ল । কেবা মাহৰ মূৰত মনাই বায়নক দেখি বিন্দেশ্বৰ মনটো ভাল লাগি গ'ল । তেওঁ পুৰুষকতকৈ চাৰি আঙুলমান বেছি ওখ । গাৰ ৰং ফেঁহু যেন বগা । পকা ঠোঁকেৰা যেন চেহেৰা । বগা পাগটোৰে সৈতে —সাইলাখ নামঘৰত থকা বুঢ়া ডাঙৰীয়াৰ দৰে । এনে এটা বাপেকক কিয় বাক গিয়ানে আমেৰিকালৈ নিনিব ? সি বিন্দেশ্বৰলৈ দিয়া চিঠিত লিখিছিল, “পিতায়েহে ইয়াত থাকি বেয়া পাইছে । তামাৰ হলে বৰ ভাল লাগিছে । সভা শুৱনি মানুহজন দীঘল কোটটোৰে আৰু বগা পাগটোৰে গাভীৰ পৰা নমা মাত্ৰেই ইয়াৰ মানুহবোৰে বেঙা মেলি মোঁচি চায় । মোৰ ঢাকে দোণ গৰ্হ হয় । পিতাইক লগত লৈ জাৰ কৰিবলৈ গ'লে গোট্টেই পৰিবেশ-টোৱেই বেলেগ ৰূপ লয় । মোৰ আৰু চম্পাৰ গৌৰৱৰ সীমা নোহোৱা হয়

এতিয়া টেক্সীত বিন্দেশ্বৰ এনে এজন মানুহৰ লগত আহিছে যাৰ অতীত গৌৰৱময় আৰু ভৱিষ্যতো গুণী পুতেকৰ কাৰণে মঙ্গলময় । এইজন মনাই বায়নে ৰাতি বৰ-ধেমালী বজোৱাৰ আগতে “ম-স মগৰ সাগৰ তৰ কৰি যাঘ, সেহি বেলা কানাই বড়াভী বাগ গায়’ বুলি ৰাগ টানিছিল, তেতিয়া সভা কাঁহ পৰি জীণ গৈছিল আৰু সকলোৱে আকাশৰ পৰা গজৰ দেবতাৰ অৱিৰ্ভাৱ হৈছিল বুলি ভাবিছিল ।

—বৰপিতাহ আমেৰিকা কেনে পালি ।

—কিনো কম ৰোপাই। ৰব অতপালি কৰা মানুহৰ জেজী। কাকো শান্তিৰে স্থিতিৰে থকা নেদেখিলোঁ। মাথোন দৌৰ আৰু দৌৰ, ভালশক্তিৰে জনাইকতে দে'ৰ। গাৰ্ভীত, বাছত, ৰেলগাড়ীত। ওপৰ মংলাৰ হৰলৈকো তাত মানুহে খলপা বগাই নেযায়। বাকছ এটাত উঠিলেই অক্ষপোক্ষ-আপুনি ওপৰ পায়গৈ। মই মনে মনে ভাবো, হেৰ' মূৰে ভদি কঢ়াইত ৰোজগাৰ বৰি পেট পুৰাবলৈকে ইমান লৰা ঢপৰা লাগিছে কিয় ? বিশ্ব মায়াজাল ইমান পানী-সৰকা নে ? জীৱনৰ আল কথাটো যে শান্তি সিহঁতে বুজি নেপায়। এ য চাহাৰ দেশ। মিছাতে সিহঁতে অশান্তি চপাই লয়। সেয়েহে বোলে এঠেবোৰ ব'ল। মানুহৰ দেশত বলিয়া চেৰাবলিয়া মানুহ আমাৰ দেশতকৈ বহুত বেছি। এই কথা স্বয় গিয়ানেই মোক বৈছিল। মই ঘোষণা একুট মাতি তাক গিয়ান দিছিলোঁ।

—সিহঁত কেনে আছে ?

—গিয়ানহঁতৰ কথা কৈছ ? দেখাত ভালকৈয়ে আছে। মোৰ অনুমান ভাল চাকৰি কৰিছে যদিও নিজৰ ওপৰা ঠাইৰ কথা ভাবি মনে মনে গুনে গুমেখুলি বাই থকা যেন লাগিল।

—তেনেহলে বৰপিতাই তই আমেৰিকা য়েৰ হৈযো ভাতেমৰাৰ বায়ন হৈযে থাকিলি ?

—ঐ তেনেকৈয়ে থাকিলোঁ। তাৰ বাবে মই গোঁৱৰহে কৰা যুগুত ?

টেম্পী আহি শান্তিপুৰ পালেহি। টেম্পী ডাইভাবে গছীন হৈ ক'লে “সাংঘাতিক বৰষুণ। গুৱাহাটী তেনেই জলাহ হৈ আছে। চান্দমাৰীত পানী। গুৱাহাটী ক্লাৱতো। ভাড়া বেছি পৰিৰ বিস্ত। পণ্টন বজাৰ হৈ জ-বোডেনি ক্লাই অভ্যন্ত উঠিছে বামুনীমৈদাম। কিন্তু ইজোখৰ হাঁই “ইতি-মধ্য ভুবিছে যদি ক'ব নোৱাৰোঁ। মই বহুত আগতেই জ্বাহিলোঁ।”

ভাড়াৰ কাৰণে চিন্তা নকৰিবা বুলি কোৱাত সি দক্ষিণে গাড়ী চলে। কিন্তু গণেশজিৰ পাই সি ক'লে, “জু-বোড বন্ধ। একাঠেজকৈ বেছি পানী।

সি গাভী ঘূৰাই ৰাজগড় ৰোডেদি ক্লাই অভাৰত উঠিলহি। কোনোমতে চান্দমাৰী পাই এবেকেতমান দ পানীত গাভীখন ৰখাই নি ক'লে, “এই ফালেও বহুত পানী। চকা তল যাৰ। সৌধা চাওঁক, বিজ্ঞা-
 ৰালাটোৱে কোনো মতেহে আখাউনি পানীত খোজ কাঢ়িছে। বিজ্ঞাখন
 কৰৰাতে এৰিলে কিজানি। এই আপদীয়া বতৰত গুৱাহাটীৰ ৰাস্তাত
 নাওঁতে চম্বিব।”

বিন্দেখৰে ক'লে, “তেনেহলে উপায় ? চোৱা ভাই এই মানুহজন
 আমেৰিকাৰপৰা আহিছে। ডেৰ দিনৰ আগতে আমেৰিকাত আছিল।
 এতিয়া নিজৰ ঠাইলৈ আহি এই অবস্থা। এয়া আমাৰ দেশ।”

টেম্প্ৰীডাইভাৰে সভা শুৱনি মানুহজনলৈ এবাৰ গুশসাৰে চালে।
 সি মানুহজনৰ প্ৰশান্ত মুখত অকণা বিৰক্তিৰ ভাব নেদেখিলে। মানুহ-
 জনৰ মুখখন দেখিয়েই তাৰ সেৱা এটা কৰিবৰ মন গ'ল। সি তেওক
 স্নকলমে ঘৰত পোছাই দিয়াই তাৰ প্ৰধান কৰ্তব্য বুজি ভাবিলে। সি
 লাহে লাহে ক'লে, “অবশ্যে বেছি পৰ এই ৰকম নেথাকে। এবটোমান
 পাছত পানী কমিব। গাভীখন অস্তুত চলাব পৰা হ'ব।”

মনাই বায়নে ক'লে, ‘লাগে সেইকণ সময় ৰৱেঁই, বোপাই।
 টোপোলা-টাপলিৰে সৈতে খোজ কাটিনো যাও কেনেকৈ ? যি বেছি পইচা
 লাগে ল'বা।”

বিন্দেখৰে মাত লগালে, “তোৰো ভাল ধৈৰ্য বৰ পিতাই। কত
 দেশ পাৰ হৈ আহিলি, অতৰোৰ সময়ৰ মূৰত এলাগিহি। তথাপি তোৰ
 ইমান ধৈৰ্য ? ঋষি মুনিৰো এনে ধৈৰ্য নাই কিজানি। তই তেনেহলে বণিতা
 হোটেলত অলপ পৰ বহ। মই ইয়াৰ লগতে থাকোঁ।

মনাই বায়নে ক'লে, “তাত বহা আৰু টেম্প্ৰী মটৰত বহা একে
 কথা। অ', তই মোৰ ধৈৰ্যৰ কথা কৈছ। তেনেহলে তোতকৈ মোৰ
 ধৈৰ্য বেছি ? কিয়নো মোৰ ধৈৰ্য হ'ব ? হেজাৰ হওঁক মই যোৰহাটত
 থকা মানুহ। তাত চাৰি পাঁচ ঘণ্টা কাল বিজুলীবাতি জ্বলিব বুজি আশা
 পালি থাকিব লাগে, পানীৰ নলীয়েদি ঘোলা পানী অহা'লৈকে কেবা ঘণ্টা

বাট চাব লাগে। বেয়া বতৰত ক'ৰবালৈ যাব লগা হ'লে নিম্নাৱালাক
হাতে ৰুহিয়ে ধৰিব লাগে। বজাৰলৈ গৈয়ো নিম্নাৱালাৰ পৰা মাহ অহাৰ
বাবে বৈ থাকিব লাগে। তথাপি মোৰ নিজৰ ঠাই, বোপাট, মোৰ নিজৰ
ঠাই। এদিন সকলো ভাল হব। আচলতে মহ তাৰে হাৱাপানী খাই এই-
খিনি কুটচা বটনা কৰিব নেলাগিছিল।”

বিন্দেখৰে বায়নৰ মুখলৈ চালে। তেওঁৰ মুখত কিন্তু অকণো
বিতৰ্কৰ ভাব ফুটি উঠিল। তথাপি সি ক'লে “তই বেয়া কাম কৰিলি
বৰপিতাই। আগতেহ বৰমাৰ সৈতে আমেৰিকালৈ যাব লাগিছিল। তাতে
থাকিব লাগিছিল। এ-িয়াও যাব পাৰ। তাতে বৰমাৰ বেমাৰ বাটৰ
পাৰিশিহেহেতেন। এইখন নৰক, শিষাল কুকুৰৰ ঠাই, কুকুৰ খুশিৰ দেশ।”

বিন্দেখৰৰ কথা শুনিহে এইবাৰ মনাই বায়নক অস্থিৰ যেন দেখা
গ'ল। এতিয়া তেওঁৰ মুখখন প্ৰশান্ত হৈ থকা নাই। চকু দুটাত খুৰ
ধাৰ। হাত দুখন অলপ অলপ বশিছে। ওঁঠ দুখনো কঁপা কঁপা। তেওঁৰ
নিশ্চয় খ-উঠিছে।

তেওঁ এটা আচৰিত কাম কৰিলে। চেমেলঘোৰ খুলিলে। ঘাৰ
পাছত মোজাঘোৰো। তেওঁ টেক্সীৰ পৰা নামিল। স্বাস্থ্যৰ পানীয়ে তেওঁৰ
ভৰিৰ খাৰ গাঠিলেবে জ্বালে। তেওঁ আটি চুই এটা পেয়া কৰিলে। তেওঁ
নিজক নিজে কোৱাব দৰে ক'লে, “তই মুন্সিবি বিন্দেখৰ, এয়া গল্পৰ
দেশৰ মাটি, গঙলা আতা আৰু চিৰিধৰ গুৰুৰ দিনত দেখোন এইখন অলম
দেশ নদন-বদন আছিল, এইখন শুভাশুভীৰ আলিত ফু-মাৰি শুভত থাও
পৰা গৈছিল। এদিন আমাৰ ভাল দিন আহিব নহয়। চাহাবৰ'দেৱো
বোলে এদিন বেয়া তাছিল। খুব বেয়া আছিল। গিৱানে ভাৰে মোক
কৈছিল। হেজাৰ হওক, দুখনী হ'লেও এইখন ঘোৰ ওপজা ঠাই, শংকৰ
গুৰুৰ দেশ, ধৰমগুৰু বস্ত্ৰৰ (মাৰুদেৱ) দেশ।”

এই কলি কৈ মনাই মানুহে দুহাতৰ অক্ষয়ৰ বস্ত্ৰৰ বোকাপানী
লৈ। অজলি দিবাৰ পৰে হাক দুখন ওখৰলৈ কুলি চকু দুটা মুদি, যিহে।
আজলিৰ কাঁচকলি অৰকি অহা মোজোৰ পানীয়ে তেওঁৰ বৰ-পাখৰো
তিয়াই পেলালে। +

ব-ছেৰা

ডলমূৰ কৰিলেই তাৰ বননিযেন চুলিকোচাই কপাল আৰু মুখ ঢাকি পেলায়। সেয়েহে মাজতে চুলিকোচা ফালি ছফালে কিলিপ লগাই থয়। চুলিত এসোপা মিঠাতেল ঘঁহে।

পিছনত এখন সস্তীয়া লুঙি, বঙা কামিজটোৰ ওপৰত এটা খাকী বঙৰ চুৰেটাৰ আৰু ভৰিত কাপোৰৰ জোতা। লগত এপাল ল'ৰা। পাঁচটা। বয়স চৈধ্যৰ পৰা এবাৰ বছৰমানৰ ভিতৰত হ'ব। সিহঁতৰ কানিকাপোৰ ফটাচিটা, দেহাও জঁকা ওলোৱা। অৱশ্যে চৈধ্যবছৰীয়া যেন লগা ল'ৰাটো সিমান নিশকতীয়া নহয়। তথাপি তাক দেখিলেই মানুহৰ বিতৰ্ক ওপজিব। সি যেন এটা ভুকীয়া কুকুৰহে। অৱশ্যে বাকী চাৰিটাকো 'মানুহৰ পোৱালী' যেন নেলাগে। পুহমহীয়া জাৰ। ব'দটো ওলাইছে যদিও ইমান কোমল যে দেহক উম দিব নোৱাৰে। ক বৰাৰ পৰা টেচা বতাহ এজাকো বলিছে। ল'ৰা কেইটাৰ গাত ফটা হাফ পেণ্ট, ফুটা ওলোৱা শ্লেজি, মূৰত এ'কাটা লেভেৰ। কপাহী টুপী আৰু হাতত একোটা সৰু টোপোলা। এনে জাৰতো গাত মাথোন একোখনকৈ কপাহী কাপোৰ'হ। তাকো মাজে মাজে ফুটা ওলোৱা আৰু মাটিবৰণীয়া।

সিহঁতৰ লগৰ মানুহটো কিন্তু হটঙা। তাৰ গাৰ বং ফুটহাইব নিচিনা। চকুহাল দিচা কৰা মানুহৰ লৰে বঙা। মানুহটো বৰী। চলন-ফুৰণ আনুৰিক। তাৰ পিছে পিছে নিশকতীয়া ল'ৰা কেইটা গৈ থাকিলে

বৃদ্ধৰ সজ্জা কুকুৰা এটাৰ অগত কুকুৰা-পোৱালী কিছুদূৰে মাটিত পোক-
পতঙ্গ খুঁটি কুৰা যেন লাগে ।

আইভেট বাহুটোৰ ওচৰত এইটো দৃশ্য আঁচহুৱা নহয় । সিহঁত
সদায় দহ বছৰ আগতে ওলায়হি । ভেতিয়াই বকুলতলীৰ ফালৰ পৰা
আনাৰকলি নামৰ বাহুখন গায়হি । সিহঁত এইখন বাহুৰ পৰাই নাহে ।

অম্বৰ যেন লগা মানুহটোৱে ল'ৰা কেইটাক নিজৰ ভাবাতে নিৰ্দেশ
দিয়ে । পানদোকানী কাছেমৰো এইটোৱেই বৰ্ষত কোৱা ভাৱ । সি বুজি
পায় । মানুহটোৱে ল'ৰা কেইটাক এনেকৈ কয়, “তই ঠিক বাহুৰ টিকেট
কটা ঠাইৰ অলপ আঁতৰত, তই যাবি বেল ষ্টেশ্বনলৈ, তই থাকিবি
কেচাৰীৰ ওচৰত, তই মজিদলৈ সোমোৱা বাটত আৰু তই চিনেমা হলৰ
আগত ।”

কাছেমে পোণতে সিহঁতক জেপ লুকুৱা কামৰ বাবে বিভিন্ন ঠাইলৈ
পঠাইছে বুলি ভাবিছিল । অম্বৰ যেন লগা মানুহটোৱে সিহঁতক ধৰি আনি
এইবোৰ কামত লগাইছে বুলিও তাৰ সন্দেহ হৈছিল । কিন্তু এদিন কথাটো
ওলাই পৰিল । কাছেমে দেখিলে তাৰে এটা ল'ৰাই কেচাৰীঘৰৰ চৌহদত
লেপেটা খাই বহি এলুমিনিয়ামৰ সৰু খাল এখন ওপৰলৈ দাঙি কাতৰ
স্বৰেৰে ভিন্ধা মাগিছে ।

ল'ৰা কেইটা বেলেগ বেলেগ ঠাইলৈ যোৱাৰ পাচত মানুহটোৱে
চাহৰ দোকান এখনত বহে । তাৰ পৰা ওলাই আহি কাছেমৰ দোকানৰ
পৰা এখন ঝিঠাপতী জৰ্দা পান খায় ।

কাছেমৰ মানুহটোলৈ দৃশ্য । সি তাৰ চকুলৈকো নেচায় আৰু একো
নোসোধেও ।

বিয়লি তিনি বাজাত গুলচন নামৰ বাহুখন বকুলতলীৰ কালে
যাবন হয় । মানুহটোৱে ল'ৰা কেইটাবোৰে সৈতে বাহুত উঠে । তাৰ আগতে
সি গুণাৰ এটা মাৰি খিলিপান এখন খাই লয় । ল'ৰা কেইটাই তাৰ মুখৰ
কালে জয়ে জয়ে চাই থাকে ।

অসুখটোৱে কিজানি কৰেশৰ দোকানত মাংস-পৰঠা খাই আহিছে আৰু ল'ৰা কেইটা কিজানি অনাহাৰী বা আধাপেটীয়া। সিহঁতৰ মুখ দেখিলেই বুজিব পাৰি। কাছেমৰ মানুহটোক ঘোচা এটা মাৰি দাত সৰুৱাই দিবলৈ ঐবল ইচ্ছা হয়। কিন্তু দোকানত পান-চিগাৰেটৰ বিক্ৰীৰ ধুম পৰিলেই সি চব পাহৰি যায়।

এদিন চহৰত হুপৰৰ পাচতেই মানুহ কমি আহিল। কোনোবা ডাঙৰ মানুহ এটা মৰিল বাবে হুপৰতেই অফিচ-কচাৰী আৰু স্কুল-কলেজ ছুটী হ'ল। সেইদিনা মানুহটো বাহুঠেঙু পোৱাৰ আগতেই পাঁচটা ল'ৰাৰ তিনিটা ওলালহি। তাৰ মাজত বয়সত আটাইতকৈ ডাঙৰ ল'ৰাটোও আছিল। কাছেমে সিহঁতক হাত বাউল দি মাতিলে। খন্তেৰৰ ভিতৰতে ল'ৰা তিনিটা তাৰ বাকচ যেন পান দোকানখনৰ কাষত থিয় হ'লহি। সিহঁতক ভোক লাগিছে নেকি বুলি সুধিবৰ প্ৰয়োজন নাই—দেখিলেই ধৰিব পাৰি। সিহঁতে চাই আছে তাৰ দোকানৰ এচুকত থকা বিস্কুট, মৰ্টন আৰু ভঁজা বাদাম থকা বৈয়াম কেইটালৈ।

কাছেমে বৈয়ামৰ পৰা ভঁজা বাদাম উলিয়াই কাগজত টোপোলা একোটা বান্ধি সিহঁতৰ হাতত দি সুধিলে, “আজি কিমান পালি ?” চৈধ্য বছৰীয়া ল'ৰাটোৱে ক'লে, “নিচেই কম।”

“তইতে খা। মোক পইচা দিব নেশাগে।”—কাছেমৰ এনে কথা শুনি সিহঁতে গোপ্ৰাসে বাদামখিনি খালে।

কাছেমে সুধিলে, “তইতে ভিক্ষাত পোৱা পইচাবে কিবাকিবি নেখাব কিয় ?”

চৈধ্য বছৰীয়া ল'ৰাটোৱে চলচলীয়া চকুৰে কাছেমলৈ চাই ক'লে, “কম পইচা পালে আক্বাই মাৰে।”

আক্বা ? সেই বান্ধুসটো। ইহঁতৰ আক্বা ? আপোন সন্তান ? কি আচৰিত।

“নাম কি ?

“মোৰ ?—কবিন্ন।”

“নহয়। সেই বাপেৰটোৰ ?”

“কৰিদ।”

“ঠিক আছে, দেখা যাব।”

“কি কৰিব ?”

“তাক পুলিচত দিয়াম।”

“নিদিব। সি জেলত থাকিলে আমি কি কৰিম ?”

“অকলে আহিবি।”

“নোৱাৰোঁ। চৰৰ পৰা বাছত উঠিবলৈ অহা টান। এছোৱা নায়ত আহিব লাগে। বাছতো বহুত দাম।”

“তেনেহলে মৰ, বিহ খাই মৰ, নৈত ডুবি মৰ।”

মানুহটো ওলালহি। তাৰ লগত আন দুটা ল'ৰা। সি আহি থাকিল কৰিমৰ ফালে। কৰিমহঁতে সিহঁতৰ জেপৰ পৰা যিমান পইচা আছে তাক দিলে। সি পইচাখিনি বুকুৰ জেপত ভৰালে। অলপ পাচতে সি কাছেমৰ দোকানৰ পৰা দহটা জাহাজী কল কিনি সিহঁতৰ হাতত দুটাকৈ কল গুজি দি কৰেণৰ দোকানৰ ফালে খোজ দিলে। কাছেমৰ সেই অদ্ভুত সন্দেহটো হ'ল। কাৰণ, কৰিদৰ, ইহঁতৰ আকাজানৰ, শৰীৰটোহে মানুহৰ। সি নৰকপী পিশাচ।

কাছেমে তাৰ পান দোকানৰ জাপটো নৰালে। দুটা তলা মাৰি দোকানখন বন্ধ কৰিল। বাস্তাৰ কাষত শাকপাচলি বিক্ৰী কৰি থকা মকবুল আৰু ভোলাক লগত ল'লে। সিহঁতৰ শাকপাচলিখিনি চাই থকাৰ ভাব ল'লে ওচৰৰ সুৰেশে।

সিহঁত কৰেণৰ 'পূৰ্বী ৰেষ্টোৰাঁ'ত সোমাল। কাছেমে যি অৰ্জুমান কৰিছিল তাকে এতিয়া সি দেখা পালে। যিদিনে মা সৰ টুকুৰা চোবাই চোবাই ছহাতেৰে পৰঠা এখন চিৰাচিৰ কৰি এচিটা মুখত ভৰাই মুখখন ফুলাই দিছে। বাঘে যেন তেজহে পিছে। আপোন সন্তানৰ তেজ।

ইহঁত তিনিওটা সি বহাৰ চাৰিওফালে ঘিয় হৈ তাক আগুৰি ধৰিলে।

“নাম কি ?”—সিহতৰ হাতৰ মুঠি দৃঢ়।

“জনাৰ কি গৰজ ?”—মুখত মাংস এটুকুৰা লৰফৰ কৰি নি গৰজাৰে ক’লে।

“সেইকেইটা তোৰ ল’ৰা ?”—সিহতে তাৰ প্ৰতিক্ৰিয়া লক্ষ্য কৰি আছে।

“ইস, এনে কেইটা চেলাচৰ বাবু খোৱা আছে।”—এনেকৈ কেপেৰী পাতি লোৱাৰ আগতে নি পানী এলিলাছ খাই ল’লে।

কাছেমে বিজক নিজে ছোৱাৰ দৰে ব’লে “ওঁ, তেনেলে ডিমিচ চালু আছে।”

লগে লগে ফৰিদৰ বকত োৰ পৰিল। সিহতৰ এটাই তাৰ চুলিত ধৰি পেৰাণ দাঙিলে। মুখত ছুটা প্ৰচ ৰোচা। সি গুড়িৰ পোটনিৰ পৰা এখন ছৰি উলিয়ালে। কিন্তু কাণত নাছিল। তাৰ হাতত মাৰ পৰিল। ছুৰী সৰি পৰিল। ‘পুৰবী ৰেস্তোৰী’ত বহি থকা মানুহখিনি বাহিৰলৈ যাবলৈ উথপ থপ ল’গতেই কাছেমে টে ল’পেৰা উঠি ক’লে, “ৰাইজ নেবাবচোন। চাই ল’ব, এই পিন্ধাটোখ। ই নিজৰ ল’ৰা-ছোৱালীক ভিমা কৰিবলৈ দি, সিহতৰ ভিক্ষা বৰা পইচাৰে, সিহতক আধা পেটীয়াকৈ ৰাখি, মাংস ৰাঠা খায়। ই মানুহনে জুও।” এই পুলি কোণাৰ লগে লগে ভোলাহ যদিৰ চুৰা পটনি ঘালি দুগাল দুটা চৰ সোথালে। মকবুলে পিছ যাবৰ পৰা তাৰ হাত দুখনত গৰা মাৰি ধৰিলে।

‘পুৰবী ৰেস্তোৰী’ৰ মালিক বৰেণৰ দিহু ইহতলৈ খা। আনবোৰ মানুহে ঘটনাটো বেচ উপভোগ কৰিলে। দোকানৰ ভিতৰত গুণ্ডাৰ মাজত মাৰপিট হোৱা বুলি শুনিলে গ্ৰাহক কমিব বুলি আশঙ্কা কৰি বৰেণ খিতাতে দোকানৰ পৰা নাইকিয়া হৈ থানা পালেগৈ। ইয়াৰ এটাই মাত্ৰ কাৰণ। পুলিচ আনি ইয়াকে প্ৰমাণ কৰিব যে সি তাৰ গ্ৰাহকক লুৰক্ষা কেনেকৈ দিব লাগে জানে।

টাউন দাৰোগা ৰুদ্ৰ বৈশ্য আৰু চাৰিটা পুলিচ জীপৰ পৰা নামিল। ৰুদ্ৰ বৈশ্যৰ বগ্ন মূৰ্ত্তি। তেওঁ গৰ্জি উঠিল, “তইত শাস্তি দিবলৈ

কোন ১”

গোট খাই থকা মানুহৰ মাজৰ পৰা এজনে ক’লে, “তেন্তে আপোনাৰ শান্তি পাবলৈ সি বৈ থাকিব ? পুলিচ চোৰ-ডকাইতৰ লগ বুলি কোনে নেজানে ? য’ত পুলিচ নাই ত ত চোৰ ডকাইতো নাই ?”

বজ্জি পোন্দোৱাকৈ মানুহবোৰলৈ চালে। তেওঁ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিয়া মানুহটোলৈ চাই দমি গ’ল। তেখেত ছাত্ৰনেতা অনিমেষ ভূঞা যাৰ নিৰ্দেশত চহৰত বহুত উ-ট-পালট-কাণ্ড ঘটিব পাৰে। ভূঞা জেলত থাকিলেও চৰকাৰে তেওঁক বাঙলুখত ৰাখে আৰু জেলৰ পৰা ওলালেই তেওঁ ফুলৰ মালা পিন্ধিবলৈ পাৰ।

কজ্জ বৈশ্য নিমিষতে লেতুসেতু হৈ পৰিল। তেওঁ মোলায়েম ভঙ্গী এটা লৈ অনিমেষ ভূঞাৰ ফালে চাই ক’লে, “আমাৰ অসুবিধা হয় কাৰণেহে কৈছো। মানুহে মাৰপিট কৰিব, পাচত আমি হাজোতত থ’ম আৰু ক’টত হাঙিৰ কৰোঁতে মেজিহেটে ক’ব—আমিহে অত্যাচাৰ কৰিছো বুলি।”

অনিমেষ ভূঞাই একো নেমাতিলে। ইয়াৰ অৰ্থ এয়ে হ’ল যে টাউন দাৰোগাই কি কৰে তাকে সকলোৰে মনে মনে চাই থকা উচিত।

কাছেমহতে যৰিদ্দক এৰি দিলে। সি বজ্জ বৈশ্যক নমস্কাৰ জনালে। জেৰা আৰম্ভ হ’ল।

“নাম।

“যৰিদ্দ খণ্ডেবাৰ।

“হৰ।

“পমাবাৰী চৰ।”

“অ’ বুজিলোঁ, চব বুজিলোঁ।”

এইবুলি কৈয়ে বজ্জ বৈশ্যই অনিমেষ ভূঞাৰ মনোযোগ আকৰ্ষণ কৰিবলৈকে, গোটখোৱা মানুহখিনিৰ ফালে চাই ক’লে, “এয়ে আমাৰ দেশ। ইহঁত অহাৰ পৰাই দেশত অপৰাধ বাঢ়িল। মামলা মকদ্দমা বাঢ়িল, মানুহ বাঢ়িল। বুইছে ভূঞা ডাঙৰীয়া অবল আন্দোলন কৰিলেই নহ’ব,

সীমাটো আগতে ভেটিব লাগিব। সীমাৰ নামত এতিয়াও বাহৰ খুটি এটাও নাই।”

“মানে ই বা লাভজনক।”

“বোৱা টান। হয়তো একোবাবী কবিলে কথাটো জনা যাব। অৱশ্যে এইটো মোৰ কাম নহয়।”

ৰাছেম, ভোলা আৰু মকবুলক স্মৃতি কল্প বৈশ্যই গোটেইমিনি কথা জানি ললে। শোভা সি ক’লে, “ইয়া এ কা কৰিব নোৱাৰিম ডাঙৰীয়াসকল। ইয়াৰ বিৰুদ্ধে স্পেচিফিক চাৰ্জ নাই। দেশখনেই ভিক্ষা ৰা আৰু ইয়াৰ লৰাকেইটাও ভিক্ষাৰী। মাগি খোৱাটো দোম বুলি আইনে কয়। আমাৰ চৰকাৰে দেখো। মাগি খোৱাটো এটা দস্তৰ হৈ পৰিছে। আইন বন্ধ আৱৰ্তিত বস্তু, ডাঙৰীয়াসকল। আইনমতে এতিয়া এওঁক ঘাইল কৰা মানুহ কেবোহে জননীয়া। কিন্তু সমাজৰ ফালৰ পৰা, অগামমতাৰ ফালৰ পৰা তওঁক ডাঙৰীয়া নহয়।

এজন মানুহে চিঞৰিলে, ‘বেচ কথা। আগুনি উকীল হোৱা-হেতেনেই ভাল আহিল।’

বদ বৈশ্যই একে উচ্চ স্বৰেই ক’লে, “মমা ক’ৰিব ডাঙৰীয়াসকল, মোৰ নিউৰ কথা বোলা কাৰণে। মই সচাকৈয়ে উকীল হোৱাৰ ডিগ্ৰী লাভ কৰিছিলোঁ। কিন্তু উকীল নহ’লোঁ।”

গোটখোৱা মানুহবোৰ দিহাদিহি গল। বদ বৈশ্যই কৰণকহে ধমক দিলে। ল’ৰাক ভিতৰী কৰা, ভিতৰী ব’ৰাৰ আৰ্জনৰ পইচা ব বাপেকে পেটপূৰ কৰা দেহ বিক্ৰী কৰি জীয়েকে এটা পৰিয়ালক পোহপাল দিয়া, চাকৰি নেপাহ কোনোবাই আশ্ৰয়তা কৰা, বছেৰেকত আশাভ’ক বেছি ল’ৰাই পৰীক্ষাত যেল’ নৰা, বস্তুৰ দাম দিনক দিনে চৰি যোৱা, এইবোৰ সামাজিক সমস্যা। এইবোৰ বদ বৈশ্যৰ সমস্যা নহয়। নিশ্চিত মানুহ হিচাপে টাউন দাৰোগা বদ বৈশ্যই জানে যে মানুহ আৰু পশুৰ মাজৰ সীমাৰেখা ভাল নিচেই অস্পষ্ট। এবিধ পছ আছে যিবোৰে স্নেহ চাইৰ ঘাঁহখিনিষে নাতিব বুলি গ’ম পালে নিজৰ পোৱালীবাৰকে মাৰি

পেশায়। সকলো পৰিহিতিৰ মূলতে হ'ল ভীয়াই থকাৰ বাথন। তাৰে
অতি কৰণ আৰু নিষ্ঠুৰ দৃষ্টান্ত হ'ল, এই ঘটনাটো। যদিও খণ্ডকাৰ আৰু
তাৰ ল'ৰাকেইট।

বৈশ্যই যদিও ধৰ্ম্মকি দিবই, সাৱধান কৰি দিবই। তেওঁ তাক
সতৰ্ক কৰি দিলে। ক'লে, “আজিৰ পৰা যদি তোক ইয়াত দেখোঁ, হাড়
ভাঙি গুদা কৰি দিয়া, অনিচ্ছনে চৈস্তান,” কাছেমহঁতলৈ চাই তেওঁ আকৌ
ক'লে, ইয়াক দেখিলেই মোক খবৰ দিবা। ইয়াৰে মই ডবা কোৱাম।’

কাছেমহঁত সভক্তিৰে বঙ্গ বৈশ্যক নমস্কাৰ দি আঁতৰ হব খোজোঁ-
তেই তেওঁ ক'লে, “গোৱা। ইয়াক হস্তিপতেনলৈ লৈ যোৱা। ফাত্ত শ্ৰেণ
কথা ক'বা। লক্ষ্য কেইটাকো নিবা। মিহত বাৰান্দাতে শুব। আজি আৰু
মিহত পৰামাৰীলৈ যাৰ নোৱাৰে। সময় নাই।

কদ্ৰ বৈশ্যক কাছেমহঁতে ডি.এছ.পি. গোপাল কুবনৰ দৰে আন্তৰিক
স্বভাৱে মানুহ বুলি ভাবিছিল। কিন্তু আজিহে খুব কৰ্কশ যেন লগা গুৰুত
মানুহটোৰ আচল পৰিচয় পাই মিহতৰ তেওঁক সেৱা এটা কৰিবৰ মন
গৈছিল।

কদ্ৰ বৈশ্যৰ চেহেৰাটোও যদিও খণ্ডকাৰৰ দৰে ভীতিপ্ৰদ।
এনেকুৱা মানুহকে গাঁৱৰ ফালে দুৰ্জয় চেহেৰাৰ মানুহ বুলি কয়। চৰকাৰেও
তেওঁ বেচ বাছি বাছি কিছুমান মানুহক দাৰোগা পাতিব জ্ঞানে।

মিহঁত হাস্পাতালৰ যালে আহি থাকিল। দুৰ্জয় চেহেৰাৰ যদিও
খণ্ডকাৰ এতিয়া যেন এটা ভিত্তা মেকুৰীহে। মিহত এমেকৈ গৈ আছে যে
‘পূববী বেস্টোৰী’ৰ ঘনোটা মিহঁতৰ বাবেই ঘটিছিল মূলি কোনো পথো
ধৰি নোৱাৰি।

কাছেমে যদিও খণ্ডকাৰলৈ চালে। তাৰ চকু এটা মূলিছে। আগ
দাত কেইটাৰ গুৰিয়েদি তেওঁ ওলাইছে। সি মূৰতো আঘাত পাইছে।
তেওঁ ওলাই আছে। বাস্তাৰ মানুহবোৰে মিহঁতক চাইছে। কিন্তু আটাই
কেইটা মানুহ বৰ গহীন হৈ গৈ থকাৰ বাবে কোনেও কিবা সুধিবলৈ সাহস
কৰা নাই।

ফৰিদ্দে বিষত কেঁকাই থাকিব লাগিছিল। সি পিছে কেঁতৰুভেই কৰা নাই। তাৰ নিশ্চয় আগতে মাৰাম্মাৰি কৰাৰ আৰু মাৰ খোৱাৰ অভ্যাস আছে।

সিহঁতৰ পিছে পিছে ল'ৰা পাঁচটা। চাৰিটা ডাঙৰ কুকুৰাৰ লগত যেন পাঁচটা এমাদিমা পোৱালী।

হাম্পতালত ফৰিদৰ আঘাটবোৰ চাফা কৰি দৰব দি বান্ধিকুন্ধি দিয়াৰ পাছত ডাক্তৰজনে সিহঁতক ক'লে, “সোনকালে ভাল হ'ল। জববুদন্ত মানুহ। দাৰোগা চাহাবক ক'বা, আজি চিট এটাও খালি নাই। পাঁচটাকৈ ইমার্জেজি কেচ।”

অনবৰত নিবুকা হৈ থকা ফৰিদ খণ্ডকাৰ নামৰ এই দৈত্যাকায় মানুহটোলৈ কাছেমৰ মায়া হ'ল। সি গম্ভি কৰি চালে যে ইহঁতক বাতিটোলৈ ৰাখিলে তাৰ তিনিদিনৰ ৰোজকাৰ এদিনতে খতম হ'ব, অৱশ্যে শোৱাৰ কাৰণে ঠাই ওলাব। কিন্তু শুবলৈ দিলেনো কোন সতে সিহঁতক খাবলৈ নিদিব ?

সন্ধিয়া হ'লহি। সি ক'লে, “কোনো ভয় নাই মিঞা, আজি গৰীবৰ ঘৰতে মেহমান হ'বা। ‘পোলা পান্না’ কেঁটাও।”

ফৰিদ্দে অসুস্থত কিবা এটা নতুন শিহৰণ অনুভৱ কৰিলে। তাক বাঘৰ দৰে আক্ৰমণ কৰা এই মানুহটোৱে তাৰ দৰে সামান্য আৰু জঘন্য মানুহ এটাক মিঞা বুলি মাতিছে। মিঞা সন্মানৰ সম্বোধন। লগতে মেহমান হ'বলৈকো অনুৰোধ কৰিছে। এইখন আন্ধাৰ আৰু বেইমানৰ পখিৰীত তেনেহলে মাজে মাজে দয়ামায়া আৰু মৰম-চেনেহৰ ছুয়াময়া পোহৰো আছে। তাৰ চকু চলচলীয়া পৰিল। হাম্পতালৰ বাৰান্দাত চলাফুৰা কৰি থকা মানুহবোৰৰ আগতে কাছেমৰ হাত দুখন তাৰ বুকুৰ মাজত স্তম্ভাই লৈ সি উচুপনিৰ মাজেদি ক'লে, “তুমি, তুমি খোদাতান্না, মই খোদাব গজপ। মাফ কৰা ভাই, মাফ কৰা।”

বকুলতলীত বাছ ব'লহি। ফৰিদ নাও এখনৰ কাৰণে বহুত পৰ

ব'লগীয়া হ'ল। ফাঁককে এখন সক নাওত শাকপাচলি আনি বকুলবাৰীত থ'লেছি। সি এতিয়া নাবেৰে পমাবাৰী চৰত উঠিবগৈ। কিন্তু এইখন নাবত 'পোলা-পাল্লা' পাঁচটাৰে সৈতে ঘৰলৈ যাব যোবাৰি। কলবাৰীৰ পৰা পমাবাৰীলৈকে এই ছোবা ব্ৰহ্মপুত্ৰ খালি কালতো উদ্গু। সোঁত প্ৰখৰ। ছুডালমান নাৱৰ চৰিৰ সমান দ। সেয়েহে পশ্চিমৰ ফালৰ পৰা অহা, লোহাই নাবৰীয়াৰ ছৈ দিয়া ডাঙৰ নাওখনতহে পমাবাৰীলৈ যাব-লগীয়া হ'ল। লোহাইৰ আজিকালি বহুত পইচা। ন-পাম চৰৰ মাতব্বৰ আনিছুবৰ লগত মিতিৰালি হোৱাৰ দিন ধৰি তাৰ কপাল ফুলিছে। পিছে আনিছুবৰহে ধনে নাতে। চৰৰ গোটেইখিনি মাটি তাৰ কবলত। বাকী-বোৰ মাথোন তাৰ 'কামলা'। তথাপি সি কানি-ভাঙৰ চোবা, কাৰবাৰ কৰে, তাৰ বাবে গুণাগুণ পোহে। এইবোৰ খবৰ ফৰিদে পায়। এতিয়া লোহায়ে নাবেৰে মাহ সৰিয়হৰ বেপাৰো কৰে আৰু আনিছুবৰ কানি-ভাঙো কঢ়িয়ায়।

পশ্চিমৰ পৰা আহি থকা নাওখন লোহাইৰে বুলি ফৰিদে চিনি পালে। কাৰণ লোহাইৰ নাওখনৰহে কাচৰ পিঠি যেন ছৈখন কাউৰীৰ পাখি যেন ব'লা।

সি বকুলবাৰী ঘাটত ফৰিদক দেখিহে নাওখন ৰখালে। সি চিহ্নাই পমাবাৰীলৈ যোৱাৰ কথা আছিল।

“যাবি নেকি ?”

“যাম।”

“এই জঞ্জালবোৰৰে সৈতে ? ঘৰত কেইটা আছে।”

“তিনিজনী ছোবালী।”

“উঠ।”

সিহঁত নাৱত উঠিল। লোহাই মানুহটো ৰসিক। সি নাওখন সোঁতত এৰি দি লগৰ ডেকা ছুটালৈ চাই মুখ টিপি হাঁহি ক'লে, “এই বয়সতে তোৰ আঁঠুটা হ'লেই। আৰু হ'বনে ?” ফৰিদৰ কথা ক'বলৈ অকণো মন নাই। সি একো উত্তৰ নিদিলে। লোহাইৰ কিজানি খং উঠিল।

সি গঙাচিলনী, মাছল কা আক ঢোঁৰাকাউৰীৰ আৰাও ডল পেলাই ক'লে,
 “হেৰ, শুনিছনে নাই, বোলোঁ আৰু ল'ছালি হ'বনে ? তোৰ মানুহজনী
 ডাঠে আছেনে ?”

তথাপি সি নিমাত। লোহায়ে খঙতে ভোৰভোৰালে, “ডুৰাই দিম
 বাপেকে। একেবাৰে ল'ছালিৰে সৈতে তলত জলকুঁৱৰীৰ ঘৰ পাবিগৈ
 একা।’

ফৰিদ লাহেকৈ ক'লে, “মই কি জানো ?”

লোহায়ে আকৌ বেয়া এটা ইঙ্গিত মুখত ফুটাই চৰিডাল মাবত
 থৈ ডেকা এটাক বঠা মাৰিবলৈ দি ক'লে, “এস ই এতিয়া একোডাল
 নজনাই হ'ল। হেৰ আমাৰ মতে হ'লে একেজনীৰে একুৰী পোৱালী হ'লে
 তাই পৰাচিত হ'ব লাগে।”

নাও পমাবাবীত ৰলগৈ। নাৱত ছুটা বৃজন বামী মাছ। তেল
 ফাঁটো ফাটো কৰা মাছ। কিছুমান খুতৰীয়া শাক আৰু এটা শিল
 কোমোৰা। বটলত গুডি মছলা আৰু এসোপা শুকান জলকীয়া। টিটোত
 ভালেখিনি উথুণা চাউল। আন দিনা হোৱাতেহে এইবোৰ খোৱাৰ জোঁগাৰ
 দেখি ফৰিদৰ জিভাৰ পানী পৰিলহেতে। কিন্তু তাক আজি কিহবাহ
 পাইছে। তাৰ ভোৰ-শিয়াহ নাইকায়া হেছে।

ঘৰতো তাৰ মনটো মুকলি নহ'ল। ছুটা মৰাপাটৰ ঠাৰিৰ দ'মৰ
 মাজত এটা থিয়চলীয়া ঘৰ। ঘৰটোক পঁজা বুলিও ক'ব নোৱাৰি।
 টোকোৰা চৰাইৰ ঘেন এটা বাহঁহে। ইয়াতেহে ইমান কেইটা প্ৰাণী থাকে।
 বননি হৈ পৰা চোতালখনত নাও এখন ৰি আছে। নাওখা সৰু নহয়।
 কিন্তু সিমান ডাঙৰো নহয়। তাৰ অগছা ভাল থকাৰ সময়ত সি এইখন
 নাৱৰ গৰাকী হৈছিল। আজাৰ কাঠৰ নাও কাৰণে ই এতিয়াও মজবুত
 হৈ আছে। এইখন নাও লৈয়ে সি বাৰিষা দলঘাঁহ কাটিছিল। কিন্তু
 এতিয়া সেই অনা ডেলে। মোলাতেকে তাক আজি নিঠুৱা কৰিলে।
 অকল তাকেই নহয়, তাৰ ঘৰে কেবা গৰাকী। সি পমাবাবীৰ ডাঙৰ

মাতৃকৰ। ন-পামৰ আমিছৰ চোৰা কাৰকাৰী হ'ব পাৰে। তথাপি সি মোলাতেকতকৈ বহুত ভাল। মোলাতেক আচলতে মৰাৰ চাল টানি খোৱা মানুহ।

নাওখনে তাক এটা কথা মনলৈ অনালে। কিন্তু তাৰ মনত কি আছে ঘৈণীয়েকে ধৰিব নোৱাৰিলে। তাইক সি আনদিনাতকৈ ভাল ব্যৱহাৰ কৰিলে। ল বাছোৱালী বেইটাকো মৰমেৰে মাতিলে।

“মেহেক, এটা কথা। তোৰ ভাল শাডী এখন আছেনে? কাইলৈ তহঁতৰ ঘৰলৈ যাব লাগিব। আমাৰ চৰকে গাতিছে।”

“কোনে মাতিছে, কিয় মাতিছে? ঘৰখনৰ কঁকাল পৰাৰে পৰা আকাৰ খৰৰ মানুহেতো আমাৰ খবৰ নলয়।”

‘সেইবোৰ আথেজ বাদ দে। ধৰি থাকিব নেপায়। তোৰ ডাঙৰ ককায়েৰ কিন্তু মানুহটো বেয়া নহয়। সিখৈ মাতিছে। তাৰ ল'ৰা এটাৰ চুন্নত। বা-লৈবে। পাৰিলে আমি আজি যোৱাটো ভাল হ'ব।’

‘সঁচা, কিহঁত যাবা? ইমানখিনি পানীৰ বাচ।’

তাই ঠিকেই স্মৃষিছে। তাইৰ বাপেকৰ ঘৰো বৰনৈৰ মাজতে। হোলোবাৰীত। তাইৰ মাক কোনোমতেহে জীয়াই আছে বুলি কাৰোবাৰ কাৰোবাৰ মুখে শুনিছিল। সেয়েহে এই সুযোগতে মাকক চাবলৈ তাইৰ বৰ ইচ্ছা। হোলোবাৰীলৈ পৰিয়ালটো কেনেকৈ যাব তাকে ফৰিদৰ মুখত শুনিবলৈ তাই উদগ্ৰীৱ হৈ ব'ল।

‘মিজৰ নাবত যাম আকৌ।’

“নৈত নাওখন পেলাবলৈ কোনকৈ?”

“হ'ব হ'ব। তাৰ ব্যৱস্থা কৰিম। ইহঁতসোপা আছে নহয়।”

“কোন?”

“লেপ-তুলি বনাবলৈ অহা বিহাৰীসোপা।”

মেহেকৰে এতিয়াহে কথাটো বিশ্বাস কৰিলে। ফৰিদৰ ভেনেছলে মতি-গতি ভাল হৈছে। ঘৰতে অনবৰত বন্দী হৈ থকা ছখুনী মেহেকৰ মনটো অকণমান পোহৰ হ'ল। তাইৰ শাডী এখন তৰশ্যো আছে। দুমাহ

মানব আগতে শাডীখন জপাৰ পৰা উলিয়াই চাইছিল। সামান্য দুঠাইতহে সঁই (বৰমোহা) পৰিছে। অৱশ্যে বটোত আগৰ তেজ নাই। তাই জিয়াউল মিশ্ৰৰ গোবোৱা মৰাপাট বখলিয়াই আৰু গোবৰৰ পিঠা বেচি অলপ পইচা পাইছিল। তাৰে ল'ৰাছোৱালী কেইটাৰ ঈদৰ পোছাক হৈছিল। কেইটাকমান মৌলবীজনেও দিছিল। এতিয়া সিহঁতে ঈদৰ পোছাক পিন্ধিয়েই হোলো, বাৰীলৈ যাব লাগিব। তাইৰ পিছে মনটো খোঁকি-বাথো হৈছে যদিও সৰুচৰ ভাব এটোমো মনটো দহিছে। এতিয়া দুখত থাকি ভালকৈ দুবেলা-দুমুঠি খাবলৈ নেপাই তাইৰ যিটোহে পট হৈছে। আগতে ফৰিদৰ অৱস্থা ভাল থকাৰ সময়ত তাইৰ চেহেৰাটো পৰী যেন আছিল। বহুতে এনে বুলি কোৱাকুই কৰা তাই শুনিছিল। তাইৰ গৰ্ব হৈছিল। এতিয়া জপাত থকা গোলাপী ৰঙৰ শাডীখনে তাইৰ সোণৰৰণীয়া দেহাটো তুলি ধৰিছিল। আৰু ৰূপেই ফৰিদৰ আৰু তাইৰ কাল হৈছিল। সেইবাবেই তিৰোতাখুৱা মোলাতেফৰ লগত তাৰ ঘোৰতৰ বিবাদ। একেবাৰে যাঠি-জোং, লোবাৰ অৱস্থা। এয়া বেচি দিনৰ কথা নহয়। মাথোন তিনি বছৰৰ আগৰ কথা। তেন্তে তিনি বছৰৰ আগলৈকে তাই আন মতাৰ চকুত পখিলী যেন হৈ আছিল। অথচ তিনি বছৰৰ পাচত তাই এতিয়া আগৰ ছাটোৰ নিচিনাও নহয়। এয়ে কালৰ 'বাদশা'।

দুপৰীয়াৰ ভাত সাজ বেয়া নাছিল। ভাত, বেঙেনা পোৰা কাঁই মাছৰ আঞ্জা আৰু ৰঙালাউৰ তৰকাৰী এখন।

ভাত কেইটা খায়েই ফৰিদ ঘৰত নৰ'ল। সি মোস্তাফাৰ পৰা চৰি এডাল আনিলেগৈ। তাৰ ঘৰত থকা চৰিডাল ঘূৰে ধৰিছে। লেপ তুলি বনোৱা বিহাৰী কেইটা মোস্তাফাৰ খেৰ ঘৰটোতে থাকে। নাওখন পানীত নমাবৰ বাবে সিহঁতকো খবৰ দিব।

তাৰ ভৰি দুখন চলিও চলিব খোজা নাই। মোস্তাফাৰ তালৈ যাবলৈ হ'লে মোলাতেফৰ টিনৰ বেৰ দিয়া ঘৰকেইটা পাৰ হ'ব লাগে। তাক দেখা পালেই ফৰিদৰ ৰেজাজ গৰম হৈ যায়, তাৰ বুকুত আফৰি এডাল বক্তৱাই দিবলৈ ইচ্ছা হয়।

মোলাতেযে চোতালত থকা খাটিয়া এখনত তাৰ বিৰাট শৰীৰটো পেলাই পুহৰ মিঠা ব'দ লৈছে। দুটা মানুহে তাৰ ভৰি দুটা পিটিকি আছে। চোতালত, পিৰালিত আৰু ধানখেৰৰ মেজীটোৰ আশে পাশে প্ৰায় ডেৰকুৰিমান ল'ৰা-ছোৱালী। সি নিজৰ ল'ৰাছোৱালীকে চিনি নেপায় বুলি দুই একে কোৱাকুই কৰে। তাৰ চৈধ্য জনী ধৈন্যকৈ। এনেকৈ থকা ল'ৰাছোৱালীবোৰ দেখি নতুন মানুহে তাৰ ঘৰটো পাঠশালা স্থল বুলিহে ভুল কৰে।

এইটোৱেই মোলাতেফ। তাক দেখিয়েই যবিদৰ তেজ গৰম হ'ল। ভৰি পিটিকি থকা মানুহ দুটা নথকাহেঁতেন যদিহে তাক খতম কৰি দিলেহেঁতেন।

সি নিজকে চম্ভালিলে। ওঠ কামুৰি কামুৰি মোলাতেফৰ ঘৰটো পাৰ হ'ল। তাৰ মগজটো তথাপি গৰম হৈ আছে। তাৰ পুৰনি কথাবোৰ মনত পৰিছে। তিনি-চাৰি বছৰৰ আগৰ কথা। সি তেতিয়া মোলাতেফে দিয়া চাৰি পুৰা মাটিত খেতি কৰিছিল আৰু তাৰ আনক দমন কৰা কামত সহায় কৰিছিল। মোলাতেফৰ স্বাৰ্থৰ বাবেই সি ভালেমান নিৰহ-নিপানী খেতিয়কক পিটিবলগীয়া হৈছিল। এটাক হত্যাও কৰিছিল। তাৰ দিন ভালেই গৈছিল। সুখৰ মুখ দেখি মেহেক অপেশ্বৰী যেন হৈ পৰিল। এষে সূত্ৰপাত। ঘৰৰ ইমানবোৰ তিৰোতাষো মোলাতেফৰ লোভটো কৰাব নোৱাৰিলে। সি মেহেকক পাৰলৈ বিচাৰিলে। লগ পালেই কোমল কোমল কথা কোৱা হ'ল। খাক-ইয়াৰিঙ আৰু বেছেমী শাড়ীৰ লোভ দেখুৱালে। কিন্তু মেহেক অচল অটল। সেই মণ্ডহৰ পাহাড়টোক কোনে পছন্দ কৰিব? সি কিন্তু আশা নেৰিলে। এদি যদি নথকাৰ সুযোগ লৈ মোলাতেফে তাইৰ ওপৰত জবৰদস্তি চলালে। তাইৰ চিঞৰ-বাখৰ শনি ওচৰৰ মানুহ গোট খোৱাত মোলাতেফ সুককা মাৰি আঁতৰ হ'ল। কথাটো ক্ৰনাজনি হৈ গ'ল যদিও মোলাতেফৰ জয়ত কোনেও কথাটো আলোচনা নকৰিলে। সন্ধিয়া ঘৰ সোনায়েই যদিহে সকলো গম পালে। সি মৰাপাটৰ গুৰি বটা কৈকোৰা দাখন হাতত লৈ ওলাই গ'ল। তাৰ

পাত ভীষণ জোৰ। মোলাতেকৰ লগত থকা মাটিয়াল কেইটাই তাইল ভয় কৰে, খমক দিলেই কাঁহি-ছিঙ্কি দিয়ৈ।

সি গৈ মোলাতেকক মৰাপাট ওজন কৰা চাই থকা অৱস্থাতে পালেগৈ। একো সোধপোচ নকৰাকৈ সি পাছাড যেন মাৰুটোক ছুন্দালে ছুটা পূৰ্ণহুতীয়া চৰ সোমাই বুকুত গোৰ মাৰি মাটিত চিত খুৱাই পেলাই দিলে আৰু বুকুৰ ওপৰত উঠি মুখত ঘুঁগিয়াবলৈ ধৰিলে। ওচৰৰ আটাইবোৰ মানুহে তাক ধৰি একওৰাতহে মোলাতেক বন্ধা পৰিল। বাটত তাক আঁপুৰি ধৰিবলৈ কাৰো সাহস নহ'ল।

সেইদিনাৰ পৰা সি এঘৰীয়া হ'ল। এয়া মোলাতেকৰ শনৰ জোৰৰ বল। তাৰ একমাত্ৰ লগ হ'ল মোস্তাফা আৰু ডিয়াউল।

মোস্তাফা আকৌ কালেকো কেৰপ নকৰা মানুহ। সি বিয়াও নকৰালে, তাৰ তিৰোতাৰ নিচাও নাই। নাওখনক সঙ্গল কৰি সামগ্ৰিক বিসৰ্জন দি দিন পাৰ বৰা মানুহ।

জ্যেতিয়াৰ পৰাই যদিওক বিদ্বেষ নোহ'ল। মোলাতেকে তাক মাটি চাৰি পুৰাত খেতি কৰিবলৈ নিদিলে। আকস্মিক দাৰিদ্যই তাক মানুহ কৰি নেৰালিলে। মোলাতেকক হতাৰা বৰিবলৈ সি ফান্দি থকা হ'ল।

দাৰিদ্যৰ মাজতো আজি ঘৰখনত দিচ্চি আনন্দৰ বেঙী। আজি সকলোটি হোলো বাৰীলৈ যাব। মেহেৰুবে কেবা বছৰৰ মূৰত ওপজা ঘৰখনত ভৰি দিব। ল'ৰাছোৱালী কেইটাই মোমায়েকহতক দেখিব।

পুৱাতে লেপ-তুলি বনোবা মানুহ কেইটাৰ সহায়ত কৰিছে নাওখন বৰানত পেলালেগৈ। তুলিত ফুটা ওলাইছে নেকি তাকে সি পৰীক্ষা কৰি চালে। বননিত পৰি থকা নাওখন ঠিকই আছে। উত্তম আজাৰ কাঠৰ নাও। সহজে ই নৰ্পচে। মুঠতে দহটা প্ৰাণী। নাওখনে টুলু-ভুটু নকৰাকৈ গোটেইবোৰকে ভাৰ ব'ব পাৰিব। ল'ৰাছোৱালী কেইটাৰনো ওজন কিমান হ'ব ?

কৰিদৰ আঁচনি মতেই কাম হৈছে। সি মনটো কোমল হ'বলৈ অকণো সুবিধা দিয়া নাই। সি তাৰ সকলত অলৰ-অলৰ। তাক এইটো

জীৱনৰ দকাৰ নাই আৰু ইহুতৰো বাচি থকাৰ কি প্ৰয়োজন? অভাৱে মানুহক পশু কৰে। কাছেমৰ পৰাই সি এই সত্যক বিচাৰি পালে। সি নিজে মৰাৰ কোনো অৰ্থ নাই। সি মৰিলে ঘৰৰ আটাষ্টকেইটাৰে অৱস্থা আৰু বেয়া হ'ব। মোলাভেফেৰে জয় হ'ব। সি এতিয়া অতিশয় কঠিন হ'ব পাৰিছে। সি ইহুতক বেহাছ দিৰ নিবিচাৰে। সি এইবোৰ বা। সহজে কৰিব পাৰে। আশে মোলাভেফেহে তাক পাতকী কৰি থৈ গৈছে। এতিয়া শেষ মুহূৰ্ত্তত মানুহ হ'বলৈ বিচাৰি সি এ টো নিষ্ঠুৰ কাম কৰিবই। সি মুক্তি পাব, ইহু তও মুক্তি পাব।

সি ঘনাই ঘনাই ব'ঠা মাৰি চ। নাও বৰনৈৰ মাজত। পাৰলৈ বক্তত দূৰ। নাওখন বৰকৈ একচেতীয়া হৈছে, জোকাৰ খাইছে। তাৰ পাছতেই মৃত্যুৰ আশৰ হাহাকাৰ আত্মনাদ। স্টোক সিটোবে সাবট মাৰি ধৰিলে। পাণীৰ ওপৰৰ বতাহে মৃত্যুৰ সূছৰি বজাই থাকিল।

পাণিনি কেবল চৈধ্য বছৰীয়া কৰিমকহে পাৰত অচেতন অৱস্থাত পোৱা গ'ল। সি বি এডালত ধৰি উঠি আহিছিল। আনবোৰক বৰনৈয়ে সামৰি ল'লে বুলি পনাবাৰীৰ মানুহে কোৱাকুই কৰিলে।

— + — + —

বৈষয়িক

তিনি বছৰতকৈ বেছিৰাল গুৱাহাটীৰ দৰে চহৰত কাম কৰাৰ পাচত দুৰ্গাৱলৈ আহি পোনতে ভাল নলগাৰে কণা। সৰু চহৰ। আয়তন অনুসৰি লোকসংখ্যা কম হ'ব লগিছিল। কিন্তু বহুত বেছি। অবশ্যে ৰাষ্ট্ৰীয় পথৰ কাষেদি চহৰখন বাঢ়ি আহিছে বাবে পোনতে বৰ ডাঙৰ চহৰ যেন লাগে। খোৱা বস্তুৰ দাম সস্তা। মাছ-পাচলি উভৈনদী। ভাল দৈদ্যো পোৱা যায়। বিজ্ঞাৰ ভাড়াও সস্তা। কিন্তু ই গুৱাহাটীৰ দৰে গতি-শীল নহয়। সেইকাৰণে মই চিকিৎসাৰ হিচাপে যথেষ্ট ব্যস্ত হৈ থকা স্বত্বেও পোনতে বৰ বিবৰ্ত্ত হৈ পৰিছিলোঁ।

নিত্ত মোৰ অনুমান ভুল হ'ল। নগাঁওৰো এটা নিজস্ব জীৱন আছে। মানুহৰোৰ সঁচাকৈয়ে বৰ সবস আৰু জীৱন্ত। মানুহৰ সামস্যাবোৰো যুগৰ সন্ধিক্ষণৰে বতৰা দিয়া বিষৰ। সেইকাৰণেই হয় তাত এনি আৰু কথাশি-ল্লীৰ ঠাই।

পোনে ভাৰাঘৰ পোৱা নাছিলোঁ। চৰকাৰী বানভংগো নাই। ডেৰমাহৰো আৱৰ্ত্তভৱনত আছিলোঁ। তাতে বহুতকৈ লগ পাবলৈ অহা ঠিকাদাৰ বিশ্বজিত বৰাক ল। নোপোৱাহেঁতেন, মোৰ পূৰন কলিতাৰ দৰে যোগ্য মানুহ এজন অপৰিচিত হৈ থাকিলহেঁতেন, তেওঁৰ দৰে এজন বন্ধুকো নেপালোহেঁতেন আৰু সুবিধাজনক ঠাইত এটা ভাৰাঘৰ নেপালোহেঁতেন।

আমাৰ চিকিৎসকসকলক যেনেকৈ বহুতে সন্দেহৰ চকুৰে চায় আৰু চিকিৎসাৰ নামত বেপাৰ কৰিছো বুলি ভাবে, সেইদৰে মোৰ দৰে বহুত চিকিৎসকেও বহুত ইঞ্জিনীয়াৰ আৰু ঠিকাদাৰক একে দৃষ্টিৰেই চায়। গুৱাহাটীৰ বিদ্যালয় এখনত বিশ্বজিত বৰা মোৰ সহপাঠী আছিল। কিন্তু এতিয়া তাক মই আগৰ দৰে ভাল নেপাওঁ। পূৰন কলিতাও ঠিকাদাৰ। কিন্তু তেওঁক বেয়া পোৱাৰ কোনো কাৰণ দেখা নাই। বৰঞ্চ সম্প্ৰতি তেওঁ মোৰ এজন বিশিষ্ট বন্ধু হৈ পৰিছে। অথচ মানুহজনৰ লগত মোৰ একোতে মিল নাই। বয়স, শিক্ষা, বৃত্তি আৰু আৰ্থিক অবস্থা, তেওঁৰ এই সকলো-বোৰেই মোতকৈ বেলেগ।

পূৰন কলিতা খেতিয়ক, বাবগায়ী, ঠিকাদাৰ আৰু সমাজসেৱক। তেওঁ স্বামী আৰু পিতৃ। দোষে হুণে তেওঁ এটা সম্পূৰ্ণ মানুহ। ভাৰাঘৰ বিচাৰিয়েই তেওঁক লগ ধৰিছিলো, তেওঁৰেই চিনেমা হলটোত। তেওঁ আথে বেথে আমাক বহিবলৈ দিলে।

ভাৰাঘৰৰ কথা উলিয়াবলৈয়ে নিদিলে। আমাক চিনেমা হলটোৰে এটা কোঠাত বহিবলৈ দি ক'লে, “পোনতে আলহীক আদৰ্শপাচান, তাৰ পাচত আন কথা। বিশ্ব, তয়ে কচোন ডাক্তৰ বাবুৱে চাহ ভাল পায়নে, বৰি ভাল পায়?”

তেওঁ আমাৰ ইচ্ছা-অনিচ্ছাক মূল্যই নিদিলে। “হেৰ কোন আছ’ বুলি মাত দিয়াত মাটি ফুটি ওলোৱাৰ দৰে নিমিষতে এটা লৰা ওলালহি। তাক তেও ক'লে, “মিহিদানাও নানিবি জ্বেলপিও নানিবি। মই ভাল পোৱা কেইটাকে আন। কফি ইয়াতে বনা।”

মই ক'লো, “এস, কিয়নো ইমান ব্যৱস্থা কৰিছে? আমি খায়েই আহিছো।” তেওঁ ক'লে, “সকলো আলহীয়েই তেনেকৈ কয়। আপোনাক বৰ চিন্তা কৰি থকা যেন লাগিছে। লেশমানো চিন্তা নকৰিব। আমাৰ চহৰলৈ আহিছে যেতিয়া এয়া আমাৰ দায়িত্ব।”

এনেতে বিশ্বজিতে মাত লগালে, “তোৰ একো স্ত্রী নাই ভাৰাঘৰ নাপালেও পূৰনে তোৰ কাৰণে এটা ঘৰেই সোনকালে সাজি দিব পাৰে।”

মানুহটোক যথেষ্ট বুদ্ধিমান যেন লাগিল। সেইকাৰণে হয়তো তেওঁৰ কোঁতুহলো বেছি। মোৰ বিষয়ে খুঁতিনাতি সকলো কথা স্মৃতিলৈ। এনেকৈ সোধাৰ বাবে আৰু মই যথোচিত উত্তৰ দি তেওঁক সন্তুষ্ট কৰাৰ বাবেও মই, মোৰ অতি সাধাৰণ এটা গতানুগতিক জীৱনত আপোন অস্তিত্বক নতুনকৈ বিচাৰি পালোঁ। পূৰ্বন কলিতা সাধাৰণতে দেখা ধনী মানুহবোৰৰ দৰে উদ্ধত নহয়। বেছ নম্ব। নম্বতাই তেওঁক এক সূক্ষীয়া ব্যক্তিত্ব দিছে। তেওঁ এনেকৈ কথা কয় যেন মই তেওঁতকৈ বহুত গুণী মানুহ।

এখালকৈ মিঠাই আহিল। তাৰে খাই থকাৰ সময়ত ওচৰৰ কোঠাত ইভৰ ফোচ যোচনি গুনিবলৈ। অলপ পাচতে গৰন কফি।

যি বুজিলোঁ পূৰ্বন কলিতাৰ জীৱন ব্যয় বহুল। টেবুলত থকা চিগাৰেটৰ পেকেটটো বিদেশী। “বথমেন”। মটৰগাড়ীখন “কণ্টেছা”। মদ খালেও এনে মানুহে স্বচেষ্টা খাব তাৰে নেপালে হয়তো পিটাৰ স্কচৰ তললৈ নেনামিব।

কিন্তু পোছাকটো দেখি তেওঁৰ বিলাসী জীৱন এটা আছে বুলি অনুমান কৰিব নোৱাৰি। সাধাৰণ এখন বৃত্তি আৰু এটা কপাহী কাপোৰৰ পাঞ্জাবী। সোঁহাতৰ আঙুলিত নাথোন এটা সাধাৰণ আঙঠি। ধন আছে বুলিয়েই তেওঁ এগাল আঙঠি পিন্ধা নাই। কোনো তন্ত্ৰ-মন্ত্ৰ থকা বা জ্যোতিষীয়ে চাইচিতি দিয়া, পাথৰ থকা আঙঠিও পিন্ধা নাই। এয়ে মানুহটোৰ আত্মবিশ্বাসৰ আভাস দিছে।

গাৰ বঙটো পিছে ব’দে চেলেকা। চেহেৰাটো দেখিলে যথেষ্ট কাৰ্যিক পৰিশ্ৰম কৰা মানুহ যেন লাগে। বাহিৰত বৈ থকা কণ্টেছাখনৰ পৰা অনুমান কৰিব পাৰি যে পূৰ্বন কলিতাই বিলাসো কৰিব জানে।

মানুহটো আকৰ্ষণীয়। দেহ মেদবৰ্জিত। যথেষ্ট ওখও। বিশ্বজিভৰ মতে তেওঁৰ বয়স বাঠৰ ওচৰাওচৰি। কিন্তু দেখাত তাতকৈ বহু বছৰমান কম যেন লাগে। চুলিবোৰ ডাঠ। তেল ঘঁহাৰ বাবে ছুই এডাল চুলি পকিছে যদিও মোৰ চকুত ভাঙাকৈ ধৰা পৰা নাই।

মই ঘৰৰ কথা ভুলিযালোঁয়েই। তেবে ক'লে, “কাইটোক তাপুনি ঘৰ এটা পাব।’

কলিতাৰ চহৰত কেইবাটাও ঘৰ। তাৰে এটা দুমহলীয়া ঘৰ বেঙ্কক ভাৰা দিছে। আন এটা ঘৰত নিয়োগ বিসিযৰ কাৰ্যালয়। তেওঁ হেনো মাহেকত বিশ হাজাৰ টকা ভাৰা পায়।

পুৰন কলিতাৰ কেবাখনো জীপ গাড়ী। তেওঁ নিজেই জীপগাড়ী চলাই মোক মালবস্ত্ৰৰে বৈতে তেওঁৰ কাৰখানাটোলৈ লৈ গ'ল। চাৰিটা কোঠাৰ ঘৰ। পানীৰ ব্যবস্থা ভাল। সমস্ত বুলনি এখনো আছে।

একে ৱাৰে দেখু দি তেওঁ ক'লে, “বিসিযাল টা আছে মানে এই গাঁৱত নতে গুৰ পাৰিব। আৰু কিছু খোশা বাশ চাৰিট হাউচত কৰিলে হ'ব। গাঁৱত থাক লাগিব। বিদ্যুৎ আহিব। এটা ঘৰ পৰা লৈ ফামছি।”

তেওঁ মোক তীপেৰে চহৰ পৰা দহ মাইল আঁতৰলৈ লৈ গ'ল। সোনাহ নৈৰ পাৰৰ এখন আশামণি গাঁৱ। তাতে বেঙৰ নিগাজী ঘৰ। চহৰত বেঙৰ বাৰোৰে ঘৰ আছে যদিও তেওঁ গাঁৱতহে থাকে। বেঙৰ বাটত কৈছিল “চহৰ বানসায়ৰ ঠাই থকাৰ গাই নহয়।’

গাঁৱত বেঙৰ দুটো মোহ। আচলতে ইয়াত ১১২ মাহলগীয়া বেষ্টমণি পল আছে। উলৰ সোনাহ নৈ। এতিয়া পৰিশ্ৰুতা নহয়, নিশ্চল। তাৰপিৰ বোঁৰম। পাৰ চুটা খহ। তাত বিষ বিষ গছ আৰু বাই। বাৰ্টোটোকাৰ পৰা সখিযতলৈকে। চৌদিশে বিস্তীৰ্ণ পথাৰ। তাত গেউজীয়া ধানৰিৰ নাগোন। বনিতাই ক'লে যে সোনপৰীয়া পথাৰবোৰক বতৰকাৰৰ বাহিৰ্য্য। বেচি ‘দ’ পথাৰত বাও বাকী বোৰ মাটিত আঁজ আৰু শালি। কিছুমান ‘দ’ মাটিত আকৌ দ নি।

বাৰিষা পাৰ হৈছে মাথোন। ভাদৰ মাজ ভাগ। পথাৰৰ কোনো বোনো অশত বৰটোকোনা আৰু বগলী। তেন্তু পথাৰত পানী আছে আৰু পানীত নিশ্চয় মাছ আছে। পথাৰবোৰৰ সদায় এটা নিৰুষ্ক ধনি আছে। এই ধনি মাজে মাজে বোৱনী দাবনীৰ, গৰু-গাইৰ নাইবা খেতিয়কৰ। কেতিয়াবা এবেলগে সৰলোবোৰৰে। এতিয়া তাৰোঁ ধানি-দলনি

নচুগাই তোলা বতাহৰ, ডাউক-কামচৰাইৰ আৰু জাকপাতি উৰি থকা শৰালিৰ।

পথাৰৰ এনে অগত্যাতে মই মুগ্ধ হৈ ক'লো, “মোৰ যদি এনে এখন জীপ থাকিলেহেঁতেন, তাই আপোনাৰ গাঁৱৰ পৰাই অহা-যোবা কৰিলোহেঁতেন।”

তেওঁ কিছুপৰ নিমাতৈ থাকি ক'লে, “দেববাৰ কেইটাত ইয়ালৈ আহি। সি ক'লেই হ'ল। চৰ বাবুজী হ'ব।”

বিশ্বজিত আগতেই তাহি বহি আছিল। পূৰন কনিতাৰ সংসাৰ এনে ডাঙৰেই। এজনী ছোৱালীক অলপতে বিয়া দিলে। পুতেক তিনিটা। আৰু দুজনী ছোৱালী বিয়া দিবলৈ আছে।

১৩৩ গাঁৱৰ বজাৰ দৰে থাকে। ক'লো গা (৩৬ৰ সম্পত্তি দেখাৰ। চাকৰ-নকৰো বহুত। ৩৬ৰ হাহ ককুৰাৰ পান আছে। নতুন ধৰণৰ আহল-বহল গোটানি এটাত দেশবাজনীও জাৰি গাই দিবলৈ। স্বৰৰ পিচফালে দুটা মাছ গোটো পখুৰী।

ভূমি ভোদাৰ পিছত এজনী ছোৱালীয়ে আহি মোক নমস্কাৰ দি আহি। কিন্তু তাই দেখাতহে ছোৱালীৰ নিচিনা। বয়স যথেষ্ট হৈছে হেনো। তাই পূৰন কনিতাৰ আশ্রয়ত থাকে। তাই সেই গাঁৱৰে প্ৰাথমিক স্বাস্থ্য কেন্দ্ৰৰ নাচ। তাইৰ এটা ডাঙৰ অন্তৰ্ভাষা হৈছে। তাইক বদলি কৰিছে। মই মুখ্য স্বাস্থ্য বিষয়াক কথাটো কৈ তাইক আগৰ ঠাইতে ৰাখিব লাগে। মই একো কথা নিদিলো। কাৰণ মুখ্য স্বাস্থ্য বিষয়াজনৰ আগত মোৰ এতিয়ালৈকে অৱজ্ঞতা গঢ়ি উঠা নাই।

পাচদিনা বিশ্বজিতক পাই সুবিলো। “কনিতা ইমান ধনী হ'ল কেনেকৈ?” সি ক'লে, “প্ৰায়বোৰ অসমীয়া মানুহেই ক'ব নকৰে। যি ক'ব, তাৰ টকা-পইচা, সা-সম্পত্তি হ'য়েই।”

এইটো একো উত্তৰ নহ'ল। ক'ব বৰ। মানুহ বহুত দেখিছো। আমাৰ অসমীয়াৰ মাঙতো। কিবা কথা আছে নিশ্চয়। কিবা গোপন কাৰোবাৰ আছে নেকি?”

“মানুহটো অতি সাধাৰণ অবস্থাৰ পৰা ডাঙৰ হোৱা মানুহ। অসম্ভব ক’ব পাৰিব পাৰে। কপালো ভাল আছিল। দোপত দোপে উঠি গ’ল।”

“খুব ভাল ঠিকাদাৰ নেকি ?”

“ডাঙৰেই। গুণহাটী অনিৰুদ্ধ ওজাক চিনি পাৰ নহয় ৭ ৫৫ৰ ৭ ৫৬ৰ সমানেই প্ৰতাপী ঠিকাদাৰ। কিন্তু মানুহটোৱে কোনোমতেহে চেকত চহীটো দিব পাৰে। পঢ়িবলৈ সুবিধাকে নেপানে।”

“অ’ তেনেহলে যোৰহাটৰ বুঢ়ীৰ মিত্ৰীৰ দৰে। তেওঁ ‘ক’ৰ চকুটো চিনি নোপোৱা মানুহ। পকাছ যাঠ লাখ টকাৰ ঠিকাহে লয়। অলপতে চাহ বাগিচা এখনো বিনিমে।

চহৰলৈ স্বাস্থ্যমন্ত্ৰী আহিছিল। তেওঁ পুৰন কলিতাক খাটিব কৰে। তেওঁ সন্ধিয়া কলিতাৰ গাঁৱৰ ঘৰত আলহী হৈছিল। কলিতাৰ ক্ষমতাও প্ৰচুৰ। কিন্তু তেওঁ কেবল টকাকে গুৰুত্ব দিয়া মানুহ বুলি ক’ব নোৱাৰি। নিজে পঢ়া-শুনা কৰিব নোৱাৰিলে কাৰণে শিক্ষিত মানুহলৈ তেওঁৰ খুব প্ৰীতি। তেওঁ গুৰুলীয়া ল’ৰাটোক বাতসায়ত নাবিলে দিয়া নাই। সি গুৱাহাটীত থাকে। এম এ পাচ কৰি এতিয়া আইন মহাবিদ্যালয়ত পঢ়ি আছে। মাজলৰৰাওঁৱে স্থানীয় উচ্চতৰ মাধ্যমিক বিদ্যালয়ত শিক্ষকতা কৰে। ডাঙৰটো পুতেকেহে বাপেকৰ লগ হৈ বাতসায় কৰিছে।

এইখন চহৰতে পুৰন বৰিতাৰ জোঁতায়েক থাকে। তেওঁ ইয়াৰ এখন মহাবিদ্যালয়ৰ অধ্যাপক অৰ্থাৎ প্ৰবক্তা। কিন্তু বৰিতাই এদিনো তেওঁৰ কথা উল্লেখ কৰা নাই। ছোণালীয়ে হেনো নিজে ঠিক কৰা দৰা। হয়তো তেওঁ জোঁতায়েকক পছন্দ নকৰিবও পাৰে। হয়তো জোঁতায়েকে তেওঁক বেয়া পাৰ পাৰে। কিছুমান মানুহ আছে যি কোনো বিদ্বেষৰ কাৰণ নেথাকিলেও ধনৰ স্বাদাত ঘৰি ফুৰা মানুহক ভাল নেপায়।

প্ৰবক্তাজনৰ নাম শোভন বৰা। নগাঁও জিলাৰে মানুহ। কলিতাৰ জীয়েকজনীৰ নাম বৰবী। শোভনে মহাবিদ্যালয়ত বাম কৰাৰ ভাগতে পুৰন কলিতাৰ গাঁৱৰ উচ্চতৰ মাধ্যমিক বিদ্যালয়ত বাম কৰিছিল।

তেতিয়াই বি,এ পাছ কৰি ঘৰাত থকা কৰবীৰ লগত প্ৰণয় ঘটিত বিবাহ। পাচত পুৰন কলিতাৰ চেইতে নগাঁওৰ এখন মহাবিদ্যালয়ত সোমায়। শোভ। বৰাক এদিন মই সভা এখনত লগ পাইছিলোঁ। কলিতাৰ জোঁৱা-যেক কাৰণে মই অন্তৰঙ্গ হ'বলৈ চেষ্টা কৰিও বিফল হৈছিলোঁ। সেইদিনাৰ পাছত তেওঁৰ লগত মোৰ কেবাদিনো দেখা-দেখি হৈছে যদিও আমি কোনেও কাকো মতা নহ।

এাহ মানৰ আগৰ কথা। কৰবীৰ ভালেমান দিনৰ মূৰত বাপেকৰ ঘৰলৈ আহিছিল। কিন্তু এদিন থাকিয়েই উভটি আহিছিল। তাই মাকৰ ডিঙিত ধৰি ৰাউচি জুৰি কাদিছিল। মাকেও কাদিছিল। ইয়াৰ কি কাৰণ হ'ব পাৰে কোৱাও ক'ব পৰা নাছিল। আশাকি বিশ্বজিন্স বৰাযো।

ভাবাবৰণো লোনাৰ প্ৰায় এমাহৰ পাচত এদি। আবেলি মই বৰ আৰেণ্ডিত হ'লোঁ। পুৰন কলিতা ভাঁপ এখনৰ পৰা। আমি ধল, পলগাঁও মোৰ ঘৰৰ ফালে আহি আছে। মই বাৰাণ্ডাত বহি আছোঁ। তেওঁ মোৰ ওচৰলৈ আহি লাহে লাহে ক'লে “আহক ভিতৰতে কথা হও।”

মানুহটোক অপ্ৰকৃতিস্থ বুলি ক'ব পাৰি। তেওঁ এগিলাচ পানী পিচাৰিলে। পানী গিলাচ খাই মোৰফালে ভালো আঁপৰ চাই থাকিল। তাৰ পাছত চোফাখনত দাঁখা দি পৰিল। মই মাত্ৰ তেওঁৰ অস্বাভাবিক বাবহাৰ গোৰহে চাই ব'লোঁ।

এনেতে দুইভাৰণী সোণালহি। সি বাতৰি কাকতেৰে আবৰা বটন এটা টেবুলৰ ওপাত থৈ স্থিলে, “ভাব, মই এতিয়া কি কৰিব লাগে?” তেওঁ ক'লে “মৰত ৰপাটো ক'গৈ। ক'ৰি—নগৈ লগেই তাই শেষ। মুখখনৰ চাপ নোবাৰা অৱস্থা হৈছে। সিহঁত আঁচি নেলগে। ঘৰতে কান্দি কাটি আছে। পাচল কথাটো নক'ৰি।”

কথামিনে শুনি গাই একো ধৰিব নোপাবিলোঁ। এমাহে মাত্ৰ বুজিলো যে ক'ৰবাত বিবাহ এটা নিশ্চয় ক্ৰক্ৰমৰে টেনা গঢ়িছে। কাৰণ পুৰন কলিতা সাধাৰণ বিপদত বিচলিত হোৱা বিষয় হয়।

তেওঁ টেবুলত থকা বটলটো হাতত ল'লে। লিপিট খাই থকা বাতৰি কাকতৰ আৱৰণটো গুচোৱাত এটা স্কচৰ বটল ওলাই পৰিল। তেওঁ ক'লে, “ল'ৰাটোক মাতিবনে?”

ল'ৰাটো ঘৰত নাছিল। তাক মাতিব লাগে নিশ্চয় গিলাচ এটা আৰু পানীৰ জগ এটা আনি দিবলৈ। গতিকে মই ভিতৰৰ পৰা তাকে আনি দিলোঁ।

তেও একে পাকে বটলটোৰ সাঁকৰ খুলিলে। এইবাৰ তেওঁক কিছু স্বাভাৱিক হোৱা যেন লাগিল। তেওঁ সুধিলে, “তাক এটা গিলাচ নানিলে দেখোন?” মই “হ'ব হ'ব, আপুনি খাওঁকচোন” বুলি কোৱাত তেওঁ ক'লে, “এইবোৰ আপোনাৰ নচলে হ'ব লা। তেস্তে ডাক্তৰ মোক ক্ষমা কৰক, এইবোৰ বলিযালি কৰাৰ বাবে। উপায় নাই। কিজানি মনটো ওলপ থিৰ হ'য়েই। মই এইমাত্ৰ বৰজীয়াৰীক চাই আহিছো, শেষ বাৰলৈ। জিলা স্বাস্থ্য বিষয়াক কৈ আহিছো। কেৱল আপুনিহে কামটো কৰিব লাগিব। এইখন বাগজ। আপুনি এতিয়া যাব লাগে। মই নেযাওঁ। এইখন চোফাতে জ্বীলাচমান খাই শুই থানিম, যদিও বাটোপনি আছে। প'ণ্টেমণ মাৰ্দাৰ? চাইচাইদ? তাইৰ কাল হ'ল তাইৰ স্বামী, মোৰ মৰমৰ জোঁৱাই। ডাক্তৰ, আপুনি শিক্ষিত, মোৰ পিছে স্কললৈকে যাবলৈ নহ'ল। বেয়া নেপাব, যদি এয়াৰ কথা বওঁ। শিক্ষাই কিজানি পোহৰ নিদিয়ে, অন্ধকাৰখিনি বেছি ঘনহে কৰে বিজানি। শোভন শিক্ষিত। এম,এ বিলাকক শিক্ষিত বুবুলি নিৰক্ষৰ বুলিম নে?”

“বণিতাদেব, আচলতে কি হৈছে খোশোচাকৈ কওকচোন। মই আধা আধিহে বুজিছো।”

“এৰা প ষ্টমৰ্টেম বুলি ক'লেইটো নহ'ব। শুনক, মোৰ ছোৱালী বৰবীয়ে হেনো চাহ কৰিছিল। তাইৰ শাৰীত জুই লাগিল। তাইৰ চিঞৰ শুনি ওচৰৰ মানুহ আহি দেখিলে, তাই চটকটাই আছে আৰু পাপীয়ে চাই আছে। তাই বেছিপৰ জীয়াই নেধাকিল, ডাক্তৰ। এৰা, জীয়াই নেধাকিল। মই খবৰ পাই গ'লোঁ। ধৈৰ্য নেহেৰুৱালোঁ। মোৰ গ'ম পাবলৈ

টান নহ'ল। তাইক নৰিয়াই অচেতন কৰি পাছত শাডীত জুই লগাই দিয়া
হৈছে। তাই চাহ কৰে গেছত। তেখেত কোঠাত কেবাচিন তেলৰ গোল্ক
দিয় ৭”

কলিতাই ডাঙৰ পেগ এটা ঢালি সামান্য পানী যোগ দি এক
সোহাই ভালেখিনি মদ খালে। পাচত আকৌ ক'লে, “সি কিয় এই কাম
কৰিলে জানে? কাৰণ তাৰ শত্ৰুৰ খুব ধনী মানুহ, তেওঁৰ এজোপা ধনৰ
গছ আছে। জোকাৰিলেই ধন সৰি পৰে। সি ইয়াকে ভাবে। এইটোবেই
একমাত্ৰ কাৰণ। কথাটো বুজিব পাৰিছেনে, ডাক্তৰ? উপাৰ্জন নকৰা ধনলৈ
তাৰ বৰ লোভ। বৰবীৰ হুতুৰাই মোক তাৰ মতলবটো জনালে। ভগৱানৰ
কৃপাত যেনে বৰ জোঁতাংক মই কেবালাখ টকা দিব পাৰোঁ। কিন্তু
নিদিলোঁ। কিয় নিদিলোঁ জানে? তাৰ গোটেই জীৱনটো পৰি আছে।
পোনতে জীৱনত কিছু যুঁজ বৰিবলৈ শিকক কিছু কষ্ট কৰি মানুহৰ বিষয়ে
জটিল জগতখনৰ বিষয় জানক। তত্পৰি মেৰ বিশ্বাস, কষ্ট নকৰাকৈ
পোৱা ধন, চোৱাৰ ধন। মই ‘ব’ৰ চুকটো চিনিবলৈ শ্বৰিষা নোপোৱা
মানুহটোবে এইবোৰ কথা ভাবি পাওঁ। কিন্তু সি অধ্যাপক হৈয়ো লুভজি-
লে। তাৰ এইকণ ধৈৰ্য্য নহ'ল। সি ছোৱালীজনী পুৰি মাৰিলে উ
৭ ৰি মাৰিলে।’

শোকাবুৰ পিহুজনক শাস্ত্ৰনা দিবলৈ মই একো উপায় বিচাৰি
নাপালোঁ। কলিতাই ২৭ জপ কৈ মদ পুনৰ ঢালিলত বটলটো তলত পৰি
ভাগিল। গোটেই কোঠাটোত এতিয়া মদৰ গোল্ক। মই যাপোন কলোঁ,
“ঠিক আছে, ঠিক আছে। লৰাটোবে চব ঠিক কৰিব।’

তেওঁ হঠাৎ বটলটো ভগাৰ কাৰণে অকণো গুৰুত্ব নিদিলে।
ইয়াতো মদৰ প্ৰতি তেওঁৰ বিশেষ দৃষ্টি নাই।

“আপুনি বৰবীৰ প'ষ্টমেন্ট কৰাৰ আগতে আৰু এঘাৰ কথা কৈ
লও, ডাক্তৰ।”

ইয়াকে কৈ তেওঁ মোৰ ওচৰত থিয় হৈ আকৌ ক'লে, “সি পাবগুই

মোক অকণো জ্ঞানিবলৈ চেষ্টা নকৰিলে। তাকে কৰাহেঁতেন কৰবী নমৰিল-
হেঁতেন। জীৱনত মইতো কম ক'ই কৰা নাছিলোঁ। তাৰ বয়সত মই
কান্ধত ভাৰ বৈ গাঁৱে গাঁৱে বস্ত্ৰ বেচিছিলোঁ। — ধপাত, মনিহাৰী বস্ত্ৰ আৰু
বাচন বৰ্তম। সিতো মোৰ বিষয়ে এছবোৰ কথা শুনিছে।”

তেওঁৰ চকুত জ্বই। এয়া যেন তেওঁৰ সন্তাপৰ উক্তি নহয়, এয়া এক
শ্ৰেণী শিক্ষিত লোকৰ প্ৰতি যেন আক্ৰোশমূলক প্ৰতিবাদহে। তেওঁৰ চকুৰ
পৰা ওলোৱা জুইবুৰাত যেন মই এতিয়াই ভয় হৈ যাম।

মই ভিতৰলৈ গ'লো। পোছাকটো পিন্ধি ল'লোঁ। সা-সজুলি থকা
বাকচটোও হাতত ল'লোঁ। তেওঁৰ ওচৰ পালোঁহি। তেওঁ চাৰিওফালে চাই
মোক ক'লে “মোৰ ওচৰত খন্তেক বহক, ডাক্তৰ।”

মই তেওঁৰ নিচেই কাষতে একেখন চোফাতে বহিলোঁ। তেওঁৰ পৰা
আৰু কেইটামান অকল্পনীয় কথা শুনিবলৈকে মই কাণ পাতি ৰ'লো। তেওঁ
মাৰ গাত হাত ফুৰাই ক'লে, “ডাক্তৰ, আপুনি মোৰ নিজৰ ল'ৰাৰ
দৰেই। পোনতে দেখাৰ দিনাই এো লাগিছিল। আপোনাৰ পিতৃৰ
সময়ীয়া এই দুভগীয়াৰ এটা অনুৰোধ ৰাখিবনে।

‘ৰংকচো।’

নহয়, আগতে কথাটো ৰাখিম বুলি কৈ ল'ব লাগিব।’

“ৰাখিম।”

“ডাক্তৰ আপুনি যদি ডাক্তৰী লাইনত থাকি ‘প্ৰফেছন’ত ফাঁকি দিয়া
নাই আজি তেন্তে অলপ ফাঁকি দিব লাগিব। সত্য বৰ শ্ৰদ্ধাৰ বস্ত্ৰ।
কিন্তু িজাৎ মাদে মাজে প্ৰযোজনায়। এনে অভিজ্ঞতা আছেনে?”

“আপুনি আকৌ তুৰুজা সাঁথৰ হৈ পৰিল।

“তেনেহলে ডাক্তৰ সন্মেলতে শুনক। তাই যে শাৰীত জুই লগাৰ
বাবে মৰা নাই আপুনি চায়েই ধৰিব পাৰিব। একেবাৰে আঁচনি মতে
হতা। কিন্তু ডাক্তৰ মোৰ মুখলৈ চাই প'ষ্টমৰ্টেমত লিখিব লাগিব—পুৰা
ঘটনা, হঠাতে জ্বই লাগি যোৱা ঘটনা বুলি লিখিব লাগিব। গাটোৰ

একালভকৈ বেছি অশত জয়ে ছাল একবালেই বোশে মানুহ মৰে ।”

“শেহত শোভন বৰাক বচাবলৈ ।”

“হয় ডাক্তৰ । মইতো পলু হব নোৱাৰোঁ । হেজাৰ হওঁক সি মোৰ জোঁবাই । এদিন তাক নিজৰ পুত্ৰৰ দৰে মৰম কৰিছিলোঁ ।”

মই ওলায় আহিলোঁ । পিছলৈ চাই দেখিলোঁ পূৰন বলিতাই
জিঘাত বহি লৈ ভগা বটলটোৰ কাঁচৰ টুকুৰাবোৰ বুটলিছে ।

— + — + —

ঢাকৰিৰ প্ৰয়োজন

বিতাপখনৰ নাম ‘মেঘনাদ সাহা’। ই.ৰাজী কিতাপ। প্ৰখ্যাত পদাৰ্থ বিজ্ঞানীজনৰ জীৱনীগ্ৰন্থখন মই অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰি এই মাহৰ ভিতৰতে দিল্লীলৈ পঠিয়াব লাগে। নতুন দিল্লীৰ ৰাষ্ট্ৰীয় গ্ৰন্থন্যাসলৈ। ইয়াৰ সঞ্চালকে ছুবাৰ কথাটো মোক সোঁৱৰাই দিছে। পিছে এইটো মাহতো মই কামটো কৰিব পাৰোনে নাই ঠিক নাই। অথচ পাণ্ডুলিপি দাখিল কৰাৰ দিন উকলি যোৱা ছুমাৰ হ’ল। মই কামটো হাতত নল’ম বলিয়েই ভাৰি লো। কিন্তু বিজ্ঞানীজনৰ প্ৰতি মোৰ ছুবাৰ আকৰ্ষণ আঢ়ে কাৰণেই কিতাপখন অনুবাদ কৰা দায়িত্ব লৈ ভাল কামেই কৰিছো বুলি ভাব হ’ল। তেখেতক মই ছুবাৰ কলিকতাত দেখিছিলো। তেতিয়া তেখেত পাৰমাণৱিক আয়োগৰ সভাপতি আছিল। এবাৰ তেখেতক তেখেতৰ প্ৰিয় ছাত্ৰ কেইজনমানে এনেকৈ সুধিলি, “ছাৰ আপুনি এজন ডাঙৰ বিজ্ঞানী। কিন্তু কেইবছৰমানৰ পৰা ৰাজনীতি কৰি আছে কিয় ” প্ৰশ্নটো শুনি তেখেতে খুব গহীন হৈ পৰিছিল। তেখেতে প্ৰশ্নটো উতৰ নিদিব বলিয়েই ছাত্ৰ কেইজন ধৰি লৈছিল। তেওলোকে ভাবিছিল যে প্ৰশ্নটোৱে তেওঁক অসন্তুষ্ট কৰিছিল। পিছে তেখেতে কিছুপৰ তত্ব মাৰি বৈ লাহে লাহে বৈছিল “দেশৰ সকলোৱে সমান সুবিধা পাব লাগে। সেয়ে ৰাজনীতিৰ উদ্দেশ্য হ’ব লাগে। কিন্তু চোৱা মই হয়তো কিবা

কাৰাত এন এটা মানুহ হ'লো। সুবিধাৰ অভাৱ মোতকৈ বেছি গুণ থকা ল'ৰা শো হৈ যাব বা গৈছে, তাৰ খবৰ জানো আমি ৰাখিছো ? মোৰ যে জীৱনৰ পহিলা ছোবাত যি অৱৰ্ণনীয় ছুখ হৈছিল, এতিয়া তাকে ভাবিলে ভয় লাগি নায।

সেই তাত্থ্যনটো জাৰ পাছত এই বিজ্ঞানীজনলৈ মোৰ বিশেষ আকৰ্ষণ হ'ল। গাঁৱৰ সাধাৰণ দোকানী এজনৰ ল'ৰা মেঘনাদক বাপেকে হাইস্কুলতো পঢ়াব খোজা নাছিল। শিক্ষকসকলৰ অনুৰোধতহে ল'ৰাটোক স্কুলৰ বা এল এল নাছিল। সেই কালছোবাত মেঘনাদৰ কষ্টৰ কথা জীৱনী প্ৰত্যক্ষিত সুন্দৰকৈ বৰ্ণনা কৰা আছে।

এটা বছৰ সেই অশ অনুবাদ কৰি বেচ ভাল লাগিছিল। কিন্তু একো অনুবাদ বৰৰ পাছত দুটা নতুন ধৰাৰ আগ্ৰহ লাগি আহি পৰিল। এই আন এটা গৈৱিক গ্ৰহণ কৰিলো। স্থানৰো পৰিৱৰ্ত্তন ঘটিল। মই বৰ অসুবিধাত পৰিলো। খোলা-লোবাত বৰ অসুবিধা হ'ল। মাজে মাজে হোটেলত খাবল লাগিল। ভাৰাধৰটো নিজে চাক-চিকুণ কৰি ৰাখিব লাগীয়া হ'ল। এয়ে মোক কামৰ অগ্ৰণতিত বাধ্য দিলে। 'মেঘনাদ সাহা'ৰ অসমীয়া পাণ্ডুলিপি সময়মতে দাখিল নকৰাৰ বাবে মোলৈ সদানে দিল্লীৰ পৰা তাগিদা আহি থাকিল।

এনেতে অৱশ্যে মোৰ ছুখ লাঘৱ কৰাৰ এটা উপায় বিচাৰি পালো। মোৰ কাথালয়ত এটা পিয়নৰ চাকৰি ওলাল। সেই খবৰ পোৱাৰ লগে লগে ভালমান ডেকা ল'ৰাই মোক লগ পাবলৈ ধৰিলে। সিহঁতৰ সাফল্যত কাৰা ল'লো। বহুত ভাবি চিন্তি এটা নিৰ্মাণিত ধৰণৰ ডেকা ল'ৰা বাছি ল'লো। সি মোৰ লগত থাকিবলৈকো ৰাজি হ'ল। মোৰ ঘৰত থকা মানে মোৰ ৰন্ধা-বঢ়া আদি কাম কৰা। অৱশ্যে বেছি কাম নহয়। ঘৰত কেবল এইহে। পৰিয়ালটো আমাৰ ঠাইতে আছে।

ল'ৰাটোৰ নাম গৌতম। কথা খুব কম কয়। সুধিলেহে কথাটো অনিচ্ছাবে প্ৰকাশ কৰে। বহু ক্ষেত্ৰত আধা বাক্য একোটা উচ্চাৰণ কৰিয়েই তাৰ কাম চলাই দিয়ে। ভাৰতীয়ই পছন্দ কৰা আচল ক মটোলৈকে

তাৰ বিতৃষ্ণা। সেই কামটো হ'ল জোখভকৈ বেছি কথা কোৱা, ৰাতি সাত
হাল বোৱা, দিনত হ'লে এহালো নোবোৱা।

অবশ্যে সেই কাৰণে মোৰ সুবিধাও হৈছে। গৌতমৰ চৰিত্ৰ আৰু
এটা গুণ বা বদগুণ দেখিলো। ডেকা ল'ৰাটোৰ কোনো লগ নাই। সি
লগৰ পিয়ন-চকিদাৰকেইটাৰ লগত কথা পাতি অ'জৰি সময়কণ কটোৱাটো
মোৰ চকুত পৰা নাই। মোৰ ঘৰতো কোনো পিয়ন-চকিদাৰ তাক লগ
পানলৈ নাহে। সি কেনেকৈ যে ইমান নিমাও-মাওকৈ সংগৰিহীনভাৱে
থাকে তাকে লক্ষ্য কৰি মাজে-মাজে মই আচৰিত হওঁ।

এবাৰ শুবশ্যে সি মোৰ দোষ লগালে। দৰমহা পোৱাৰ পাছত
তাক তাৰ ঘৰলৈ পঠালো। যাৰৰ সময়ত তাক এনেকৈ সাবধান কৰি
দিলো, “এতিয়া তোৰ বয়স হৈছে। তোৰ নিজৰ বাবে টকা সঁচিব লাগিব।
গতিকে গোটেইবোৰ টকা অঙহী-বঙহীক দি নাহিবি। ইয়াত তোৰ
খৰচেই নাই। অহা মাহৰ পৰা টকা বেৰত জমা থবি।”

ইমান ভাল উপদেশ দি সহৃদয়তা দেখুওৱা স্বত্বেও তাৰ মুখত
কুজ্জতাৰ চিন বা কোনো ধৰণৰ প্ৰতিক্ৰিয়া বিৰিঙি উঠিল। তাৰ মুগখন
সদায় ভাবানেশহীন। সি যেন এটা ৰ'বটহে, কাম কৰা এটা যন্ত্ৰচালিত
বাম্বাহে।

সি তাৰ ঘৰলৈ গৈ দুদিনৰ পাছত ঘৰি নাছিল। সাত দিনৰ
পাছতহে ‘লালহি। এই সাত দিনত মেঘনাদ সাহাৰ জীৱনীখনৰ এটা
পৰিচ্ছেদো অনুবাদ কৰিব পৰা নাছিলো। যিজে ঘৰ চাফা কৰিবলগীয়া
হ'ল, চাহ বনাই খাব লগীয়া হ'ল ভাত খাবৰ কাৰণে আধা মাইল
জাঁতৰত থকা হোটেলেটোৰ যাবলগীয়া হ'ল।

গৌতম সাত দিনৰ পাছত ঘৰ এলালত মোৰ বেৰাটো খ উঠিল।
মই এনেকৈ গৰ্জি উঠিলো “তহঁতৰ দাব মানুহবোৰক নৰম কৰি লাভ নাই।
মই তোকে ঘৰলৈ নপঠিয়াবও পাৰিলে হেঁতেন। কিন্তু তই ইয়াকে বুলি
মেণালি। তে ৰ কিয় ইমান দেৰি হ'ল? মইতো তোক তোৰ সুবিধান কাৰণে

ৰখা নাই, ৰাখিছো মোৰ সুবিধাৰ কাৰণে, অফিচৰ সুবিধাৰ কাৰণে।
এনেকৈ হ'লে আৰু কিমান দিন চাকৰি কৰিবি ?”

মোৰ কটু বাক্য শুনি তাৰ মুখত বিৰক্তি ফুটি উঠিব লাগিছিল।
কিন্তু সেইখন মুখত কোনো ধৰণৰ অনুভূতি নাই। সেইখন মুখ নহয় যেন
ল'ৰা-ছোৱালীয়ে অঁকা এটা মুখাহে। অৱশ্যে মই ককৰ্ণনা কৰাৰ সময়ত
সি জললৈ চাই আছিল।

তাৰ প্ৰতিক্ৰিয়াহীন স্থিতিয়ে মোক আৰু থা তোলালে। তাৰ
ওচৰলৈ গৈ ডাঙৰ-ডাঙৰকৈ ক'লো, “ডাঙৰ কিবা এটা সুধিলে জবাব দিব
লাগে। কিয় দেৱী হ'ল নকৰ কিয় ?”

অৱশেষত সি মাত লগালে, “ভনীজনীৰ জ্বৰ।”

আৰু এটা বাক্য। ভনীয়েকৰ কিমান জ্বৰ, যোবা থোৱা অৱস্থানে,
তাকতো সি ক'ব পাৰিলেহেতেন। কিন্তু মোক সন্তুষ্ট কৰা উদ্দেশ্যে এটা
দিবাল সি চেষ্টা নকৰিলে। গতিকে মই প্ৰশ্ন কৰি আঁচল কাৰণটো
বাহিৰ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিলো।

“কেনেকৈ জ্বৰ ?”

“ডাঙৰ।”

“ডাঙৰে কি কৈছিল ?”

“ডাঙৰ নাই।”

“ডাঙৰ নাই ৰ অৰ্থ এয়ে হ'ব পাৰে যে, বাইহাটাৰ পৰা কুৰি মাইল
নিৰংগৰ তাৰ গাঁওখনলৈ ডাঙৰ নেযায় বা তাত ডাঙৰ পোবা নেযায়।

“কি দৰে খুৱালি।

“বেজ্বৰ।”

“এতিয়া উঠা-বহা কৰিব পাৰে ?”

“নোৱাৰে।”

“ভনীয়েকৰ কিমান বয়স ?”

“চৈধ্য।”

“ঘৰত তাইক জঞ্জাল বুলি ভাবিয়েই চিকিৎসা কৰোৱা নাইনে কি ?”

“চিকিৎসা হ’ব এতিয়া।”

গৌতমৰ মুখত এষে প্ৰথম এটা সম্পূৰ্ণ বাক্য শুনিবলৈ পালো।

“তই পইচা দি আহিছ বাৰণে।”

“হয়।”

শুকান জেৰেৰাব খৰিব পৰা বস উলিওৱা আৰু আমাৰ গৌতম ভট্টাচাৰ্যৰ পৰা কথা উঠিওৱা একে কথা। মই তাক একো হুসুখিলো। মোৰ খা মাৰ গ’ল। সি কামতে লাগি গ’ল।

মই তাৰ কামত সহুই। তাৰ দৰে নিৰ্মাৰিত ল’ৰা এটাৰ সন্ধানি আন এটা হোৱাঠেঁতেন মোৰ বৰ কষ্ট হ’লহেঁতেন। ভাৰা ঘৰত অকলে থকা মানুহ এটাক ৰূপ নোপোৱাকৈ ৰাখিবলৈ যে ইমানবোৰ কাম কৰিবলৈ লাগে, গৌতমক বা। কৰা লক্ষ্য কৰিহে ধৰিব পাৰিলো। সি পুৱা শোৱাৰ পৰা উঠিয়েই চাহ কৰে। পাছত ঠাই চাফা কৰে। কুৱাৰ পৰা বাণিটেৰে পানী ঢুপি গা শোৱা কোঠাৰ চৌবাচাটো পানীৰে পুৰাব লাগে। তাৰ পাছত গাখীৰপানান পৰা গাখীৰ লৈ পগাব লাগে। চাকি আটাৰে শুকান কটি আৰু শাক-পাচলিৰে তৰকাৰী বনাব লাগে। সি প্ৰাত ভোজনৰ পাছত ৰন্ধা-বঢ়াত লাগি যায়। চাৰে নটাত নিজে খাই বৈ অফিচলৈ যোৱাৰ আগতে ২ হট কেত নোলৈ খোৱা বস্তু থৈ যায়।

সি মোৰ একো একো কাম কৰিবলৈ সুযোগ নিদিযে। পুৱা মোৰ বিছনাখন সিয়ে জাবি-জাবাৰি পাৰি থয়। গাঠুৰাখনো সামৰি থয়।

বেলি বহাৰ আগতে অক্ষিচৰ পৰা আহি সি মই খাই এৰি থৈ যোৱা বাচন-বৰ্জনকেইটা শোধে। তাৰ পাছত আধা মাইল আঁতৰত থকা বজাৰখনৰ পৰা বজৰ বাণি আনি ৰন্ধা-বঢ়াত লাগি যায়। ৰাতি ন বজাত মই সাত খাওঁ। তাই ভাত খাই থাকোঁতে মাডতে মোক আৰু কিবা লাগিব নেকি বুলি সোধেহ। মই এৰোঁ গোলাগে বৰি কলে সি ভাত খোৱা আৰম্ভ কৰে। তাৰ পাছত বাচন বৰ্জন বুই আপ পৰ বাৰান্দাত বহি থাকে। তাৰ পানত আহি মোৰ বিছনাৰ বেড কভাৰখন আঁতৰাই জাপি বুলি ওচৰৰ ঢোকা বস পৰত থয়। আঠুখা তৰি দি শুবলৈ যায়।

মোৰ ভাৰা ঘৰটোৰ পৰা অলপ আঁতৰতে চিনেমা হল এটা আছে। তাত বহুদিনৰ পৰা 'বেদেৰ মেয়ে জোৎস্না' নামৰ বাংলা ছবিখন চলি আছে। এই ছবি নোচোবা ডেকা-গাভৰু গুৱাহাটীত নাই বুলিয়েই ক'ব পাৰি। কিন্তু আমাৰ গৌতমে এদিনো চিনেমা চাবলৈ যাওঁ বুলি মোৰ পৰা তুমতি নোপা নাই।

সামৰ মাজতে সি অলপ আজৰি পায় নিশ্চয়। সেইখিনি সময়ত সি তাৰ বিছনাখনত পৰি থকাহে দেখে। পুৱাই হকাৰে দি যোবা বাতৰি কাকতখনত সি মাজে মাজে চবু ফুৰাই চাইনে নেচাই জানিব পৰা নাই। মই নথক। সময়ত সি টি ভিটো চাইনে নেচায়, মোৰ জনাটো অসম্ভব। কিন্তু মই টি ভি চাই থকাৰ সময়ত সি কোঠাটোলৈকে নাহে।

"গতিকে মোৰ মাজে মাজে ভাব হয় যে, আজিৰ দিনত এনে নিজু বাপা ন'ৰা এটা ভাগ্যৰ বনতহে পোবা যায়।

কিন্তু সাপক চিনিব পাৰি, মানুহ চিনা টান। বটাসকলে মাজে মাজে এো উত্তৰ বা আগতে শনিব'ল পাহৰিলো। তাৰ হাতে হাতে প্ৰাণ পালো-বাপ। ডেকা ল'ৰা গোচম ভট্টাচাৰী ক্ষেত্ৰতেই।

সেইদিনা আঙিল দেওবাৰ। দিনাটো মই ঘৰত নাছিলো। পলাশ-বাৰাৰ ফালে গৈছিলো। সন্ধিয়া ঘৰ আহি পাত্ৰ দেখো যে দেওবাৰ শোণা বদেও আমাৰ ডেকা ল'ৰাজন ঘৰতে আছে। চৌহদত ঘাঁহ কাটিছে।

গই তাক দেখিয়েই ক'লো, 'তই আজি ক'বালৈ যাবলগীয়া আছে যদি বাব পাৰ। মোলৈ ভাত ৰান্ধিব নেলাগে।'

সি একো নেমাতিলে। গই বুজিলো যে সি বৰতেই থাকিব। মই লোহী আহিবৰ সময়ত তাক ক'লো, মোৰ অহা দেৰি হ'ব পাৰে। এখন দৰ্জা খুলি ইখন দৰ্জাত তলা মাৰি তই শুই থাকিবি। মোৰ হাতত চাবি আছে।

ৰাতি ন মান বাজি পঁচিশ মিনিট হৈছে মাথোন। মই ৰন্ধুৰ ঘৰত ভাত খাই জাপৰিগোগৰ নমনপুৰেদি গণেশগুৰি চাৰিআলিৰ ফালে আহি আছো। বাটত মানুহ নাই বুলিয়েই ক'ব পাৰি। কিছুমান ঘৰৰ ভিতৰত

দূৰদৰ্শন চলি থকাৰ শব্দ শুনা গৈছে। এনে শব্দই নিস্তৰ্দ্ধতা তীব্ৰ কৰিহে তুলিছে।

মই অকস্মাতে চমকি উঠিলোঁ। একে লগে তিনিটা গুলীৰ শব্দ। কি বিপদ। মই এঘৰত আলহী হৈ থকাৰ সময়ছোৱাত কৰবাত সংঘৰ্ষ হোৱাৰ ফলত সমগ্ৰ নগৰতে সাক্ষ্য আইন জাৰি হ'ল নেকি? মোকো আইনভংগকাৰী বুলি গুলীয়াব নেকি? মই ভালকৈ পোহৰ দিব নোৱাৰা আঁৰি বা ত বাহৰ সামান্য পোহৰত দেখিলোঁ যে, এটা মানুহ মোৰ ফালে দৌৰি আহিছে। তাৰ পিছে পিছে বন্দুকধাৰী পুলিচ। মানুহটো মোৰ আগতে হামখুৰি খাই পৰিল। তাৰ দেহটো ভেঙেৰে লুতুৰী পুতুৰী হৈছে। সি হত্ৰণত চিঞৰিছে। মই দৌৰিমনে আগৰ দৰে আহি থাকিম ভাবিবলৈ সময় পোৱা নাই। মই ঘামি-জামি বক্তাক্ত দেহটোলৈ চাই ছাঁ। তাৰ মৰা যত্ৰণা চাই-চাই আৰু কিমান পৰ বৈ থাকিম। মই উদভ্ৰান্ত। মোৰ চেতনাই থিয়া কৰা নাই।

এনেতে পিস্তলধাৰা পুগিচ বিষয়া এজনে পৰি থকা দেহটোলৈ টচ মাৰিলে। কি বিভ্ৰম কাণ্ড। সমস্ত শৰীৰ বক্তাক্ত। তাৰ মুখেদি তেজ পলাইছে। এখন বুৰলীয়া গুথ। এটা ফুকলীয়া ল'ৰাৰ।

অমিচাৰজনে মোলৈ পেদুৱাকৈ চাই ক'লে, “এইবাৰত ইণ্টাৰেষ্ট নহ'ব, বুইছে। নিজৰেই বিপদ।” এই বুলি তেও ল'ৰাটোৰ হাতৰ ধমনীৰ স্পন্দ অনুভব কৰি ক'লে “ছালা চেচ।”

ফুকলীয়া ল'ৰাটোৰ এইমাত্ৰ মোৰ আগতে মৰিল। মই মুখিবলৈ বাধা হ'লো, “আচলতে কথাটো কি?”

তেওঁ বিতৃষাৰ বঙ নকণ্টক ক'লে, “এয়ে দেশ বুইছে। ইহতৰ উদ্ভুলিত মানুহ থাকিব নোৱাৰা হৈছে। ডকাইতি। বাকী নেইটো মাৰিল।”

মই আৰু সেই ঠাইত নব'লোঁ। ঘৰ পালোহি। গৌতম ইতিমধ্যে শুইছে। তাক জগাবাৰ এযোজন নহ'ল। মই শুই পৰিলোঁ। বিত্ত

মই চাহ খোৱাৰ কথা পাহৰি পেলালোঁ। এতিয়া গৌতমৰ প্ৰতি কৌতুহলে মোৰ সমগ্ৰ সজ্ঞা অধিকাৰ কৰিলে।

মই ধৈৰ্য্যে অপেক্ষা কৰিলোঁ। যথা সময়ত গৌতম শোৱাৰ পৰা উঠিল। সি হাত-মুখ ধুই গেছটো জ্বলাই চাহ কৰাত লাগি গ'ল। সি মোৰ আগত একাপ চাহ দিলেহি।

মই সুধিলোঁ, “সেই কিতাপখন দেখোন তোৰ বিছনাত। তই ই.ৰাজী পঢ়িব পাৰ নেকি, গৌতম?”

সি একো নকৈ মোৰ ওচৰৰ পৰা আঁতৰি যাবলৈ উদ্যত হ'ল। মই আকৌ ক'লোঁ, “নেযাবি বুলি কৈছো নহয়। মোৰ কথাৰ উত্তৰ দে।”

মই ভাবলৈ চালোঁ। সি সম্পূৰ্ণ অগ্ৰস্তুত। ভালেমান সময় পাৰ হ'ল। বজুপাত পৰা মানুহৰ দৰে সি নিশ্চল। অৱশেষত সি ক'লে, “মোক বিলাওক ছাৰ, মোক চাকৰিৰ পৰা খেদাওক ছাৰ। মই পিছে আপোনাৰ দৰে পিতৃৰ বয়সৰ মানুহ এজনক যে ফাঁকি দিলোঁ ছাৰ।”

“তই কি কৈছ মই একো বুজা নাই। মোৰ সন্দেহ হৈছে তই ভাল পঢ়-শুনা কৰা ল'ৰা। তই ছবি চাবলৈকে কিতাপখন আঁঠুৱাৰ ভললৈ অমা নাছিলি। তাত ছবি নাই আৰু সহজ ধৰণৰ নহয়। কচোন, তই কিমানলৈকে পঢ়িছিলি।”

“অলপ পঢ়িছিলোঁ ছাৰ। আমাৰ দৰে গৰীবৰনো শিক্ষা লাভ কৰাৰ কি লাভ।”

একোটা দীঘল শব্দ। গৌতমৰ ভাষাত ইমান দখল আছে বুলি কল্পনাই কৰিব পৰা নাছিলোঁ।

মই দেখিলোঁ তাৰ চকুত লোটক। সি ভগা ভগা মাতেৰে ক'লে, “মোক ক্ষমা কৰক ছাৰ। চাকৰি পাবৰ বাবে আপোনাক ফাঁকি দিছিলোঁ। মনে মনে থাকি মই মোৰ শিক্ষাক লুকুৱাব খুজিছিলোঁ। একো লাভ নহ'ল, ছাৰ। ধৰা পৰি গ'লোঁ।”

মই গৌতমক এতিয়া বেলেগ চকুৰে চাব পৰা হ'লোঁ। মই পুনৰ প্ৰশ্ন বৰিবলগীয়া নহ'ল। সি মনৰ ছখত আপোনা-আপুনি কৈ গ'ল,

“মই জানো ছাৰ, কিজিগ্ৰব মেজৰত প্ৰথম শ্ৰেণী পাই বি এছ চি পাছ বুলি কোৱাৰ্ত্তেভেন আপুনি নিশ্চয় মোক চাকৰিটো নিিলেহেঁভেন। কিন্তু মোক এইবাৰ শৰ্টকীয়া চাবৰিটোৱেহে এট কেইমাহ মোৰ বৰখন বচাই ৰাখিছে।”

মই আৰু গৌতমৰ মুখলৈ চাব নোৱাৰিলোঁ। মই ব্যথা-কাঁঠৰ। মই চকুহাল মুদি দিলোঁ। গৌতমে নাকৰ পানী উজোৱা শব্দ শুনিিলোঁ।

মই খুব সৰু সৰুকৈ ক’লোঁ, “মই তোমাক ক্ষমা কৰিবলৈ কোনো অধিকাৰ নাই, গৌতম। আমাৰ সমাজখনৰো সেই অধিকাৰ নাই।”

অকস্মাতে মোৰ মুখৰ পৰা ‘তোমাৰ’ শব্দটো ওলাই পৰিল। গৌতমে স্নুখিলে, “ছাৰ আপুনি উত্তম ভট্টাচাৰ্যৰ নামটো শুনিছে নহয়? খবৰ কাগজত নিশ্চয় তাৰ কথা পঢ়িছে। সি মোৰ ককাইদেউ আছিল। খুব কঠৰে ইঞ্জিনিয়াৰ হৈছিল, ছাৰ। তাৰ বাবে আমাৰ মাটি বিক্ৰী হৈছিল। কিন্তু ছাৰ, পাঁচ বছৰ চানৰি বিচাৰি নেপাই, সি ভিত্তিত চিগৰী ল’লে ছাৰ।”

মই আৰু তাক একো ক ব নোৱাৰিলোঁ। তাৰ ওচৰত থিয় হৈ থকাটোৱেই অসহনীয় হৈ পৰিল। মই ৰাস্তালৈ ওলাই আহিলোঁ।

— + — + — + —

আৰোহী

বিবন্ধি, অস্থিৰতা আৰু এই বাক্যজনক পৰিস্থিতিটো প্ৰকাশ কৰিবলৈ হয়তো ভালেমান শব্দ আছিল। কিন্তু মোৰ মুখৰ পৰা অকস্মাতে আৰু অজানিতে মাথোন 'থেংতেৰি' বুলি সাধাৰণতে আমাৰ পৰ্যায়ৰ মানুহে ব্যৱহাৰ নকৰা শব্দটোহে বাজি হ'ল। বাককৈ বক্তৃতা মঞ্চত বহি থকা আন কোনোও শুনিতাই নেপালে।

মই নিজক বান-অচৰপ বুজি পাওঁ। সেইবাবে মই আনৰ দৰে অৰ্থাৎ আন কেইজন বা বানৰ দৰে দাণ্ডিক নহয় বুলি মোৰ ধাৰণা। মই নিজক দেশৰ হুকুম বুজি নেভাবোঁ।

কিন্তু ইহতৰ বাণ্ড-কাৰখানা দেখি বিচৃতি খাইছোঁ। 'থেংতেৰি'। তহঁতে এইবোৰ কি কৰিছ? মোক বজুৱা সজাইছনে, তহঁত বজুৱা হৈছ।

ভলুকা বাহৰ খটা আৰু ভাতি বাহৰ হলোৰে সজা, দেৰ হাতমান ওখ দহটামান মানুহ বহিব পৰা বক্তৃতা মঞ্চত মই, বানমন্ত্ৰী অৰ্থাৎ বান-নিয়ন্ত্ৰণ বিভাগৰ মন্ত্ৰী সাগৰ শইকীয়া গহীন হৈ বহি আছোঁ। ওচৰত মোৰ আদেশত উঠা বহা কৰা ছটামান মানুহ আৰু ছটামান স্থানীয় লেখত ল'বলগীয়া মানুহ। বান-প্ৰপীড়িত অঞ্চলত মোক ইয়াৰ ৰাইজে সম্বৰ্দ্ধনা জনাইছে। মেহ গনি কাঠৰ ফ্ৰেইমত আবদ্ধ মুগাৰ কাপোৰত লিখা সম্বৰ্দ্ধনা পত্ৰখন ধনপতি দস্তই পঢ়ি আছে। এইবোৰ মোৰ কথা কোন পাৰগুই

লিখিলে ? হে মহান, হে লোকসেবক, হে দেশপ্ৰাণ আদি সম্প্ৰতি প্ৰকাশি-
 কাশক্তি হেৰুৱাই পেলোৱা শব্দবোৰে সম্বৰ্দ্ধনা পত্ৰখন সাৰশূণ্য কৰি
 পেলোৱাৰ কথা ধৰ্ম ধনপতি দত্তই বুজি পোৱা নাইনে । এতিয়ালৈকে
 অনমত এবাৰ বাৰখন মন্ত্ৰীসভা গঠিত হ'ল । অন্তত দুই-আটাইশ মানুহ
 মন্ত্ৰী হ'ল । কোনে সময়বান্ধিত খোজ থৈ যাব পাৰিলে ? সকলোৱে
 নাথোন একো একোখন খেল খেলি থৈ গ'ল কোনো পোলে, বৰিচ বেকাৰ,
 মাৰাডোনা হ'ব নোৱাৰিলে ।

এতিয়া আকৌ মোক বক্তব্য সজাই এটাটা পেট্ৰা, গোনা ম'হৰ
 দৰে গলধন ধৰা মহাধ হেড মাষ্টৰ ধনপতি দত্তই এইবোৰ বলকিছে হে
 দেৱপ্ৰা । হে দান হে লোকসেবক ।

“এইবোৰ শুনি মোৰ মুখৰ পৰা ধ্বংসেৰে বাদে তাতকৈ ভাল
 শব্দ এটা বাজিব নিয । মই মনে মনে ভাবিছো বক্তব্য কথাকৈ । এনেকৈয়ে
 ইহঁতে আমাক নষ্ট কৰে, দাত্ৰিক কৰে আৰি আমদানী কৰে । মই আনোদো
 পাইছো । হেৰো ধনপতিত তহঁতে মোৰ বক্তব্য সাজিব পৰা নাই
 তহঁতহে বক্তব্য হেছ । মহ সাগৰ শব্দীয়া নোৱাটেঙৰ সাত বিহুৰ
 সৈয়াকণী ।

আবত ভৱনৰ সৃষ্টিত কক্ষ । মোৰ বিভাগৰ কৰ্মিষ্ঠ অভিযন্তা শাৰ
 ব্যৱকৰী অভিযন্তাক কৰুণৰ ভাৱে বেছো বক্তব্য কিবাকিবি গানছো ।
 ৰাইজে খোলোচাকৈ কথাবোৰ যা ত কয়, তা ক ভাবিয়েই আপোনা-
 লোকক লগত নিয়া নাছিলো । এতিয়া যি বুজিলো বাননিয়ন্ত্ৰণৰ ব্যৱস্থাৰ
 মূলতে ইয়াৰ উদ্দেশ্য নৈ কেইখনো নস্য চৰকাৰৰ ধনৰ অভাবো নহয়,
 কাৰিৱৰা বিদ্যাৰ কৌশলৰ অভাবো নহয় কাৰণবোৰ মাথোন আ পানা-
 লোকৰ দৰে মানুহ । সাধাৰণে মথাউৰি নিৰ্মাণ নহয়, সময়মতে মথাউৰি
 মেৰামতিও নহয় ঠিকাদাৰ আৰু আপোনালোকৰ শঠ-মিতিৰালিৰ বাবেই
 ভুৱা 'বিল' পাছ হয় । এয়ে কি বৰ্তব্যনিষ্ঠা, এয়ে কি শিক্ষাৰ উদ্দেশ্য ?

শুনক, আপোনালোকক বদলি কৰিবৰ মোৰ ইচ্ছা নাই । কাৰণ
 আপোনালোকৰ ঠাইত অন বোছি সা যাতিক মানুহ আহি পৰে । গতিকে

মই নিৰ্দেশ দিয়া কামকেইটা এই দুমাহত কৰি অতাব লাগিব। তাৰ অন্যথা হ'লে কিন্তু চাচ পেণ্ড নকৰোঁ। কাৰণ আপোনালোকে কেচ কৰি জিকি বেছি তজ বজীয়াহে হ'ব। এবোটা চাৰ্জ আনি বৰ্থাস্তহে কৰিম, আই মিন, ডিছ মিছেল। তেতিয়াও আপোনালোকে কেচ কৰিব। কিন্তু কেচটোত জিকে মানে পাঁচ-ছবছৰ লাগিব। তেতিয়া মই মন্ত্ৰী হৈ নেথাকিম। কিন্তু এই কেইবছৰৰ যত্নণা কম বস্তু জানো? বছৰবোৰ জানো ঘূৰাই পাব? এণ্ড ডিছ খুড বি আবাৰ টেকনিক। তাকে দেখি বহুতে ভয় খাব। আই মিন মাহৰ মাৰ দেখি তিলে বেত মেলিব। ডিপাৰ্টমেন্ট ঠিকঠাক চলিব।

এওঁলোকে মোক বি বুলি ভাবিছে, ক'ব নোৱাৰোঁ। কিন্তু এওঁলোকৰ মুখ দুখন দেখি, স্থিৰ হৈ বহি থকা দেখি অনুমান কৰিব নোৱাৰি যে এওঁলোক আত কিত হৈ পৰিছে। এই ভাবালেশহীন মুখবোৰ সঁচাকৈয়ে বিভীষিকাসূচক। দেখিলেই প্ৰচণ্ড ওজনৰ ঘোচা এটা মাৰিবলৈ মন যায়।

ভজা মাছ এটা মুখত লৈ নি শব্দে ওলাই যোৱা মেকুৰী এটাৰ দৰে এওঁলোক মোৰ কক্ষৰ পৰা ওলাই গ'ল। এতিয়া মই আৰ্ত্ত ভৱনৰ সুবৃহৎ কক্ষত অকলশৰীয়া। এনেকৈ থাকিবলৈকে মোৰ বৰ ভাল লাগিছে। সন্ধিয়া হৈছে। দুবাৰখনৰ খিলি মাৰিছা। অন্ধকাৰ ভাল লগা নাই। টিউব লাইটটো জ্বলাই দিছে। নৈশকই আমনি দিছে। লগতে সৰু ট্ৰেনজিছ টৰ ৰেডিঅ'টো আছিল। তাকে বজাইছে। ৰেডিঅ'ই এতিয়া খেতিৰ কথা কৈছে।

এই ঠাইলৈ আগতে কোন আহিছিল বাক? মানে এই কোঠাটোলৈ? কালি কোনোবা ঘোচখোৰ বিষয়া ইয়াত আছিল নেকি? এই দুদিন মোক এই কোঠাটোত লগ পাবলৈ আহিছিল গাওঁ পঞ্চায়তৰ সভাপতি জোণ নেওগ আৰু এম এল এ বস্ত্ৰা দেৱী। এওঁলোকে নিশ্চয় লগত এই সৰু ভি আই পি বেগটো লগত অনা নাছিল। তেনেহ'লে বেৰত লাগি থকা আলমাৰীটোৰ তলৰ ঠাকটোত এই বাকচটো কোনে ধ'লেহি? মই আলমাৰীটোৰ দীঘল ঠাকটোত থকা হেঙাৰডালত পাজাবী চোলাটো ধ'ব

বাবে দুৱাৰৰ এপাত নোখোলাহেঁতেন এই ধুনীয়া সৰু বাকচটো চকুতেই নপৰিলহেঁতেন ।

মোৰ ভয়ো লাগিছে । বাকচটোত কোনোবাই সৰু বোমা-চোমা থৈ দিছে নেকি ? আজি-কালি আকৌ পত্ৰ বোমাও ওলাইছে । ইয়াত কি আছে জানিবলৈ মোৰ বৰ কোঁতুহল হ'ল । কোঁতুহলে ভয়টো দমালে । বাকচটো বিছনাৰ ওপৰত ৰাখিলোঁ । ইয়াক খুলিবই লাগিব । চাৰি মাৰি থৈছে যদি ইয়াক ভাঙি পেলাব লাগিব । কিন্তু আচৰিত কথা যে, বাকচটো খুলিব পাৰিলোঁ । ইয়াত চাৰি মাৰি ধোৱা নাছিল ।

বাকচৰ ভিতৰখন দেখি মই ইমান আচৰিত হ'লো যে, স্বয়ং আলিৰাবাঘো কিজানি মণিমুকুতা ভৰা গুহাত প্ৰবেশ কৰি ইমান আচৰিত হোৱা নাছিল । বাকচটো নোটৰ বাতিলেৰে ভৰপূৰ । প্ৰত্যেকটো বাতিল পাঁচ হেজাৰ টকাৰ । মই কঁপা কঁপা হাতেৰে বাতিলবোৰ গৰ্ণিলোঁ । বেছি সময় নেলাগিল । মাত্ৰ কুৰিটা বাতিল । পুৰা এক লাখ টকা ।

ইমানখিনি টকা চাৰি নমৰা বাকচটোত কোনোবাই এৰি যাবনে ? ইয়াৰ নিশ্চয় এক মৰ্ম আছে । কোনোবাই মোক পৰীক্ষা কৰি চাইছে নেকি ? কোন হ'ব পাৰে ? বুজিছো, খুব ভালকৈ বুজিছো । সিহঁত দুটাই হ'ব লাগিব । মজল ভট্টাচাৰ্য আৰু অনুপ বৰা । সিহঁতৰ বাবেই চোৰ মেলা ধান বানপানীত তল যায়, বানপানী কিৰিলি পাৰি পাৰি গাঁও সোমায় মানুহক জীয়াতু ভোগায় গৰু-ম'হ-ছাগলী, বুঢ়া-বুঢ়ী, শিশু আৰু গৰ্ভৱতী তিৰোতাক উটুৱাই লৈ যায় । উলুচাপৰি অঞ্চলত বানপানীৰ এ ন তাণ্ডলীলাৰ বাবে ঘাইকৈ সিহঁত দুটা জগৰীয়া । আচৰিত কথা যে, সিহঁতৰ কাৰণে এক লাখ টকা মাথোন হাতৰ মলি ।

মই চয়তানৰূপী এই টকাৰ বাকচটো নিমিষতে জ্বপাই দিলোঁ । নোটবোৰ মোৰ দৃষ্টিৰ অগোচৰ হ'ল । কিন্তু ইয়াৰ ছবিয়ে মোৰ অন্তৰ খোকিবাৰ্থো লগালে ।

মই কি প্ৰফুল্লিত ? নহয়, মই ইমান নিচুৰ হ'ব নোগাৰোঁ । মই মন্ত্ৰী যদিও এই পৰ্যন্ত, এই মুহূৰ্তলৈকে, মই মানুহ হৈ আছোঁ । মোৰ চকুত

ভাঁহি উঠিছে উলুচাপৰিৰ শুকান-উষান মুখৰ মালুহৰোৰ আৰু সিহঁতৰ
ভগ্ন পঁজাৰোৰৰ ছবি।

কিন্তু জীৱনত এই প্ৰথম অনুভৱ কৰিলোঁ যে মোৰো দুটা মন আছে।
এটা গাঁৱত ভীপ লোৱা মন আৰু এটা ৰাজনীতিৰ ক্ৰুৰতাই দিয়া মন।
এইটো মনহে মোৰ ভজানিতে উদ্ভাবল হৈ পৰিছে। লগে লগে মোৰ ওঁঠত
এটা চৰতানী হাহি বিৰিঙি উঠিছে। তাকে মোৰ পোনে পোনে থকা ভেঁজি
আয়নাখনত দেখা পাইছোঁ।

এইটো যেন চৰতানী হাহি নহয়, স্বয়ং চৰতানহে। এই হাঁহিয়ে
মোক চৰতান কৰা নাইতো ?

পুৱাই আকৌ মোৰ আন এখন চহৰলৈ যাত্ৰা। মই গোটোই ৰাতি
শোৱা নাছিলোঁ। দুই মনৰ মাজত থৈয়া-নথৈয়া ৰণ। ইটো মন নিষ্কি-
লিল। জিবিল পাছত পোৱা মনটো। তেতিয়াই গাঁৱত ডাঙৰ-দীঘল
হোৱা তাহানিৰ সাগৰ ভাইটিৰ অকাল মৃত্যু ঘটিল তাৰ আত্মাৰ ছাঁইৰ
ওপৰত দৈত্যাকায় মোভ-লালসা-অভিলাষৰ সন্মতালুপ, সম্প্ৰতিৰ সাগৰ
ইকীয়াৰ, যিটো মালুহৰ কেৱল ধান ধাৰণা হ'ল ক্ষমতা আৰু বেছি
ক্ষমতা, ধন, আৰু বেছি ধন। ক্ষমতা তাৰ নিশ্বাস-প্ৰশ্বাস।

নহ'লে নো ২০০ চহৰলৈ আহোতে এই নোটভৰ্তি বাকচটো
আলফুলকৈ লৈ আহোঁ ন ?

আকৌ অভিযন্তা দুটা মানৰ লগত খৰালিৰ শীৰ্ষ নদীৰ গতি-গোত্ৰ
নিৰীক্ষণ, মথাউৰী প্ৰদৰ্শন, ৰাজক আশ্বাস। আকৌ আৱৰ্ত ভৱনত।
কোঠাটো একে খৰণৰ। আকৌ মই চমকিত। এইবিধ মাঘাবী বাকচ নেকি ?
দেখাত একেই। কিন্তু এইবাৰ এইটো বাকচ সহজে চকুত পৰিল- ই মোৰ
ভৰিপুথানৰ ফালে থকা কনুলখনৰ ওপৰত আছে বাবেই। ই কেনে কথা ?
মই সপোন দেখা নাইতো ? মই গাত চিকুট মাৰি চাইছোঁ। মোৰ অণু-
কণ্ট শুকাই গৈছে। ঢোকে ঢোকে পানী গিলিছোঁ। কঁপা, কঁপা হাড়ুৱে
বাকচটো খুলি ছা। এইটো বাকচতো চাবি মৰা হোৱা নাছিল। এইবাৰ
পালোঁ পাঁচ হেজাৰটকীয়া নোটৰ বাণিলি পশিচিটা। এক লাখ পঁচিশ

হেঁজাৰ টকা। কোনে মোক পাণ্ডিত্য পেলাবলৈ চেষ্টা কৰিছে? বাটত মোক কোনোবা উদগু ডেকা ল'ৰাই তালাচী চলাই দুইলাখ পাঁচিশ হেঁজাৰ টকাৰে মোক 'এক্সপোজ' কৰাই মোৰ 'পলিটিকেল কেৰিয়াৰ' 'কিনিছ' কৰি দিব নেকি?

সেই আশঙ্কা জানো আছে? মোৰ নিৰাপত্তাৰ ব্যৱস্থা আছে। মোৰ লগে লগে 'পাইলট কাৰ' যায়।

কিন্তু ইতিমধ্যে মই মনে মনে কিবা এটা হৈ পৰিলোঁ। মই নিজক হেঁজাৰ লা, মোৰ ব্যক্তিগত নাশ কৰিলোঁ। মোৰ কিয় এই মোহ? ধন সকলোকে দৰ্কাৰ। পিছে বেছি ধনৰ জানো প্ৰয়োজন আছে? মজুত ধনেৰে কিবা এটা উদ্যোগ খুলি আনক কৰ্মসংস্থান দিব পাৰিলেহে ধন বেছিকৈ গোটোৱাৰ মূল্য থাকে। এনেয়েই ধনৰ মোহত বলিয়া হোৱাটো সমাজৰ এটা ব্যাধি হৈ পৰিছে। ইয়াক নিমূল কৰিবলৈ আইন আছে। কিন্তু ভাটোৰ হ'ল মনৰ কলুষৰ বাহ্য ৰূপহে। মন আৰু হৃদয় শুদ্ধ নহ'লে হেঁজাৰ শাস্ত্ৰ পঢ়িও যেনেকৈ ভগৱানক পাব নোৱাৰি, তেনেকৈয়ে সূচেতনাৰ অভাৱ ঘটিলে মৰাক মাৰি ধন-সম্পত্তি কৰাৰ অভিপ্ৰায়টো থাকিবই। সমাজৰ মানস-মণ্ডলত এনে সূচেতনা দিবলৈ এই বন্ধা যুগত এজন মোহন দাস কৰমচাঁদ গান্ধী, স্বামী বিবেকানন্দ নাইবা ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰ নাই। এইটো ভেজাল সাধ বা বাবাৰ যুগ, সুবিধাবাদীৰ যুগ, মধ্যম ধি মানুহে সকলোকে দপ দপাই ফুৰা এটা বিশেষত্ববৰ্জিত যুগ। এৰা, আমি ভুল স্থানৰ ভুল যুগত বৰ্তি আছোঁ।

কিন্তু মোৰ জন্মৰ পাছতে পোৱা মনটো এতিয়াও দমি যোৱা নাই। এইটো মনে কৈছে,—এই বাকচ দুটা হ'ল একো একোটা চৰ্ত্তান। এইটো কাৰ কাম হ'ব পাৰে তুমি নিশ্চয় জানা। তদন্ত নকৰা কিয়? নতুবা কথাটো প্ৰচাৰ কৰি নিদিয়া কিয়? বাকচৰ টকাখিনিৰে ৰাইজৰ কিবা ভাল কাম নকৰা কিয়? এইখিনি টকাও ৰাইজৰ কৰৰ টকাহে। তুমি ভাবিছা এই টকাৰে নিৰ্বাচন খেলিম। পিছে এই চিন্তা ভুল। টকাৰে কিমান ভোট কিনিবা? কিন্তু দুৰ্নীতিৰ প্ৰতি এনে বিতৃষ্ণা আৰু ধনৰ প্ৰতি এনে

মোহশূন্যতা দেখিলে মানুহে তোমাক মূৰত তুলি ল'ব। তুমি যি হ'ব
খুজিছা তাকে হ'ব পাৰিব। তুমিতো এম এল এ ছোৱাৰ পূৰ্বে বহুত কিতাপ
পঢ়িছিল। কোৱাচোন বাক, মানুহে পুৰোহিততকৈ সন্ন্যাসীক কিয় বেছি
ভাল পায় ? ৰোধকৰো এইবোৰ ভয়কথাৰ উপলব্ধি কৰাৰ গুণেই তোমাৰ
নোহোৱা হৈছে। কাৰণটো শুনা সন্ন্যাসী হ'ল সৰ্বভ্যাগী, পুৰোহীত ভেনে
নহয়। ভ্যাগী লোক সকলোৰে আদৰৰ, কাৰণ ভ্যাগ কৰাটো সহজ কথা
নহয়। বামকুক পৰমহংসই টকা-পইচা মুচুইছিল। তেওঁ প্ৰকৃততে সন্ন্যাসী।
বিবেকানন্দও সন্ন্যাসী। গান্ধীও ভেনেকুৱাই। গতিকে, সাগৰ শইকীয়া,
তুমি সংসাৰত থাকিও সন্ন্যাসী হোৱা। গীতা শাস্ত্ৰৰ অপৰিগ্ৰাহিতম কি
বস্তু বুজি লোৱা। আচলতে ক'বলৈ গ'লে, এই বাকচ দুটা স্পৰ্শ কৰাৰ
পাছত তুমি হাত দুখন ভালকৈ ধুই পেলাব লাগিছিল।

মই বিত্ৰান্ত, উভয় সংকটগ্ৰস্ত। এতিয়া কি কৰোঁ ? আকৌ শীতৰ
দীঘল ৰাতিটো দুৰ্ভাষনাৰে কটাই দিব লাগিব। ৰাতিটো আহিলেই মোৰ
ভয় লাগে। ভূতৰ মাজত শুই থকা যেন লাগে।

কিন্তু এয়া হঠাতে কি হৈছে ? ভূত-প্ৰেতৰ কাণ্ড নহয়তো ? গোটেই
আবৰ্ত-ভৰনটো কঁপিছে। জিনজিননি শুনিছোঁ। মোৰ বিছনাখন লৰিছে।
মই বিছনাত বহিছোঁ। বিছনাখন বেছিকৈ লৰিছে। মোৰ দোলাত বহি
থকা যেন লাগিছে। ভয় পাইছোঁ। ভৰিপথানত থকা বাকচ দুটাৰ পাৰ-
স্পৰিক সংঘৰ্ষৰ ফলত নিগনিৰ মাতৰ দৰে শব্দ এটা হৈছে। দূৰৰ পৰা
হৰিবোল হৰিবোল ধ্বনি শুনিহে মই ধৰিব পাৰিছোঁ যে এয়া ভূতৰ কাণ্ড
নহয়, ভূঁইকঁপহে।

নিঃকণ্ঠে ক'বাবই লাগিব। মই একেজাপে বিছনাৰ পৰা নামিলোঁ।
এহাতেই দুৱাৰৰ খিলি খুলিলোঁ। কিন্তু বাহিৰলৈ ওলাইহে গ'ম পালোঁ যে
মোৰ কোঠাটোৰ পিছফালৰ বাৰান্দাতহে মই কঁপি কঁপি থিয় হৈ আছোঁ।
আগৰফালৰ দুৱাৰখনৰ পোনে পোনে এখন দুৱাৰ। এই দুৱাৰেদি পিছ
ফালৰ বাৰাণ্ডা ওলাই খানচামা আৰু চাপ্ৰাটীক মাতিব পাৰি।

মই খটখটিয়েদি পিছফালৰ মুকলি ঠাইত থিয় দি আছোঁ। এতিয়া

জোকাৰণিটো অলপ কমিছে। কিন্তু গৌ-গোৱনি এটা চলি আছে। খানচাৰা
তাক হাল্কীবেইটো মাৰুহ এইকালেই ওলাই আহিব বুলি ভাবিছিলোঁ।
কিন্তু শিহুত আগবাঢ়লৈহে ওলাই গ'ল।

জোকাৰণিটো কমিল। গৌ-গোৱনিও কমিল। পৃথিৱী স্থিৰ হ'ল।
তেতিয়াহে মই আচৰিত হ'লোঁ। মই ভয় খাই থিতাতে ওলাই আহিলোঁ।
যদিও এখন হাতত এটা বাকচ আৰু কাপলটিৰ চেপ্তো হটো বাকচ।
আচৰিত, অতি আচৰিত। নিজক চিনি পোবা কিজানি আটাইতকৈ টান
কাম। সেইবাবেই কিজানি শাস্ত্ৰকাৰসকলে অনেক হৃদয়ৰ ফালে জুমি
চাবলৈ কয় মধুৰ মুৰতি সুৰাধ, মন দেখু হৃদয় হামাধ

কম্পণ অস্থ পৰিল। কম্পণধ্বনিও স্তম্ভ। চৌদিশ নিজম। কুৰুলিৰ
আঠুবাঁইটি এবি অহা জোনৰ পোহৰত এষা মই কি দেখিছোঁ। মোৰ দৃষ্টি-
ভ্ৰম হোৱা নাহটো? মোৰ নিচেই ওচৰতে এটা প্ৰকাণ্ড ঢেকীয়াপতীয়া
বাঘ। জোনৰ পোহৰত তাৰ চকুহাল তিববিবাইছে। সি মোৰ ফালেই চাই
গ'ছে। তেনেহলে মোৰ দৃষ্টিভ্ৰম বোলা নাই। সি মুখখন মেলি দিয়াত মহ
পচা নাংসৰ ভৰ্মক পাহৰ্ছোঁ। নি কিন্তু নোক দেখি আক্ৰমণ কৰাৰ কথা
বাদেই, একো ওপৰতাই দেখুৱা নাহ। কিন্তু মহ ভাবিছোঁ। ই মোৰ
খাই পেলাওক, এখে জাপে মোৰ ওপৰত পৰি মোৰ গলধনটো ভাঙি
মোক পিঠিত উঠাই হাবিলৈ লৈ যাক। কাৰণ এতিয়া মোৰ মানসিক
উভয় মৰ্কে মোৰ মৃত্যু ভয়ো দূৰ কৰিছে। মই নিৰ্বিকাবভাৱে বাওটোৰ
ফালে চাই আছোঁ। কি সুন্দৰ তাৰ দেহসৌষ্ঠৱ, কি সুন্দৰ তাৰ মস্তক দেহ
কি সুন্দৰ তাৰ নিবাক অহাৰ। সি যেন মোৰ চিৰকালৰ বন্ধুহে।

মই তাক এখন হাতৰ ইঙ্গিতেৰে আৰু চকুৰ ঠাবেৰে ওচৰলৈ
মাতিছোঁ। আচৰিত কথা যে সি বাঘৰ কুকুৰ এটাৰ দৰে মোৰ ওচৰলৈ
আহিছে। মই তাৰ ৰূপত ভোল গৈছোঁ। মই তাৰ মিহি গাটোৰ ওপৰেদি
হাত ফুৰাইছোঁ। সি মোৰ আদৰ পাই মোৰ মৰমৰ বশ হৈছে। সি মোৰ
ওচৰত হাতীৰ দৰে বৈঠ লৈছে। তাৰ অৰ্থ হয়তো এয়ে যে মই তাৰ পিঠিত
উঠিব লাগে। তেনেহলে ২ চাৰ্কাচৰ বাঘ নেকি? হ'ব নোৱাৰে, এই

চহবত কোনো চাৰ্কাচ চলি থকা নাই। আজিকালি চাৰ্কাচ এটা অচল বস্তু। নটৰাজ খিয়েটাৰহে চলি আছে। অচুৎ লহকৰে এবাৰ মঞ্চত জীয়া সাপহে দেখুৱাইছিল। কোনোবা টাৰ্জানজাতীয় দৃশ্যৰ বাবে সি বাঘ অনাহেঁভেন সেই কথা বাতৰি কাকতত পালেহেঁভেন।

এনেকৈ ভাবি থকা সময়খিনিতে মই অজানিতে এটা আচৰিত কাম কৰি পেলালোঁ। বাকচ দুটা বাঘটোৰ পিঠিৰ ওপৰত থলোঁ। সি সামান্যভাৱে গাটো লৰাওঁতে বাকচ পৰি যায বুলি মই একেজাপে তাৰ পিঠিত উঠি বাকচ দুটা বুকুৰে ঢাকি তাৰ ডিঙিত সাবতী ধৰিলোঁ। সি বোধকৰো এই কাৰণেই বৈ আছিল। সি চেকুৰিবলৈ ধৰিলে। ভীষণ তীব্ৰ গতিৰে সি পিচ দিয়া আলিয়েদি চেকুৰি চেকুৰি পাছত পথাৰেদি এখন হাটলৈ পোনালে। মই মাজে মাজে পিছলি মাটিত পৰিব খোজো, বাকচ দুটাও বুকুৰ উমৰ পৰা উফাল খাই পৰিব খোজে। মই তাৰ ডিঙিত টানকৈ সাবটি ধৰি নিজক আৰু বাকচ দুটাক বন্ধা কৰো। মোৰ বৰ কষ্ট হৈছে। মই জাপ মাৰি নামিবলৈ সাধ্য নাই। তাৰ নিষ্ক্ষেপিত কাঁডৰ দৰে এই তীব্ৰ গতিয়ে মোক এনে কৰাৰ পৰা বাধা দিছে। এনেকৈয়ে গৈ আছোঁ। কিন্তু মই বাকচ দুটা পেলাই দিয়া নাই। বাকচ দুটা পেলাই দিয়াহেঁতেন তাৰ পিঠিত ভালকৈ লেপেটা খাই পৰি কই কমাৰ পাৰিলোহেঁতেন। তাকে কৰিব পৰা নাই। কিন্তু কিয় ?

মই ভাৰো, ই যদি লাহে লাহে যায়, মই বাকচৰে সৈতে নামি যাম। কিন্তু তাৰ যদি থা, উঠে আৰু সি যদি মোক খাই পেলায় ?

কিন্তু বেছি ভাবিবলৈ সময় নেপালোৱেই। বাতি পুৱাল। মোৰ আগত দেখিলো সাগৰসংকাশ পানী। পাৰত ঢৌৰ গৰ্জন। তাকে দেখি বাঘটোৱেও গৰ্জিছে। কিন্তু এই গৰ্জন ঢৌৰ গৰ্জনে তল পেলাইছে।

বাঘটো কিন্তু ভয় খাই থমকি ৰোৱা নাই। সি ভয়ত্বৰ গৰ্জন লৈ আৰু বাৰিধিৰ বিশালতালৈ কেৰেপ নকৰি তাত জপিয়াই পৰিছে, তীব্ৰ বেগে সাঁতুৰিছে। তাৰ গাটো বেছি লৰিছে। মই তাৰ পিঠিত ব'ব পৰা

নাই। বাকচ দুটা এতিয়া মোৰ লগত নাই। মই তাক সাবটিব পৰা নাই।
সি আচাৰ মাৰি মোক পেলায় দিছে। মই পানীত ককবকাই আছোঁ, মোৰ
পেটটো পানীৰে ভৰি পৰিছে, মই তললৈ গৈ আছোঁ। তললৈ

চহৰৰ বিখ্যাত নাছিংহোমৰ ইণ্টেনছিভ কেযাৰ ইউনিটত দুৰ্ঘটনা-
পতিত মন্ত্ৰী সাগৰ শইকীয়াৰ ওচৰত তিনিজন ডাক্তৰ আৰু চাৰিগৰাকী
নাৰ্ছ। ডাক্তৰ এজনে কৈছে, “মূৰৰ বেয়া ঠাইত আঘাত। ইমানপৰে চেতনা
ঘূৰাই পাব লাগিছিল। কিন্তু

+-+--+

শ্রত্যাঘাট

অবশেষত সি গ্লপ আশা দেখিলে। দেউঠাক হৰিদেব মাঠৰে তাক আশ্বাস দিলে। চাকৰিৰ গৰাকী হ'ল টকেশ্বৰ বৰশইকীয়া। তেওঁৰে এপালৰ প্ৰিয় ছাত্ৰ বৰশইকীয়া এতিয়া বনবিভাগৰ হৰ্তাকৰ্তা হৈছে বাবে তেওঁৰ দিশে। চিন্তা কৰিবলগীয়া নহ'ব যেন লাগে।। পুতেক বিষ্ণুদেব যাবা চানি বছৰৰ পৰা নিবুৰা। ল'ৰাটি তেনেই মৰামুৰা হৈ পৰিছে। ঘৰখনত ৰোজকাৰ দুলিবলৈ কেবল হৰিদেব মাঠৰৰ পেঞ্চনৰ টকা কেইটাহে আৰু ঘৰৰ চৌহদতে সাজি দিয়া খেৰৰ গৰ দুটাৰ পৰা মাহে দুশ টকাকৈ ভাৰা। সিয়ালে ঘৰত এপাল খাবৰীয়া আছেই। তজনী গাভৰু জীয়েক, হৰিদেবৰ দুৰন্ত প্ৰকৃতিৰ ভায়েকটো আৰু বেমাৰী ঘৈণীয়েক। হৰিদেব মাঠৰে এতিয়া পেঞ্চন পোৱাৰ পাছতহে সংসাৰৰ আচল জালাত ভুগিছে।

শান্তশিষ্ট পুতেক বিষ্ণুদেব বি এছ চি পাছ। সি ব'তো সুবিধা কৰিব নোৱাৰি চাকৰিৰ আশা এৰিয়েই দিছিল। বাককৈ বনবিভাগত তাৰ অৰ্হতাৰ লগত মিতা ছয়ত্ৰিশটা চাকৰি ওলাল বুলিহে। সেইদৰে টকেশ্বৰ বৰশইকীয়াই দিব পাৰে। চব নিয়মকাৰণক নেওচা দি কাৰোৱান এই কাম দিয়াৰ বাবে তেওঁ এক্তিয়ার পাইছে। চৰকাৰ আজিকালি ইমানেহ ফোপোলা।

টকেশ্বৰ বৰশইকীয়া হৰিদেব মাঠৰৰ প্ৰিয় ছাত্ৰ আছিল। তেওঁ শিলোণ বিষয় অংকত বৰশইকীয়া হেনো চূড়ান্ত পৰীক্ষাত সৰ্বোচ্চ নম্বৰ

পাইছিল। পাছত কলেজত পঢ়োঁতেও বৰশকীয়াই হৰিদেৱ মাইৰৰ খা-
খৰৰ বৰি আছিল। এতিয়াও হেনো কাৰোবাৰ কাৰোবাৰ পৰা তেও
মাইৰৰ খৰ লয়। পেকন পোৱাৰ বছৰটোতে হৰিদেৱ ভট্টাচাৰ্যই কৃত্তী
শিক্ষকৰ ব। পাওঁতে বৰশইকীয়াই এখন চিঠিৰে তেওঁক অভিনন্দন
 জনাইছিল। তেওঁ তেতিয়া যোৰহাটত বন-সংৰক্ষক আছিল।

হৰি দৰ মাইৰৰ ঘৰ খুৱাহাটীৰ শান্তিপুৰত। তেওঁ একেখন বাছেৰে
আহি সাহি পোৱাৰ টোকৰ বৰশইকীয়াৰ ঘৰ পালেহি। এব জাকজমক
ঘৰ। তিনি মহলীয়া আঙালিকা। চোহদত তিনিখনমান মটৰগাভী। তেওঁ
ভাবিলে, মইও বিজ্ঞানি ইমান আডম্বৰেৰে নেথাকে।

বৰশইকীয়াই তেওঁক ভাল ব্যবহাৰেই কৰিলে। তেওঁ শয়লী আনি
'ছাৰ'ৰ লগত চিনাকি কৰিও দিলে। হৰিদেৱ মাইৰৰ মনটো ভাল লাগি
গ'ল। টকক তেনেহলে পদবী, ধন আৰু ক্ষমতাই উদগু কৰি তোলা নাই
পি ডিউ ডি এড্ৰিচেট ইঞ্জিনিয়াৰ ৰাজধৰৰ দৰে গুৰু গোঁসাই নমনাবিধৰ
হোৱা নাই। অতাপ সময়ৰ ভিতৰতে তেওঁ ইমান ঘৰুৱা হৈ পৰিল যে
পুতেক বিষ্ণুদেৱৰ কথাটো উলিয়াবলৈকে সৰু কোচ কৰিলে। পাছ এইবোৰ
কামত ৰাজমান কাটকৰি থ'ব লাগে বুলি তেওঁক সুদীঘল অভিজ্ঞতাই
শিকাইছে।

“পিছে টক, নিকপায় হৈ মই হ'লে বৰ স্বার্থপৰ হৈ পৰিছো দেই।
তোমাৰ এচৰতো মোৰ স্বার্থ আছে। জানাই নহয়, পেকন পোৱাৰ পাছত
এৰ লেঠা কমক চাৰি বাঢ়িলছে। বৰপোৰেই চাকৰি হোৱা নাই। তোমাৰ
তাতে গোড়া মানি থোৱা।”

“কোনটো চাবৰিত, ছাৰ?”

“কিবা বোলে ফৰেষ্ট বিট অফিচাৰৰ। সি বি-এছ চি পাছ।”

“বাক তাক পঠিয়াই দিবচোন। তাৰ নামটো।”

“বিষ্ণুদেৱ ভট্টাচাৰ্য।”

হৰিদেৱ ভট্টাচাৰ্যই এমুঠি আশাৰ জিলিকনি মনত লৈ ঘৰ পালেহি।
তেওঁ কথাখিনি বিষ্ণুদেৱক ক'লে। তাকে শুনি আছিল বিষ্ণুৰ ভায়েক

নৰদেৱে। দুবস্তু ল'ৰা। তেইশ বছৰ বয়স। এতিয়াই বাঁওৰ দৰে চেহেৰা।
তাৰ অমৰবত এটা বেপৰোৱা ভাৰ। কথাত তাজিল্য। ছুনিয়াখনক সি
সদয়ভাৱে চোৱাৰ শিক্ষা পোৱা নাই।

নৰদেৱে অটুহাস্য কৰিলে। কাৰণ সি চাকৰিৰ কথা নেভাবে।
নেভাবে মানে এতিয়া ভাবিবলৈ এৰি দিছে। সিও বি, এ পাছ। তাৰ
প্ৰধান বিষয় হ'ল ৰাজনীতিবিজ্ঞান। সি পাঠশালা স্কুলৰ শিক্ষকৰ ঘৰা
মাৰোৱাৰীৰ গোলাৰ হিছাপ ৰখা কৰ্মচাৰীলৈকে নানা ধৰণৰ চাকৰিৰ বাব
চেষ্ঠা কৰি বিফল হৈ এতিয়া এনে এটা দলৰ লগ হৈছে, যাৰ কাম কোনো-
পধ্যে সম্বৰ্ণনযোগ্য নহয়। সিহঁতে দোকানীক ডকাইতক দি পইচা লয়,
কোনোবাই যদি ভাৰাতীয়াক উঠাব নোৱাৰে সিহঁতক ক'লেই হ'ল।
সিহঁতে মাৰপিট কৰি ভাৰাতীয়াৰ অৱস্থা কাহিল কৰিব। মাহে মাহে পইচা
লৈ সিহঁতে বেইখনমান চুলাই মদ বেচা দোকানক ৰক্ষণাবেক্ষণ দিয়ে।
শাস্তিপুৰত নৰদেৱৰ প্ৰতি মানুহৰ ভাল ধাৰণা নাই।

“কিয় হাঁহিলি ?”—বিষুৱে তাক খঙেৰে স্মিলিলে।

“তহঁতৰ মানুহ চিনিবলৈ আক বহুত বাকী। হেৰ, চাকৰি আজিকালি
কাতৰ হৈ ক'লেই নেপায়। কেৱল দৰ্খাস্ত কৰিলেতো নেপায়েই। তোতকৈ
বহুত ভাল ল'ৰা আজিকালি বেকাৰ। বুইছ ?”—নৰদেৱে নিৰ্গুণভাৱে
ক'লে।

“তই এইবোৰ ৰকি থাকিব নেলাগে, আঁতৰ হ'।”—হৰিদেৱে মাইৰে
তাক শাসন কৰিবলৈ চালে।

“তই মোৰ লগ লাগ, বুজিছ। চৰ ঠিক হৈ ঘাব। কলিয়েলক পৰি
খা। তেতিয়া আক চিন্তাৰ কাৰণ নাই। ডাঙৰ ডাঙৰ মানুহবোৰে যদি
কলিয়েল (বিৰেক) নাই, তেনেহলে তোৰ কলিয়েলভাল কি কামন্ত
আহিব ? টকা লাগে ? কিমান লাগে ? মোক নোসোধ কিয় ?”—নৰদেৱে
খং ভোলাবলৈকে কবামেকক এমেকৈ ক'লে। হৰিদেৱে মাইৰে সৰু হৃদয়ত
পুতেকটোৰ ঘৰ বৰ কথা সহ্য কৰিব নোৱাৰি তাৰ পৰা আঁতৰ হ'ল।

নৰদেৱে ঘূটা এটোজ বহি খুঁটাও আউজি বাতৰি কাকত পঢ়ি আছিল। বাপেক আৰু ককায়েকৰ কথা শুনি তাৰ সঁচাকৈয়ে হাঁহি উঠিছিল। চাৰাচিৰা ককায়েকটোক বিৰক্ত কৰাৰ তাৰ সমূলি ইচ্ছা নাছিল।

বিষ্ণু কিন্তু বিৰক্ত হোৱা নাছিল। তাৰো হয়তো পেটে পেটে বিশ্বাস হৈছিল যে বিট অফিচাৰৰ দৰে এটা লোভনীয় চাকৰি এজন প্ৰাক্তন শিক্ষকৰ নৈনিত্তিক অনুবোধতে এজন প্ৰাক্তন ছাত্ৰই হয়তো নিদিব। সি নৰদেৱৰ ওচৰ চাপি লাহেকৈ ফুচফুচাই শুনিলে, “সঁচাকৈয়ে তই টকা দিব পাৰিবি ৷”

সি ক’লে, “কিয় নোৱাৰিম ৷ কল্মিফল্লৰ ঘৰ খাইছোঁ। যেতিয়া টকা যথেষ্ট পাইছোঁ। তহঁতে মোক ঘৃণা কৰ কাৰণেহে। তোক পইচা কিয় লাগে ৷ চাবৰিৰ বাবে ৷ কিমান লাগে ৷”

বিষ্ণুদেৱে ক’লে, “আজিকালি কোনো চাকৰিয়েই হেনো বিশ হেজাৰ টকাৰ কমে পোৱা নেৰায়।”

নৰদেৱে ক’লে, “পিছে মোৰ লগত ইমান টকা নেথাকে। অলপ সময় লাগিব।”

বাপেকৰ কথামতে পাছদিনা বিষ্ণুদেৱ কাহিলিপাৰা পালেগৈ। ট.কেম্বৰ বৰশইকীয়াই তাৰ প্ৰতি বেছি আগ্ৰহ নেদেখুৱাই সময় নষ্ট নকৰি কৈ গ’ল, “ছাৰক পিছে আচল কথাটো নক’লোঁ। ক’বলৈ বেয়া লাগিল। তেওঁলাকৰ দৰে সং শোকে এইবোৰৰ তু নেপায়। দেশখন গেলিছে। গেলিছে আৰু চাৰিওফালে দুৰ্গন্ধ বিয়পিছে। নহয়নে বাক ৷ এতিয়া বিট অফিচাৰৰ কাৰণে টকা ফিল্ড ৷ পঞ্চাশ হেজাৰ। মই নিৰুপায়। এয়া মই আকৌ পকেটত ভৰাইছোঁ বুলি নেভাবিবা। ছাৰক কথাটো ক’বা। মোক মাত্ৰ ইয়াৰ দাৱিত্ব দিছে। চীফক দিব লাগিব ত্ৰিশ হেজাৰ, বনবিভাগৰ মন্ত্ৰীক পোন্ধৰ হেজাৰ। আৰু মোৰ মানুহখিনিক জানো কিবা এটা দিব নেলাগিব ৷ আজিকালি পইচা নেপালে টাইপিষ্টটোৱেও এপইন্টমেন্ট

অৰ্জাৰটো টাইপ নকৰে। কনভিলড ? বেয়া নেপাৰা। ছাৰক কথাটো ক'ৰা।”

ইয়াকে কৈয়ে টংকেম্বৰ বৰশইকীয়াই বেলটো টিপিলে। মানুহ এটা ডেৰৰ আগত হাজিৰ হ'লহি। তাক ক'লে, “মাতি দে।” অৰ্থাৎ বাৰান্দাত বৈ থকা অন্য চাকৰিপ্ৰাৰ্থী কোঠালৈ আহিব লাগে। বিষ্ণু ওলাই আহিবৰ সময়ত বৰশইকীয়াক নমস্কাৰ এটাও নিদিলে। তাৰো এতিয়া নৰদেৱৰ দৰে এটা বেপৰোৱা ভাৱ।

সি ঘৰলৈ আহি বাপেকক কথাখিনি নক'লে। ভায়েক নৰদেৱক এতিয়া তাৰ দৰ্কাৰ। কিন্তু সি ঘৰত নাই। মহানগৰৰ কেৰাঠাইতো তাক বিচাৰিলে। পণ্টনবজাৰত, গণেশগুৰিত, বেলতলা বজাৰত আৰু ফাঁচী বজাৰৰ গলিত। কিন্তু নৰদেৱৰ নিখোজ হোৱাৰ দৰেই অৱস্থা। নৰদেৱৰ বন্ধু আমজেড মাইকীৰ দালাল। তাক পালে। আমজেডে ক'লে, “তই নেজান ? বাপেৰেও নেজানেনে ? খবৰা কাকতত দেখোন ওলাই গৈছে। বাপেৰ-মাৰে খবৰা কাগজে নপঢ়ে নেকি ?”

বিষ্ণুদেৱে ক'লে, “কথাটো জানিও মোক নকব পাৰে। নৰ ভাইটো ঘৰত পেলনীয়া বস্তুৰ দৰেহে। তাক মৰিল বুলিয়েই ঘৰখনে ধৰি লৈছে। ঘৰখনত আজিকালি কোনো সুখৰেই নেথাকে। বাইদেউজনী আজিকালি বহু দেৰিকৈ ঘৰলৈ আহে। তাইকো কোনেও মাতবোল নকৰে। মুঠতে অ'কৰ মাষ্টৰ হৰিদেৱৰ চৰ প্ৰেষ্টিজ পা'চাৰ।”

“কোন সেই দুশ্বন ?”

“মনি, মনি উইথ কেপিটেল এম। সেইবোৰ বাদ। তোৰ দোস্ত ক'ত গ'ল ? খবৰা কাগজে কি লিখিলে ? আচলতে ময়ো কাগজ-চাগজ নপঢ়োঁ। কি লাভ পঢ়ি। লেতেৰা মন্ত্ৰীৰ মুখত গণতন্ত্ৰৰ বাণী কেনে শুনিব ?”

“শুন তেনেহলে। নাৰেকীত সিহঁতৰ দলটোৱে বেলৰ ডবা ভাঙি মাল বোজাই কৰিবলৈ গৈছিল। ধৰা পৰিল।”

“এতিয়া পুলিচৰ লকুআপত নে, জেলত ?”

“জেলত।”

সি জেলত নবজেলক দেখা কৰিলেগৈ। তাক দেখি বিহুদেৱৰ আচ-
ৰিত লাগিল। সি অকণো চিন্তিত হোৱা নাই। তাৰ আগৰ দৰেই
বেপৰোৱা ভাব। স্বাস্থ্যও অটুট। মাজে মাজে জেলত সোমাই থকাটো
যেন তাৰ জীৱনৰ এক স্বাভাৱিক প্ৰক্ৰিয়াহে।

“ভালনে তোৰ ?”

“ভালেই। এয়া কেৱল প্ৰফেশ্বনেল হাজাৰ্ড—সাধু ভাষাত বৃত্তিগত
বিপদ।”

“আচলতে কথাটো কি হ’ল ?”

“কোনো চুৰৰ বান্ধাই আমাক ধৰাৰ তাগজ নাই। আমাৰ অ’প’-
জিট পাৰ্টি পুলিচৰ লগ লাগিল। সিহঁতে খবৰ নিদিয়াহেঁতেন হাৰামী
এছ পি ৰী’নাই বয়ে আমাক ধৰিব নোৱাৰিলেহেঁতেন।”

“কিমান দিন থাকিব ? মানে জেলত।”

“কিছুদিন জেলত থকাই এতিয়া আমাৰ কাৰণে মঙ্গল। সিটো পাৰ্টি
এতিয়া পুলিচৰ লগ লাগি বৰ ‘পাৱাৰফুল’ হৈ পৰিছে। গতিকে গুলীয়া-
গুলি হ’ব পাৰে। অ’ তোৰ কথা সোধাই নাই। হাৰামীৰ (অগ্নীল)
তিৰোতাপাগল বৰশইকীয়াই কিমান টকা বিচাৰিলে ?”

“তোৰ কথাই ঠিক। আধা লাখ।”

“তাৰ অৰ্থ কেইবছৰমানৰ ভিতৰত তই জৰেমখে গছগছনি কটাই
আধা লাখ টকা নেথালে তোৰ চাকৰি কৰাৰ লাভ নাই। তেনেহলে বৰ-
মুৰীয়া সোপাইহে দুৰ্নীতিৰ বীজ পোতে। কথাটো ভাবি পাইছনে ?”

“তেনেহলে মই এতিয়া কি কৰিম ?”

“মই জেলৰ পৰা ওলাওঁ মানে তোৰ কাম পাবৰ বাবে দেবি হৈ ৰাব।
আধা লাখকৈ টকা দিওঁতা বহুত ওলাব। কাৰণ ফৰেষ্ট ডিপাৰ্টমেণ্টৰ
এইটো চাকৰি সোণৰ কণী পৰা হাঁহজনীৰ দৰেই। তোক এতিয়া টকা নিদি
এটা বস্ত্ৰ দিব পাৰোঁ। স্কোৰ টেবুলৰ ডেয়াৰত তলা মৰা আছে। তলাটো
ভাঙিবি। তাতে বিভল ভাব এটা আছে। গুলীও আছে। বিভল ভাবটো

উলিয়াই তলাচাঁবি কিনি তাৰে ড্ৰেয়াৰত আকৌ তলা মাৰিদি। ইয়াৰ বাহিৰে আৰু মই ভোক কি দিহা দিব পাৰোঁ ?”

নৰদেৱৰ পৰা বিদায় লোৱাৰ সময়ত বিষ্ণুৰ চকুপানী ওলাল। মানুহে নৰদেৱক ঘৃণা কৰিব পাৰে, কিন্তু এতিয়াও তাৰ অন্তৰখনৰ একাংশত কিজানি ককামেকলৈ অকৃত্ৰিম মৰম আছে।

ঘৰত সোমায়েই সি কাকো নেমাতি সেই ড্ৰেয়াৰটোৰ পৰা বিভলভাৰটো উলিয়ালে। তলাটো ভাঙোতে শব্দ হৈছিল। কিন্তু ঘৰৰ মানুহ যিনিৰ আজিকালি পাৰম্পৰিক উদাসীনতা ইমানেই যে সেই শব্দৰ প্ৰতি কাৰো কৌতুহল নহ’ল।

সি কলেজত এন-চি-চিৰ প্ৰশিক্ষণ লৈছিল। সেইবাবে বিভলভাৰ চলোৱাটো তাৰ কাৰণে সহজ। মেজৰ এটাৰ পৰা সি বিভলভাৰ চলাবলৈ শিকিছিল।

বিভলভাৰটো হাতত লৈ সি নিজকে বেছ শক্তিশালী যেন অনুভৱ কৰিলে। পাচদিনা ভৰ ছুপৰীয়া সি কাহিলীপাৰাৰ ফালে ওলাই গ’ল। জেপত বিভলভাৰ।

সি এতিয়া সেই পৰিচিত চৌহদটোত। তাত এতিয়া মাকতি জীপ এখনহে আছে। প্ৰিমিয়াৰ পদ্মিনী আৰু শীততাপ নিয়ন্ত্ৰিত মাৰুতিখন নাই। অৰ্থাৎ ঘৰৰ মালিক এতিয়া অফিচলৈ নাইবা আন এখানে গুহাই গৈছে। এয়ে উত্তম সুযোগ।

চৌদ্দিশ নিম্নম। এনে এটা ভাব হয় যে ইয়াত ঘৰবোৰহে আছে, মানুহবোৰ নাই।

তাক দেখি বাৰাণ্ডাত থকা প্ৰবাণ্ড পোহনীয়া কুৰুৰটোৱে ঘেউ ঘেউকৈ চুবুৰীটোৰ নিস্তৰ্দ্ধতা আৰু তীব্ৰ কৰি তুলিলে। সি কুৰুৰটোক গুলি কৰি নিস্তৰ্দ্ধ কৰাৰ লগে লগে কোনোবাই ছুৱাৰ খুলি দ্বিযে বুলি অপেক্ষা কৰি ব’ল।

এজনী ওলাই আহিল। তাই চাৰিওফালে চাই লুকাই থকা অৱস্থাত তাক দেখা নেপালে যদিও কুৰুৰটো বস্ত্ৰাক্ত শৰীৰেৰে মৰি থকা

দেখি ভয়ানক হৈ তাই ছোৱাৰ। ন বন্ধ কৰিব খেজোঁতেই সি দেখি গৈ ভিতৰ
সোমাই ছোৱাৰখন বন্ধ কৰি দিলে আৰু খিতাতে মুখখন ঢাকি পেলালে।
তেতিয়া ঘৰত শ্ৰীমতী বৰশইকীয়াহে আছিল। বাহিৰলৈ ওলাই অহা
মানুহজনী চাকৰীহে।

মুখটো মানুহটো দেখি ছোৱাৰে বজিবলৈ ধৰি নোখাবিল যে সি
লুই বৰিবলৈকে আহিছে।

জীৱনত সি প্ৰথা এটা ছোৱাৰীক ৰাম কৰিব। কিন্তু সি বিদ্ভান্ত
হোৱা নাই। বিভূষণটোৱে তাক প্ৰতিহু কৰি ৰাখিছে।

ভয়ত মুখ শুকাই যোৱা গৃহকতীৰ ওচৰত থিয় দি সি হাতখন মেলি
ধৰিলে। ইয়াৰ অৰ্থ হ'ল তাক তুৰন্ত চাবিটো লাগে। শ্ৰীমতী বৰশই-
কীয়াই সেপ ঢুকি ঢুকি ক'লে, “নোৱা হাতত একো নাই।” সি একো
নেমাতি তেওঁক গোৰ এটা মাৰি মজিয়াত পেলাই দিলে আৰু চাকৰী
জনীলৈ বিভূষণটো টোৱালে।

শ্ৰীমতী বৰশইকীয়াই এভাৰ যেন দেহাটো তুলি থিয় হৈ ক'লে,
“বিশ্বাস কৰক ঘৰত একো নাই। চাবিও নাই।” তেওঁ খুব ফোপাবলৈ
ধৰিলে।

চাবিও নাই বুলি কোৱাৰ অৰ্থ হ'ল ঘৰত টকা আছে। ব্লেক মানি
বে কত খ'ব নোবাৰি। তেওঁৰ এই উক্তিৰ বিশ্বাস নোহোৱাটো জনালে সি
পুনৰ পদাঘাত কৰি।

অবশেষত শ্ৰীমতী বৰশইকীয়াই এটা আলমাৰী খুলি দিলে। আল-
মাৰীৰ ভিতৰৰ বস্তুবোৰ দেখি বিদ্ভূদেৱৰ নিজকে আল্লাদিন যেন লাগিল।
ঠাক ঠাক এশটকীয়া নোটৰ পাহাৰ। ওচৰত কেবাটাও সৰু সৰু ধুনীয়া
বাকচ। নিশ্চয় গহনা ৰখা বাকচ। তাৰ গহনা নিবলৈ মন নাই, ধৰা
পৰাৰ ভয়। সি নোটবোৰহে নিব। সি হাতেৰে চাকৰীজনীক এটা
ইঙ্গিত দিলে। অৰ্থ হ'ল, মোনা এটাত নোটবোৰ ভৰাৰ লাগে। তাই
গামোচা এখন আনি তাৰ হাতত দিলে।

সি ওলাই আছিল। এখন অটো ধৰিলে। ঘৰ পাই সি বিবে

সুস্থিৰে ভাবিলে, শ্ৰীমতী বৰশইকীয়াই নিশ্চয় চিঞৰ-বাখৰ নকৰে। কাৰণ সিহঁতৰ জমা টকা বখা স্থান সেয়ে অকল নহয়। ডকাইতি কৰাৰ কথাও কিজানি তেওঁলোকে আনক নজনাও। ইমানতে বন্ধা পৰিল বুলিহে ভাবিব। হয়তো এনেকৈয়ো ভাবিব পাৰে যে পাপৰ ধনৰ কিছু অংশ পৰাচিত্তত যায়েই।

নৰদেৱৰ টেবুলখনৰ ড্ৰেয়াৰৰ ভিতৰৰ ভিনিটি খলপা নোটবোৰেৰে ভৰি পৰিল। সি নোটৰ মাজতে বিভলভাৰটো থৈ নিজে কিনি অনা ডলাটো বন্ধ কৰিলে। পানী এগিলাচ খাবৰ বাবে তাৰ লগত বাতি পলমকৈ অহা বায়েবজনীৰ লগত ভেটাভেটি হ'ল। কোনেও কাকো নেমাতিলে।

পানী খাই অঁতাই সি তাৰ নিজৰ কোঠাত সোমাই দুয়োখন হাতেৰে মুখখন ঢাকি ছক ছককৈ বান্দি পেলালে। কান্দোনে তাৰ হৃদয়ৰ দুখৰ বোজা ভালেখিনি পাতলালে। সি নিজক নিজে ক'লে, “বুইছ বিষ্ণু বিভলভাৰ হাতত লোৱাৰ পাছতো তই মানুহ হৈ আছ, তই কান্দিব পাৰিছ।”

সি চকুলোৱে তিওৱা মুখখন মচি অশ্লুশ মানুহৰ দৰে বিছনাত ঢলি পৰিল। নোটখিনি গগি চাবলৈ তাৰ মন নগ'ল। কিন্তু তাৰ অনুমান, দুলাখতকৈ বেচি টকা এতিয়া নৰদেৱৰ ড্ৰেয়াৰত বন্দী হৈ আছে। পাছত নৰদেৱে কথাটো জানি তাক বাবা দিব।

তাৰ আক এটা মনত সোমাল। সি পঞ্চাশ হেজাৰ টকা দি বৰশইকীয়াৰ পৰা চাকৰিটো নলয়। সি চাকৰিত সোমায় কুকুৰ-খুৰি কিছুমানক ‘ছাৰ’ বুলিব নোৱাৰে। বৰঞ্চ সি কেইহেজাৰমান টকা এছ-পি কানাই ৰয়ক দি নৰদেৱক সোনকালে খাচাচ ৰাবিব। আক বাকীখিনি টকাৰে সি জীৱনটো গঢ় দিব পাৰিব নোৱাৰে? এইটো প্ৰশ্নই তাক থকা-সৰকা কৰিলে। সৎহৈ আজীৱন নিষ্যাতন ভোগ সুনামৰ অধিকাৰী হৰিদেৱ ভট্টাচাৰ্যৰ নিৰ্মাণিত পুণ্ডেকটো এতিয়া এদিনৰ ভিতৰতে এনে এটা মানুহ হৈ পৰিছে যে সি কেৱল আৱৰ্জনা নহয়, দুৰন্ত প্ৰতিবাদো।

— + — + —

বান বোকা নেঙটি

অবশেষত তেতিয়া বানপানীডিত অঞ্চলটোলৈ আহিব বুলি অনুপে
খবৰ পাল। এতিয়া খবৰলি। মানুহবোৰে অলপ সকাহ পাইছে।
মবোৰ ফৰকাল। মহাপুৰুষৰ তিথি ছুটা পাব হ'ল। টিনপাত কিছুমান
বাফি কোনোতে বৰ যোৰাৰি বগা নামৰটোত ছুটা ভাঙনাও হ'ল।

আমাৰ গাঁৱৰ মানুহৰ দুৰ্গতিৰ কথানো কি ব'ম বহুৰে বহুৰে
বানপানী। মথাউৰি দিছেহে দিছে, সদায় নৈৰ পানীয়ে ভাঙিছে। পানী-
বোৰে কিৰিলি পাৰি বাইজৰ চুৰাইছে, পাত শুবনি গাঙান নৰক যেন
হৈছে। আহি হামৰ এ বাতি মৰিহে। পিছে পেটুবা পেটুবা ঠিকাদাৰ
বোৰে দিন দিনে ধনীহে হৈ আছে। বানপানীৰ সম্বন্ধত নিহঁত আমাৰ
চৰলৈ নাই। চহৰতহে স্বৰ্গস্থিত থাকে।

শেষত গৈ আমাৰ প্ৰভুৰ চৰণত পেরা কৰি নামগুণ গোবোৰো মুদা
নৰিল। সোণাৰ কাঠৰ খুটাৰে সজা পুৰি নামঘৰটো নৈৰ বুকুত জাহ
গল। পাছত আৰু এটা সাজিলে। সেইটোৰো একে অৱস্থা হ'ল। এতিয়া
মাথোন কেইটাল মান টিনপাতেৰে আমাৰ এটা থাৰা কৰা হৈছে।

বানিষা আমাৰ বহুতৈ মাজে মাজে লঘোণীয়া হৈ আছিল।
এতিয়াও আমি আধাপেটীয়া হৈ থাকো। এয়ে আমাৰ জীৱন।

পিছে মন্ত্ৰী আহিব বুলি শুনি বাইজে সঁচাকৈয়ে সকাহ পাইছে।
তেওঁৰ আদেশ পালেই হ'ল। তেতিয়াহে এই ছবন্ত নৈখনে বশ মানিব।
আমাৰ খেতি-বাতি হ'ব।

খুব ভাল কথা। অনুপেও খুব ভাল কথা এটা ক'লে। মন্ত্রী হেনো আমাৰ ওচৰে সোণাকণ্ডিত পৰি থকা চৰকাৰী ঘৰটোতে থাকিব। মাত্ৰ দুটা কোঠাৰ ঘৰ। তাহানি চাহাবৰ দিনতে সজা।

তেতিয়াৰ চাহাব চাপ্ ডেপুটীটো মাটি পিয়লৰ কামত এইকালে কেবামাহো থাকিবলগীয়া হৈছিল। চৰকাৰে তেতিয়াই এই ঘৰটো সাজিছিল। পাচত এজন ৰাজহ মন্ত্ৰীৰ দিনত ঘৰটো মেৰামত কৰা হয়। তিনি বছৰৰ আগতে হৈ যোবা নিৰ্বাচনৰ সময়ত ঘৰটো আকৌ এবাৰ মেৰামত কৰা হয়। তাতে নেতা এটাই সিবিৰ পাতি লৈছিল। এতিয়া ঘৰটো মজবুত। দুটা দমকলো আছে। এটা চকিদাৰ, এটা ভাত ৰান্ধনি আৰু এটা চৌহদটো চাষচিকুাকৈ ৰখা মানুহ। দুটা আমাৰ গাঁৱৰে। মানে চম্পাপুৰে। নাম আটলা আৰু মেঘাই। সিহঁতৰ মুখেহে শুনিবলৈ, ইয়ালৈ আহিব খোজা মন্ত্ৰীটো বোনে বৰ একাচেৰে। লগত আন কাকো থাকিবলৈ নিদিযে। মানে নিজস্ব বিভাগৰ মানুহবোৰক আৰু লেমটো হৈ যুৰা পালি নেতাবোৰক। কিবা অইন ধান্দা হেনো। গতিকে তেওঁ সোণাকণ্ডিৰ চৰকাৰী ঘৰটোত অকলে থাকিব। লগত চহৰৰ পৰা অহা ডাঙৰ ডাঙৰ ইঞ্জিনিয়াৰবোৰ নেথাকে। মন্ত্ৰী এই ঘৰটোত থকা সময়খিনিত তেওঁৰ দায়িত্বত থাকিব আমাৰ অনুপ শৰ্মা। ফুকলীয়া ল'ৰাটো সিদিনাখন কলেজ ছুখন পাছ কৰি আহিলহে, চাকৰি পালেই। তাকে সি অভাৱ-চিয়েৰৰ (কনিষ্ঠ অভিযন্তা) ৭পৰত। একে কোবে এচিচ টেণ্ট ইঞ্জিনিয়াৰ। ডাঙৰ এটা চাহাবেই। কিন্তু সি অভাৱচিয়াৰ ডায়মণ্ডৰ খাটনিয়াৰৰ নিচিনা মটৰ চাইকেলত ঘৰি নুফুৰে। চাইকেলতহে ফুৰে। চম্পাপুৰত তাৰ লাপি-লুপা ধৰণৰ অফিচ এটাও আছে। তাৰ এচুকৰ এটা কোঠাত থকাৰ ব্যৱস্থাও আছে। সৰু ঘৰ এটাত ৰন্ধা বঢ়াৰো ব্যৱস্থা আছে। কিন্তু সি নিজৰ ঘৰতহে থাকে। তাৰ ঘৰ চম্পাপুৰৰ ওচৰতে। এখন সৰু পথাৰ পাৰ হ'লেই হ'ল। পথাৰৰ কিনাৰেদি এটা সৰু বাট। গোৰাটতকৈ অলপ হে বহল। বানপানীৰ পাছত বাটটো চিনিব মোৱাৰা হয়। সি খৰালি এতিয়া সেইটো বাটেৰেই অফিচলৈ চাইকেল মাৰি আহে। অৱশ্যে পাছত

সি কি মুক্তি ধৰে ঠিক নাই। কামত সোমোৱা মাথোন চাৰি মাহহে হৈছে।

অনুপ সঁচাকৈয়ে আমাৰ অঞ্চলটোৰ ডাঙৰ সম্পদ। বৰ চোকা ল'ৰা। কলেজত বৃত্তিৰ ওপৰতে পঢ়িলে। বাপেক পাঠশালাৰ পণ্ডিত। তেওঁৰনো কিমান অৰ্থৰ জোৰ থাকিব? সি খুব ভালকৈ পাই কৰি ইঞ্জিনিয়াৰ হ'ল। চাকৰি বিচাৰিলে নিজৰ ঠাইতে। কাৰণ নিজৰ ঠাইৰ মানুহৰ বানপানীত নৰকযন্ত্ৰণা হোৱা সি ওপজাৰে পৰা দেখি আহিছে। সি হেনো পঢ়ি থকা অৱস্থাতে গাঁৱৰে (তাৰ গাঁওখনৰ নাম লাচিমজান) কন্দৰ দাসক কৈছিল যে ইঞ্জিনিয়াৰবোৰৰ লগত ঠিকাদাৰৰ শৰ্ট মিতিৰালিৰ বলতেই বাইজৰ এই দুৰ্দশা। সময়মতে মথাউৰি সজা নহয়, পানীয়ে ছিটি পেলোৱা মথাউৰিৰ সময়মতে মেৰামতি নহয়। আৰু বহুত অন্যায় হয়। সেইবোৰ কথা ইঞ্জিনিয়াৰ নহ'লে বুজিব নোৱাৰি। মুঠতে পঢ়া-শুনা জনা মানুহবোৰ, বিশেষকৈ বাৰিকবী জ্ঞান থকা মানুহবোৰ, একো একোটা মন্ত তেজপিয়া।

সিহে কাৰিকৰ। কিন্তু সি তেজপিয়া হ'ব নোখোজে। সি মানুহ হ'বলৈ বিচাৰে।

অনুপে নিজৰ ঠাইত কাম বিচাৰিলে। নিজৰ ঠাইত সাধাৰণতে চাকৰি দিয়া নহয়। সেইঠাইৰ তলানলৈ মানুহজনে বৃজি পায় কাৰণেই। কিন্তু অনুপৰ ক্ষেত্ৰত ইয়াৰ ব্যতিক্ৰম হ'ল। গুৰিঘাল ইঞ্জিনিয়াৰজনে তাক নিজৰ ঠাইতে কাম দিবলৈ বাধ্য হ'ল। কাৰণ ইঞ্জিনিয়াৰিঙৰ পৰীক্ষাত সি প্ৰথম বিভাগেই কেৱল পোবা নাছিল, প্ৰথমো হৈছিল। তাক আন ঠাইত কাম দিয়াহেঁতেন বাতৰি কাকতবোৰে ছলন্দুল লগালেহেঁতেন। অনুপ ইঞ্জিনিয়াৰ হৈ নিজ অঞ্চললৈ অহাৰ পাচত মানুহবোৰৰ বিবা এটা বেলেগ ভৰসা হ'ল। সকলোৱে একেমুখে ক'লে—হওক তেও, অনুপ বোপা আছিল যেতিয়া আমাৰ কিবা এটা হ'ব, বানপানী নাইকিয়া নহ'লেও ইমান উৎপাত নহ'ব। এই পাৰগু সোপাৰ টকা খোৱাৰ চক্ৰান্ত বোৰহে নাইকিয়া হ'ব।

এতিয়া বহুতে সুখিব পাৰে . মই সববজ্ঞান নেকি ? অনুপৰ ইমান বোৰ কথা জামো কেনেকৈ ? সমিধানটো নিচেই সহজ । মই আৰু অনুপ একেখন পাটীতে বহি গিৰিকান্ত পণ্ডিতৰ পৰা ক-ক-ম-ম শিকা ল'ৰা । সি দোপতদোপে উন্নতি কৰিলে । মইহে শামুকৰ খোলা হ'লোঁ । কোনো-মতে মজলীয়া স্কলখন পাছ কৰি এতিয়া ছিটাদাৰ হৈছোঁ । মই ভেনেই নি কিন নহওঁ । অলপ অচৰপ পইচা পাওঁ । ভাৰে ঘৰখনৰ জোৰা মৰে ।

অনুপে মোক সকলো কথাই কয় । তাৰো সুখ-দুখ বোলা বস্তু এটা আছে । দুখত মই তাক প্ৰবোধ দিওঁ, সুখত তাক উত্তাৰল নহ'বলৈ কওঁ । হেজাৰ হওক জীৱনত বহুত ভূগিলো কাৰণে স.সাৰত চলিব পৰা বুদ্ধিবোৰ তাতকৈ মোৰ অলপ বেছি । সিও স্বীকাৰ কৰে ।

খৰালি ৰাস্তা পদূলিবোৰ অলপ ভাল হৈছে । বৰ ওখোৰা মোখোৰা । এখন কাঠৰ দল, পানীয়ে উটুবাই নিলে । এতিয়া কাষেদিহে বাট এটা হৈছে । তত্পৰি এছোৱা বাটত ধূলি । মটৰগাড়ী এখন আহিলে ডাৱৰৰ মাজৰ পৰা এলাই অহা যেন লাগে ।

তথাপি মন্ত্ৰী ডাঙৰীয়া আহিব । যোৱাবাৰ এজন বানমন্ত্ৰী অহাৰ কথা আছিল । কিন্তু তেওঁ চহৰৰ পৰাই হেনো আমাৰ খা-খবৰ লৈ গুচি গ'ল । সেইজন বেলেগ মন্ত্ৰী । তেওঁৰ হেনো পদোন্নতি হ'ল । এতিয়া তেওঁ ৰাজহ মন্ত্ৰী । আমাৰ তালৈ আহিব বুলি এপষক আগতে খবৰ দিয়া এইজন মন্ত্ৰীৰ নাম গোঁৰ পাটগিৰি । আগতে ইযাতকৈ ডাঙৰ মন্ত্ৰী আছিল । খেতিবাতি, মাছ আৰু পানী সিচা বিভাগ তেওঁৰ হাতত আছিল । এতিয়া মাথোন এটাহে বিভাগ । তেওঁৰ অৱনতিহে হৈছে ।

গতিকে ধৰিব পাৰি যে তেওঁ মানুহ সুবিধা বিধৰ নহয় । কিবা কলে,কাৰী ওলাল হেনো । বহুতে কয় কথাটো মিছা । শতুকৰ তালিবাঞ্জি হেনো ।

অনুপে মানুহটোক আগতে দেখা নাই । আচলতে সি এতিয়ালৈকে তিনিটামান মন্ত্ৰীক হে দেখিছে । ডব্ব খাটনিয়াৰে কিন্তু বহুত মন্ত্ৰী দেখিছে ।

মন্ত্ৰীৰ তলুৱাৰ খজুৱতি মাৰি সি একে ঠাইতে চৈধ্য বছৰ আছে। এই ঠাই
হেনো বান বিভাগৰ মানুহৰ বাবে স্বৰ্গ। এই স্বৰ্গৰ অৰ্থ বেলেগ।

বাক ধাওক সেইবোৰ কথা। মূল কাহিনীটোলৈ আহোঁ। অনুপ
আজি পুৱাই চাইকেল মাৰি মোৰ ওচৰ পালেহি। সি ক'লেহি, “মন্ত্ৰী
আহিব। খুব ভাল কথা। তেওঁ দেখা শুনা কৰি গ'লে, ইয়াত বহুত খৰচ
কৰিব পাৰিম। কিন্তু আজিৰ দিনটো পাৰ হ'লেহে বক্ষা পৰোঁ। সকলো
ভাৰ মোৰ ওপৰত। মই কি কৰিব লাগে একোৰে উৱাদিহ নেপাওঁ। ডম্ব
বিচনাত পৰি আছে। সি থকাহেঁতেন এবো চিন্তাই নাছিল।”

“কি হ'ল তাৰ,”

মই স্মৃষ্ণিলত সি ক'লে, “ৰাতি ক'ববাৰ পৰা সি উভতি আহিহি।
গাত বহুত নিচ। তাৰ মটৰ চাইকেল বাটৰ পৰা খালত পৰিলগৈ।
কামিহাড ভাগিছে হেনো। তই তাৰ মটৰ চাইকেলখন চলাব লাগিব।
চহৰৰ পৰা কিবাকিবি আনিব লাগিব। আৰু এটা কথা। এতিয়া মোৰ
লগত ৭লা। তই মেঘাইৰ লগতে ডাক ৰা'লাত থাকিব লাগিব। লাগ
বুলিলেই তোক বিচাৰি পাব লাগিব।

সি চাহটোপা খাবলৈকে নৰ'ল। মই তাৰ লগত গৈ চম্পাপুৰ
ওলালোঁগৈ। ইতিমধ্যে আটলা আৰু মেঘায়ে খোৱা বস্ত্ৰৰ যোগাৰ
কৰিলেই। কেইচকলামান চিত্তল মাছ, ছুটা কুকুৰা, বুট দাইল, গৰম মছলা,
তিয়'হ, গাঁজৰ, ধনীয়াপাত ইত্যাদি। ৰান্ধিয়েই বস্ত্ৰবোৰ অনাইছিল।
ডম্বৰ পৰা টকা ধাৰে লৈছিল। ইয়াতে ভালেখিনি খৰচ হ'ল। বস্ত্ৰবোৰ
দেখুৱাই মেঘায়ে ক'লে—“আৰু ছুটা বস্ত্ৰ লাগিব। ডম্ব খাটনিয়াৰে কোণা
মনত পৰিছে। দাম পৰিব কিন্তু।”

“কি কি বস্ত্ৰ?”

“ৰাচমতি চাউল আৰু বিলাতী মদ। দোকানত নোপোৱা মদ। স্কচ।
বটলত সাত শৰ পৰা এ'হজাৰলৈকে।”

“গৌৰ পাটগিৰিয়ে এইবোৰ মুখত দিয়ে বুলি তই কেনেকৈ জানিলি?”

“ডম্ব খাটনিয়াৰে কোৱা কথা। সি হয়তো ক'ববাত শুনিছে।”

অনুপ শৰ্মা বিমোহত পৰিল। ইমানবোৰ টকা খৰচ কৰিব লাগিব।
কিন্তু মন্ত্ৰীয়ে খবৰছটো দিব জানো ?

এই কথা মেঘাই আৰু আটলাক সোধা গ'ল। সিহঁতে স্ব'ৰ
লোৱাছিল। জম্বুবাণে মালীৰ কাম কৰে। বুদ্ধিত গ্ৰাথৰ। সি ক'লে,
“এবাৰ এটা মন্ত্ৰী আহিছিল। সেইকাৰ আকৌ ডব্বৰ ঘৈণীয়েকৰ যোৱাথোৱা
অৱস্থা। মন্ত্ৰীৰ আলপৈচানৰ ভাষ পৰিছিল এচিচ টেণ্ট ইঞ্জিনিয়াৰ তমো
বান্ধিবৰ ওপৰত। সিও আমাৰ অনুপৰ দৰে মন্ত্ৰীৰ মতলব বুজা মানুহ।
যাবৰ সময়ত মই এটা চেলাম মাৰি থিয় দি থকা দেখি ৰাজপুৰুষজনে
কথাটো বুজি পালে। এচিচ টেণ্ট ইঞ্জিনিয়াৰক খোৱাৰ খৰচটো দিলে।
ভেৰোঁ ৰেঙা। কিয়নো টকা কেইটা ৰাখিব লাগে।”

“বাক জম্বু স্বচ বোলা মদটো ভেওঁক লাগিছিল নে।”

“অনাইছিল। আচল কথাটো ক'বলৈ গ'লে, ময়ে চহৰৰ পৰা আনি-
ছিলোঁ। তেতিয়াই নগদ পাঁচশ টকা পৰিছিল।”

সেয়েহে অনুপ -এই ভাবিচিন্তি জম্বুবাণকে এইটো কামৰ ভাৰ
দিলোঁ। কিন্তু অনুপৰ হাতত ইমান ধন নাই। মাছ, কুৰুৰা চৰাই আৰু
শাক পাচলিৰ দামটো মেঘাই, গাটলা আৰু জম্বুবাণে যোগাৰ কৰি
দিলে। এপ্তাহৰ আ'তে দৰমহা পোৱাৰ বাবে সিহঁতৰ হাততো পইচা
আছে।

অনুপ বৰ ইতালি হ'ল। সি ক'লে, “চাকৰিত সোমোৱাৰ দিন ধৰি
এই দৰমহা পোৱা নাই। ‘পেন্সন’ বুলি কাগজখন আহিলেহে দৰমহা
একেলগে পোৱা যাব। সেইখন কাগজ আহিবলৈ কেতিয়াবা এবছৰো
লাগে।”

মহ'ক লো, “তেনেহলে কথাটো দুৰ্ভাগ্য দোকানীক ৰখি আকৌ।
সৰিয়হৰ কাৰবাৰ কৰি সি ভাল পইচা কৰিছে।”

মই ক'লত দুৰ্ভাগ্য দোকানীয়ে এহেজাৰ টকা দিলে। তাকে লৈ
জম্বু চহৰলৈ গ'ল। বিলাতী মদৰ বটলটোৰ লগতে সি বাচমতি চাউতো
আনিবলৈ তাকো কিলোত চৈধ্য টকা দৰত।

অনুপে এটা ছয়নিয়াহ কাটিলে। মেঘাই আৰু আটিলাৰ মনৰ ভাষবোৰ কথাতে ফুটি উঠিল।

আটিলাই ক'লে, “এইবোৰ দেখিলে কাম এৰি ডকাইত হ'ম যেন লাগে। এটা মানুহৰ কাৰণেই এটা জোজৰ খৰচ।”

মেঘায়েও হয়ভৰ দি ক'লে, “সিকালে আমি আধাপেটীয়া। আমাৰ মাজৰে বহুত জকা ওলোৱা মানুহ মন্ত্ৰীজনে নিশ্চয় দেখা পাব। ভেঙিয়াও এইবোৰ বস্তু খাবলৈ ভেঙৰ মন যাবনে।”

মই মনে মনে থাকিলোঁ। অনুপে মোক আচুতীয়াকৈ মাতি আনি ক'লে “বুইছ সাধন, কাইলৈকে আমি বাকী মাৰিব পাৰিম। তেওঁ নিশ্চয় টকাখিনিদিব। আমি বিল কৰিব লাগিব।”

মই শ্বৰিলোঁ, “বিলৰ তলত কোনে চহী কৰিব?”

সি ক'লে, “মেঘায়ে। সিযেইটো বন্ধা বঢ়া কৰে। —কিন্তু অনুপ, বটলটোৰ দামটো?”

অনুপে ক'লে, “অতিৰিক্ত খৰচ বুলি ধৰি দিলেই হ'ল।” আমি ইমান দায়িত্বৰ মাজতো হাঁহিলো।

বয়স কিজানি দুকুৰি পোছৰ। আমি তেওঁৰ পুতেকৰ বয়সৰ। পিন্ধিছে এবিধ নতুন পোছাক। মেঘায়ে ইয়াৰ নামটো জানে। কিবা ‘চেফাৰি চুট’ হেনো। তেওঁৰ চছমাঘোৰ ইমান ডাঠ যে চকুটো ভালকৈ নদেখি। হাত দুখনত ঘনকৈ গঁজা নোম। কপালৰ ভালেখিনি ওপৰলৈকে চুলি নাই। কিন্তু তপা বুলিও ক'ব নোৱাৰি। গাটো লাহী। তেওঁ সন্ধিয়াহে ওলালহি। মটৰৰ লাইটতহে বানপানীৰ ছুকাৰবোৰ চাই ল'লে। তেওঁৰ লগত পিছে ভিৰোতা এগৰাকীহে। অৱশ্যে বন্দুকধাৰী পুলিচৰ ভেন এখনো লগে লগে আহিছে।

বাইজে তেওঁক লগ পাবলৈ বিষলি চাৰি বজালৈকে বৈ আছিল। শেহত অৰ্ধেক হৈ ঘৰাঘৰি গ'লগৈ। অনুপ আৰু মোৰ চিন্তা। থাবৰীয়া

এটা নহয়, ছুটা। লগত এজনী তিবোতা। তেওঁৰে তিবোতা চানৈ। কিন্তু তাকে স্মৃতিবলৈ কাৰ সাহ হ'ব ?

আকৌ জম্মুৰ পৰা উপদেশ ল'বলগীয়া হ'ল।

“জম্মু, ছুটালৈ আঁটিব জানো ?

“আঁটিব।”

“পুলিচৰোৰে কি খাব ?”

“মই শুনিছোঁ, সিহঁতে পালপাতি খানাত খাবগৈ। সিহঁতৰ বাবে কি চিন্তা ? য'তে থাকে, ত'তে ডকা-হকা দি খাব।

“মানুহজনী কোন ক'ব পাবনে, জম্মু ?”

“সাধনকাই তযো তাইক চিনি নেপাবনে ?”

“নাই পোৱা। বস্ত্ৰৰ দান্দৰ বেছি হোৱাৰ পৰা আজি-কালি টাউনলৈ বাধ্যত পৰিহে যাওঁ।”

“তইনো কেনেকৈ চিনি পাব ? কিজানি আমাৰ বা লাৰ ওচৰৰ কোনেও চিনি নেপায়। কোনোবাই দেখিছিল যদিও এতিয়া মনত পৰা নাই কিজানি। তাই মনত ৰৈ যাব পৰা বিশ্বৰ ৰূপহী নহয়।”

“তেনেহলে এওঁ মন্ত্ৰীৰ ঘৈণীয়েক নহয়। কোন ৰাক ?”

“তোক অকলে ক'ম। অনুপে শুনি বেয়া নেপায় যদি এতিয়াই ক'ম। অনুপে বা কি কয় ?”

“ক ৰাক।”

“তইওৰে একজিকিউটিভ ইঞ্জিনিয়াৰে হোম পুৰি বিয়া কৰোৱা তিবোতা।

”

আমি কথাটো সঁচানে মিছা ভাবি চাবলৈ সময় নোহওঁতেই, জম্মু ব'নে ঘূণা আৰু বিতৃষ্ণাৰে কৈ থাকিল, “তাই নাটেনৰীৰে ইয়াতে ডানো কম খেলা নেদেখুগালে ? এদিন দুয়োটা আহিছিল। সি ৰাতি মদ খাই বেইচ। এই স্মৃতিধাতো কনষ্টেবল এটাই তাইক একালে লৈ গ'ল। এদিন আকৌ তাৰ ওলোটোটোহে ঘটিল। সি দিনত কাম চাবলৈ গৈছিল। তাই খাই লৈ বেইচ হৈ বিচনাৰ ওলত পৰি আছে। গোটেইখন বন্ধি। বৃহৎ,

অনুপ, যিমানৈই ঞ্চপৰলৈ মাৰি, সিমানৈই এইবোৰ কথা বেছিকৈ বুজিবি।
ওপৰখন বৰ লেতেৰা।”

মই অনুপলৈ লক্ষ্য কৰি আঁচোঁ ৷ তাৰ মুৰখন কঠিন হৈ পৰিছে।
সি হাত দুটা মূঠি মাৰি ধৰি আছে।

“কি হ’ল, অনুপ?”—মই সোধিলোঁ। সি একো নকৈ আঁতৰি আহি
ডাক বালাৰ চৌহদৰ বৰ নিমজোপাৰ তলত থিয় দিলেহি। মই তাৰ ওচৰ
পাই সোধিলোঁ, “জখুৰে তোক ‘তই’ বুলি কোবাত বেয়া পালি?” সি ক’লে,
“কিয় বেয়া পাম? আমি একেখন গাঁৱৰ। সি বোৰ জেঠাইৰ ঘৰৰ
ওচৰৰে।”

‘তেনেহলে কিহত খোপ?’

“সয়া কাকো কোৱা কথা নহয়। এইবোৰ মনৰ ভিতৰতে গুজৰি-
হুৰি থকা বস্তু। সাধন, মই ভুল কৰিলোঁ কিজানি। ইঞ্জিনিয়াৰ নহৈ
ক’বাত মাইৰ হে থকাই ভাল আছিল।”

সেইদিনা মন্ত্ৰীয়ে হেনো অনুপক বানপানীৰ বিষয়ে একো কথা
নক’লে। চহৰত এই সম্পৰ্কে একজিকিউটিভ ইঞ্জিনিয়াৰ আৰু চুপাৰিন্টে-
ণ্ডি, ইঞ্জিনিয়াৰৰ লগত আলোচনা কৰাৰ কথাহে ক’লে। ৰাতি সুগলীত
থাকী কাপোৰ তিয়াই পুলিচে মন্ত্ৰীক পহৰা দি থাকিল। মই ৰাতি
মেঘাইৰ লগত আছিলোঁ। অনুপ মাজনিশা ঘৰলৈ চাইকেল মাৰি গৈছিল
আৰু ৰাতিপুৱাই ওলাইছিলহি।

মই মেঘাই আৰু জখুক ফুচ ফুচাই কথা কোৱা শুনিিলোঁ

“অলপো বাকী নেবাখিলে ৰোপাই। গোটেই বটল শেষ।”

“তাই বেছি খালে। তাই এটা পিশা। সি একো খৰৰ নেপায়নে?
মানে ইঞ্জিনিয়াৰ গিৰিয়েকে?”

“ক’ত নেজামে? সিওবা তাই নথকাৰ সুযোগ লৈ তাৰ ঘৰলৈ কাক
আনিছে কি ঠিক? সিহঁতৰ এইবোৰ বাছ-বিচাৰ নাই। মাথোন, টকা
লাগে, ঘৰবাৰী লাগে, প্ৰমোচন লাগে। খুৱাই বটল।

মোক আৰু অনুপক দেখি সিহঁত নিমাতো ব'ল। আশি চাৰিও
গবৰিল হৈ এখন বিল বনালো।

ভাত দুকাঁহী—	১৫ টকা
দাইল দুবাতি—	৬ টকা
কেঁচা শাক-পাচলি—	৫ টকা
মাছ ৮ পিছ—	১৬ টকা
মাংসৰ সৈতে জোল—	২৪ টকা
অতিবিক্ত খৰচ—	৭০০ টকা
মুঠ	৭৬৬ টকা

হাতেৰে লিখা বিলখনত মেঘায়ে চহী দিলে। মন্ত্ৰী আৰু সেই মন্ত্ৰীৰ পত্নীৰ
অভিনয় কৰা তিৰোতাজনী বাবান্ধা পালেহি। ড্ৰাইভাৰটোৱে গাড়ীৰ
দুবাৰখন খুলি বৈ থাকিল।

মই আঁতৰৰ পৰা লক্ষ্য কৰি থাকিলোঁ। বিলখন ছাত্তত লৈ
মেঘায়ে মন্ত্ৰীক এটা চেলাম দিলে। মন্ত্ৰীয়ে শুধিলে, “কিবা কথা আছে?”
তেওঁ ওচৰতে থকা অনুপৰ ফালে চাই আকৌ শুধিলে, “ই মাঠৰ ব'লৰ
মানুহ নেকি?”

অনুপে একো ক'বলৈ নোপাওঁতেই মেঘায়ে ক'লে, “বিল আছিল,
ছাৰ।”

তেওঁৰ এইবাৰ আচল মেজাজটো কেনেকুৱা তাকে বুজা গ'ল।
বিলখনলৈ পোনোৱাকৈ চাই, অনুপ আৰু মেঘাইৰ মুখত চাবনিৰে বিহ
ঢালি, বিলখন চিৰাচিৰকৈ ফালি মেঘাইক ধমক দিলে। সিও ফাঁহি
ছিটিকা দিলে।

মন্ত্ৰীয়ে অনুপক সৰু সৰুকৈ কিবা ক'লে। মই মুগুনিলোঁ। গাড়ীৰে
ধূলি উৰুৱাই মন্ত্ৰী গ'লগৈ।

মই অনুপৰ ওচৰ চাপি গ'লোঁ। তাৰ কাণ দুখন বগা পৰিছে।
কপাল আৰু গালত তেজে ধোণা বান্ধিছে। তাৰ চকু দুটায়ে বিহ
ঢালিছে। আকৌ হাত দুটা মুঠ মাৰি ধৰিছে। মোৰ তাক মাতিবলৈ সাহ

নহ'ল। সি কোঠাৰ চকি এখনত অবস হৈ বহিল। টেবুলত থকা পানী এগিলাচ কোট কোটকৈ পিলে। সি এই আঘোনৰ পুৰা ভাগভো যামিছে।

মই তাৰ ওচৰতে বহিলোঁ। অৱশেষত সি মুখ মেলিলে, “সাধন, পাতকীটোৱে কি ক'লে, জান?—হেৰা, নেজানা যদি আমক নুসুখিলা কিয়? তোমাৰ বান্ধনীয়ে মোক দস্তব্ৰমত অপমান কৰিছে। মই ক'লো, ছাৰ, এইবোৰ দিয়ে খৰচ কৰিছিল। মোৰ কথা শুনি সি মাথোন মোৰ নিষ্ঠিত চপৰিয়াই গাড়ীত উঠিল। এতিয়া খোৱাৰ বাবদ ৬৬ টকা দিব পাৰিম। কিন্তু জম্মুৱে ওস্তাদী দেখুৱাই সাতশ টকীয়া বটলটো দিলে কিয়?”

জম্মু এনেতে ওলালহি। কোঠাটো ইমান পৰে গোমোঠা হৈ তালিল। সি অহাৰ পাছত গোমোঠা অৱস্থাটো অলপ পাতল হ'ল।

সি ক'লে, “হওক তেও, পুহবৰ আঁতৰিল।” মই জম্মুক টানকৈ সোধিলোঁ, ‘সেইডালক উপাচি মদৰ বটলটো দিলি কিয়?’ সি ক'লে “মইহে উপাচি দিম? ইমান বেঙা পাইছ? মই এইবোৰ ভবাগব্য মানুহৰ ভাৰ ভাষা বুজোঁ নেকি? গা বিৰাইছে, টোপনি যাবনে নেঘাৰ ঠিক নাই। তোৰ চাহাবক ক'ৰি। —এইখিনি ৰপা শুনাৰ পাছত মদৰ বটলটো নিদিম কিয়? বাককৈ সেইজনী আহি ৰক্ষা কৰিলে। এসু ৰাতিটো অকলশৰে থাকোঁ কেনেকৈ? তোৰ চাহাবক ক'ৰি। এইবুলি কোৱাহেঁতেন ক'ৰবাৰ পৰা মাইকী আনি দিব লাগিলহেতেন।”

শেষৰফালে তাৰ মাতটো ফাটি গৈছিল। ইমানেই তাৰ খং।

জম্মু আমাৰ ওচৰৰ পৰা উচাট মাৰি গুচি গ'লত অনুপে খুব গহীনায়ে আচল কথা কেইটা কৈ গ'ল “তেওঁ জহন্নামে যাওক। আমাৰ অনুতাপ কৰিবলগীয়া একো নাই। তেওঁ মোৰ পিতৃৰ বয়সৰ। কিন্তু তেওঁৰ পৰা মই শিকিলোঁ কি? পৰস্পৰক এনেকৈ আনিব লাগে, মদ খাব লাগে, এইবোৰ? তেওঁ আৰু ডাঙৰ কথা এটা শিকাই গ'ল। মানুহ পানীত বুৰি মৰক, মখাউৰি হওক বা নহওক, তহঁতে টকা খা, মোকো তাৰ ভাগ দে। সাতশ আঠশ টকাৰ খোৱাৰ খৰচ মই দিব লাগিব। এইটো ধৰা-বন্ধা কথাৰ অৰ্থ এয়ে নহয় জানো? বুইচ সাধন, এনে কৰিয়েই মই জীৱন

আবশ্য কৰিলে তই মোক কি বুলি ক'বি ? গোটেই জীৱনটোৱেই মোৰ
পৰি আছে। পোনভেই নষ্ট হ'ব নোখোজে।। পাপী হ'ব নোখোজে।।
মই শেষ সিদ্ধান্ত ল'লোঁ।।”

“কি ?” মোৰ ব্যগ্ৰ প্ৰশ্ন।

“কাম ইন্তুফা দি, এই কামত থাকিলে সং হ'ব নোখাবিম। সং হ'লে
ঠিকাদাৰ-ইনি নিষাৰৰ দুঃ চক্ৰটোৱে মোক মাৰি পেলাব।।”

“কিন্তু তেতিয়া অঞ্চলটোৰ অস্থা কি হ'ব অনুপ ? তযে আমাৰ
ভবসা আছিল।।”

“এই উত্তৰ মোৰ হাতত নাই ভৱ্যগব্য গণিতবোৰৰ হাততো

অনুপে সঁচাকৈ বাম ইন্তুফা দিলে। তাৰ পাছৰ পৰা মই তাৰ
একো খবৰ নেপাও। ময়ো বদলি হ'লোঁ। এনেকৈ পাঁচ বছৰ গ'ল।

মই নতুন ঠাইত ৰ'হ গ'লোঁ। এদিন এই নতুন ঠাইৰ দহ মাইল
দূৰত ৰ'হ থকাটো আহোতে ইঠাতে আমাৰ অকলৰে বুজি উঠাৰ সৰু
মাক ল'লোঁ। সন্মতিৰ পোছাকী নাম কি ক'ব নোৱাৰোঁ। সি
এখনাৰত 'পৰ্ণোদা'। সি মোক দেখিয়েই সাবট মাৰি ধৰিলে। মোক
তাৰ পাৰ্থক্যত উঠি তাৰ ঘৰলৈ লৈ গ'ল আৰু ঘৰীয়েক আৰু ল'ৰা-
ছোৱাৰ লগত থাকি ৰ'হ দিলে। চাওঁ-জলপান খোৱাৰ পাছত মোৰ
নিচেই কাত বহি সি ক'লে, “সাধন অনুপ জানো তোৰ লগৰ নাছিল ?
সি এতিয়া আমেৰিকাত থাকে। তহঁতৰ পোণা নাই কিডানি। মই
অলপতে আমেৰিকালৈ গৈছিলোঁ। তাৰ ঘৰত দুদিন থাকিলোঁ। সি তাত
এটা ডাঙৰ ইনি নিষাৰ। সি এতিয়া এটা ডাঙৰ কোম্পানীত কাম কৰে।
সি মিডিকেলৰ নিচিনা প্ৰশাসন বান ৰোপ কৰিব পাৰে। সিহঁতৰ
কোম্পানীটোৰ এয়া বিশেষ নাম। এতিয়া সি হুডছন দাঁক বন কৰাৰ
কামত ল'গিছে। মোৰ বিমানকোঠত থ'বলৈ আহি থোকা-থুকি মাতেৰ

সি কি ক'লে জান ? বোলে, দাদা, দেশৰ বোকাপানী আৰু ধূলিখালি
 এৰিলোঁ, স্বৰ্গ যেন জেগা পালোঁছি। ধনো পাওঁ, থাকোঁ চাহাবৰ দৰেই।
 কিন্তু বোকাপানী আৰু ধূলিখালি এৰি জানো ভাল কৰিলোঁ ? সদায়
 ভাবো, দাদা এই চিকুণ ঠাইখনতকৈ নিশ্চয় চম্পাপুৰ আৰু সোণাকণ্ডুৰ
 বোকাপানীও ভাল, ধূলি-মাকতিও ভাল। মই ত্ৰিশঙ্কু, ইকুলৰো নহ'লোঁ,
 সিবুলৰো নহ'লোঁ।”

মই সকলোৰে মুখে অনুপৰ কথাত শুনি তাৰ বিষয়ে আৰু কথা
 জানিবলৈ উৎসুক হৈ পৰিলোঁ।

—+—+—

নবেতাৰ সাধু

আগতে ইয়ালৈ ভীপ গাড়ী ফাই কিলাছ গাড়ী নেলাগে দেখুৱালীৰ এটা ঘোঁৰা-টনা গাড়ীও আহিছিল নে নাই সন্দেহ। এতিয়া জীপেই জাপ, ফাই কিলাছেই ফাই কিলাছ। যোগ পাঁচ বছৰ ধৰি মাছ-কাছ নথকা মৰিবিল যেন হৈ পৰি থকা গাঁওবোৰৰ ঠেক খেঁচা-মোখোৰা আলিবোৰ কপাই, বৃনি উকুৰাহ পৈ পোঁ-পিঁ-পিঁ ধ-ধ ধ ধকৈ তহল দি ফুৰা গাড়ী-বোৰৰ পেটত কাহানিও গাত ব'দ নপৰা ধূলি মাৰুতি নলগা ফুলবাৰু-বোৰে—উকাল, যুক্তিয়াৰ পৰ্পেচৰ মহাহন, পানি নেতা, বৰনেতাৰোৰে গাঁওবোৰ উতুলি মুতুলি কৰিছে। যেন আগৰ কালৰ বিয়া-সবাইৰহে পযোভৰ। এতিয়া নিছন্দ গাঁওলীয়াবোৰে আলাপত চা, পাতি তাৰ ওপৰত বেধুৰ নাচিছে। বিজানি পুতলা নাচছে। এনেকৈ যোৱা ছুকুৰি বড়ৰে মাজে মাজে নাচি আহিছে। বিস্তৃ কিনি ফুটকাৰ ফেনটো পাইছে?

বুইজা ন, ভকতৰাম কথা শুওঁ। ত, কৰি চাউছানে? এয়া হ'ল—আমাৰ পৰা এগাহুৰীয়া বড়ৰ যোগ চিনৰ ছাব লৈ বৰনেতা হোৱাৰ তালিভালি। 'অথাও' ভোঁ-পৰ। আমাৰ খৰভীয়া বাপুবে কয়, তমোময় ইলিকটন বৃশি। খৰভীয়া বাপুৰ হ মুখৰপৰা ওলোৱা একো একোটা শব্দৰ কি জোৰ। বাপুবে সিদিনা কি ব'লে জানা, ভকতৰাম? বোলে, এইখন হেনো দৈত্য-দানবৰ যুঁজ নহয়, দৰ-দাম কৰাৰ যুঁজহে। মই হ'লে কথাটো বুজিব পৰা নাই। তুমি বুজিছানে, ভকতৰাম? নিজৰ নামৰ

বিপৰীতে থকা ছবিত মানে ভোঁৰ কাকতৰ ছবিত, ছাব মাৰিবলৈ কোৱা মানুহবোৰৰ যে বকতিজাৰ কি বহুগ। সিদিনা বুঢ়া উকীল বিপিন কলিতাই সভাত ক'লেহি, “মই বিপিন কলিতা, এম-এ, বি-এল। আৰু আমাৰ ইয়াত ভোট বিচৰাজন হ'ল শুকদেউ দত্ত, বি-এ, এল এল-বি। শিক্ষান্ত দেখোন মোতকৈ এটা তাখৰ বেছিহে।

এইগোনো বাৰু কথাৰ কথা হ'লনে, ভকতৰাম ? কতই যে কত ধৰণৰ মোট সলাইছে। এৰা, এই ক্ষাণ্ণনত তামাৰ আটাইৰে মোট সলো-
ণা পাল। কাৰ কথা কম কোনে পতিয়াব যাৰ কথা কম সিয়ে
লাঠিয়াব। তথাপি, ভকতৰাম, শুনিব খুজিছা যদি আমাৰ দণ্ডাৰ, মানে
দণ্ড মাষ্টাৰৰ কথাকে শুন। তুমিতো জানাছ মই দণ্ডাইৰ পূৰ্ব সীমাত থকা
৫চৰচুৰায়া। এই বেইদিন দণ্ডাৰ দৰলৈ এটা গাড়ীৰ পেঁ-পেঁ-ভোঁ-
মো বাৰ শূনি আৰু বাঁখেৰহনীয়া ফুচুৰা কথাবোৰ শূনিও বাঃ ঘোগোলা
হেছে। তাগতেও ভোটৰ দিন আহিছিল আগতেও জীপ গাড়ী ফাট
কিলাছ গাড়ীৰ ধলিয়ে গাঁৱৰ সেউজীয়া বৰণ ধোঁৱা-ধোঁৱা কৰিছিল।
কিন্তু এবাৰো দণ্ডাইৰ ঘৰলৈ ভোট বিচৰা মানুহ এনেকৈ গছ নছিল।
কিন্তু এইবাৰ আহিছে, খুউব আহিছে। কাৰ এটো কি উমান পাইছান,
ভকতৰাম ? তললৈ ভাবি ওলেই উৰহা গছৰ বে পাবা। তাজি তিনি
মাহৰ আগলৈকে দণ্ড মাষ্টাৰ ল'ৰা ছোৱালীক মাটিবাৰিৰ অংক শিকাই-
ছিল আৰু নিবা বোলে ‘বিভবকতি’, বিশেষণ, ‘বিশেষইচা’ বুজাই মাহ তৰা
টকা কেইটাৰে ঘৰখন পোছাত বাদে বেণি পূৰ্ণে ওলাইছেনে ‘পচিমে
ওলাইছে’ খবৰ কৰা নাছিল। পিছে ভোলাই খাটনিয়াৰে পুহত পেঞ্চন
গোবাৰ পাছত সেই আমাৰ দণ্ডাই ‘হেট’ মাষ্টাৰ হ'ল। তেতিয়াৰ পৰা
তাক পায় কোনে ? কথা বদলিন পোছাক বদলিল চেহেৰাও বদলিল।
আমাৰ চম্পাশুৰি মৌজাটোৰ লেখতল'বলগীয়া মানুহ হৈ পৰিল। সন্মান
বাটিল। মৌজাৰ মানুহৰ মাজত তাৰ কথা বজা হ'ল। ‘হেট’ মাষ্টাৰ কম
বাৰ নহয় দেই। আগৰ দিনৰ অধিকাৰ ‘পত্নী সৰল’ৰ দৰেই। সেই কাৰণেই
দণ্ডাহক ভৰসা কৰা মানুহ বহুত।

পোনতে ওলাওকহি আকৌ আমাৰ শুকদেউ। কোন শুকদেউ
 বৃদ্ধি পাইছানে, ভকতৰাম ? সেই যে তাহানি নিজে সিজৈ জেলত পৰাৰ
 সুবিধা দিছিল—কিবা বোলেনে, চহীদ হ'বলৈ ? পাছত যে এবাৰ মন্ত্ৰী
 হৈয়ো কোহোনাবে ধন চপাইছিল ? নিজ পেটসেৱা কৰি যে গোণা ম'হৰ
 দৰে চেহেৰা কৰিছিল ? সেই শুকদেউৰে কজিবতে দণ্ড মাটৰৰ ঘৰত
 'আবিভাব'। যেন সবগৰ দেৱতাৰ অভিষাপৰ বলত মৰতলৈ নমাৰ
 'দিষ্টান্ত'। দণ্ডাইৰ পছলিৰ আগত এখন জীপ আৰু এখন কৰ্পোৰতীয়া ফাট
 কিল্লাছ। জীপত বহি আছে শুকীয়া শুকীয়া 'সে.ঘাতিক' চেহেৰাৰ মানুহ
 কেইটামান। সিহঁতৰ হাতত ৰংবিৰঙৰ কাকত, ভোট বিচাৰি প্ৰাৰ্থনা কৰা
 কাকত। ফাট কিল্লাছত আহিছিল শুকদেউ নিজে আৰু লোদোৰ-পোদোৰ
 চেহেৰাৰ মাইকী মানুহ এজনীও। তাইৰ ৰং সনা ঠুঠত আকৌ উদাৰ
 উদাৰ ভাব বিৰিঙিওৱা মিচিকনি। ধেমেনা কৰ্কালৰে মানুহজনী বেচ
 'হিষ্ট-পিষ্ট' যদিও দেখাত বেচ ফেকি দেই। কেঁহোৰামৰ ঘৰত থকা সেই
 কলেণ্ডাৰৰ মাইকীজনীৰ দৰেই। সিহঁত নামি আহোঁতে দণ্ডায়ে 'পৰ্ণাম'
 কৰিবলৈ নেপালেই, সিহঁতেহে আগতেই 'পৰ্ণাম' কৰিলে। যেন বিনয়ৰ
 অৱতাৰহে। দণ্ডায়ে সিহঁতক আৰেবেৰে বহিবলৈ দিলে। মজা-মাইকীহাল
 ফটোত উঠিবলৈ বহা মানুহৰ দৰে বহিল। পোনতে বিনয়ৰ সোভমোচ
 মুখা পিন্ধি তাহানিৰ মন্ত্ৰী শুকদেৱেই মাজ লগালে, "দণ্ড, বুইছাই নহয় ?
 চম্পাশুৰিৰ পোনতে তোমাৰ ভালৈকে আহিলোঁ। তোমাৰ কাৰণে আমাৰ
 চিন্তা নাই। আহিছো, আন এটা কাৰণত। তোমাৰ এতিয়া বেছ নাম
 হৈছে। মানুহৰ মাজত বেছ সবববাহী হৈ পৰিছা। গতিকে মানুহখিনিক
 ঘূৰাব। সিপক্ষই যান্ত্ৰে চল নেপায়।"

ইয়াকে শুনি সবববাহী (মানে কি বাক ভকতৰাম ?) দণ্ডায়ে
 ভকতিত গদ গদ হোৱাৰ ভাব দেখুৱাই, তিনিমাহ কাল 'হেট' মাটৰ হৈ
 চতুৰ্হ হোৱাৰ 'দীৰ্ঘম' জাৰি কৰি ক'লে, "আপুনি কিয় চিন্তা কৰিছে, ছাৰ ?
 আপুনি নিজেমো কিয় আহিব লাগিছিল ? আমি সকলোৱেই আগতেই ঠিক
 কৰি থৈছোঁ। আপোনাত বাদেনো ৰাজধানীত সলসলীয়াকৈ কথা কোৱা

মানুহ আৰু কোন আছে ?”

এনে কথা শুনি জানো ৰাজকাজৰ শান্দাত থাকি ডাঢ়ি-চুলি পকোৱা শুকদেউ ভোল গ'ল ? কি কোৱা ভকতবান ? ঐ, ঐ, স্বৰূপ কথাই কৈছা। শুকদেউ সহজে ভোল যোৱা ভকত নহয়। দণ্ডাই যদি খালৰ চেঙেলী, আমাৰ শুকদেউ বুঢ়া সাত ঘাটৰ সৈয়া। ছেওঁ ওঁঠত বসনা অপেচৰীজনীলৈ অলপ পৰ চাই থাকিল। অপেচৰী আইদেউকো খোলোচা মনত দেখা নগ'ল। সেয়েহে শুকদেৱে ক'লে, “মই জানো, তুমি মোৰ হৈয়ে খাটিবা। পিছে এটা কথা, তোমাৰ অলপ খৰচ হ'ব। গতিকে এতিয়াই দি যাওঁ। এহেজাৰে হ'বনে ?”

কোন সময়ত মনে মনে থাকিব লাগে এই কথা দণ্ডায় ভালকৈ জানে। সি একো নমতা দেখি শুকদেৱে বাও হাতত দহখন এশটকীয়া ‘লোট’ ৰাখি সোঁ হাতেৰে হলৌ চোলাটোৰ বুকু জেপৰ পৰা আক পাঁচখন তেনেকুৱা ‘লোট’ উলিয়াই, আটাইকেইখন একেলগে কৰি মুঠাটো ফেঞ্চি ফেঞ্চি দেখা মানুহজনীক দিলে আৰু ক'লে, “অনু, তুমিয়েই দিয়াচোন। তোমাৰ লখী (লক্ষী) হাত। তোমাৰ হাতেৰেই লেন দেন হোৱা ভাল।”

অনুৱে টকাখিনি দণ্ডক দিলে। দণ্ডই নলওঁ নথওঁ ভাব এটা দেখুৱাই টকাখিনি ল'লে আৰু ক'লে “কিয়নো দিব লাগিছিল ? মই ক'লে কিবা ডেকাইঁতে নেখাটিবনে ?”

এনেতে অনুৱে মাত লগালে, “তথাপি অলপ খৰচ কৰিবলৈ পালে ডেকাইঁতৰ ভাল লাগিব।”

“আমি আৰু নবওঁ। এতিয়া যাব লাগিব হাতীগড়লৈ, চিলাপুৰলৈ, এমলীয়াবড়িলৈ আৰু একেবাৰে শেষত লাহিমপুখুৰীলৈ।” এইবুলি কৈ লগতে কাৰোবাৰ বিপক্ষে বক্তৃতা (বক্তৃতা) এটাও মাৰিলে। তাৰপাছত শুকদেউ কাঠ কিলাহুত উঠিল। অনু নামৰ অপেচৰীজনী কাষতে বহিলগৈ। গাড়ী চলাৰ সময়ত দণ্ডই হাতঘোৰ কৰি থাকিল। পাছত সি ঘৰত সোমাই শহাকৰীয়াকৈ ব'ল। দুয়োখন গাড়ীৰ শব্দ কমাব পাছত সি ভিতৰলৈ চিঞৰিলে, “শুনিছনে সুৱাগীৰ মাক ?”

শুৱাগীৰ মাক খিতাভে হাজিৰ হ'লহি। কিজানি তামো কথাষোৰ শুনি আছিল। দণ্ডায়ে টকাখিনি তাইৰ হাতত দি ক'লে, “এইখিনি বান্ধি-কুন্ধি পেৰাৰ এচুকত কোনেও গম নোপোবাকৈ থৈ দৈগৈ। এখন লোটো নভঙাবি, আনকি শুৱাগীয়ে চোলা এটা লাগে বুলি পেনপেননি ধৰিলেও, বুজিলি ? মোৰ হ'লে লোট কেইখন হাতত লওঁতেই বুকুখন ধান বনাদি বানিছিল। এতিয়াও ভাবি অস্থ পোৱা নাই, এইবোৰ পাপৰ ধননে, শুক-দেৱে পৰাচিত হোৱা ধন। ইয়াৰে কি কৰোঁ ক'ব পৰা নাই।”

শুৱাগীৰ মাকৰ মুখৰ মাত হৰিল। তাইৰ চকুহাল অম্বাণ্ডায়া হ'ল। তাই যে কাহানিও ইমানখিনি ধন একেলগে দেখা নাছিল।

কিহৰ তপইচা (তপস্যা) কৰিছা ভকতৰাম ? দণ্ডাইলৈ ৰোষনে, শুকদেউলৈ ? আগতে গোটেইবোৰ কথা শুনি লোৱা। এতিয়া বিবেকক মাটি কৰি থোৱা। ভোটে দেখুওৱা নাচ, ভূতৰ নাচৰ দৰেই, ভাল নাই, লয় নাই—আপচু।

দুপৰ নহ'লেই। আহিল আৰু এটা ছোটৰ দল। পহিলাতে কোনোবা এটা মানুহক জিন্দাবাদ দি লৰী এখন পাৰ হৈ গ'ল। তাৰ পাছত এখন জীপ গাড়ী দণ্ডাইৰ পদূলিত ৰ'লহি। দণ্ডাইৰ বাগ দুখনো কম নহ'ব দেই। এনজিনৰ (ইঞ্জিনৰ) আৱাজ শুনিযেই কোনখন লৰী, কোনখন ফাট কিলাছ, কোনখন জীপ গাড়ী তাৰ বুজ পাৰ। গতিকে আন দল এটাই বিপাওত পেলাব বুলি ভাবি সি শোৱনি ঘৰত সোৱাল আৰু বেজীৰে আঠুৱাৰ ফুটা বাটখৰা শুৱাগীৰ মাক ৰহেচৰীক ক'লে, “শুনিলিনে শুৱাগীৰ মাক ? আন কোনোবা আহিছে কিজানি। মই কি সাহেবে আনৰ আগত খিৰ হ'বগৈ ? মই বিকা গ'লো মাত্ৰ (মাত্ৰ) অনুৰা লোটত। তয়ে যা, নহয় শুৱাগীক ক' মই ঘৰত নাই বুলি কবলৈ।”

এই কথা শুনি ৰহেচৰীৰ বোধহয় ঘৰৰ মানুহটোৱে ভাল ভাব নহ'ল। বেজীটোৰ মূৰটোৰ পৰা চকুহাল ঘূৰাই দণ্ডলৈ চাই ক'লে, “খিতাভে ইমান সৰু হৈ পৰিব বুলি ভবা নাছিলোঁ। এটা মানুহে এটাকহে ভোট দিব পাৰে। ইয়াকোনো নকব কিয় ? পাছত ঘৰত আছিল বুলি যদি

সিঁঠুৰ কোনোবাই গম পায়, অতি লাজৰ কথা নহবনে ?” তথাপি বৈপ্লৱিকৰ কথাও দণ্ডাইৰ মন ফৰকাল নহ’ল। সি ক’লে, “তই কি বুজিবি, স্মৃগীৰ মাক ? লেখা বহুত। মই এতিয়ালৈকে চাবেক হেট্ মাষ্টৰ হোৱা নাই। ভাবখনহে লৈ আছে। এনে সময়ত সকলোৰে লগত ভালকৈ চন্তালি চলা দৰ্কাৰ। কোনোবাটোৱে খেমাতা (ক্ষমতা) পাই একে কোৰে খতম কৰি দিব পাৰে।”

ইফালে কৈ সি বাহিৰলৈ ওলাই আহি চ’ৰাঘৰতে ফটিক শইকীয়াক দেখা পালে। কান্ধৰ গামোচাখনৰে চকী এখনৰ ধূলি আঁতৰাই দণ্ডায়ে তেওঁক বহিবলৈ দি ক’লে, “বহক চাব, মই আকৌ বাৰীত কাম কৰি আছিলোঁ।”

ফটিক শইকীয়া চকীখনত আৰামেৰে বহিল। ফাগুনৰ গোমা বতৰটোতে তেওঁৰ বহল ঔটেঙা বখলীয়া মুখখনত ঘাম। বিয়াগোম শৰীৰৰ মানুহটোক ভাগৰুৱা যেন দেখা গ’ল। কাণৰ ওচৰৰ চুটি চুটি পকা চুলি-কেইডালতো ঘাম বিৰিঙিল। দণ্ডাইৰ মনত পৰিল খৰঙীয়া বাপুৱে কোৱা কথা এষাৰ। এনকুবা তিকুৰি বছৰৰ ওচৰ চপা তেল ফাঁটি যাওঁ ফাঁট যাওঁ হোৱা মানুহবোৰৰ হেনো ভিতৰি ভিতৰি বজত বেমাৰ এজাৰ। কিবা বোলেনে, বহুমৃত্যু, বুকু বন্ধ হব খোজা ৰোগ তেজৰ চাপ। অথচ খেমতা পাবলৈ যে কি আকুল। ফটিক শইকীয়াক দেখি দণ্ডাই মাষ্টৰৰ দয়াহে হ’ল। অথচ ফটিক শইকীয়া মানেই চৰকাৰ। তেওঁৰ এষাৰ কথাই কাৰোবাক টিখোপত তুলিব পাৰে। সেয়েহে দণ্ডায়ে চুলি খজুৱাই খজুৱাই নিজ ভাবে ফটিক শইকীয়াৰ কাষতে থিয় দি ব’ল। থিতাতে ফটিক শইকীয়াৰ গল-গলীয়া মাতটোৱে চৰাঘৰটো স্নকীয়া কৰি পেলালে। ক’লে “দণ্ড, বুইছাই নহয়, আকৌ পাল পৰিল। ভাবিছিলোঁ, এইবোৰ বাদ দি জিৰণি লৈ অলপ ধৰ্ম-কৰ্ম কৰোঁ। শিছে ৰাইজে বেহাই নিদিলে। এৰা, ৰাইজৰ হৈয়ে যদি নেখাটে। অকলে পুইন আৰ্জিলে কি লাভ ?” দণ্ডায়ে এইবাৰ ডিঙি খজুৱাই খজুৱাই ক’লে, “হয় ছাৰ, আপোনালোকে আৰু ৰাইজক এৰিলে আন কোনে চাব ? ইফালে নিমখৰ দামো চেনিব দামৰ সমান হওঁ হওঁ।

খোঁৱা ভেলকণো কোনদিনা পলাই পত্ৰ মাৰে ঠিক নাই। এনে সময়ত আপোনালোকেও আমাক এবিধে আমাৰ না জল-না-খল অৱস্থা হ'ব।”

দঙাৰে হুতৰ দিয়া দেখি বিয়াগোম শৰীৰৰ শইকীয়াই কথা ব'বলৈ বৰ হাউচ পাই গ'ল। হাতৰ চামৰাৰ বেগটো লিৰিকি-বিদাৰি আৰু প্ৰকাণ্ড হাঁচটি এখনেৰে বহল মুখখন মচি মচি তেওঁ ক'লে, “এনে হবলৈ পালে কিয় ? এয়া কি আমাৰ দোষ ? চব সিহঁতৰ বাৰচাজি। সেই দিল্লীত বহি বহি ৰাজপাত খোৱা সোপাৰ। কিন্তু আমাৰ ইন্দ্ৰিৰা আইদেউৰ দিনত জানো এনে হ'বলৈ পাইছিল ? দেশ উচিতমতে চলিছিল। আৰু গোমোস্তা, বেপাৰী-চপাৰী এটাইবোৰ আইনৰ ভয়ত তাপ খাই আছিল। এতিয়া সিহঁতে চল পাই উজ্জ্বল খাই উঠিছে। গতিকে ইয়াৰ এটা ব্যৱস্থা লাগে। সেই কাৰণেই আমি জোকৰ মুখত চুণ দিব খুজিছো। তুমি হেট মাঠৰ কাৰণে চব বুজা। আৰু এই বুজা কথাখিনিকে এতিয়া আনক বুজাব লাগিব। ক'ব লাগিব—আমাক জিকাৰ লাগিব। নহ'লে দেশৰ গতি নাই।”

এইবুলি কৈ তেওঁ চামৰাৰ বেগটো খুলি দীঘল লেফাফা এটা উলিয়ালে আৰু দঙাইব হাতত দি ক'লে, “লোৱা হাতত দুটা দিনহে আছে। সময় বুজি গাড়ী ভাৰা কৰিবা, ছেগবুজি ৰাইজক ভোজভাতো খুৱাব। ইয়াৰে হয়তো দুই-চাৰি পইচা থাকি যাব পাৰে। সেয়া আৰু ঘূৰাই দিব নোৱাৰে। তোমাৰ স্কলটোকে মেৰামত কৰাই ল'ব। বুজিলাতো।”

আগতেই কৈছো, এই তিনিমাহৰ ভিতৰতে সাংগতিক হৈ পৰা দঙাই মাঠৰে কোন সময়ত মনে মনে থাকিব লাগে জানে। সি লেফাফাটো খুব সাধাৰণ বস্তু এটা লোৱাৰ দৰে হাতত ল'লে। ইয়াৰ পাছত বেৰ আৰু গছৰ গাত অঁৰা কাগজ কিছুমান দঙাইব হাতত দি নবলী দাঁতেৰে মোহ লগা হাহি এটা মাৰি ফটিক শইকীয়া ভীপত উঠিলগৈ। দঙায়ে তেওঁক বিদায় দি চৰাঘৰৰ তুল এখনত বহিল আৰু লেফাফাটো খুলি তাৰ পেটৰ পৰা লোটবোৰ উলিয়ালে। তাৰ চকু কপালত উঠিল। বহুত টকা। ছহেজাৰ। সি আকৌ চিঞৰিলে, ‘শুনিছনে, শ্ৰীগীৰ মাক ? আহ, আহ বেগেতে আহ। টকাৰ উজান উঠিছে।”

বহেচৰীয়ে আঁচলত তিতা হাত দুখন মচি 'আইগা' পাৰ্জন কৰি-
বলৈকে থিয় দি ব'ল। সি ক'লে, "এইখিনি টকাও আগৰ দৰে থৈ দে।
পিছে এবিধৰ লগত সিবিধ লগ নলগাবি। আক এটা কথা, এখন লোটো
খৰচ নকৰিবি। এয়া পাণৰ ধননে, নিজক বেচি পোৱা ধন বুজিব পৰা
নাই। কোনে কয় মাইৰ মানুহৰ একতিয়াৰ' নাই বুলি ? কিন্তু সূৰাগীৰ
মাক, ধৰ্মপেতনী হিচাপে তই ত-বাম উত্তম অধম এৰাবো নকয় কিয় ?"

ভকতবাম ইয়াৰ মানে কি ? তাই কি বুজিলে ? আপত্তি কৰিলে ?
আপত্তি কৰিলে যদি টকাখিনি পেৰাত থ'লোঁগে কিয় ? কি ক'লা ?
অ' বুজিলোঁ। ঠিকেহ বৈছা। ধনৰ মোহ অতি বেয়া বস্তু। স.সাৰৰ মায়া
মোহতকৈয়ো বেছি। মানে মাছ দৰি লে বগলী কণা হোৱাৰ নিচিনা।

দুগাহ অতি আচৰিত জীব দেই। ৰাতি এন্ধাৰ হোৱাত সি তা
ঘৰৰ দুখন চেকোৱাৰ চকুত ধৰা ডাঙৰ চতিয়ানা গছজোপাৰ দুঠাইত
বহল-দীঘল আখৰেৰ চণোৰা, ছবি ধৰা কাগজ দুখন এঠাই দিলে।
তাকে কৰি সি অলপ সকাহ পাইছিল বুলি পাছত মোৰ বৈছিল। পিছে
সেই নিশা সি ওৰ নোৰাবিলে। চিকৰাই কামোৰা গৰৰ দৰে খৰকৰাই
থাকিল। তেওঁকৈ থাকিবলৈকো তাৰ ভাইগ নহ'ল। প্ৰায় মাজ নিশা,
চিকাই বৰচাঙত দলদোপ হেঁদোলদোপ লগোৱাৰ সময়তে, আকৌ আহক
দুখন জীপ। জীপত আকৌ যমদূতৰ বিৰিলি। 'অখাত' দুগাই ওলায়
আহিব লাগে। সঁচাকৈয়ে মন্ত্ৰ কৰা মানুহৰ দৰে দুগাই হাতত লেমটো নে
ওলাই আহিল। এইবাৰ আকৌ শেনৰ এজাত। দহটামান ডেকাৰ মাজত
স্বয়ং বিপুল ফুৰন। এইজন মানুহেই এই ভোটৰ যুঁজত ভকৰ জিকিব
বুলি দৃঢ়ায়ে বহুতৰ মুখত শুনি আহিছে। বিপুলে ৰা কি কয় ? কিবা
গম পাইছে নেকি ? দুগাইৰ মনত নানা সংশয়। কিন্তু ৰাত শুকুমা
নোমেৰে শেনচকুৰা তক পতিত' এই উকীলজনৰ 'পথম' কাকি সাদৰৰ
বচন শুনি দুগাইৰ সংশয়ে শাম কাটিলে। বিপুল উকীলে ক'লে,
"তেনেহলে, দুগ, আমাৰ হলস্থানে তোমাক কেঁচা টোপনিৰ পৰা জগালে।
বেয়া নাপাবা দেই। আকনো কেইদিন ? এতিয়া ঘণ্টা হিচাপেহে আঁচল

দিনটোৰ কথা জাৰিহোঁ। ইমান দেবিক অহা কাৰণে সন্মান কৰিছো।
এতিয়াও সময় আছে। মই জানো, মোৰ কাৰণে তোমাৰ দুই-এবাৰ কথাই
বহুত কাম দিব।”

এইবাৰ কিন্তু দণ্ডায়ে আগৰ চং নিদিলে। সি ক’লে, “বৰ বিপত্তিত
পৰিলোঁ, ছাৰ। এইবাবলৈ এবক।”

পিছে আমাৰ বিপুল উকীল এৰা ভকত নহয় দেই। ডেওঁ দণ্ডৰ
হাতৰ পৰা লেমটো লৈ জীপৰ ডাইলৰ বহা ঠাইত থ’লে। নিজে বহি দণ্ডক
ওচৰতে বহুৱাই লৈ পিঠিত হাত বুলাই ক’লে, “তুমি, দণ্ড, নিতান্ত বালক
হৈয়ে আছা। ভোট বিচাৰি মানুহ আহিলে সকলোৱেই এনেকৈ কয়গৈ।
আজিকালি আৰু কায়দা বেছিহে হৈছে। ঘৰ ওলালেগৈয়ে গৃহস্থই ক’ব—
এস, আপুনি ইমান কষ্ট কৰি কিয় আহিল? আপোনাত বাদেনো আন
লায়ক মানুহ কোন থাকিব পাৰে? আমাৰ ওচৰচুবুৰীয়া সকলোৱেই ঠিক
কৰি থৈছে। এইদৰে প্ৰত্যেককে ক’ব, কিন্তু ভোট দিব আচল মনৰ লগত
মিলা মানুহক। সেই কাৰণে আগৰ নিচিনাকৈ কোন জিকিব, কোন হাৰিব
জানাই টান হৈ পৰিছে। ইয়াৰ পৰাই বুজিব পাৰি, মানুহ বেছ সন্মান হৈছে
আৰু ধৰিব পাৰি, আমাৰ এই ‘গণতন্ত্ৰবো’ পুৰঠ হৈছে। কিন্তু আচলতে
জানো পুৰঠ হৈছে? চোৱা, ঘোৱা ভুকুৰি ৰছবে একো নহ’ল। এতিয়া
আমাৰ ইয়াত এশৰ ভিতৰত চাৰিকুৰি লোকেই নিছল। গতিকে চৰকাৰ
সলনি কৰি এবাৰ ৰাইজে জুতি চাওক। যদি একো কৰিব নোৱাৰোঁ,
তেনেহলে আমাক ওফৰাই পেলাওক। আচলতে এদিন সত্যৰ জয় হ’বই।
জয় আমাবেই। গতিকে তুমি কটক বা শুকদেউক কেৰেপ নকৰিবা।
সিহঁত উৰি যাব।”

আগতেই কৈছোঁ, ভকতৰাম, দণ্ডায়ে এইবাবো সঠিক সময়ত
নিমাতে ব’ল। সেয়েহে সোণাজিক’ উকীল বিপুল ফুকনে ক’লে, “মোৰ
হৈ খাটা, মোৰ ভাল হ’লে তোমাৰো ভাল হ’ব। এই বাস্তৱ হুণৰত
খাটা কথা কওঁ। কিছুমান বুজিও নুবুজা মানুহ আছে। সিহঁতৰ এইটো
চেলু। ডেনে মানুহক কথাৰে জুলাব নোৱাৰি। গতিকে কাম দিয়ে।

চম্পাভিৰ্ত্ত" কোন কোন আছে জানা ? মাধো, ঘোষণেন, বিলাস, হৰি, সোণোকা আৰু পৰভাত। আৰু ইয়াতো চাৰিটামান আছে। সিহঁতক তুমিহে বলে পাৰিবা। গতিকে তোমাক এতিয়া হুছেজাৰ তিনিশ দিলো। বাকী দুশ দিওৱা হ'ব। মোক হিচাপ নেলাগে। কাৰণ, তুমি মাষ্টৰ মানুহ।”

দ্বিতীয়বাৰে দণ্ডাইৰ মনে মনে থকাৰ পাল। সি খমখমীয়া লোটৰ জুমাটো হাতপাতি ল'লে। বিপুল উকীলে আকৌ তাৰ গিঠিত চপকিয়া-লে। ইংগিত পাই দণ্ডাই জীপৰ পকা নানিল। সি শোৱনি ঘৰত সোম্মাল। ভাবিলে, সূৰাগীৰ মাক হয়তো সাৰে আছে। কিন্তু ভাব ভাব হৈছে, এতিয়া তাইক মাতিলে বেছিকৈ শোৱাৰ ভাওহে জুৰিব। অৱশ্যে তাৰ অনুমান ভুল হ'ল। তায়ে শুই থকাৰ পৰা মাতিলে, “লেগটো জুমাই নিদিয় কিয় ? এতিয়াও শোৱা নাই।” বৰ বেছিকৈ বিক্ৰি থকা মনটোক জলপ খাউনি দিবলৈকে সি ক'লে, “বুইছ, সূৰাগীৰ মাক, পুৰা আহিলো। এটা এৰো নিজৰ মত নথকা মানুহ, দুপৰীয়া হলো। এটা মহা ভণ্ড আৰু এতিয়া হলো এটা মহা 'চৈতান'। এতিয়াও এই হুছেজাৰ তিনিশৰ লোট সোপা ল'বিনে ?” বহেচৰীয়ে ক'লে, ‘আপোনাৰ টকা। আপুনিও থ'ব পাৰে, ময়ো থ'ব পাৰোঁ। এতিয়ালৈকেতো আমি কাৰো হৈ একো বৰা নাই।’ ইয়াৰ কি অৰ্থ বেছি বুজিবলৈ চেষ্টা নকৰি দণ্ডাই ক'লে, “থ'গৈ। ভালকৈ। থ'গৈ। খৰচ নকৰিলেই হ'ল। সাবধান কিন্তু, এটা জুৰাৰ লগত এটা জুৰা লেজা নলগাবি।”

ভকতৰাম ইয়াৰ পৰা তোমাৰ কি ভাব হয় ? বহেচৰীয়ে বাক কিয় আকৌ যতন কৰি টকাখিনি পেৰাত ভৰালে ?

কি ক'লা ? এৰা, ময়ো তাকেই ভাবোঁ। ইহঁতক পুৰা 'চৈতানে' লভিছে। আগৰ মানুহ হৈ থকা নাই।

দণ্ডাইৰ লগতে বহেচৰীও বাতিৰ বাকীখিনি সময় হুণ্ডলে। পেৰাত প্ৰায় হুছেজাৰ টকা। কেনেকৈ শুৰ ?

বিশ্বানেই কিফা চাহ এণ্ডিয়লা পি আমাৰ দণ্ডায়ে বহেচৰীক ক'লে,

“কথাৰ কথা এক সোঁতত চলিব পাৰে। চব্বোৰ ইলিকটন আপিচত ল'ব পাৰোঁ আৰু চব্বোৰে লুবিধা বৃদ্ধি একো একোবিধ লেকচাৰ মাৰিব পাৰে। তেতিয়া হ'লে সিমান নিমখহাৰামী কথা নহ'বও পাৰে। কি কৰ, স্ত্ৰাগীৰ মাক ৭ স্ত্ৰাগীক কচোন, এটোপোলা তামোল কাটি দিয়ক।” স্ত্ৰাগীৰ মাকেও এবাৰ কথা ক'লে “মইনো আৰু কি কম ৭ আপোনাৰ বৃদ্ধি-চুধি মোতকৈ কেবা ধাপ ওপৰত। মইনো কিমান পানীৰ মাছ ৭” এনে কথাত আমাৰ দণ্ডাহৰ মনোভাববোৰ কিচিৎ (কিঞ্চিৎ) ত্ৰেঙুলীয়া হ'ল। সি মাত লগালে, “এৰা, মই জানো তই হৰিলে ২ দিলে মোৰ পাচত আছ, তই মোৰ ইহঁতৰ পৰ কোপত চিৰলাচিৰলি ছোবা মনটো বৃদ্ধিৰ পাৰিছ।’

এই বুলি কৈ আমাৰ দণ্ডায়ে কামিজ চোলাটো গাত ভৰালে। স্ত্ৰাগীৰ পৰা তামোল এটোপোলা লৈ, বিষাই থকা গুৰি দাঁত এঁতত দেখা অকণমান গুজি ল'লে। চোতাশৰ তাতশালৰ খুঁতাত আঙোঠাই থোৱা ৱাণিকলীয়া ‘হাৰকিউলী’ বাইচাইকেলখনত একে লাফে উঠিলে। ভেলো গছৰ তলৰ বুঢ়ী গোসানীৰ থানখন পাৰ সে সি এজুম মানুহ দেখিলে। সি তাতে চাহকলৰপৰা নামিল। তাত গৰম গৰম আলচ হৈছে। এখন হেনো কিতাপো ওলাইছে। বা বদনামেৰে ভৰা কিতাপ। চব শুকদেউৰ কথা। অভহচ কথাও আছে। কোনোবা এটা জাতত ধৰি সেই জাতৰ ছোৱালীৰ সত্যৰ সজ্ঞাত নাই বুলিও লেখিছে। মানুহবোৰৰ কিছুমানে বেছৰণৰ পাৰছে, কিছুমানে কেছে—অন্যায় ঘোৰ অন্যায়, স্বভাব চৰিতক ধৰি মানুহ এটাক অপকাৰ কৰিবলৈ ইহতে ক'ত থেমাতা পালে। দণ্ডাইৰ হিয়াতো তুই জুই উমি উমি জলি আছিল। তাৰ পোৰণিত থাকিব নোবাৰি সি কৈ পেলালে “সেয়েহে মই ভাবি পাইছো—এই ভোট-চোটবোৰ নোহোৱাই ভাল। সেয়েহে ঘৰৰ অটাইকে কেছো—যেয়েই লেকচাৰ মেমাৰক যেয়ে আহি ভাণ্ডিৰ ভোট দিব লাগে বুলি ক'ক, ভোট ভোট বুলি চৌপাশে তমোময় দৈত দানবৰ যুঁজ চলি থাকোক, আমাৰ সেইবোৰ একাণে সোমাই একাণে ওলাই যাব লাগে। আমি নিৰ্বিকা (নিৰ্বিকাৰ) হ'ব লাগে। ভোটত আমাৰ অসহযোগ। ঠিক যেনেকৈ

মন ভাঙন্তে আঁহাৰ অনহযোগ। গম্ভীৰে মই স্বাক্ষৰ পাঠ্য তাকে কটী—
 জেটৰ অসিচ চলি থাকে, চৰকাৰেও ভোট লোৱাৰ বা-যোগাৰ কৰিব।
 কিন্তু ভোট নিদিবা। ভাকে বহিলেহে এইকাল সকলো আ-যাজন পলমীৰ
 নিটৈ হ'ব।

লানি নিছিগাকৈ দিয়া বক্তৃতিতাতো শুনি জন্মৰ মানুহসোপাই
 'স্বৰূপ কথাই কেছে', 'কথাৰ কথা কৈছে' তাকি কৈ দণ্ডক বেচ শলাগিলে।
 তাৰ দণ্ডাইৰ এইবাৰ গোবৰ্জোবাৰে পোত খাই থকা মনটোত যেন
 এনেভেদ বদ পৰিল। সি ভাবিলে, যপন কৰে মুখৰ পৰা এলোৱা কথাখিনি
 যেন তাক নেদেখাজনেহে কোৱা-ছে। নি এনেকৈ কথাটো ভবা নাছিল।
 আচল কথাটো হয়। ছবুৰি বজৰে কাটি-আকৌহিনী মানুহে ভোট দিলে।
 প্রতিবাহেও ভোটৰ পাছত পৰা বাগতত এতাব—এশ সোতৰ ছবুৰ
 গুৰুত ভোট দিছে, দুই হাত লথকা মানুহ এহি ভোট দিছে অঙ্গাই ভোট
 দিছে, ভিখাৰীও ভোট দিছে। কত যে ভোটৰ মহিমা। কিন্তু
 দেশৰ কি হ'ল। চহৰী'বাক বোছি চহকা হ'ল, লাওলো'গাবোৰ বেচি
 লাওলো'গা হ'ল, কোনোমতে খাই লৈ থকাবোৰৰ অসন্তোষ চপুণে বঢ়িল।
 আজিকালি ভাৰতত হেনো এগৰ ভিতৰত তিনিবাৰ দহজনৰ অৱস্থা
 কাহিল। তেনেই পুৰুষ-শিষ্যাব অৱস্থা। এৰা যোণাবাৰ মাজুলীত খাবলৈ
 নেপাই বহুত মানুহ মৰিল। আমাৰ চম্পা গুৰিতো একেই অৱস্থা। মাথোন
 খবৰা কামজত সিমান বেডিক এলোৱা নাছিল। ফটিক শইকীয়াই হেনো
 এন খবৰ শুলাব নেলাগে বুলি কাৰোবাক মানা কৰি দিছিল। এয়ে কি
 ভোটৰ নিহাও। বেচকাৰ এগৰ হিতে বিপৰীত।

এনেকৈ ভাবি। আমাৰ দণ্ডাই বাতী। ডত হাজিৰ। ভাঙ
 চিছে জা-বাতৰ কথা। অমুক জা-ৰ কোনো বিশ্বাস নাই। তমুক জাতৰ
 মানুহ ওপে লুল। এনে কথা শনি দণ্ডাৰ এজাক মানুহক ক'বলৈ
 সুবিধা পাল এৰ বুলি আ-মতে হয়তো ভাওপাতৰ বিচাৰ আছিল।
 গৌৰ পিতায়ে নিহকুলাখা মানুহক চ'ৰাঘৰত জুবুৰি থেবৰ মুঠি এটাতহে
 বহিবল দিছিল। আমি নিজে দেখা কথা। সেইবুলি তেতিয়া ইমান ঘৃণা

নাছিল। আজিকালি বামুণেও চেৰাপ খায়, কুকুৰা খায়। তথাপি এটা জাতৰ এটা জাতলৈ কি আক্ৰোশ।

এইটো বক্তৃতিও ভাল হ'ল। এজনে 'বিগ্যৰ' ভাবত ক'লে, “এবা, ঠিক কথাই কৈছা, মাষ্টৰ। ভোট্টেই আমাৰ কাল হ'ল। ভাললৈ বুলি আগবাঢ়ি আমি ডুবিছোঁহে।”

এইবাৰ এফলীয়াৰডিত দণ্ডায়ে বেলেগ কথা শুনিলে। চিলাপুৰৰ ফালৰ পৰা অহা এখন গাড়ীত চেৰাপৰ বটলেৰে ভৰপূৰ। সিহঁতে কোনোবা ভোটত উঠা মানুহৰ হৈ এফলীয়াৰডিত চেৰাপ বিলাবলৈ আহিছিল। ফলত ৰিপৰীত পক্ষৰ ডেকা দলৰ লগত হতাহতি, মৰামৰি। এটা ডেকা বেযাকৈ ঘূৰীয়া হৈছে। এতিয়া হাচপতালত (হস্পিটেলত)। ইয়াৰ আলোচনা চলিছে ভেকু কেণ্ডাৰ গেলামালৰ দোকানত। বেযাকৈ জখম হোৱা ডেকাটোৰ নাম ধৰ্মেচৰ, মানে ধৰ্মেচৰ বোঁচ। আমাৰ দণ্ডাইৰে ছাতৰ আছিল। ইয়াকে শুনি দণ্ডায়ে ইস ইস আস আস কৰিলে। মুখেৰেই নহয়, পেটেৰেও দুখ পালে। গেলামালৰ দোকানত গোট খোৱা মানুহবোৰক সি কলে, “মদ খুৱাই ভোট জাৰত কমল দি ভোট, চাকৰি দিম বুলি ভোট এসাজ খুৱাই ভোট—এইবোৰ কি কথা? ভোট কি গেলামালৰ দোকানৰ পিয়াজ? মই ভাবো, এইবোৰ নোহোৱাই ভাল। আমাক এটা বেলেগ নিয়ম লাগে—দেশ চলিবৰ বাবে। ভগবান যেন গিযান থকা মানুহ এজন ওলোৱাহেঁতেন এনে অবস্থা নহ'লহেঁতেন। কোনেও যদি ভোট নিদিওঁ বুলি একগোট হ'লহেঁতেন, বৰ বঢ়িয়া কথা হ'লহেঁতেন। কি কোৱা মধু?”

মধু বোলা ডেকাটোৱে ক'লে, “হয় ছাৰ, এইবোৰ দেখি দেখি আক বিকচিনা লাগিছে।” বোধকৰোঁ দোকানত গোট খোৱা এটাইৰে মতৰ লগত দণ্ডাইৰ মত মিলিল। ইয়াকে ভাবি মনটোত স্মৃত লগাই সি নিজৰ মোস্তাটোৰ ফালে ঘূৰিল। চম্পাগুৰি মাইনৰ ইচকুলৰ কিনাৰত ভালেমান মানুহ। সিহঁতৰো আলচ ইলিক চন লৈয়ে। ৰাতি হেনো লাচিমপুখুৰী আৰু চিলাপুৰৰ মানুহৰ মাজত ভীষণ কাজিয়া। আকোঁ

ভোট দিয়া ক'লে। তত্পৰি এই কাজিয়াৰ গতিমতি বেৰ'। ছয়োখন
 গাঁৱত দুই জাতিৰ মানুহ থাকে। নিজৰ জাত লৈ কিবাকিবি ওলাকতে
 কাজিয়াৰ সূত্ৰপাত। ইয়াকে শুনি দণ্ডায়ে নকলোৱে শুনাকৈ ক'লে,
 'মোকে ভোট লৈ টিথোপত উঠিবগৈ, আমাৰ চাবলৈ সময়কে নোহোৱা
 হব অথচ আমাৰবাহে কাজিয়া কৰি কৰি মৰিব। এৰা, এই ভোটৰ
 ফলালবোৰ আমি আমৰ কাৰণে বিয়নো চপাই লওঁ? লোকে দৰিত
 ধৰি অমাৰ ভাল পুতলাৰ পাচ নচুৰাংছে।" এই কথাবোৰ শাহকণ বিচাৰি
 উলিয়াই মানুহ ওলাল। সেয়েহে দাইৰ মনটো ভাল লাগি গ'ল।

সি পিছে আৰু অলপ দূৰ আহুৱাই আহি দেখিলে—আলিৰ কাষৰ
 বৰ বৰ গাংগোবত নানা দলৰ ছপোৱা কাকত আছে। তিনিটা প্ৰধান দলৰ
 আশিৰ্ব্বাদৰ তিনিমুনিৰে তিনিমুনিয়ে। ইয়াৰ পৰা বুজা গ'ল যে,
 বিপুল, শুকদেউ আৰু বটিকহতে চম্পাশুৰিৰ কাৰণে দাইকেই ভৰসা
 কৰিছো নলি কোৱা কথা গৰ মিছা। আৰু খাটোঁতা আছে। সিহঁতে টকা
 পানীৰ দৰে খৰচ কৰিছে। তথ্যতো এই ল'ৰাবোৰৰ কথাও শাহজী ভোগ
 নেৰাবৰ কাৰণেই সি গোটো ভোট থকা মানুহবোৰক কে বিজোবাস
 (বিয়াস) সূত্ৰবাহ দিব যুশি সিহঁতে আশা কৰিছিল। কিন্তু এতিয়া সি
 ভাবি পাইছে, এই কাম কৰিব নোৱাৰ অথচ টকা চৰাই দিব নোৱাৰি।
 এনে দোষাৰমোষণৰ অবস্থাত তাৰ মন এতিয়া চিৰলাচিৰিলি। তথাপি
 সি ভাবি পাইছে, ইয়াৰ বিয়নো এটাৰ হে কোৱাতকৈ টকাখিনি ৰাখি
 থে একো নকবাকৈ থকাত ঠগৰ মাত্ৰ অলপ কম হ'ব। সি যে ভোট
 কাৰো নিদিব এই কথা মান। এয়া ভোট-পত তাৰ নিজৰ অৰিহণা।
 সি ছুপৰীশ ঘৰ পালেহি। ঘৰত আহি দেখে, সূৰাগী শাদি-কাটি আছে।
 তাই পানীৰ সোঁত বোবা চুহান মোহাৰি মোহাৰি উঠাইছে। ইয়াকে
 দেখি সি খঙেৰে ক'লে, "এয়া কি দেখিছা, সূৰাগীৰ মাক? তাই কিয়
 কান্দিছে? কিলানি? কি জগৰত?" তাক শুনি ৰাহুৰীয়ে ফেঁট তুলি
 তাৰ ওচৰত থিয় দি ক'লে "সবলো যত্নৰে খাই আশনি। তাহ গাঁৱৰ
 ফালে ওলাই গৈছিল। তাত গৈ আপোনাৰহে যিবোৰ বদনাম শুনিলে,

তাকে ডাইব মুখত শুনি মোৰো কাণ দুখন বিজবিজাই গ'ল।” দণ্ডাই ধমকি ব'ল। একো হুসুধিম বুলিয়েই ভাবিছিল। তথাপি কথাটো সোধাত বহেচৰীয়ে ক'লে, “চকুচৰহা মানুহবোৰে পিছে কৈছে, আপুনি হেনো দুতলীয়া কাম কৰিছে, মানুহক কিবাকিবি বেয়া শিকাইছে, চাতপাতৰ কথা কৈ কাজিয়া লগাই ফুৰিছে টকা লৈ গজগজীয়া হৈ পৰিছে। আপুনি হেনো ঠগ, ভণ্ড, বিভাল, তপইচী (তপস্বী)।” এই কথা শুনাৰ লগে লগে আমাৰ দণ্ডাইৰ অবস্থা সবগ পৰা মানুহৰ দৰে হ'ল। অলপ পৰৰ পাছত ক'লে “ক'কে দে, সূৰাগীৰো কান্দিবলৈ দে। এনে এটা বাপেকৰ ছোৱালীয়ে লাজত ক'দা উচিত। আৰু সূৰাগীৰ মাক চৰ দোষ মোৰ নেথাকিব পাৰে। কিন্তু তবে ক'চোন, ইয়াৰ কিছুমান দোষ জানো মোৰ নাই।”

সূৰাগীৰ গাক নিমাত। দণ্ডাই নিমাত। ভাতৰ পাতত বহিও সি এষাৰ কথা নক'লে। সুৰ গীক চিন্তাবলৈয়ো ইচ্ছা নকৰিলে। এনে এটা সময়তে সেই মানুহজন নোলোবাহিহেতেন কিজানি দণ্ডাইক চিন্তাই চিতাৰ জুইৰ দৰে পুৰিলেহেতেন।

ভৰ দুপৰ। বাহিৰত ফ'হনৰ ব'দৰ খাবিৰ চোক। ভাত খাই তেতিয়া দণ্ডাই চ'ৰাঘৰত মুখ ওন্দোলাই বহি আছিল। এনেতে তাক এটা ডেকা। এমুই ডাটিৰে বুৰ্তাপায়জামা পিন্ধা মতগঙ চফল ডেকাটোৱে পুৰণা চাইকেলখনৰ পৰা নামি চ'ৰাঘৰৰ দুৱাৰত টোকৰ দিলে। সি বহুত বাট চাইকেল মাৰি আহিছে। পিয়াহত অগ্নি কণ্ঠ শুকাই আহিছে। তাক দেখি অজানিতে দণ্ডাইৰ কিবা এটা ভাল লাগি গ'ল। বহিবলৈ দিলে। পানী খোজাত সূৰাগীৰ হতুবাই পানী এগিলাচ দিয়ালে। চাহ এটোপা খাই যাওক বুলি ডেকাজনক খট বান্ধকৈ ধৰিলে। ডেকা মান্তি হ'ল। ছযোৰে কথা-বতৰা আৰম্ভ হ'ল। দণ্ডায়ে জানিলে যে ডেকাজনৰ নাম ভৰত দত্ত। সিয়ো ভোটৰ বাবে উঠিছে। কিন্তু তাৰ আনৰ দৰে পইচা নাই কাৰণে নিজেই চাইকেল মাৰি মাৰি কৈ ফুৰিছে। তাৰ হৈ ‘অবইচে’ এদল ডেকা উপযাচি সূচুৰা নহয়। আৰু তাৰ দল ? ইয়াৰ সন্ধানো

আচৰিত। ডেকাই ক'লে, “চাওক, মাঠৰ বাবু, মোৰ মঙে ভোটৰে দেশৰ কল্যাণ হ'ব নোৱাৰে। অইন ধৰণে ৰাইজক সাজু কৰিবৰ কথাহে ভাবোঁ। তথাপি আমি ভোটত উঠোঁ। কাৰণ সিহঁতক বিনা বাধাই আইন সভালৈ আক খেমাতা পাবলৈ দিয়া উচিত নহয়। দেশখন কিবা সিহঁতৰনে ? আমাবোতো দেশখন ভাঙ্গপোৱাৰ অধিকাৰ আছে। আমিও অচিৰে জাকে জাকে জিকি সিহঁতক দেখুৱাম—আমি পানীয়ে মৰা বাও নহয়, আমাক ভৰসা কৰা মানুহো আছে। এতিয়া এৰাৰো যদি দুখনমান গাড়ী ঘূৰাব পাৰিলোহেঁতেন, সিহঁতক জোলোকে জোলোকে পানী খুৱালোহেঁতেন। বহুত জেগা। চাইকেলেৰে আক কিমান চম্ভালিম ?”

ডেকাৰ প্ৰতিটো কথাতে মনত জেৰ। দণ্ডাইৰ ডেকাটোল সঁচুকৈয়ে মোহ হ'ল। “ই যদি এলপ সহায় কৰিব খোজো, ল'বানে ? এৰা, এই তিনিকুৰিৰ দেওনা পাৰ হোৱা নেতাসোপাই পুৰণি কথা নেৰে ? নতুন সময়ৰ নতুন মানুহৰ সম্বন্ধটোৰে সিহঁতক কি বুজিব ? সিহঁত মানুহৰোৰ বঢ়া, সিহঁতৰ কথাবোৰো আওপুৰণি। মই তোমাক আনীৰাদ কৰিছো— তুমি যেন জয়ী হোৱা। মোৰ হাতত বেইহজাৰগান টকা আছে। তাকে তোমাক দিব খুজিছো। অমৃত তাকে খৰচ কৰি এই দুদিন গাড়ী-বাগা ভাৰা কৰি ঘূৰিব পাৰিবা।”

ডেকা ভৰত দন্ত আচৰিত। এযা কি ভাৰতত দৰ্শীচিৰ ‘দিগন্ত’ ? মনুহজনৰতো ঘ বা অস্থি ভাল নহয়। তেওঁ ক'লে “নেলাগে দিয়ক। এনেকৈয়ে যি পাৰোঁ কৰোঁ।” পিছে আমাৰ দণ্ডাই নহজে কোঁচ খেৱা মানুহ নহয়। নি ক'লে, “মই অকপটে দিছোঁ বোপাই। মোখোতো কিবা এটা উপকাৰ কৰাৰ, নিজে ভাল লগা কাণ এটা কৰাৰ অধিকাৰ আছে। এই অধিকাৰত তুমি চোঁচা পানী নেঢালিবা। মই বৰ দুখ পাম।” ইয়াকে শুনি ডেকাজনৰ হিয়া সেমেকিল। তেওঁ ক'লে, “নি তাস্ত দিব খুজিছে যদি দিয়ক। কিন্তু মই এদিন ধাৰ পৰিশোধ কৰিম। আপোনাৰ এই উপকাৰ কেতিয়াও নেপাহৰোঁ।”

ইয়াকে শুনি দণ্ডাই ভিতৰলৈ সোমাই গ'ল। ঘৈণীয়েকক একো

নকৈ বিছনাৰ তলৰ পৰা চাবিটো লৈ পেৰাটো খুলিলেগৈ। নোটৰ তিনিওটা বুৰা উলিয়াই একেলগ কৰিলে। পেৰাটো বন্ধ কৰিলে। সৰু মোণা এটাত টকাখিনি ভৰাই ডেকাজনক দি ক'লে, “এতিয়া গন্তি নকৰিবা। বাটত গন্তি কৰিবগৈ, যোবা, এতিয়াই যোবা। যা? কিলাছ আনাগৈ, জীপ আনাগৈ লৰী আনাগৈ। সময় নাযেই কিন্তু তুমি জিকিব লাগিব।”

ডেকাই দৱ উপকাৰৰ শলাগ লৈ নমস্কাৰ জনাই চাইকেলত উঠিল।

এয়ে ভাতৰান, দণ্ডাইৰ ‘আইশান। ভোটত উঠা মানুহবোৰৰ ক'ৰ দশা কি হ'ল জানাই চাওঁ। এতিয়া তোমাক ইমানখিনি খৰচ মাৰি দণ্ডাইৰ কথা কোৱাৰ এটা কাৰা আছে। তোমাৰ পৰা এটা কথাৰ উত্তৰ বিচাৰোঁ। কাৰণ তুমি বেছ কি তাপ পত্ৰ পঢ়া মানুহ। শাস্ত্ৰ-ব্ৰাহ্মণ আঙৰাই থাক। সেই কাৰণেই তোমাক সুধিছো— দণ্ডায়ে বাক ডেকাটোক টকাখিনি কিয় দিলে আৰু টকাখিনি দি কিয় খব শাস্তি পালোঁ বুলি মোক ক'লে ?

কি ক'ৰা ? খুব ‘হকত’ কথা সুধিলোঁ ? ঠিক আছে, আজি বাক উত্তৰ দিব নেলাগে। কেইদিনমান ভাব। তাৰ পাছত ক'বাহি। পিছে এলাপেচা উত্তৰ দিলে নহ'ব। মই উত্তৰ দিব নোৱাৰিম হয়তো। কিন্তু ভাল উত্তৰ সহজে খবিব পাৰিম। কিন্তু উত্তৰ দিব নোৱাৰিলে বেতালৰ দৰে তোমাক মূৰত ‘বজ্জপাত’ পৰক বুলি নকও, কিন্তু ভিতৰি যোপোলা বুলি জাহিৰ নকৰাকৈ নেথাকিম পিছে।

— + — + —

প্ৰাণচক্ৰ

“অ’, এটা কথা নবলোৱেই নহয়, সৰুমানি।” —মই দুখ মনেৰে কথাবোৰ ভাবি থাকোঁতেই খুৰীদেউৰ মাতটো শুনি উচপ খাই উঠিলোঁ। পানীপিঠাটোত কামোৰ এটা মাৰি বাকীডোখৰ কাঁহীখিনত থলোঁ। আকৰা কি কথা শুনিবলৈ আছে? তিনিবছৰৰ মূৰত ওপজা ঘৰখনলৈ আহি যে কতবোৰ হজম কৰিব নোৱাৰা কথা শুনিছোঁ! তিনিবছৰৰ ভিতৰতে ইমানবোৰ অঘটন ঘটিব লাগেনে? এৰা, দেহৰো ভৰসা নাই জীয়াৰো বিশেষ নিয়ম কৰণ নাই। মোৰ সৰুকালৰ পৰাই বিশেষ লগৰীয়া নৰেংগৰ মানে আমাৰ বণ্টি মৰিল। সি বিয়াও কৰাইছিল। বুঢ়া ডাঙৰীয়া যেন চেহেৰাৰ হেমপদ্ম দদাইদেউ ঢুকাল। খোলতালৰ গন্ধৰ্ব যেন আমাৰ মহীন্দ্র দদাইদেৱো আক নাই। আমাৰ সকলোৰে পূজনীয় বসন্ত হাজৰিকা হেনো ডিঙিত চিপজৰি লগাই আপোনঘাতী হ’ল। তিলক বৰাই মানে আমাৰ চলোঁ পণ্ডিতে হেনো শেষ ৰাতি গোহালিত ডিঙিত কাঁচ লগাই মৰিল। ইমানবোৰ ঘটনা মই নথকাতে ঘটিল। মোৰ পঢ়া-শুনাত বাঘাত হয় বুলি কোনেও চিঠিত এইবোৰ নিলিখিলে। মই এদিনৰ ভিতৰতে ইমানবোৰ শোকৰ বাতৰি পাই বৰ আতুৰ হৈ পৰিছোঁ। বিশেষকৈ নৰেংগৰ মৰাৰ খবৰটো মোৰ মনত সমূলি সঁচা যেন লগা নাই। বোটি, খুৰীদেউ, পুৰী জেঠাই, মনজুৰ তাই ইহঁত সকলোৰে বাক মোক মৰা খবৰবোৰহে দি থাকিব লাগেনে?

সেয়েহে খুৰীদেউৰ পৰা আৰু এটা খবৰ পোৱাৰ লক্ষণ দেখিও
মই কোঁতুহল নেদেখুৱালোঁ। পানীপিঠা থকা কাঁহীখন বিতুকাৰে টেলি দি
গৰম চাহ থকা বান-বাটিটোৰ গৰম ঘেৰ এডোখৰত ওঁঠটো লগাই শব্দ
কৰিলোঁ— “জাস, বৰ গৰম।”

“বুইছ, সৰুমাটি, কথাটো গহীনেই। তই নিশ্চয় এতিয়ালৈকে জনা
নাই।”— মই কোনো আগ্ৰহ নেদেখুৱালোঁ যদিও কথাৰে আঁঠে ফুটাৰ
পৰা আমাৰ খুৰীদেউজনী দমি নগ’ল। আঁচলত তিতা হাত এখন মটি
ওচৰৰ পীৰাখনত বহি লৈ খুৰীয়ে কিবা এটা ক ব খুজি ৰে গ’ল। অলপ
পৰৰ পাছত ক’লে, “এইবোৰ কথা ল’ৰা-ছোৱালীয়ে জনা ভাল নহয়।
আজিকালি যে কি নিলাজ কাণ্ড।”

বানবাটিৰ চাহখিনি ফুৰাই লৈ এধাক গিলি মই মাত লগালোঁ,
“খুৰী, তততৰ মানুহ মৰা আৰু নিলাজ কাণ্ডৰ বাহিৰে আৰু বতৰা
দিবলৈ নাইনে?”

“যি? তই দেখোন এইবোৰৰে ভুঁলৈ স্বৰ?”

“সদাএ নহয়।”

খুৰী উচাট মাৰি উঠি গ’ল। কথাটো যেয়া হ’ল। এই সময়তেই
মোৰ বুদ্ধি আৰু বাকশক্তিৰ প্ৰয়োজন হৈ পৰিল। ক’লো, “খুৰী তযে
যদি খং নেদেখুৱাব মোৰ ওপৰতনো খং দেখুৱাবলৈ আৰু আছে কোণ? খুৰী,
তোক খং তুলি বৰ ভাল লাগে অ’। মই আৰামত শুনিম বুলিবেই
কি হ’ল বুলি নক’লো। কাৰণ তই সজাই পৰাই ক’লোহু শুনি আমোদ
পাও।”

“তেনেহাল শুনিব খুজিছ যদি শুনি। এৰা, উপযাচি কথা নোকো
হাই ভাল। ক’লে তহতে ক’বি—এইজনী ‘গেজেণ’।” এনেকৈ আৰম্ভ
কৰি খুৰীদেউ এইবাৰ মোৰ বহাৰ পোনে পোনে বহি ল’লে। ক’লে,
“তই হয়তো বিশ্বাস কৰিবলৈ টান পাৰি। কিন্তু কথাটো আঁচলতে
এনেকুৱা মনোহৰ জোতকৈ বয়সস্ত বহুত ডাঙৰ। একে বংশৰ হোৱা
হ’লে তোৰ কিজানি খুৰাৰেই হ’লহেঁতেন। অথাপি আমি আটাৰে জনো,

মনোহৰৰ লগত তেওঁৰ অভিকৈ মিল। মনোহৰ ইমান গছীন, ইমান বাৰুকায়েলত থকা মানুহ। আৰু তই হলি এটা চেলগু আৰু চেলগু-পৈলটক ঘূৰি ফুৰা মানুহ। তথাচ যে ডাঙৰ ছটাৰ কিছত মিল, বুজিব পৰা নাই। মই ভাবিছোঁ তই থাকহে এনেকৈ, আচলতে তই এটা নোম টেঙৰ।”

খুৰীয়ে ইমানবোৰ বলকাৰ পাছতো আচল কথা ওলোৱাই নাই। অৰ্থাৎ যপন কৰে ঘটনাটো কৈ মোৰ কৌতূহল কমাব খোজা নাই। এই টোবেই খুৰীৰ আখ্যান কোৱাৰ নিয়ম। লিখা-পঢ়া জনাইঁতেন খুৰীয়ে মানুহক অনবৰত উৎসুক কৰি ৰখা ধৰণৰ গল্প লিখিব পাৰিলেইঁতেন। পিছে অজি খুৰীৰ আখ্যান কোৱাৰ ধৰণ উপভোগ কৰিবলৈ মোৰ ধৈৰ্য হেৰাই গ’ল। অথচ এই মৰমীয়াল খুৰীজীক বেগেতে ক, মোৰ সময় নাই বুলি ক’বো উপায় নাই।

ইতিমধ্যে বানবাটিৰ গোটেইখিনি চাহ মোৰ পেটত। এতিয়া মোৰ মুখৰ গোৰোৱা তামাল, বেঁচা চূণ আৰু পকা পাণে গাঢ় ৰঙা ৰূপ লেছে।

“তাই, মানে তাৰ বৈণীয়েক—তইতো দেখিছই, সেই ৰচকী পখিলা জনী—কি নাম আছিল ?—অ’ মনত পৰিছ—ৰজিতা। ৰজিতা। ধনীয়া, বেছ ধনীয়া। নহয় জানো ? কিন্তু সেয়া ৰূপ জোনৰ পোহৰ জানো ? বিজুলীহে। ঠিক পটন্তৰ দিছো। এৰা, তাইৰ ৰূপত বিজুলী। এই আ ছ, এই নাই। তইৰ নামো বিজুলীহে হ’ব লাগিছিল। কি কৰ ? তাইৰণো অকনো চৰম থাকিব নেলাগিছিলনে ? ইয়ালে তাৰ ফালৰ দুটা ল’ৰা-ছোৱালী। তাই ইমান ভাল মানুহটোৰ মান-সন্মক কচু-কটা দিয়ালে। কটা নিলাজৰ সঁচ। মই আগতেই কৈছো নহয়, সৰুৱাণি বিয়া কৰাবলৈ হ’লে দেখাই শুনাই ভাল ছোৱালীহে বিয়া কৰাব লাগে। কিন্তু দীপলি প ছোৱালী বিয়া কৰাব নেলাগে। সিহঁতৰ সজ্জাত নাই।”

এইখিনিলাক কে খুৰী অলপ ৰ’ল। মজবুত দাঁতৰে তামোল ভঙাৰ শব্দ শুনিবলৈ পোৱা গ’ল। পকা পাণত চূণ অকামান লগাট

মুখত ভৰাই ল'লে আৰু সেলেটী লগাবৰ কাৰণে পাণ্ডুলি থাকিল।
এইটোও খুড়ীৰ মানুহক উৎসুক কৰি ৰখাৰ এটা কোশল। মই সঁচাকৈয়ে
বৰ বেছি উৎসুক হৈ পৰিলোঁ। সুধিবলৈ বাধা হ'লোঁ, “তাইৰ কি হ'ল ?”

“তাইৰ আৰু কি হ'ব ? তাই পুৰা নিজৰ মতলব মতেই কাম
কৰিলে। আমাৰ মনোহৰকে ঠিঠকা কৰি গ'ল। মানুহটোৰেহে এতিয়া
চাগৈ কি অবস্থা। তাই হাৰামসাদীয়েতো তাৰ মান-সন্মানৰ মুখ
খালেহি ”

“মানে কি হ'ল ? ইমান ডাঙৰ কথা এটা ঘৰাই পকাই নোকোৱাই
ভাল। তাই খাই পাত ফলা কাম কৰিলে ?”

“তাতকৈ বহুত বেছি। নিভানি কেবামাহৰে পৰা তাই লুকাভাকু
লি আছিল। এদিন সঁজাৰ পখী উৰি গ'ল।’

“জুচি গ'ল ,”

“হুটা ল'ৰা-ছোৱালীৰে সেতে তাই নিলাঙীয়ে কাশ্যপৰ বৰ শুৱনি
কৰিবলৈ হুচি গ'ল।’

‘মনোহৰে একো হকাবাধা নিদিলে ?’

“কি দিব ? তাৰতো মান-সন্মান বুলি কথা এটা আছে।”

মই বৰ অস্থিৰ হৈ পৰিলোঁ। খুড়ীৰ আগত মনৰ দুখ লুকুৱাবলৈ
চেষ্টা কৰিলোঁ। কথাটো শুনিয়েই মই খুড়ীৰ মুখলৈ চাব নোৱাৰা হ'লোঁ।
বাবৰণ, কথাটো কোৱাৰ আগতেই মনোহৰৰ লগত মোৰ বিশেষ সম্পৰ্কৰ
কথা ভালকৈ সোঁৱৰাই দিলে। আগৰ অকলশৰীয়া মনোহৰ যে আকৌ
অকলশৰীয়া হৈ পৰিব এই কথা ভাবি মই ইমান দুখ পালোঁ যে এই দুখ
নৰেখৰৰ মৃত্যুৰ বক্তব্য শুনি পোৱা দুখৰ সমানেই।

মোৰ মতামত কি হ'ব পাবে তাৰে শুনিবলৈ উৎসুক হৈ খুড়ীয়ে
মোৰ কালে খুব মনোযোগেৰে চাই থাকিল। তাই কিন্তু একো নকলোঁ।
মই জাঁতৰি আহিলোঁ। লৰালৰিকে কাপোৰ-কানি পিজি চোতালৰ
এবাঁধে তামোল জোপাত আঙুকাই থোৱা চাইকেলখন হুতত ল'লোঁ।

চাইকেলখনৰ অবস্থাও গাঁৱৰ বোকা পানীৰ বাটৰ লগত থাপ থোৱা।

পেদেলৰ ভৰি ধোৱা ঠাইত কেৱল লোহাৰ মাৰিডালহে ওলাই আছে। বিশেষ কায়দাত হেঁচি দিলেহে বেলটো ৰাজে। উঠি লৈ চাইকেলত প্ৰথম গতি দিবলৈ আত্মবিক জোৰ লাগে। তথাপি এনে এখন চাইকেলেই আজি মোৰ কাৰণে অগতিৰ গতি। মনোহৰৰ লগত পোনপটীয়া সংযোগৰ একমাত্ৰ উপায়। বহুত দিন চাইকেলত উঠা নাই। সেয়েহে অলপ দূৰ চাইকেল মাৰোঁতেই বৰঙন দুটা বিষাবলৈ ধৰিলে। ৰাকাক কপোপুখুৰী পালোছি। এতিয়া কপোপুখুৰীৰ পাৰে পাৰে কৃষ্ণচূড়া। পুখুৰীৰ চৌদিশে বঙৰ পৰোভৰ। এজোপা কৃষ্ণচূড়াৰ তলত এখন বাঁহৰ বেঞ্চি। তাতে বহিলোঁ। বৰ ভাগৰ লাগিল। দীঘল-বহল পুখুৰীটোৰ পাৰত সদায় বতাহ নবলে। পুখুৰীৰ পানীৰ সমতল এতিয়া পছমে আবৰি আছে। ভাবিলোঁ, এই পুখুৰীৰ নাম হ'ব লাগিছিল হয়তো বঙাপুখুৰী নাইবা পছম পুখুৰী। পিছে ইয়াৰ নাম আকৌ কপোপুখুৰী। কিজানি এইটো নামৰ অৰ্থ আছে। ৰোপা-বৰাৰ দিনত ইয়াৰ দাঁতিত কিজানি হিজল, চটিযানা, পমা আদি গছে পুখুৰীটো গহীন কৰি ৰাখিছিল। পাৰত বিধ বিধ চৰায়ে হয়তো গীত জুৰিছিল। সময়ে সময়ে কিজানি কপোয়েৰ দিছিল। কিজানি সেই সময়ৰ ডেকা-গাভৰুৰ গোপন মিলনৰ মধুচ বতৰা কপোয়ে ৰূণ দি দি জনাইছিল। পীৰিতি যুগে যুগে একে। ইয়াৰ আকাৰ বদলে, প্ৰকাৰ সলনি নহয়।

এনেকুৱা কোমল কোমল কথা মনলৈ অহাত মোৰ গাটো নতুন চেতনাৰে উম লাগি গ'ল। তিনিবছৰৰ আগৰ অস্থিৰ পাট গাভৰুৰ চাটগৈ এতিয়া গায়ে-পায়ে কথাই-বতৰাই গহীন হ'ল। তেতিয়াৰ উত্তৰুৱা ল'ৰাবোৰ চালৈ এতিয়া বেলেগ হল, সিহঁতৰ মন বিবিধৰ জোৰ পাবলৈ টান হৈ পৰিল। সোণাইৰ পাৰৰ বিবিধক আৰু ইয়াৰ তিৰবিৰ কৰা সৌভক সাক্ষী ৰৰি কত ডেকা-গাভৰুৱে চাটগৈ নতুন জীৱনৰ আধৰা পাতিলে। বোটি, খুড়ীদেউ, পুৰী ভেঠাই, ভাঙ্গু পেহী আৰু মনজুৰ তানৈ-ইহঁতে মোক এইবোৰ কথাৰ উমান দিব লাগিছিল। বোধকৰো নতুন চামৰ শ্ৰেয়-পীৰিতিৰ কথা জানিবলৈ তেওঁলোকে চেই নকৰে নাইবা

জেনে। সেয়েহে এওঁলোকৰ পৰা শুনিছোঁ নবেশ্বৰ, হেমপদ্ম, মহীশূৰ আৰু বসন্ত হাজৰিকাৰ মৃত্যুৰ কথা। অসহ্য। মৃত্যুৰ খবৰ নহয়, এক অসহনীয় সতৰ্ক-বাণীহে। আকৌ শুনিবলগীয়া হ'ল, মোৰ আতি পছনৰ গান্ধুহ মনোহৰৰ কথা, তাৰ অপেশ্বৰী যেন ভিবোতাজনীৰ দেহ-মন হৰক-তৰক হোৱাৰ কথা।

কথাতো কয় বোলে 'হাতীচু জাজৰি কথাৰ ফালে আজৰি।' ইয়াৰ অৰ্থ হ'ল—ইয়াত কথা-বতৰাবোৰ তিলকে তাল হৈ ওলায়, সঁচা মিছা বাছি উলিওৱা বৰ টান হৈ পৰে। সেয়েহে মনোহৰক লগ পাবলৈ আহিছোঁ। কপোপুখুৰী এৰিলোঁ। কুজিডাঁহ হাইস্কুলৰ আগৰ ভেলো-তলৰ জুমটোৰ কাঁকো মনোহৰৰ কথা চুহুখিলোঁ। বেজৰ চুকত মাজুকণক পায়ো মনোহৰৰ কথা জানিবলৈ একো আগ্ৰহ নেদেখুৱালোঁ। সিহঁতক পাকে-প্ৰকাৰে জনাবলৈ চা লোঁ যেন তিনিবছৰ প্ৰবাসত থাকি মই মনোহৰক মনৰ পৰা মছি পেলাইছোঁ। অথচ হাতীচু মৌজাত মোৰ একমাত্ৰ আকৰ্ষণৰ থল মনোহৰ—মনোহৰ কলিতা। কাৰণ, তাৰ প্ৰাণকুণ্ডৰ পৰিস্থিতি বিশাল। আৰু সি সময়তকৈ আগবঢ়া বিশ্বৰ মানুহ। জীৱনে তাক কোনো দিনেই আমুবা নাছিল আৰ মোৰ ধাৰণা যে এই 'দুৰ্লভ মনুষ্য জন্ম'হ তাক কোনোদিনে নমুৱাব।

বেজৰ চুক আৰু চমুৱা গাঁৱৰ মাজৰ পথাৰখন দুফাল কৰি খোৱা আলিটোৱেদি অকলে চাইকেল ৰাৰি মাৰি মই মনোহৰৰ কথাই ভাবিছোঁ। মনোহৰ সাধাৰণৰ ব্যতিক্ৰম। জীৱনটোৰ জুতি লৈ চাবলৈ সি যে কত ধৰণৰ কাম নকৰিলে। সি স্বৰাজ পোৱাৰ সময়ৰ মেট্ৰিক। কলেজত পঢ়িবলৈ নোপোৱাৰ বেজাৰতে এবছৰ ৪ পুৰা মাটিত অকলে কুঁহিয়াৰ খেতি কৰি গঞাঁক চমকালে। বহুতে ভাবিলে যে গুড বেচি পোৱা টকাৰে সি দুবছৰমান কলেজত পঢ়িবগৈ। তাকে নকৰি সি এবছৰ গাঁৱে গাঁৱে ভাওনা কৰি ফুৰিবলৈ ধৰিলে। বলত কৰচু সত্ৰৰ পৰা হেমাৰবডি সত্ৰলৈকে আৰু জলমৈ গাঁৱৰ পৰা জাপী ভকতগাঁৱলৈকে সকলোৱে তাৰ নাম লোৱা হ'ল। তাৰপাছত আকৌ মনোহৰৰ নতুন জীৱন। সোণাইৰ

পাৰৰ গাঁওবোৰৰ পৰা মৰাপাট কিনি হয়বৰগাঁৱৰ লালীয়া কেঞ্চাক বেচি ভালোৱান ধন উপাৰ্জন কৰিলে। এনেতে তাৰ ধনঘটা মৰটোত কেণাল গিল। সি আমাৰ অঞ্চলটো এৰি যাবলৈ থিৰা কৰিলে। তাৰ মনত ভাব হ'ল—ইয়াত থকাৰ কোনো অৰ্থ নাই। গাঁওবোৰ চব একে। ইয়াত এটা দিনৰ লগত আন এটা দিনৰ তফাৎ নাই। এটাৰ প্ৰেমৰ লগত আন এটাৰ প্ৰেমৰ অদ্ভুত মিল। এটাৰ চিন্তা-ভাবনাৰ লগত আনটোৰ ভাবনাৰ অমিল বিচাৰি পোৱা নেযায়। ইয়াত ভীষন বৰ মৰুৰ। ইয়াত বেগী মন জখম হ'ব খোজে।

সি হ'ল গাঁও এৰিলে। কামৰূপৰ যাত্ৰা পাৰ্ট এটাত সোমালগৈ। তাত এম্ছৰ থকাৰ পাছত শুণি গ'ল যে মনোহৰ অতিবাৰ্ণি চাপানলত থাকে। তাত সি বেচৰ চিঠিপাৰ। মিঙাত মিলিটেৰীক বাহ-বেও জোগায়। এবাৰ শুণি গ'ল যে মনোহৰ উজনি অসমৰ চাহ বাগিছা এখনৰ কাষত ডাঙৰ মেলাঘাটৰ দোকান দি আছে। গাদৌৰ ওপৰত বহি থাকি বস্ত্ৰ বেচা কাটাটো দিগন্ত তাৰ গছা হৈছে। তাকো সি মৰিয়ানী জুচনত চাহৰ ষ্টল এখন ডকি ল'লে। তাতো সি সফল নহ'ল। কলিকতাৰ মেঞ্জী মোজাৰ কোম্পানী এটাৰ এণ্টাই অ'ৰ পায়বোৰ ঠাই ঘূৰি ঘূৰিবলৈ ধৰিলে। এবাৰ মেঞ্জী আৰু মোজাৰ নানা কিছুমান লৈ মালাইল যাওঁতে চুইমবাৰী তাৰ বাৰ্গাঙৰ নামৰ মিচিং গাঁও দুখনে পাৰ মিচিং মানুহবোৰৰ ভীষন কটোশৰ ধৰণে আকবৰ তাকৰ্ষণ কৰিলে। ইয়াত কলিকতীয়া কোম্পানীটোৰ কাম আৰু ছাফাই নকৰিলে।

সি বনৰ্গ বৰ মিচিং চান্দত থাকিবলৈ ল'লে। দুখন নাও বিনি ল'লে। তাৰ এতিয়া শয়ম হ'ল মালাইলৰ পৰা মাল্-পৰিয়াল কি আৰু বাবেৰে দিপাতলৈ নি অধিক দামত বেচা। এয়ে বাবসাবত তাৰ যথেষ্ট লাভ হৈছিল। আনকি সি ডিজেল বাছ এনো কিনি লাইনত দিছিল। পক্ষীৰাজ নামৰ এহ বাছখন কলমাবাৰী ঘাটৰ পৰা বদতিঘাটলৈকে চলিছিল, সি মাজুলীৰ এটা লেখতল'বলগীয়া মানুহ হৈ পৰিছিল। বহুতে ভাবিছিল যে মনোহৰে মাজুলীৰ ডাঙৰ ডাঙৰ ঠিকাবোৰ ল'ব আৰু

মাছপুঠি থকা ভাল ভাল বিলবোৰ ডাকি লৈ আৰু প্ৰতাপী হৈ পৰিব।
বিস্তৃত আশ্ৰয়ৰ মনোহৰক বুজি পোৱা কঠিন। এদিন সকলোকে অৰাক কৰি
তাৰ পক্ষীৰাজ নামৰ ধুনীয়া বাঁহখন অৰবিন্দ দাসক বেচি পেলালে।

বাছ খেচাৰ এমাহৰ পাছতে মনোহৰ নগা পাহাৰলৈ গৈছিল।
কি উদ্দেশ্য লৈ ভয়াবহ ঠাইলৈ সি গুচি গ'ল, কোনেও ইয়াৰ উৱাৰ্জিহ
নেপালে। তাৰ ভৰ ডেকাকালটো পাৰ হ'ল। তথাপি মনোহৰে ধিতাপি
লব মুখুজিলে জীৱনপথত মানুহৰ পদচিহ্ন বিচাৰি সি হাবাথুৰি খাই
পৰিল। বহুত মানুহ সি লগ পালে। বহুতৰ লগত তাৰ হৃদয়ৰ সংযোগ
স্থাপন হ'ল। বহুত গোপন আনন্দৰ সুযোগ সি লাভ কৰিলে। বহুত
মানুহৰ ভীৰ আৰু জীৱনৰ ছন্দই তাক মুহি পেলালে। জীৱন দেৱতাৰ
মোহনীয় মৰ্তি দেখি সি ভোল গ'ল। তাৰ নিজৰ কাৰণে ভাবিবলৈ
সময়কে নহ'ল।

কোনোবা কুহকিনীক একবাৰে স্মিত কৰাৰ চিন্তা কৰিবলৈ তাৰ
আজৰি নহ'ল। সি মোক বয়, 'বুইছ, সৰুমণি, আজি যিখন নৈ কাইলৈ
আকৌ একেখন নৈ হৈ নেথাকে। কাইলৈ আকৌ নতুন পানীৰ সোঁত।
সেই কাৰণেই নৈয়ে আমাক আমুৱাৰ নোবাৰে। সেই কাৰণেই মানুহকো
ভাণ লাগে। আজি মই যিটো মানুহ, কাইলৈ তাকো বেলেগ এটা মানুহ।
শাক বেলেগ বেলেগ একোটা মানুহ হ'বৰ বাবেই বেলেগ বেলেগ ধৰণে
নিজক সাঙুৰিব লাগে। জীৱনৰনো আৰু কি বিশেষ অৰ্থ থাকিব পাৰে ?
ইয়াৰ একমাত্ৰ অৰ্থ হ'ল—বেলেগ বেলেগ সোৱাদ লোৱা। তইতৰ ভাষাত
হ'ল—অভিজ্ঞতা।”

চ'বকথা খৰচি মাৰি কয় কাৰণেই মনোহৰক বৰ ভাল লাগে।
সি মানুহৰ ওপৰত দুৰ্বলতা ভয়ক জয় কৰিলে। এয়া কা কাম নহয়।

মনোহৰৰ কথা ভাবি ভাবি কেতিয়া গেজাৰবাডি পালোহি তাকি
বলৈকে নহ'ল। হৰ হাঙৰিকাই গজাৰ শিৰ ফুলাই নাত লগাসতহে
চেতনা আহিল। হৰ ককাই বৰ হলহলীয়া মানুহ। সি ক'লে, “হৰ, ভই

কুজিঙাহৰ বলোৰ ভায়েক নহয় জানো ? সেই যে আগতে এৰাৰ কলিক-
তাত এম এ পঢ়িছিলি ?” মই ক’লো, “হৰ ককাইদেউ, মই এম এ পঢ়ি
পঢ়িছিলোঁ।” সি থিতাতে মাত লগালে, “সেইডাল পঢ়াক ‘এমেচি’ হুঁচি
জানো। মাতিবলৈ দিগদাৰ কৰণেছে এম-এ বুলি ক’লোঁ। মুখ মাগুহ
ৰোপাই নেজানিলে বেয়া নেগাবি। তই আৰু তিনিবছৰ নাছিলি নহয়।
কিয় ?” মই ক’লো, “বাকীছোৱা শেষকৰি আহিলোঁ।” হৰই ক’লে, “সেই
ছোৱা কি মেলাগে ক’ব। ক্লজানি বৃদ্ধি নেপাম।”

হৰ ককাইদেৱে ঘৰলৈ নিবলৈ এট বাকীক ধৰিলে। মই মনোহৰক
লগ পোৱাৰ অতি দৰ্কাৰ বুলি কোৱাত সি ক’লে, “বাৰু যা। উভতি
আহোঁতে সোমাবি। এৰা ৰোপাই, মনোহৰৰ কথা ভাবিলে বেয়া লাগে।
মাগুহটোৰ কি নাছিল আৰু পালে কি তাই পুৰা কেচাইখাতী। তাই
আৰু কাৰ বাৰ তেজৰ জতি ল’বলৈ পাতি আছে ঠিক নাই। “এহ মোক
খা, মোক খা চেহেৰাৰ ছোৱালীবোৰ বিজানি তেনেকুৱাই।”

হৰ ককাইদেৱে এহাতে তমাল আৰু এহাতে দাখন লৈ ঘৰত
সোমাল। মই তাৰ মাতটো শুনিলোঁ “বিন্দা সৰু গাঁ আহিব পাৰে দেই।
এতিয়া দৰঙিয়াললৈ গৈছে। সি দেখাত বেলেগ হৈছে। কাণৰ কাৰ
কেৰেচটো গাল পাইছেহি।”

হৰ ককাইদেউৰ যে মোটল মৰাটো। গাঁৱৰ জীৱনত মই নৈৰ গতি
বিচাৰি নেপাও। এহটোৱেই মাজে মাজে মোৰ গাঁৱৰ প্ৰতি আসক্তি নাই-
কিয়া কৰে। তথাপি গাঁৱনীয়া মাহুহৰ মৰমচেনেহৰ কথা ভাবিলে ইয়াত
দেহ নিপাত কৰিবৰ মন যায়।

হৰ ককাইদেউৰ মতামত শুনি পিছে মোৰ মনটো ভাল নেলাগিল।
বক্তিতা এনেকুৱা বিজতৰীয়া তিৰোতা নে, কি জেউতিৰে তাই আনাৰ
মনোহৰক মুহিছিল ? তাই কেঁচাইখাতী নহয়। তাই উঠি অহা গাভৰু।
এই বয়সত তাই ভাৰস্কৰ সকলো বনবিবিখণ্ডে ফুল দেখে, সকলো চৰাই
চিৰিকতিৰ মাততে গীত শুনে, মৌশাইৰ প্ৰতিটো মৌততে নাচোন দেখা
পায়। অথচ আমাৰ মনোহৰ গহীন। খোজত জাৰ ধৰা কঁপে। জাৰ

গলগলীয়া মাতটোৱে কিজানি নাৰীজাতিৰ কলিজাবোৰত ধুমুহা তোলে । অথচ ভালকৈ লক্ষ্য কৰিলে বুজা যায়, সি যেন হাবিৰ বৰ গছ জোপাৰ দৰেই নিৰ্বিকাৰ । এনে এটা মানুহক বজ্জিতাই পাকত পেলোৱা সহজ কথা নাছিল । মনোহৰে কয়, ‘দেহতো তাইৰ যাত্ৰ, লগতে বয়সৰো যাত্ৰ । এটা যাত্ৰেই ইটো যাত্ৰৰ লগত ফেৰ মাৰি চলিছে । অথচ তাই নেজানেই যে তাইৰ যে ইমান সম্পদ আছে । সামান্য কাপোৰেৰে সোণাইত তাই চিলনী সাঁতোৰ দিয়া চাই ভাল লাগে । মেটেকা আজুৰি আনি পাৰত তাৰ শিপাৰ পৰা ওলোৱা মাগুৰ মাছবোৰ ধৰা চাই ভাল লাগে । মই এটা কথা ভাবোঁ—তাইৰ বাক কি ভাল লাগে ? মোৰ অনুমান হৈছিল, পাঁচি ঢুলীয়াৰ ছোৱালী হিচাপে চাগৈ তাইৰ ঢোলৰ মাতটো ভাল লাগে, পাহোঁৱাল ডেকাৰ নাচ ভাল লাগে নাইবা ছুকল ওপচোৱা দেহটোৱে বিচৰা আদৰবোৰ ভাল লাগে । তাইৰ লগত ‘মহীয়’ চিনাকিৰ পাহত সুধি পেলোঁ। বজ্জি, তোৰ বাক কি ভাল লাগে ? তাই পোণ উত্তৰ নিদি ক’লে তোমাৰ বাক কি ভাল লাগে । মোক ভাল নেলাগে ? ইয়াকে শুনি মোৰ এই বয়সতো গাটো ৰাই জাই লগা স্বাভাৱিক । সেয়েহে তাইৰ গোটেই গাটো চকুৰে চেলেকি চালোঁ আৰু লক্ষ্য কৰিলোঁ, উৎপতীয়া ছোৱালীজনী অসম্ভৱ গহীন হৈ পৰিছে আৰু চকু-মুখৰ লাজে তাইক তেনেই পৰী যেন কৰি তুলিছে । মই হয়তো সমাধান পাই গ’লোঁ । তত্ৰাচ (আমাৰ হাতীচু, মৌজাত তথাপিতকৈ তত্ৰাচ বেছি চলে) সুধিলোঁ, চৰ উত্তৰেই সঠিক নহয় । কচোন, আচলতে কি ভাল লাগে ? সোণাইৰ পাৰৰ মাটিত ওলাই ধকা ডাঙৰ ঔগছৰ শিপা এডালত বহি একাৰবৰণীয়া চুলি-বোৰেৰে ডাঙৰ খোপা এটা বান্ধি তাই ক’লে—জোনাক বৰ ভাল লাগে । নৈৰ পাৰৰ জোনাক । পাৰে পাৰে গোটেই ৰাতিটো তহলি ফুৰিবৰ মন যায় । চাৰি বেৰৰ মাজত বৰ একাৰ ”

আৰু জীৱনক ভাল পোৱা এনে এজনী বজ্জিতাই এতিয়া বহুতৰ চকুত ‘বেতিচাৰিনী’ ‘কেঁচাইখাতী’ ‘বিজতৰীয়া’ । মোৰ যে কথাবোৰ সাধৰ সাধৰ লাগিছে ।

গেজাৰকুড়ি পাৰ হৈ চাকোলাঘাট পালোঁ। মোৰ এটা সন্দেশ হ'ল। মনোহৰক মই ঘৰত নেপাবও পাৰোঁ। এতিয়া গাইদনী দিয়াৰ সময়। মানুহৰ ঘৰৰ দুই একৰ চোতালত ৰঙা মেখেলা পিন্ধা বান্ধনী দেখিছোঁ। মোৰ ভাব হৈছে, মনোহৰে নিশ্চয় আকৌ ডলাৰ বগৰী হোৱাৰ ধান্দা আছে। এইবাৰ নিশ্চয় সি ওপজা ঠাইখন একেবাৰে এবিধ আৰু এদি। ক'ৰবাৰ নজনা নুশুনা ঠাইত নজনা-নুশুনাভাৱে মৰিব। কিন্তু মই এমটক ভাবা অনুচিত। নিজৰ ঠাইখন তাৰ ভাল নলগাহেঁতেন সি শব্দত ইয়ালৈ নাছিলহেঁতেন। সি নগা পাহাৰত ঠিকানাৰ হৈ বহুত টকা গাজিছিল। জাৰ এখন জীপ আৰু এখন এম্বেছাডৰো আছিল। সৰু পথাৰত ঘৰ এটাও সাজিছিল। সি গাৰ্গিনী এজনী বিয়া কৰোৱাৰ কথাও শুছিল। কিন্তু মনোহৰ সচাকৈয়ে এক ব্যতিক্ৰম পুৰুষ। গাড়ী-চাবী বেচি সি ভাৰসন্ধান টকা লৈ দৰডিয়ালৈ আহি। আৰু ঠাইতে (মোহাইৰ পাৰত) প্ৰকাণ্ড এৰ এটা বান্ধিলে। বচিয়া ফুলনি বনালে। এটা মাছৰ পুগুৰীও খন্দালে। এচৰৰ পেইছাৰি চামাৰ মাটি কিনি লৈ তাত পাতিলে হাহ-কুকুৰাৰ 'বাৰ'। দৰডিয়াল পথাৰত সাত পুৰা মাটি কিনি হালোৱা গোগোহাঁহ খেতিও কৰালে। মনোহৰৰ দৰডিয়ালৰ দৰখনত এতিয়া গোহালিত গৰু, পুখুৰীত মাছ আৰু বাৰীত তামোণ-পাগা' আৰু সোঁ সিদিন লৈকে আছিল দুটা ল'ৰা-ছোৱালীৰ সৈতে তাৰ মনৰ মানুহজনী। এতিয়া চাঠৈ সকলো ওলট-পালট হৈ গ'ল। তাক এনে সময়ত চাগৈ এৰও পোৱা নেযাব। কাৰণ তিবোতা নথকা মানুহৰ ঘৰত মন নবহে।

সি নগা পাহাৰৰ পৰা অহাৰ কাৰণো অস্বুত। সি কৈছিল, "সন্দেশ, তই চব কথাই সুধিলি, কিন্তু ওচল কথাটোকে নোসোধা দেখি স্তম্ভত হৈছোঁ। দুকুৰিৰ দেওনা পাৰ হোৱাৰ পাছত আকৌ ঘৰৰ পোৱা যবলৈ কিয় ঘূৰি আহিলোঁ, তাৰ কিবা কাৰণ নাই বুলি ভাবনে? প্ৰথম কথা হ'ল, বহুত ঠাই ঘূৰিলোঁ আৰু বহুত মানুহৰ লগত মিতিৰালি হ'ল যদিও শেষত ভাব হ'ল, নিজৰ ঠাইহে আচল। নিজৰ আত্মাক নিজৰ মানুহেহে চিনি পায় আৰু ময়ো নিজৰ মানুহখিনিৰ আত্মাবহে চিনি পোৱা

সম্ভৱ। তত্পৰি নগালেগুখন মোৰ ভাল নলগা হ'ল। টকাই সিহঁতৰ বিজ্ঞোহী মনবোৰ কিনি পেলালে। শিক্ষিত মানুহ চাম বৰ বেছি চাহাবী হৈ পৰিল। মোৰ পিছে চাঙৰ নগাকহে ”

গতিকে মনোহৰক ঘৰত পামগৈ বলি খৰখৰ কৰি যোৱাৰ অৰ্থ নাই। বহুত দিন চাইকেলত উঠা নাই কাৰণে ভাগৰো লাগিছে। ভোকো লাগিছে। আৰু এবাৰমান বাট গলেই ভূতুৰী বাইদেউৰ ঘৰ পাম। তাতে অলপ সোমোৱাৰ কথা ভাবিলোঁ। হয়তো বাইদেৱে ভাত খাবলৈ বাখিৰ। তাৰ আগতে পইতা ভাত খাই পেটটো আধাডুখৰীয়াকৈ পূৰাব লাগিব। পইতা ভাতৰ লগত নিশ্চয় পোৰা মাছ, গাঁজ টেঙা, বগৰী ওৰি আৰু বিবিড় জলকীয়া পাম।

মই গৈ আছোঁ। এনেতে এটা মিঠা মাত শুনি চাইকেলৰ পৰা নামিলোঁ। পতুৰিৰ আগৰ ডাঠ পাতৰ বকুল জোপাৰ ছাঁত আমাৰ চানেকী মাহী য থিয় দি মোক ম তিছে, “হেৰোঁ সৰুগি, নোচোবাই হলি দেখোন।” চানেকীক মই কিয় মাহী বুলি মাতো নিজেই বুজি নেপাওঁ। এদিন মাহী বলি মাতিলোঁ। তাই ও’ বুলি ক’লে। ইমানেই। দুদিনমানৰ পাছত এদিন মোক পাই তাই ক’লে, “মাহীঘৰক পাহৰিলিয়েই হবলা ? তোৰ মাহীঘৰ যেতিয়া মই তোৰ গাৰ্জন’। বুজিলি ? ক’ৰবাত কাৰবাক পাকত পেলোৱা গম পালে তোৰ তৰ্থনি বাজ কৰিম।” ইয়াকে কৈ মোক জোকাবলৈ ধৰিলে। অথচ তাইৰ বয়স মোৰ সমানেই। আমাৰ এতিয়া কাৰো আচল ডেকা কালটো নাই।

মই শুমিলোঁ, “ভালনে ?” তাই কঁকালত স্কন্দৰ ভাঁজ এটা দি ক’লে, “ইমান দিনৰ মূৰত দেখিছোঁ। এতিয়া ভালনে বুলি স্মৃতি গুচি গলেই হ’বনে ? ব’ল, ঘৰলৈ ব’ল।”

তাঁইৰ লগত ঘৰলৈ সোমাই গ’লোঁ। নঙলাত চাইকেলখন আঙ-জাই থৈ চাবি মাৰি দিলোঁ। চানেকীৰ ঘৰখন আগৰ দৰেই নিছলা। এনে অৱস্থাতো তাঁইৰ চেহেৰাটো হ’লে বেছ চহকী। কঁকালৰ তলৰ দেহৰ দুয়োফালে স্কন্দৰ ধেমুভিবীয়া ঘেৰ। ঠিক আগৰ দৰেই। বুকুত আগৰ

দুৰেই যোৱান কালৰ গৰ্ব। তাই অকণো পোটোকা পৰা নাই। আচৰিত
কথা যে কিছুমান ছোৱালীৰ ক্ষেত্ৰত বয়সে হাৰ মানে।

“বোটিয়েৰ নাই।”

“যোৱাবছৰ কাল হ’ল।”

“এস হয় নেকি ? মই যে কত খবৰ নেপাওঁ।”

“ভাত মুঠিকে খাই যা।”

“খাম বাক। বহুত দিন আবিষ্যে ছোৱালীয়ে বন্ধা ভাত খোৱা নাই।
এটা কথা, চানেকী তোক মই মাহী বুজিছিলোঁ। মনত আছে।”

“আছে। দিনবোৰ সলনি হৈছে। এতিয়া এনেকৈ আলহ-উদহকৈ
মাত এণাৰ দিয়া ল’ৰা নায়েই। পুৰা হৈ গ’লো নহয়।”

“নহয় দেই। এতিয়াও তই বহুতক জ্বলাকলা কৰিব পাৰিব। কোন
অৰ্থত ক’লো, বুজিলিনে।”

“তইতো কথা তেনেকৈয়ে কব। পিছে তই এতিয়া ক’ত ?”

“আগৰখন কলেজতে। অলপতে আকৌ পঢ়াশুনা কৰি ঘূৰি
আহিলোঁ।

“অ’, সেয়েহে দেখা নাই। নহলে তহু এবাৰ মোক খবৰ বৰিলি-
হেতেন। পিছে, ঘৰীয়েৰৰ ভাল।”

“ভাল।”

“ল’ৰা ছোৱালীকেহটাৰ একা।”

“ভালেই। সিহঁত ডাঙৰ হ’ল। এতিয়া আমাৰ লগ নলয়।”

“এতিয়া আহিলি কিয় ?”

“মাটিবাৰীৰ গণ্ডগোল আছিল। তাৰে ভুল ল’বলৈ আহিলোঁ।

তাইৰ কথাবোৰৰ উত্তৰ দি আছোঁ আৰু লগে লগে আন কথাহে
ভাবিছোঁ। তাইৰ পূৰ্ণ মুখখনৰ কোমল কোমল ভাবটো এতিয়াও একে
হৈয়ে আছে। হাঁহিলে ওঠৰ কোন দুটা ওপৰলৈ উঠে। গালত দুটা টোপ
পৰে। ছুই ছুই লগা ধুনীয়া চকু দুটাৰ বিন্দুৰ ছালখন ফিটকিটীয়া
ক’তো অকণো আঁক নাই। তাইৰ কথাতকৈ চকুৰ ভাষাৰ অৰ্থ বেছি।

দেখি ভাব হয় যেন তাইৰ এইহাল চকুৰ পৰা এই বসন্তো কোঁড়ুল
হেৰাই বোৱা নাই। তাইৰ কাৰণে জীৱন আৰু পৃথিৱী এতিয়াও নতুন।
সেই কাৰণেই চানেকীৰ অগভৈৰে বেছি ভাল লাগি গ'ল।

ভাত খোৱাৰ সময়তহে তাইক এটা কথা শুনিবলৈ সময় হ'ল।
খুব প্ৰয়োজনীয় কথা: তই অকলেই থাক নেকি? তাইৰ উত্তৰ অস্বাভাৱণ:
অকলে থাকিবলৈ কি মোৰ ভাগ্য নাই? “ব্ৰহ্মত্ৰায়াম সৌখিন্যম্”
অকলে অকলে কেনেকৈ থাকে? আমি কিবা পানীয়ে মৰা বাঙ? অ’ বুজি-
লোঁ। তই মতলবী। অ’ নহয়, নহয়, এনেয়ে ক’লোঁ। বেয়া লেপাবি।
তই আকৌ আত্মিকালি ‘প্ৰফেছৰ’ নহয়। অ’ বুজিছোঁ, মোৰ ঘৰত আৰু
কোন বোন আছে, তই পাহৰি গলি। এতিয়া কেৱল মোৰ ভাইটোহে
আছে। এতিয়া তাক ডেকা হাৱাই পাইছে। সি বাছৰ কণ্ট্ৰীৰ। বুজি-
ডাঁহেদি বেবেজীয়া হৈ টাউনলৈ যোৱা বাছখনৰ। পষেকটোৰ দহদিনমান
ৰাতি ঘৰলৈ আহে। মই কওঁ—হেৰো বজৰু, পাৰ যদি এজনী লৈ আহ,
ঘৰখন ঘৰ যেন লাগক আৰু ময়ো ভাইবোৰাৰ হাতৰ ভাত মুঠি খাই
সুখতে খেপেটীওনী হৈ পৰোঁ।”

দুয়ো এবেলগে ধেৰ-ধেবাকৈ হাঁহিলোঁ। তাই হাঁহি মাটিত ঢালি
পৰাৰ অবস্থা। এ নকৈ হাঁহিব পৰাও কম সুখৰ কথা নহয়। সেইকাৰণেই
বিজ্ঞানি তাইৰ চেহেৰাটো এনেকুৱা হৈ আছে। তাই যেন একুৰা জুইহে।
ভাত মানুহৰ স্বাভাৱিক কামনাৰোঁৰ গলি শেষ হৈ যাব খোজে। এতিয়াও
বা কতক এই জুয়ে দেইপুৰি মাৰিছে ঠিক নাই।

বেলি হলিয়ালে। তৰ্কিবলৈকে নহ'ল। চানেকীৰ ওচৰত সন্মুখ
সংবৃতিত হৈ গ'ল। ময়ো যেতিয়া ভোল গ'লোঁ, তেনেহ'লে গাঁৱত চানেকী-
ৰ উপস্থিতি বেছ মোহময়। অথচ মই চানেকীৰ বিৰুদ্ধে ঘোঁৰা ছয় সাত
বহৰৰ একো কথাই নেজানো আৰু জানিবলৈ সময়-সুবিধা পোৱা নাই।

আহিবৰ সময়তহে তাইক আচল কথাটো ক'লোঁ। এনেদৰে এৰা
বিতাক দোষ দি চালোঁ। তাই একো নেমাতিলে। সেয়েহে মই পোন-
পটীয়াকৈ শুনিলোঁ, “দোষ কাৰ? মনোহৰৰ নে তাইৰ?” চানেকীয়ে পাটো

মহুৰাই মচুলাই ক'লে, "একটোক" । "

"মই মোহৰেই শুলালোঁ, চানেকী। মোহৰক কিছিনি যন্তৰ নেপায়।
সি এতিয়া লান্দাজক মৰিছে । ক'ত অনাই-কনাই ঘূৰি ফুৰিছে, ঠিক নাই।"

ওঁচৰ ভৰি পাৰিছে। সি ক্ষেত্ৰিয়াত ঠেক ছিলা নহয়। এলাপেটা
বিপৰক ভাক টোলা নোৱাৰে। মই মনোকটিক চিনি নেশাওঁনে? সি
অনাই-কনাই ফুৰা মাজু নহয়। হাঁহ-খুকুৰাবোৰ আৰু পৃথুৰীৰ মাজ বাৰ
একি সি ক'ত অনাই বনাই ঘূৰি ফুৰিছে।"

"সঁতা ?"

"সঁতা।"

"চানেকী, তই মনোহৰক মোজাক বেছি বুজ নেকি।"

"পুৰুষক পুৰুষে চিনা টান। তিবোতাই পুৰুষক চুব পচাকত
কি।"

"তইনো কিমান বুজিলি "

"মই মানুহটোৰ গলত কথা পাতি যি বুজিলোঁ, সি ভীষনটোৰ যন্তৰ
লেটি-পেটি খান্ঠিলোঁ জান, এবাৰও জানে। জ্ঞানী মাজুহ। সেয়েহে
জীনেটোক বৰবেছি গুৰু নিদিলে।"

"ইমান ভাললৈকে বুজিলি " "ল'মতো।"

এইবুলি কৈ চকুৰে গিৰা এটা কথা ক'লে নেকি ধৰিব নোৱাৰিলোঁ।

"তেনেহলে মই মনোহৰক জৰুৰ ঘৰত পাম।"

"জৰুৰ।"

মই আঙুলি দুটা তাই আগত ধৰি ব'লো "ইয়াৰে এটাত ধৰ।"
তাই তৰ্জনী আঙুলিটোত ধৰিলে। মই তাইক নাগত ধৰি জোকাৰি বিদায়
লোঁ।

চাকোলাঘাটৰ পৰা দৰঙীয়াল গাঁৱলৈ চাইকেল চলাই আহোঁতে
এতিয়া মই মনোহৰৰ কথা ভাবা নাই। সি হেনো ভীষনক বিশেষ গুৰু
নিজিয়ে। চানেকীয়ে বৰবাৰী সঁচাই দিলে। অজানিতে মই চানেকীৰ
কথাহে ভাবিলোঁ। তাষো এক ধৰণৰ ছে ৰানী। তায়েহে কিজানি ভী-
ষনটোক গুৰু নিদিৰে। তাইৰ মনৰ কথাহে কিজানি মনোহৰ ল ত

মিলাই দিলে। জীৱনত কিবা এটা উচিত বুলি ভবা মানুহেহে জীৱনৰ
 লগত হাবুডুৰু খাই মৰে। কিন্তু আমাৰ চানেকী তেনে নহয়। সেয়েহে তাই
 ইমান আনন্দত থাকিব পাৰে আৰু এই আনন্দৰ জিলিকনিৰে আনৰ
 জীৱনৰো কিজানি পোহৰাইছে। চানেকীৰ জীৱন একে স্তৰীয়া নহয়।
 তাই ন-গাভৰু থকা সময়তে সিহঁতৰ ঘৰত এহাল সোণাৰী আছিল।
 গাঁৱৰ মানুহৰ গহনা বনাইছিল। দিনত ঘৰৰ এটা কোঠাত সিহঁতে সোণৰ
 কাম কৰিছিল আৰু ৰাতি খেৰবৰত শুইছিল। সিহঁত ভাটী ফালৰ
 সোণাৰী। এটাৰ নাম উদ্ধৱ আৰু ইটোৰ নাম সনাতন। সনাতন দেখনিযাৰ
 আৰু অলপ চতুৰ-বতৰ। সনাতনৰ লগত তাইৰ কাণ্ড বাৰখানাবোৰ বহুত
 বেছি উঠানেগৈ। গ্ৰাই অংশ্যে বোঁজাল বোঁজাল নলগালে। কিয়নো
 সকলোৰে ধৰি ল'লে যে সনাতন সোণাৰীয়ে তাইক লৈ যাব। কিন্তু এদিন
 ৰাতিপুৱা সকলোৰে গম পালে যে সোণাৰী ছুটা পলাল। গতিকে চানেকীৰ
 প্ৰথম পছন্দত অতন্তুৰ। তাৰ পাছত তাইৰ বিয়া বাক হোৱা টান হৈ
 পৰিল। তাইক দেখি মোহ যোৱা বহুত পুৰুষ ওলাল তাইক বহুতে খাটিৰ
 কৰিও ওচৰ চাপিল কিন্তু কোনেও তাইক বিয়া কৰিবলৈ নিবিচাৰিলে।
 তাই শেষত ৰোৱাকটাৰ শিক্ষাও ল'লে। দূৰতহে চাবিৰ পালে বাৰণে
 মাকক এৰি নগ'ল। অৱশ্যে এই ভাঙলৰ মেল মিটি, মহিলা চৰ্চা মণ্ডল,
 ৰাজনৈতিক দল—এইবোৰ সকলোতে তাই আছে। তাই ঘৰ-বুঢ়ী হৈ থকা
 নাই। অলপতে যোৰহাটত 'অজ্ঞানবাদী' বোনা ট্ৰেইনিং এটা লৈ আহি-
 লগৈ। এতিয়া গাঁৱৰ তিবোঁতাক বিবাকিবি শিকাই থাকে। চৰকাৰৰ
 ঘৰৰ পৰা মাহে ডেৰশকৈ টকা পায়।

মনোহৰ ঘৰত আছিল। চানেকীৰ কথাই সঁচা হ'ল। মোক দেখি
 মনোহৰে আচৰিত মানিলে। তাক একো বেলেগ দেখা নগ'ল। আগৰ
 দৰেই জাবতজিলিকা পোছাক পিন্ধিছে। তাৰ দুডাল এডাল চুলি
 পকিছে যদিও ভালকৈ লক্ষ্য কৰিলেহে দেখা যায়। স্বাস্থ্য একেই আছে।
 মুখত অলপহে বয়সৰ ছাপ পৰিছে। তাকো ভালকৈ চালেহে ধৰা পৰে।
 তাক দেখি মোৰ জমিদাৰ এটা দেখা যেন লাগিল। কথাও আগৰ দৰেই

গহীন। তাৰ ঘৰৰ চাৰিওফালে প্ৰাচুৰ্য। চৌহদত মানুহে কাম কৰিয়েই আছে। সি মানুহবোৰক দিহা পৰামৰ্শ দি থাকোঁতেই মই গৈ পালোঁগৈ।

“তই অহাৰ কথা আছিল বুলিও জানো আৰু তই মোৰ ওচৰলৈ আহিবি বুলিও জানো। এতিয়া কি খাবি ক। আমাৰ অসমীয়া জলপান নে চাহাবী কিবা? মই গাঁৱত থাকিব পাৰোঁ। তত্ৰাচ, বীয়েৰ-ছইফিৰ ‘ষ্টক’ ৰাখোঁ। এতিয়া বীয়েৰ দিয়েই আৰম্ভ কৰোঁ।” দীঘল চুবট এটা ছপি ছপি থিয়েটাৰৰ বজাই কোৱাৰ আৰ্হিত সি কথাখিনি ক’লে। তাৰ মুখত অকণো চিন্তা ভাবনা বা অসন্তোষৰ চিন নেদেখিলোঁ। বিয়লি বেলাতে সুৰাপান কৰি আছে বুলি অৱশ্যে গম নেপালোঁ। কাৰণ, তাৰ গাৰ পৰা মই আতৰৰ গন্ধহে পাইছোঁ।

মই একো নমতা দেখি সি আকৌ ক’লে, “তই আৰামত ৰহি পৰা দেখি ভাল লাগিছে। অস্তুত মোৰ ঘৰখন আগৰ দৰেই নিজৰ ঘৰ বুলি ভাবিছ। আগতে অৱশ্যে পোনেই মদপানী যচা নাছিলোঁ। তেতিয়া তই ছাত্ৰ আছিলি। এতিয়া আকৌ ছাত্ৰৰ ছাৰ। বেয়া পাইছ নেকি? কিহৰ লাজ? ফাঁকি দিলে মিঠেহে পস্তাৰি। তেনেহলে বীয়েৰেই আৰম্ভ কৰোঁ?”

মই ক’লোঁ, “তোমাৰ ইচ্ছা। তোমাৰ আলহী যেতিয়া মই এতিয়া তোমাৰ কবলত।”

সি থিতাতে মাত লগালে, “নানে মাছ বুলি নেখা- জিজি বুলি খাবি? তইত শিক্ষিতবোৰৰ ভণ্ডামি নুগুচে।”

“ঠিক আছে পোনতে তইফি আনিলেও মোৰ আপত্তি নাই। উপজিলোঁ। যেতিয়া চৰ খাইহে মৰিম। পাছত বিষাতাক ক’মগৈ—আক য’তে বাখা ত’তে থাকিম। পৃথিৱীত নিজে যি পাৰোঁ ভোগ কৰি আছিছোঁ। তাক সম্ভৱ কৰিবলৈকে মই এনেকৈ ক’লোঁ।

সি ধেক্‌ধেক্‌কৈ হাহি পেলালে। হাঁহোঁতে তাৰ চকুৰ কিনাৰত আঁক নবহিল। তাৰ মুখখন আগৰ দৰেই নিজম অথচ এই মুখৰ ঋহে আছে পোকৰ দাঁপ্তি। হাহিনে তাৰ বয়সটো আৰু দহৰছৰ মি যায়।

মনোহৰ এতিয়াও আকৰ্ষণীয়। এতিয়াও তাৰ চেহেৰাত ইটো জাতিক বিহ্বল কৰিব পৰা ক্ষমতা আছে। মই দেখিগুনি যি বুজিলোঁ, কিছুমান মানুহৰ স্বাস্থ্য আৰু চেহেৰা এনেকুৱা যে মৰাৰ আগলৈকে জীৱনটো একে দৰেই চলাই নিব পাৰে। মনোহৰক দেখি কোনেও ক'ব নোৱাৰিব যে তাৰ বয়স পাঁচবছৰ আগতে তুকুৰি আছিল। বোহিভাষাই বৰ পাইছিল সদায় ওঠৰ বছৰীয়া হৈ থাকিবলৈ। আমাৰ মনোহৰেও যেন কোনোবা অজান দেৱতাৰ পৰা বৰ পালে সদায় চল্লিশৰ কম বয়সত থাকিবলৈ।

বোৱা-বোৱা ভাল চলিল। তাৰ 'ষ্টক'টো অলপহে কমিল। বহুত কথা ওলাল। সি মোৰ কথা খৰচি মাৰি শুধি মোৰ পৰা ভুলেমান স্বীকাৰোক্তি আদায় কৰিলে। তথাপি তাক আচল কথাটো শুধিবলৈ ইচ্ছা নকৰিলোঁ। ভাব হ'ল—সি হয়তো বেয়া পাব। হয়তো সোণাইৰ পাৰৰ এই সুন্দৰ আবেলিটো আৰু সন্ধিয়াটো নষ্ট হৈ যাব। দুয়ো বহুত দিনৰ মূৰত লগ হোৱাৰ আন দটোপ মাটি হ'ব বুলি ভাব হ'ল। মনোহৰেও নিশ্চয় বুজি পাইছে যে মই ইচ্ছা কৰিয়েই ৰজিতাৰ কথা সোধা নাই। ৰজিতা কপৰী আৰু কথাবোৰো বৰ মৰম লগা। দেহত যৌৱনৰ মনোমোহা বোজা। তাই এই সুন্দৰ ঘৰটোত এই অপকৃপ পৰিবেশত কেৱল সজাই থোৱা বস্তুৰ দৰে নাভিল। এই পৰিবেশক আৰু এই স্বচ্ছলতাক তাই সুকীয়া চৰিত্ৰ দিছিল। সেয়েহে মই ৰজিতাৰ অভাৱ বৰকৈ অনুভৱ কৰিলোঁ।

পেটত ৰাগীয়াল বস্তু পৰাত মোৰ মনটো পাতল হ'ল আৰু সৰুচোচ দূৰ হ'ল। তথাপি মই ৰজিতাৰ কথা উলিয়াব নোৱাৰিলোঁ। মই ইমান নিষ্ঠুৰ হ'ব নোৱাৰি লোঁ। কাৰণ, মনোহৰক মই আজি আজি মূৰত ধৰা যেন পালোঁ। সিহেই যদি একো ভবা নাই, মই আনৰ কথা জাবি মূৰ ঘমাও কিয়? মনোহৰ ৰজাৰ দৰেই আছে। ঘৰত তুটাই কাম কৰে। ফুলনিৰ ৰাৰণেও এটা। তছপৰি পথাৰত, হাঁহ-কুকুৰাৰ পামত আৰু পুখুৰীত কাম কৰা মানুহবোৰতো আছেই। গতিকে তাৰ মানত নিঃসঙ্গতা কি বস্তু তাকে মোৰ দৃষ্টিৰে ধৰা পেলোৱা সম্ভৱ নহয়।

বাতি খোৱাৰ বাবেও বৃহৎ আয়োজন। মই লক্ষ্য কৰিলোঁ, মৰোঁ
হৰৰ ভোকটোও লোভৰ কাৰণে হোৱা ভোক নহয়, স্বাস্থ্যবান মানুহৰ
ভোকহে। খাই থকা চায়েই ভাল লাগে।

“তই তুদিনমান থাকিবি নহয় ?”

“থাকিম বুলি ভাবিছোঁ।”

“পৰহিলৈ এপাক আহিব পাৰিবি ?”

“বতৰ ভালে থাকিলে আহিম।”

“তেনেকৈ ক’লে নহ’ব। আহিবই লাগিব। নিমন্ত্ৰণ।”

“কিহৰ বাবে ?”

“নকুওঁ। মুঠতে আহিবি।”

মই ইয়াৰ একো অৰ্থ বুজিব নোৱাৰিলোঁ। খোৱাৰ পাছত আকৌ
কথা-পতাত লাগিলোঁ। মনোহৰে মোক অকস্মাতে সুধিলে, “তোৰ বাক
কিহত নিচা ? নিচা মানে মই মদ-ভাঙ নিচাৰ কথা কোৱা নাই। মই
জানোঁ, কিব’ এটাত নিচা নবহিলে বুদ্ধি বৃদ্ধি থকা মানুহ সুখেৰে থাকিব
নোৱাৰে।”

মই অবাচ হ’লোঁ। মই কাহানিত নিজৰ কিহবাত নিচা আছেনে
নাই ভাবি চোৱা নাই। কিন্তু এতিয়া ভাবি পাইছোঁ—মোৰ এটা নিচা
আছে। মই ক’লোঁ, “মানুহক জানিবলৈ মোৰ বৰ ইচ্ছা। মানে মানুহৰ
গোপন মনৰ কথা জানিবলৈ। মানুহতকৈ আকৰ্ষণীয় আৰু একো হ’ব
নোৱাৰে। মানুহলৈ কোতুহল আছে। মানুহক ভাল পাওঁ। মই সেয়েহে
তোমাৰ কথাও যেনেকৈ জানিবলৈ বিচাৰোঁ। আমাৰ ঘৰৰ মৰকীয়া ছাল
বোৱা হুলস্থল হীড়াল কথাও তেনেকৈ জানিবলৈ বিচাৰোঁ। সেয়েহে ঘৰলৈ
আহিলে এমাহমান থাকি নগ’লে মোৰ ভাল নেলাগে। মই আমাৰ মানুহ-
বোৰক লৈ বহুত কাহিনী লিখিবলৈ বিচাৰোঁ।”

মোৰ সন্নিধানটো নিশ্চয় মনোহৰে ভাল পালে। তাৰ হাতৰ
দীঘল চুৰটো মুঠাই গৈছিল। আকৌ জুইশলা মাৰি কলাই লৈ এহো-
পাৰ ধোৱাবোৰ তৃপ্তিৰে এৰি দি ক’লে, “এনে এটা নিচা তোৰ আছে

বুলি আগতে পৰাই জানো। একেছাৰ যদিও তই সেইকাৰণেই বন্ধন
 জেঁট লাগি ফুৰ। সেইকাৰণেই ভোক লাগে। অহাৰ ভোৰ জিহা
 গল্প-চল্ল বেছি পঢ়া নাই। আনৰ মুখতহে ভোৰ লেখাৰেবৰ কথা শুনিছো।
 কিন্তু এইকাৰণে তই মোৰ বিষয়ে বেছি কৌতূহল দেখুওৱা নাই।”

এনে সময়তে বজিতাৰ কথা উলিয়াব পাৰিলোহেঁতেন। কিন্তু মই
 ইচ্ছা কৰিয়েই উলিয়ালোঁ। মনোহৰে যেনেকৈ মোক উদ্বেগত ৰাখিছে,
 তেনেকৈ তাকো মই ৰখা উচিত। কাইলৈ ঘোঁৰাৰ সময়ত কথাটো উলি-
 যালে তাক মই কম সময়ৰ বাবে দুখী মনেৰে থকা দেখা পাম। এইটোও
 মোৰ কাম। সেয়েহে এতিয়া মই জোৰা-ফোলা মাৰি এনে এটা সমিধান
 বিচাৰি উলিয়ালোঁ। মই এতিয়াই ফাবল এলোৱা নাই নহয়। ইয়াত থাকি
 বৰ ভাল লাগিছে। আমাৰ কুজিডাঁহৰ ঘৰতকৈতো বেলেগেই, মই থকা
 চহৰখনতকৈয়ো বহুত বেলেগ। ইয়াতো কাইলৈ দিনটোও থাকি যাব
 পাৰোঁ। আৰু তোমাকনো মোৰ বুজিবলৈ কি বাকী আছে ?

সি ক’লে, “মোক বুজিবলৈ তোমাৰ বহুত বাকী আছে। কাইলৈ
 বাক ক’ম। এতিয়া শোৱাগৈ।”

এইবুলি কৈ মোক জবলৈ কোঠাটো দেখুৱাই দি, সি হঠাতে তাৰ
 শোৱা কোঠালৈ গুচি গ’ল। মই স্নায়ুত নিচাৰ আমেজ লৈ বিছনাত বাগৰ
 দিলোঁ।

পুৱা বহা-কোঠাত তাৰ লগত দেখাদেখি হওঁতেই মই অতি সাধা-
 ৰণভাৱে কৈ পেলালোঁ, “মনোহৰকাই, কথাটো শুনি মই সঁচাকৈয়ে দুখ
 পালোঁ। তুমি আগতে হুলিওৱাৰ বাবে কালি ময়ো একো দুস্থিছিলোঁ।
 আচলতে কথাটো কি ? মানে মই বজিতাৰ কথা শুনিলোঁ।”
 সি মোৰ নিচেই ওচৰৰ চকীখনত বহিল আৰু সিয়ো অতি সাধাৰণ কথা
 এটা কোৱাৰ দৰে ক’লে, “আচলতে কথাটো হ’ল এনেকুৱা। তাই মোক
 সঁপিবলৈ উঠি পৰি লগাৰ সময়ত মই এবাৰ কৈ চালোঁ—বুইছ, বজি, মই
 মেট্ৰিক দিয়েই বিয়া কৰোৱা হ’লে ভোৰ দৰে ছোৱালী এজনীৰ বাপেকী-
 য়েই হ’লোহেঁতেন। তথাপি তাই মোলৈ আহিল। সেই অহাও এটা

— + — + —

শ্ৰেয়সী

মানুহজনৰ মাকতী গাভীখনৰ হুৰ্ণটো শুনিয়েই বন্দনে গম পাই যায়। সি দৌৰি গৈ তেওঁক চালাম দিয়ে, আগ্ৰহেৰে তেওঁৰ বাকচকেইটা তানি কোঠাত থয়, বাকচ খুলি চেণ্ডেলযোৰ ভক্ষিৰ ওচৰত থয়, চেণ্ডেল পিচ্কাৰ পাছত জোতাধোৰ আঁলি নিৰ্দিষ্ট ঠাইত ৰাখে আৰু বাথকমত পানী, টাৰেল আৰু চাবোন থৈ সোধে, “ছাৰ কেইদিনলৈ?” তেওঁ কয়, “একেটা কথাৰে সুখি থাক কিয়? সময়ৰ লেখ-জোখ লৈ ইয়ালৈ অহাৰ কিবা অৰ্থ আছে? যেতিয়ালৈকে কাম বাকী থাকে, তেতিয়ালৈকে।”

মানুহজনে কাকো লগত লৈ এই গহন বনৰ মাজলৈ নাহে। লগত কিছুমান বহল-দীঘল বস্ত্ৰ, স্নানে ছবি আঁকা কাপড়, বাক তেওঁ কেঁতৰত বুলি কয়। তেওঁ হেনো বিখ্যাত ছবি আঁকা মানুহ। কিন্তু ছবি আঁকাটো হেনো তেওঁৰ বোজকাবৰ ভিতৰত নপৰে। তেওঁৰ বৃত্তিৰ লগত পেছাৰ মিল নথকা এজন গুণী মানুহ। কোনোবা গ্ৰন্থ বিখৰিণীসকলৰ গণিত শাস্ত্ৰৰ অধ্যাপক। ছুটী পালেই তেওঁ এই গহন বনখন পায়হি। নাম ভান্ধৰ গোহাঁই। “বিবাহিত নে?” উ-সুক হৈ কেতিয়াবা বন্দনে সোধে। তেতিয়া ড ভান্ধৰ গোহাঁয়ে কয়, “তোক কৈছো নহয়, বন্দন, তই বাক বন্দন নে বান্দৰ? বাপেৰে এইটো নাম ৰখাই তেনেই ভাল আছিল। বান্দৰ কোঁচ। কি বান্দৰ নাম হ’ব। কল এটা মুখত দি তোৰ এখন ছবি আঁকি বৈদ্যে বৈদ্য পঠিয়াব লাগিব।”

বন্দনে সোধে, “মোৰ শিমলুগুৰিত দৈবীজনী আছে বুলি আপুনি জানে। অথচ আপোনাৰ কথা জানিবলৈ মোৰ মন নেঘাব কিয় ?” ভেওঁ কয়, “অৱশ্যে কথাটো হয়। শুন বন্দন, সকলো মানুহে বিয়া কৰাবৰ বাবে উপযুক্ত নহয়। যদি কথাটো বুজা নাই, তেন্তে বুজাই দিব লাগে বুলি নক’বি। ছুনিয়াত চব মানুহেই বিয়া কৰে নেকি ? চব মানুহেই নাকী লগোৱা ম’হ হ’ব পাৰে নেকি ?”

বন্দনে মিচিক-মাচাক হাঁহে। কিন্তু তাৰ অতি প্ৰিয় চাহাবটোৰ কৃত্ৰিম খুঁতুলি আনন্দ পায় কাৰণেই সি এইবোৰ কথা প্ৰতিবাৰেই সোধে। ড. ভাস্কৰ গোহাঁয়েও জানে যে তাৰ অতি মৰমৰ বন্দনে ইচ্ছা কৰিয়েই এইবোৰ কথা সোধে আৰু এনেকৈয়ে ভেওঁৰ ঈপ্সিত বনবাস আৰম্ভ হয়।

এইবাৰ বন্দনৰ ‘ছাৰ’ পূৰ্বা এবছৰৰ মূৰত আহিছে। ভেওঁ বহাগ আৰু ভাদত আহিব লাগিছিল। কিন্তু নাছিল। ঘোৱাবাৰ কাতিবিহুৰ পাছত আহিছিল। এইবাৰ আহিল আৰু’ বাসঘাত্ৰাৰ আগে আগে।

শৰভত গহন বনখন অতিশয় নয়নান্তিৰাম হৈ পৰিছে। হাতীঘুলি ফৰেই বিট হাটুছৰ চোপাশে বন্য প্ৰকৃতিৰ পূৰ্ণতা। এয়া ফুলৰ পৰা ফল ধৰাৰ ঋতু। আকাশ নিৰ্মল। বনবীয়া জুৰিৰ পানীও কটক ধাৰ। জীৱ-জন্তুৰে হাতীঘুলি হাবিয়ে প্ৰকৃতিৰ অপৰূপ ভাৱসাম্যৰ চিনাকি দিছে।

এই গহন হাতীঘুলি হাবিলৈ আহি ভাস্কৰ গোহাঁয়ে খোজে খোজে ছবি আঁকাৰ সময় পায়। ভেওঁ হেঁপাহ পলুৱাই ছবি আঁকে। ইয়াৰ পৰা ঘূৰি গৈ চহৰৰ গতানুগতিকতা, ধূসৰতা, জনকীৰ্ণতা আৰু ব্যস্ততাৰ প্ৰাত্যহিক তুচ্ছতাক অতিক্ৰমি কেইমাহমান থাকিবলৈ ভেওঁ শক্তি আহৰণ কৰে।

আজি মাকতী গাভীৰ উকি শুনি বন্দন দৌৰি আহি বিনা বাক্য-ব্যায়ে ড. গোহাঁইৰ বস্ত্ৰবোৰ ভেওঁ প্ৰায়ে থকা কোঠাটোলৈ লৈ গ’ল। মুৰা বাকি অনা কেনভাছবোৰ বিছনাৰ তলত থলে। আগৰ দৰে মোনাটো খুলি ভালেমান বটন, দাঢ়ি খুৰোৱা সবজাম আদি ছেছিং টেবুল আৰু

বেকত থ'লেহি। বন্দনৰ মনটো উজ্বলি উঠিল। বটলকেইটা থৈ সি ভাবিলে, তাৰ ভাস্কৰ ছাৰ ইয়াত এপৰমান থাকিব হ'বলা। 'বস্ত্ৰ' যথেষ্ট আনিছে। এটা ভেট ছিগাৰট নাইন, বিচলেৰী মিনাৰেল ষ্টাটাৰৰ বটলসে কেইবাটাও। আৰু আছে মেবডুৱেল ভিণ্টেজ ছ'ৱিঞ্চ দুটা।

বাথকমৰ পৰা ওলাই আহি তেওঁ ক'লে, "বন্দন, ক্ল ৰখন মচিবি। মচিলে চিত্ৰমলা দিবি। মই অনিছোঁ। এতিয়া মাথি বেছি হয়।"

সি একো নকওঁতেই তেওঁ চিগাৰেট এটা মুখত দি স্মিলিলে, "বাৰী দুটা কোঠা আগৰ দৰে খালি থকা নাই নেকি? কোনোবা মাইকী-ছাইকী আছে হ'বলা।"

হাতীঘূলি বিট অফিচৰ ইন্সপেক্সন বা'লোত অৰ্থাৎ বিট হাউছত স্বয়ংসম্পূৰ্ণ তিনিটা কোঠা আছে। যিহেতু ঠাইখন লোকালয়ৰ পৰা বহু নিলগত, সেয়েহে ইয়ালৈ অফিচাৰৰ বাহিৰে অন্য মানুহ নাহেই। অবশ্যে কোনোবা কোনোবা অফিচাৰ বা ঠিকাদাৰ সন্ধানত আহিব পাৰে। কৰ্তব্যৰ খাতিৰত নহয়, অসং প্ৰবৃত্তি চৰিতাৰ্থ কবিবৰ অৰ্থেহে। বন্দন ভাল মানুহ। কিন্তু হাতীঘূলি বিট হাউছত থাকি থাকি সি পাপ আৰু পুণ্যৰ তথা সং জীৱনৰ আৰু ব্যভিচাৰৰ মাজৰ ৰেখাডাল লাহে লাহে চিনিব নোৱাৰা হৈছে। সি নিৰাসক্তভাৱে তাৰ চাহাবসকলৰ গোপন জীৱন চাই থাকিব পাৰে। এই কালৰ পৰা চাৰীল গ'লে কিন্তু তাৰ অস্তিত্ব প্ৰিয় ভাস্কৰ গোহাঁই মহাপুৰুষ। শূৰাপান আৰু চিত্ৰাকৰ্মৰ বাহিৰে তেওঁৰ জ্ঞানত একো ৰাপ নাই। সদায় অকলে আছে। অথচ ভালেমান চাহাবে ইয়ালৈ অকলে অহাটো স্বৰ্ণামি বুলিহে ভাবে। এবাৰ এজন ডাঙৰ বন বিদ্যায়ু হেনো কৈছিল, Every beat house should be enriched with a surrogate wife

"ছাৰ, মাইকী আছে বুলি গম পালে কেনেকৈ?"

"বোৰ নাকটো বৰ দীঘল। গোন্ধ পাইছে। বিশেষকৈ বিদেশী স্ন'-পাউডাৰৰ।"

"ঠিকেই ধৰিছে, ছাৰ। এতিয়াও আছে।"

“কোননো।”

“গিৰিয়েকৰ নামটো কিবা কাকতি। ডাঙৰ ঠিকাদাৰ হেনো। ডি এক
অ’ৰ পৰা পাৰ্মিখন লৈ আহিছে।”

“এভিয়া ক’লৈ গৈছে?”

“উকিল এজনৰ লগত চহৰলৈ গৈছে।”

“উকীল বুলি কেনেকৈ জানিলি?”

“যাওঁতে উকীলৰ কোট পিন্ধি গৈছিল।”

“কিহুত আহিছিল?”

“কন্টেছা গাড়ীত।”

“মাগুহজনী কাৰ ঘৈণীয়েক?”

“ঠিকাদাৰৰ। নাম লিখোঁতে গম পালোঁ। বৰ বেয়া লাগে ছাৰ।
দুয়োজন কেছাৰী ঘৰলৈ যাওক, বাক। মাগুহজনীক অকলে মোৰ জিম্মাতহে
এৰি থৈ যাব লাগেনে? এইখন ডাঠ হাবি যদিও ইয়াত বনৰীয়া জন্তুলৈ
ভয় নাই, ভয় মাগুহলৈহে। নহয় তানো, ছাৰ?”

দুয়ো ঢেবঢেবকৈ হাঁহিলে।

ভাস্কৰ গোহাঁয়ে নিজে গাড়ী চলাই আহিছে। তেওঁৰ ভাগৰ
লাগিছে। তেওঁ শুই পৰিল।

ইতিমধ্যে ঠিকাদাৰৰ পক্ষী পৰম বিৰক্ত। কিমাননো তেওঁ প্ৰকৃতিৰ
ৰূপ উপভোগ কৰিব? বিবিধ পক্ষীৰ বাবে বিট হাউছৰ নিস্তৰ্দ্ধতা আৰু
তেওঁৰ নিসৰ্দ্ধতা অধিক অসহনীয় কৰি তুলিছে। তেওঁ নিজৰ মাতটো শুনি
নিজেই আচৰিত হৈছে। “বন্দন, হেৰা বন্দন।” মাথোন তিনিটা শব্দ।
শব্দকেইটাই ঘেন আকাশ ভেদ কৰিছে।

বন্দন কাষ পাশেহি। তাই ক’লে “জগটোত পানী নাই। আৰু
চপৰলৈ কি বান্ধিবা?”

সি কি কি বান্ধিব ক’লে। মাংস বান্ধিবই লাগিব। কাৰণ বহু
মাহৰ মূৰত তাৰ ভাস্কৰ ছাৰ আহিছে।

“কোননো এইজন ভাস্কৰ ছাৰ?”

“ডাঙৰ মানুহ, ইয়ালৈ ছবি আঁকিবলৈ আহে। ডাঙৰ পৰ্ফেক্ট হৈছে। মোৰ লগত নিজৰ নিজৰ ভাব। লান্দাচাৰ মানুহ।”

“কিয় বহুত দিনৰ মূৰত ইয়ালৈ আহিল?”

“দেখত নাছিল। আমেৰিকাৰ দৰে ঠাইতো কলেজৰ ল’ৰা-ছোৱালী পঢ়ুৱাবলৈ গৈছিল বোলে। পূৰা ন মাহ।”

তাইৰ নাম ৰীমা। তাই অকলশৰে অতিষ্ঠ হৈছে। তাই ভাবিছে, আধুনিক মানুহৰ প্ৰধান সমস্যা কিজানি অকলে সময় কটোবাহে। কিন্তু আভিৰাশি অকলে সময় কটাবলৈ লগত কত যে সবজ্ঞান থাকে। ভিডিঅ’ কেছেট, অডিঅ’ কেছেট, ৰেডিঅ’, টেলিভিছন। তথাপি হিয়া জ্বৰ নপৰে।

এঘণ্টা পাৰ হ’ল। তাই অলপ পৰৰ পিছত দুৱাৰৰ পৰ্দাৰ কাঁকেদি জমি চাই দেখিলে যে এজন মানুহে বাৰাণ্ডাৰ ঢকীত বহি টিগাৰেট ভূপি হাবিৰ ফালে চাই আছে। কন্দৰ্প কাশি কপ। অবিনাস্তভাবে পৰি থকা ক’লা চুটিগিনিযে তেওঁৰ ভৰপূৰ বনীয়া মুখখনক অপাৰ্থৰূপে এটা দিছে।

ৰীমাৰ মনটো ডাঠ লাগিল। অন্তত এজন পুৰুষৰ উপস্থিতিয়ে পৰিবেশটোৰ শূণ্যতা কিছু পৰিমাণে দৰ কৰিব পাৰিছে।

শুকান তলসৰা পাতৰ এসবোদ সাপ এটা বগাই আহিলে যেনে-বুৰা শব্দ হয়, তেনে এটা শব্দ শুনি ডাঙৰ গোহায়ে পিছৰালে। ৰীমাক দেখা পালে। চকুৰে চকুৰে পৰাত তাই অপ্রস্তুত হ’ল। সৌজন্য বক্ষা কৰাৰ উদ্দেশ্যে তেওঁ থিয় হ’ল।

এনেতে চাহ একাপ হাতত লৈ বন্দন হাজিৰ হ’লহি। চাহকাপ ভাস্কৰৰ হাতত দি সি ক’লে “ৰব বাইদেউ ইয়ালৈকে চকী এখন আনি দিওঁ।” তাই একো নামাতিলে। সি ঢকীখন আনি দি ক’লে, “এয়া আমাৰ বীনা বাইদেউ। কালি আহিছে। তাৰ পাছত ডাঙৰ গোহাঁইৰ লগত চিনাকি কৰি দিলে। তেওঁৰ তাণ্ডুৰিৰ চিৰ্দ্দেশত তাই ঢকীখনত বহিল।

ভাস্কৰক তাই আকর্ষিত কৰিব পাৰিলে। চিশিলী ভাস্কৰে তাইৰ সমগ্ৰ দেহাৱলম্বত কে ল স্কন্দৰতাইহে দেখা পালে। মুখত অজস্ৰৰ বেৰত

ঐক্য শূন্যবীৰ কাককাৰ্য। ইলোৰাত খোদিত নাৰী মূৰ্তিৰ দৰে তাইৰ দেহ।
 দেহাৱয়ব অতিশয় মাজিত যদিও স্বাস্থ্যৰ জ্যোতিষে প্ৰদান কৰা তাইৰ
 দেহসামগ্ৰী অতিশয় মনশোভা। চকুত তাইৰ লাজুক নিমগ্ন। তথাপি
 ওৰলীয়ে সীমাৰেখা টনা ধনীয়া মুখখন এগৰাকী সম্ভ্ৰান্ত বোবাৰীৰ মুখে।
 গৌৰবৰ্ণৰ কপালৰ ভগমগ ফোটোৱে ঘোষণা কৰিছে বৈবাহিক জীৱনৰ
 সুখজ্যোতিক আৰু তেওঁতাৰ সেন্দুৰে তাৰ শূন্যৰ প্ৰতিশ্ৰুতিক। শিল্পী
 ভাস্কৰ গোহাঁইৰ এনে হাহাকাৰ বৰি উঠিছে। তেওঁৰ কাৰণে তাই এক
 দুৰ্লভ মডেল বিভিন্ন সাজত তাই তেওঁৰ তুলিকাত বিভিন্ন ধৰণে ধৰা দিব
 পাৰে। গৃহীয়াস্বৰূপে, জীৱনৰ উদ্ভাল তৰঙ্গত এক স্থানু জীৱনজিজ্ঞাসা-
 স্বৰূপে, সৰ্বিস্বৰূপে, আননি পালঙ্কশায়ী সীমাকাপেও নাৰীৰ একেটি
 অৱয়বতে যে ইমান ৰূপ। কথা-বতৰাত তাই অতিশয় সংযত। তাই
 অতিশয় ভয়। সম্ভ্ৰান্ত চুহীয়া তাইৰ শুৰি বায়ুগ্ৰস্ততা প্ৰকাশ পাইছে
 প্ৰতিটো ত, বাত। এন এৰালী নাৰীক বিবাহৰ পূৰ্বে দেখা হ'লে
 এতিয়াও মলাবান বৰ হৈ থকা ওচৰৰ গোটায়ে তেওঁৰ চিৰকুমাৰ হৈ
 থকাৰ এও ভাঙি গৈছে তেন আৰু সন্নাহৰ বোকাৰ লুহুৰি-পুতুৰি হ'ল-
 হেতেন।

নীৰ-তাৰ মাজত তাইৰ পাওটো যেন গান হ'ল। “বদনৰ মুখে
 অলপ-অচৰপ শুনিলো। আপুনি ডাঙৰ নানুহ। ছবি আঁকে, তাতে
 আকৌ ইডািভাৰচিটিৰ প্ৰাফাৰ। বিদেশ লকে যায়।

“আপুনি মিছেছ - এন”

“মিছেছ কাকতি।”

শুনি মিছেছ কাকতি, আপুনি খব নম মহিলা বাবোহ মোক ইমান
 ভাল ৰুচি লৈছে। শুনি মোৰ লাজহে লাগিছে। আপোনাৰ ওচৰত মই
 আজি প্ৰথম অৱতাৰ কৰিছো। এই প্ৰতি চুছ।”

“কাৰণ? মানুহৰ থাকিবলগীয়া সকলোখিনি গুণ আপোনাৰ
 আছে। কতই চাইগ আ পানাক দেখি ঈষা কৰে।”

ভাস্কৰ গোহাঁই অলপ পৰ নিববে ব'ল। তেওঁক ইমান প্ৰশংসা

পাক মই ফেল মিহি বাহু হুটাহ অবাধিত অংশ আৰু স্থগতিত পুঁতুকিটো
 ছুই দিবৰ ইচ্ছা প'ল । কিন্তু তেওঁ কহ কষ্ট কৰি এই লোক সম্বন্ধ কৰিলে ।
 অথাপি তেওঁ ভাবিলে, উত্তম চুহনেৰে তাইৰ পোটেই সুখখন চাকি
 পেলাব পৰাহেঁতেন তেওঁ ধনা হ'লহেঁতেন । মৰম আৰু আকৰ্ষণৰ এনেটো
 ভাষা থাকে । শব্দৰে প্ৰায়ে তাক প্ৰকাশ কৰিব নোৱাৰি, পাৰি স্পৰ্শ
 আৰু শ্বাসকদ্ধ কৰিব পৰা চুহনেৰেহে ।

ড. ভাস্কৰ গোহাঁয়ে নিজৰ মৰ্যাদা বজা কৰাৰ সময়ক আহি পৰিল ।
 তাই এ বৰ গৃহিণী । তাইৰ হয়তো এটা সুখী জীৱন আছে । হয়তো
 প্ৰমোদ ভ্ৰমণলৈ আহোঁতে তাই ল'ৰা-ছোৱালীকেইটা এৰি থৈ আহিছে ।
 গতিকে তেওঁ এনে এটা ঘোৰ অপকাৰ কৰিব নোৱাৰে । পাৰম্পৰিক দুৰ্ব-
 লতা আৰু আত্মলতাৰ সু যোগ লৈ তেওঁ এখন ঘৰ নই ব'লি দিব নোৱাৰে ।
 লাগে সেইখন ঘৰ এজন প্ৰতাপী ঠিকাদাৰৰেই হওক বা কৌশলবিশীষ্ট সাধাৰণ
 স্ত্ৰীবিমুগ্ধস্ত মধ্যবিত্তৰে হওক ।

তেও "এলকিউজ মি" বুলি হঠাতে চৰিব পৰা উঠি নিজৰ কোঠাত
 সোমাল । মনটো দমাবলৈ এটোক ছইকি গলাধ কৰণ কৰি ব'ৰ টিউব
 কেইটামান উলিয়াই তেও এটা সংমিশ্ৰিত ৰং তৈয়াৰ কৰিলে । তুলিকাও
 ছাক্ত ল'লে । কিন্তু পোহৰ কম বাবে তেও এলায় আহিল । এতিয়া
 হাতত পেকিল আৰু কাকত ।

তেওঁ ক'লেহি "মিছেছ কাকতি এতিয়া আৰু কথা নেপাতো ।
 কথাতকৈ নিৰবতাৰ ভাষা অধিক শক্তিশালী ।"

তাই বৃজি নেপা ল । মুহ গোপন আন্তৰিকতাৰে শুধিলে, "ভাব
 অৰ্থ ।"

তেওঁ ক'লে "ভাব পোন অৰ্থ হ'ল—আপুনি কেনেকৈ বহি
 থাকিব খোজে তেনেকৈয়ে বহি থাকক । মহ এখন স্বেচ্ছ আৰু এই অপকণ
 মুহূৰ্তবোৰ স্থায়ী কৰিব খোজো ।"

তাই এক অপকণ লাজুকী ভঙ্গিমাৰে ড গোহাঁইক সুহি পেলালে ।
 আৰু সময় বাই । বেজি লেহিৱাই সালবনৰ মাজত লুকাই পৰিল । যিকোনো

সময়তে ঠিকাদাৰ কাকতি আৰু উকিলজন ওলাই সতেজ সময়খিনি নষ্ট কৰি দিব পাৰে।

“মিছেছ কাকতি, স্কেচ আঁকিলোঁ।। প্ৰেজেন্ট দিমনে, নিজে বাখিম ?”

“নিজকে চাই কি কৰিম ? বৰঞ্চ আপোনাৰ যদি চেল ফ প্ৰট্ৰেইট এটা।

“কিন্তু আপোনাৰ স্বামী আছে আৰু মই এটা লাগুচাৰ মানুহ। মই সকলোতকৈ ঘৃণা কৰোঁ নৈতিকতাক—মানুহক মুক্ত পুৰুষ হ’বলৈ বাধা দিয়া এই ‘অমুকটো কৰিব নেপায়’বোৰক। গতিকে মোৰ ছবি আপোনাৰ লগত থাকিব নেলাগে।”

“মই বিস্ক ল’ম।”

“ঠিক আছে।”

ভাস্কৰ গোহাঁয়ে তাৎক্ষণিক মন সংযোগ আনি নিজৰ এটা স্কেচ আঁকি বীমাৰ হাতত দিলে। হঠাতে ছটা স্মৃতিৰ কিছু সময়ৰ কাৰণে অজানিতে সংযোগ ঘটিল।

হাতীঘূলি বিজাৰ্ড ফৰেষ্টত এতিয়া ঘোৰ অন্ধকাৰ। বিট হাউছত জ্বলি থকা লেমৰ পোহৰে এই অন্ধকাৰৰ তীব্ৰতা হে বঢ়াইছে।

ৰাতি নটা বাজিল। ঠিকাদাৰ কাকতি আৰু উকিলজন নোলা-লহি। চহৰত বৰ মেৰপাক থকা ‘কেচ’ আছে কিজানি। কিন্তু ঠিকাদাৰ জন কেনে ধৰণৰ গিৰিয়েক ? গহন বনত ইমান সুন্দৰ ঘৈণীয়েবজনীক অবলে এৰি থৈ যাব লাগেনে ?

বন্দনে ভাস্কৰক গিলাত মদ বাকী দি আছিল। তেওঁ সুধিলে “কি বকম ঠিকাদাৰ অ’ ? খবৰেই নাই দেখোন। ঘৈণীয়েকৰ বিপদ হ’ব বুলি নেজানে নেকি ?”

বন্দনে স্বল্প কথাক ক’লে, “কি আৰু ক’ব, ছাব, ধনী মানুহৰেই হোম পুৰি অমা তিৰোতাকো স্থাৱৰ সম্পত্তি বুলিহে ভাবে। আপুনি ভালেকৈ কৰিছে, বিয়া নকৰাই।”

“এতিয়া বন্ধা-বঢ়া হ’লনে ?”

“আগতে হ’ল। খায় যদি মাংসৰ জ্বালকণ গৰম কৰি দিওঁ।”

“তেওঁ ৰা’লেনে নাই ?”

“নাই খোৱা।”

“কিয় ?”

“ক’ৰ নোৱাৰো।”

“কিজানি গিৰিয়েকৰ কিবা অশ্লব হৈছে বুলি উদ্ভিগ। গতিকে বন্দন তেওঁক আশ্বাস দিয়াৰ দৰ্কাৰ। আমি ডাইনি, টেবুলত এবেলগে ভাত খাম বুলি ক’বি।”

দুয়ো নীৰৱেই বাতিৰ আহাৰ গ্ৰহণ কৰিলে। কিন্তু চকুৰে বহুত কথাই ক’লে।

উদৰস্থ প্ৰচুৰ হৃদক্ৰিয়েও ড ভাস্কৰ গোহাঁইক শুৱাব নোৱাৰিলে। তেওঁৰ এটাই চিন্তা। ঠিকানাৰ কাকতি আহিলনে বাক ? চন্দন শোৱা নাছিল। কীৰ্তন পাঠ বৰি আছিল

হেন শুনি জাম্ববন্ত

ঠাইলা মহা বলবন্ত।

নিচিনি স্বামীক পাছে

ধৰিলন্ত যুদ্ধ বাছে।

সামান্য মনুষ্য বুলি

তেওঁ গাভীৰ শব্দ শুনা নাই গতিকে ঠিকানাৰ আক উকীল ওলোৱাহি নাই। তেওঁ সিটো কোঠাৰ দুৱাৰত টোকৰ দিলে। ৰীমাও শোৱা নাই। তাই প্ৰতিটো শব্দ অনুসৰণ কৰি আছিল। তাই কোন বুলি ভয়ৰ্ত নাইবা কোঁতুহলাক্ৰান্ত হোৱাৰ এটা আশঙ্কা নকৰি লাহেকৈ দুৱাৰখন খুলি দিলে। হাতত লেমটো। লেমে পোহৰাইছে এটা গোপন মিচিকণি ?

“মিষ্টাৰ কাকতি নাছিল ?”

“আক অহাৰ আশা নাই। কব’বাত খাই বৈ ৰেছচ হৈ পৰি আছে
বোধহয়।”

“আপুনি কনট্ৰল কৰিব নোৱাৰিলে ?”

“সেইবোৰ বহুত কথা।”

“তেনেহ’লে বেয়া নেপায় যদি আহক মিছেছ কাকতি।”

“ক’লৈ যাম ?”

“আহক, মোৰ কোঠালৈকে। আক বহুত কথা ক’ম।

ছপৰ নিশা। হাতীঘূলি হাবিত ঘোৰ অন্ধকাৰ আৰু নিশাচৰ
প্ৰাণীৰ ৰাজত্ব, ছডুৰ বিকট মাত। কোনোবা আহত পশুৰ আৰ্তনাদ।
বনৰীয়া কুকুৰৰ আৰাও। চৌদিশে নিশাৰ গোপন ভয়াৱৰতা। আৰু
মুখামুখিকৈ লেমৰ অস্পষ্ট পোহৰত ছটি মন্ত্ৰমুগ্ধ মানৱ প্ৰাণী।

আচৰিত কথা। কিন্তু স্বাভাৱিক। বিনা বাধাই ৰীমাই বাসনাৰ
সমগ্ৰ উগ্ৰত বে নিজক সঁপি দিলে।

ৰাতি পুৱাৰৰ হ’ল। গাঁৱত ডাঙৰ-দীঘল হোৱা ড ভাস্কৰ
গোহাঁইৰ ‘কেলি গোপাল’ৰ এটি বিবহৰ গীত মনত পৰিল

কুকুৰা আৰাৱ কৰে জানি ৰজনী শেষ

ভাহাঙ্ক শপয় পুতমাথে।

আজু বৈৰিনী নিশি নিমিষেক পুহায়িলি

হামাকো তেজল প্ৰাণনাথে ॥

নিৰ্দিষ ৰাতিটো পুৱাল। তেওঁলোকৰ বহুত আঁচনি। ঠিকাদাৰ যদি
নাহে, তেন্তে তেওঁ পাছৰ ৰাতি ছটা লেমৰ পোহৰত ছবি আঁকিব—জাইৰ
আবৃত্ত, অৰ্দ্ধাবৃত্ত আৰু অনাবৃত্ত দেহৰ। তেওঁ বাবে বাবে ক’লে, “ৰীমা
গুৱাহাটী বৰ ডাঙৰ ঠাই হৈছে। টাউন গুচি এতিয়া চিটি মহানগৰ।
গতিকৈ ঠিকনাটো ভাগকৈ দিবা। কোন নহবো দিবা। And this

shouldn't be the beginning of an end of our relation
আংসা কোণাচোন, বীমা, তুমি কিমানলৈ পঢ়িছিল।”

তাই ক'লে, “আজিকালিতো বেছিভাগ ছোৱালীয়েই বি এ বা
বি এছ চি পাছ।”

তেওঁ ক'লে, “এবা, মই তোমাক শিক্ষাৰ কথা সুমি ভুলেই
কৰিছোঁ। ডিগ্ৰী লৈয়ো এজন মানুহ বা এজনী তিবোভা অশিক্ষিত হৈ
 থাকিব পাৰে।”

বন্দনৰ আগৰ স্বভাৱটো যোৱা নাই। সাৰ পায়েই সি শোৱাপা-
টিতে বৰগীত এটা গাই লয়। তাৰ গীতটো শুনিবলৈ পোবা গ'ল—

পৰভাতে শ্যামকানু খেচু লৈয়া সজে।

বংশীৰ নিনাদে বৃন্দা বনে চলে বজে ॥

গীতটোৱে তেওঁলোকৰ কাৰণে সৰ্বোত্তম কাম কৰিলে। বন্দনে
শোৱাৰ পৰা উঠি দাঁত মাজি মাজি চৌহদত এপাক মৰাৰ আগতেই বীমা
নিজ কোঠাত সোমালগৈ। ভাস্কৰ গোহাঁইৰ মনটো উকঙা উকঙা লাগিল।
জীৱনত কিবা এটা হেৰুৱাৰ বেদনা তেওঁ প্ৰথম উপলব্ধি কৰিলে। এক
মধুৰ উপলব্ধি।

বন্দনে বেড টি দিলেহি। তাকে পান কৰি ভাস্কৰ গোহাঁয়ে মধুৰ
অলস ভাব এটা লৈ এনেয়ে কিছু সময় বহি থাকিল।

চাওতে চাওতে বেনিটো ওপৰলৈ উঠিলেই। তেওঁ ঘড়ীটোলৈ
চালে। ন বাজি দহ মিনিট। বন্দন আক' পুৱাবেলাৰ কামবোৰত লেহেম।
সি দহমান বজাতহে ব্ৰেকফাষ্ট দিব পাৰে। তেওঁ বাৰাণ্ডাত একেখন
চকীতে বহিল। তাকে দেখি বীমা ওচৰৰ চকীখনতে বহিব বুলি তেওঁ আশা
কৰি থাকিল।

কিন্তু খন্তেকতে সকলো এলট-পালট হৈ গ'ল। চৌহদত মাখন-
বড়ী কণ্ঠেছাখন সোমালহি। হৰ্ষ বাজিল। বন্দনে ছবমুৰকৈ ওচৰলৈ আহি
গাড়ীৰ পৰাকীজনক চালাম ঠুকিলেহি। ভাস্কৰ গোহাঁয়ে মানুহজনলৈ

চুলে । নিয়মীয়া ওখ লোধোমা মানুহ এটা । মুখত বসন্তৰ দাগ । বয়স
পঞ্চাশৰ ওচৰা-ওচৰি । বঙা পৰি থকা দুটা ধূত চকু । দেখিলেই বিবক্তি জন্মা
এটা চেহেৰা । সকলোৰে চকুত কিজানি সি কুৎসিত । মাতটো ভগ্ন
কাঁহৰ বাচনৰ পৰা ওলোৱা মাতৰ দৰেই ।

মিষ্টাৰ কাকতিৰ লগত এতিয়া উকিলজন নাই । কোঠাটোত
সোমোৱে তেওঁ হুলস্থূল লগালে । বন্দনকো চিঞৰিলে । ভাস্কৰ গোহাঁয়ে
অহুমান কৰিলে যে তেওঁলোক এতিয়াই যাবগৈ । ড্ৰাইভাৰটোৱে কেইপদ-
মান বস্ত্ৰ গাড়ীৰ ডিকিত ভৰালেই ।

তেওঁ বন্দনৰ মাতটো শুনিলে, “ছাৰ ব্ৰেকফাষ্ট খাই নেযাব
জানো ?” মিষ্টাৰ কাকতিৰ কৰ্কশ মাতটো শুনা গ’ল “দে বাক ।”

ডাইনিংকমত ৰীমাই গিৰিয়েকৰ লগত ভাস্কৰ পোহাঁইক পৰিচয়
কৰাই দিলে । মিষ্টাৰ কাকতিয়ে অত্যন্ত শীতল উদাসীনতাৰে তেওঁৰ
লগত কথা পাতিলে ।

গাড়ীত সকলো বস্ত্ৰ বোজাই হ’ল । গাড়ীখনে গেটৰ ফালে মুখ
কৰিলে । ৰীমা আৰু মিষ্টাৰ কাকতি ওলাই আহিল । ভাস্কৰ গোহাঁই থিয়
হ’ল । কাকতিয়ে ষাওঁ দেই বুলি মাত দিলে । কিন্তু ৰীমাই একোৱেই ক’ব
নোৱাৰিলে । চকুলোও লুকুৱাব নোৱাৰিলে । ঠিকাদাৰ স্বামীৰ চকুত পৰে
বুলি তাই থিতাতে চকুলো মচিলে । তেওঁলোক গাড়ীত উঠিলগৈ ।

গাড়ীখন ওলাই যোৱাৰ পিছত বন্দনে কাঠৰ গেটখন বন্ধ কৰিলে ।
সি গোহাঁইৰ ওচৰলৈ আহি সুধিলে, “ছাৰ, আপুনি মানুহজনীক কি যাহু
কৰিলে ? তেওঁৰ মাত খোকাখুকি হ’ল । শেষত গিৰিয়েকৰ ধমকহে খালে-
চুপ হাবামজাদী বুলি ।”

ইয়াকে কৈ ভাস্কৰ গোহাঁইৰ মুখত মনৰ বাতৰি ল’বলৈ চেষ্টা
নকৰি সি হাৰপেণ্টৰ ছেপৰ পৰা সৰু কাগজ এখিলা উলিয়াই ক’লে,
‘বাইদেৱে এইখন আপোনাক দিবলৈ কৈছে ।’

ভাস্কৰ গোহাঁয়ে কাগজখন পঢ়ি গ’ল—

কলঙ্কিনীক মনৰ পৰা নাইকীয়া কৰক। যই বীমাও নহয়,
মিছেহ্ কাকতিও নহয়। কিন্তু গৃহিণী ছোৱাবহে চুৰাৰ বাসনা। হৰ্ডভাগিনীৰ
সেয়া নহ'ল। মোবনো ঠিকনা দিও কেনেকৈ ? মোক এঠাইৰ পৰা অনা
হৈছিল মাত্ৰ। এনে এজনী মানুহৰ ঠিকনা'ক নিশ্চয় আপুনি মূল্য নিদিব ।

+++++